МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВІСНИК

Університету банківської справи

Заснований у 2007 році. Виходить тричі на рік.

№ 2–3 (35–36)

2019

КИЇВ 2019

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Державний вищий навчальний закалад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21815-11715 від 31.12.2015.

Збірник наукових праць внесено до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (економічні науки):
Наказ МОН України № 374 від 13.03.2017.

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Університет банківської справи»
(Протокол № 3 від 26 грудня 2019 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор економічних наук, професор **Т. С. СМОВЖЕНКО**
(***головний редактор***);

доктор економічних наук, професор **Г. М. АЗАРЕНКОВА**
доктор економічних наук, професор **О. І. БАРАНОВСЬКИЙ**
доктор економічних наук, професор **О. Д. ВОВЧАК**
доктор економічних наук, професор **О. О. ДРУГОВ**
доктор технічних наук, професор **А. А. ЗАСЯДЬКО**
доктор економічних наук, професор **І. С. КРАВЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **А. Я. КУЗНЄЦОВА**
доктор економічних наук, професор **О. О. ЛАПКО**
доктор економічних наук, професор **Б. І. ПШИК**
доктор економічних наук, професор **В. С. РУДНИЦЬКИЙ**
доктор філософських наук, професор **З. Е. СКРИННИК**
доктор економічних наук, професор **Р. А. СЛАВ'ЮК**
доктор економічних наук, професор **Н. В. ТКАЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **Б. В. САМОРОДОВ**
доктор технічних наук, професор **В. М. ЧАПЛИГА**
доктор наук, професор **Еріх КЕЛЛЕР**
доктор економічних наук, професор **Арвідас ПАШКЕВІЧУС**

доктор економічних наук, доцент **І. В. ТЯЖКОРОБ**
(***відповідальний секретар***)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Тел.: (044) 425-96-13, факс: (044) 462-53-41, (032) 297-72-37.
E-mail: visnuk_ubs@ukr.net (відповідальний секретар),
сайт видання: visnuk.ubs.edu.ua.

При передруку матеріалів, опублікованих у збірнику,
посилання на «Вісник Університету банківської справи» обов'язкове.

© ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019

УДК [346.7:336:061.2](477)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОХОДІВ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Ткачук Ірина Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: tkachuk.iryna.it@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1081-8693

Анотація. Мета статті — здійснити дослідження правових і теоретичних основ доходів інститутів громадянського суспільства в Україні. Подано авторське розуміння категорії «фінансові ресурси інститутів громадянського суспільства».

Розглянуто основні нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність неурядових організацій в Україні та надають їм право отримувати доходи з різних джерел. Висвітлено особливості фінансового забезпечення різних видів інститутів громадянського суспільства в Україні.

Досліджено наукові підходи до класифікації доходів інститутів громадянського суспільства, на підставі чого сформульовано авторське бачення класифікації джерел фінансового забезпечення діяльності неурядових організацій України. Обґрунтована необхідність об'єднання всіх фінансових надходжень інститутів громадянського суспільства у п'ять великих груп: Власні кошти; Державні кошти; Надходження від благодійності; Надходження від господарської діяльності; Інші надходження, що створює основу для подальших теоретичних і аналітичних досліджень фінансового забезпечення діяльності та розвитку організацій громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: неурядові організації, громадські організації, політичні партії, фінанси неурядових організацій, доходи, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, нормативна база.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 27.

THEORETICAL AND LEGAL BASIS OF THE INCOMES OF THE CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN UKRAINE

Tkachuk Iryna,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Doctoral student of SHEI «Banking University»
e-mail: tkachuk.iryna.it@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1081-8693

Abstract. The actuality of the research is related to the existence of a request by non-governmental organizations to formulate a model of organization and management of civil society finances in general and a model of financial support for the activities and development of non-governmental organizations in Ukraine in particular.

The purpose of the article is to carry out a study of the legal and theoretical foundations of the incomes of the civil society institutions in Ukraine.

The article presents the author's understanding of the category «financial resources of civil society institutions». According to it, «Financial resources of civil society institutions» are monetary funds at the disposal of civil society institutions that have a legal source of origin and are aimed at achieving of the statutory goals of these institutions.

The article highlights the main legal acts of Ukraine, which regulate the activity of non-governmental organizations in Ukraine, and give them the right to receive incomes from different sources. The peculiarities of legal regulation of financial support of various types of non-governmental organizations in Ukraine are highlighted.

Scientific approaches to the classification of civil society institutions' income have been investigated. Thus, the author's approach of the classification of sources of financial support for the activities of non-governmental organizations in Ukraine has been formulated. Accordingly, all sources of income of NGOs are divided into 5 large groups: Own funds; Public funds; Charity proceeds; Income from business activities; Other receipts. This approach provides the basis for further theoretical and analytical studies of the financial support for: the activities and development of civil society organizations in Ukraine; for the study of the impact of its indicators on the effectiveness of NGOs activities in Ukraine and on the indicators of civil society development in Ukraine.

Keywords: non-governmental organizations, non-governmental organizations, political parties, finances of non-governmental organizations, income, financial support, financial resources, regulatory framework.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 27.

JEL Classification L31, L38, E64

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ДОХОДОВ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

Ткачук Ирина Ярославовна,
кандидат экономических наук, доцент,
докторант ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: tkachuk.iryna.it@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1081-8693

Аннотация. Цель статьи — провести исследование правовых и теоретических основ доходов институтов гражданского общества в Украине. Представлено авторское понимание категории «финансовые ресурсы институтов гражданского общества».

Рассмотрены основные нормативно-правовые акты Украины, которые регламентируют деятельность неправительственных организаций в Украине и предоставляют им право получать доходы из разных источников. Освещены особенности финансового обеспечения различных видов институтов гражданского общества в Украине.

Исследованы научные подходы к классификации доходов институтов гражданского общества, на основании чего сформулировано авторское видение классификации источников финансового обеспечения деятельности неправительственных организаций Украины. Обоснована необходимость объединения всех финансовых поступлений институтов гражданского общества в пять больших групп: Собственные средства; Государственные средства; Поступления от благотворительности; Поступления от хозяйственной деятельности; Другие поступления, что создает основу для дальнейших теоретических и аналитических исследований финансового обеспечения деятельности и развития организаций гражданского общества в Украине.

Ключевые слова: неправительственные организации, общественные организации, политические партии, финансы неправительственных организаций, доходы, финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, нормативная база.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библ.: 27.

Вступ. Діяльність і розвиток інститутів громадянського суспільства суттєво залежать від фінансових ресурсів, що є в їхньому розпорядженні, а також від джерел їх формування і напрямів використання. На жаль, в Україні, чиє громадянське суспільство переживає перехід від нерозвиненого зразка радянського суспільства до розвиненого європейського зразка, лиш починає своє становлення освіта, спрямована на формування якісно підготовлених фахівців, які можуть ефективно працювати в секторі громадянського суспільства. Це стосується і фахівців-фінансистів. Відповідно, лиш починає формуватися запит суспільства на створення наукового продукту, присвяченого дослідженню організацій та функціонуванню фінансів громадянського суспільства.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Інститути громадянського суспільства є предметом наукових дослідження різних наук, проте ці дослідження зазвичай стосуються якісних характеристик їх функціонування, водночас кількісні залишаються поза увагою науковців. Відповідно, і дослідження фінансів неурядових організацій в Україні не є системними і комплексними. Тому сьогодні основою для дослідження фінансів неурядових організацій є розробки вчених, що стосуються власне фінансів, а також дослідження окремих аспектів організації та функціонування фінансів громадянського суспільства.

Що стосується власне фінансів інститутів громадянського суспільства, то певною науковою розробленістю характеризуються проблеми фінансового забезпечення діяльності громадських організацій, що представлено у працях таких науковців, як: Л. Абрамов, Т. Азарова, В. Бакальчук, Л. Василенко, С. Зелінський, О. Вінніков, Д. Горєлов, Н. Дехтяр, С. Дорошенко, О. Кириленко, І. Ковалевич, В. Кодацький, Т. Мальована, О. Марченко, А. Матвійчук, В. Пащенко, О. Пильтяй, Г. Піратовський, О. Позняк, О. Рожко, П. Ситник, І. Ткачук, Л. Усаченко, А. Фоменко, Н. Швець та ін.

Варто зауважити, що в розвинених економічно країнах світу проводилися комплексні дослідження фінансового забезпечення інститутів громадянського суспільства. Наприклад, Фонд розвитку громадянського суспільства в Угорщині (CSDF) здійснив аналіз діяльності близько 15 000 громадських організацій (далі — ГО), які впродовж 15 років брали участь у його програмах, для того, щоб виявити особливості формування ресурсної бази їхньої діяльності та сформулювати пропозиції стосовно оптимального фінансування [1, с. 130]. А Б. Шатор (координатор проєктів ОБСЄ в Україні), дослідивши міжнародні практики фінансування організацій громадянського суспільства, зробив висновок про важливість використання фінансування неурядових організацій з різноманітних джерел, навіть якщо надходження від них є незначними [2, с. 38]. Українські науковці досі не здійснювали аналогічні дослідження.

Відповідно до вищезазначеного, *метою статті* є здійснити дослідження правових та теоретичних основ доходів інститутів громадянського суспільства в Україні.

Для досягнення поставленої мети було використано низку *методів наукового дослідження*, а саме: аналіз (для виявлення особливостей правового регламентування надходжень різних неурядових організацій і при дослідженні наукових підходів до розуміння та класифікації доходів неурядових організацій України); порівняння (для виявлення спільних і відмінних ознак правового регламентування надходжень різних неурядових організацій); графічний (для наочного зображення класифікації надходжень неурядових організацій України); індукція і дедукція (при формуванні висновків).

Результати дослідження. Категорія «фінансові ресурси» є однією з визначальних для фінансів громадянського суспільства (далі — ГС), проте сьогодні не існує єдиного вичерпного підходу до її трактування. Так само, як і не існує єдиного підходу до трактування власне категорії «фінансові ресурси інститутів громадянського суспільства».

Більшість науковців, що здійснюють трактування поняття «фінансові ресурси», у своїх визначеннях зазначають, що фінансові ресурси — це ті грошові кошти, що є в розпорядженні певного суб'єкта (Т. С Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко [3], Д. С. Моляков [4], О. Р. Романенко [5], П. І. Юхименко [6]), а також, що це певні економічні відносини, які виникають у процесі, що супроводжує їх від моменту формування до моменту використання фінансових ресурсів (О. Д. Василик [7, с. 75 і 76], О. П. Кириленко [8, с. 9], С. В. Мішина [9], О. Я. Стойко, Д. І. Дема [10], С. В. Хачатурян [11, с. 81], О. Л. Шашкевич, А. І. Машко [12], С. І. Юрій [13, с. 28]).

Зважаючи на авторитетну думку науковців, котрі досліджували підходи до трактування категорії «фінансові ресурси», під «фінансовими ресурсами інститутів громадянського суспільства» розуміємо грошові фонди в розпорядженні інститутів громадянського суспільства (далі — ІГС), що мають законне джерело походження і спрямовуються на досягнення статутних цілей цих інститутів.

Законне походження є надзвичайно важливим для ресурсів, що є в розпорядженні ІГС, оскільки інакше ці інститути потрапляють за межі законного поля, можуть втратити ознаку неприбутковості і навіть потрапити під заборону діяльності.

Законність походження визначається законодавством держави, в якій функціонують відповідні ІГС. В Україні першочергове право для неурядових організацій (далі — НУО) на отримання і розпорядження фінансуванням передбачено у спеціальних законах, що регламентують їхню діяльність. Дослідимо особливості законодавчого регламентування отримання формування фінансових ресурсів (отримання доходів) різними видами неурядових організацій.

Відповідно до статті 23 «Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань» Закону України «Про громадські об'єднання», громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів [14, ст. 23]. Відповідно до статті 24 «Власність громадського об'єднання» цього ж Закону, для виконання своєї статутної мети вони мають право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб, а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом [14, ст. 24].

Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [15, ст. 34—35] закріплено право професійних спілок та їхніх об'єднань на володіння коштами та іншим майном, що є потрібним для здійснення їхньої статутної діяльності, а також здійснювати необхідну господарську і фінансову діяльність шляхом надання безоплатних послуг, робіт, створення в установленому законодавством порядку підприємств, установ або організацій із статусом юридичної особи, формувати відповідні фонди, кредитні спілки (за умови наявності статусу юридичної особи).

При цьому право власності професійних спілок та їхніх об'єднань виникає в результаті:

- придбання майна за рахунок членських внесків, інших власних коштів, пожертвувань громадян, підприємств, установ та організацій або на інших підставах, не заборонених законодавством;
- передання їм у власність коштів та іншого майна засновниками, членами профспілки, державними органами або органами місцевого самоврядування.
- господарської діяльності створених ними підприємств та організацій.

Відповідно до Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [16], творчі спілки мають право здійснювати творчу та господарську діяльність [16, ст. 9]. Джерелами формування майна і коштів творчих спілок можуть бути внески членів творчих спілок, фінансування з ДБУ; доходи, отримані внаслідок підприємницької діяльності підприємств творчих спілок; спеціальні відрахування до фондів творчих спілок; добровільні грошові та матеріальні внески фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних [16, ст. 21]. Для здійснення статутних завдань і цілей творчі спілки в установленому порядку можуть створювати підприємства, установи та організації з правами юридичної особи для ведення господарської та іншої діяльності.

Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» [17] передбачає можливість для роботодавців перераховувати організаціям роботодавців, їхнім об'єднанням, членами яких вони є, створеним відповідно до цього Закону, кошти у формі вступних, членських і цільових внесків. Причому суму коштів або вартість майна, добровільно перерахованих (переданих) організаціям роботодавців, їхнім об'єднанням, створеним відповідно до цього Закону, у формі вступних, членських і цільових внесків, але не більше ніж 0,2 відсотка від фонду оплати праці платника податку в розрахунку за звітний податковий рік, відносять до складу інших витрат звичайної діяльності згідно із податковим законодавством [17, ст. 30]. Іншими джерела формування майна і коштів організацій роботодавців та їхніх об'єднань можуть бути [17, ст. 32]:

- пасивні доходи;
- добровільні пожертвування;
- безповоротна фінансова допомога.

Статтею 33 цього ж Закону передбачено право організацій роботодавців, їхніх об'єднань з метою виконання статутних цілей і завдань здійснювати необхідну господарську та фінансову діяльність шляхом створення в установленому законом порядку підприємств, установ або організацій із статусом юридичної особи, участі в їхній діяльності або в інший, не заборонений законом спосіб [17, ст. 33].

Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [18] передбачено право благодійних організацій на власність та інші речові права на кошти, цінні папери, земельні ділянки, інше нерухоме і рухоме майно, а також нематеріальні активи (у межах законодавства та установчих документів) [18, ст. 16]. Пунктом 4 цієї ж статті закріплено їхнє право на здійснення господарської діяльності без мети одержання прибутку, яка здійснюється для досягнення їхніх статутних цілей.

Стаття 18 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [19] передбачає право релігійних організацій володіти, користуватися і розпоряджатися майном, що є у їхній власності. Причому зазначається, що ці організації володіють майном придбаним або створеним ними за рахунок власних коштів, пожертвуване громадянами, організаціями або передане державою, а також придбане на інших підставах, передбачених законом.

У цьому разі унікальним моментом у порівнянні з іншими неурядовими організаціями є те, що релігійні організації мають право звертатися за добровільними фінансовими та іншими пожертвуваннями й одержувати їх [19, ст. 18].

Стаття 19 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» забезпечує право релігійних організацій для виконання своїх статутних цілей виступати засновниками видавничих, поліграфічних, виробничих, реставраційно-будівельних, сільськогосподарських та інших підприємств, а також добродійних закладів (притулків, інтернатів, лікарень тощо), які мають право юридичної особи.

Прибуток від виробничої діяльності та інші доходи підприємств релігійних організацій оподатковуються відповідно до чинного законодавства в порядку і розмірах, установлених для підприємств громадських організацій. Суми їхнього прибутку, які використовуються в добродійних цілях, не оподатковуються [19, ст. 19].

Право на доходи органів самоорганізації населення закріплено Законом України «Про органи самоорганізації населення» [20]. Статтею 16 цього Закону зазначається, що фінансовою основою діяльності органу самоорганізації населення є:

- кошти відповідного місцевого бюджету, які надаються йому сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі її створення) радою для здійснення наданих органові самоорганізації населення повноважень;
- добровільні внески фізичних і юридичних осіб;
- інші надходження, не заборонені законодавством.

Діяльність політичних партій в Україні регулюється Законом України «Про політичні партії в Україні» [21]. Відповідно до статті 14 цього Закону, держава гарантує політичним партіям право на кошти та інше майно для реалізації своїх статутних завдань [21, ст. 14].

Політична партія у своїй діяльності може використовувати такі джерела фінансування, як: внески, державне фінансування статутної діяльності.

Під внеском на підтримку партій розуміють грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, позики (кредити), нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального або негрошового характеру, у тому числі членські внески членів політичної партії, спонсорство третіми особами заходів чи іншої діяльності на підтримку політичної партії, товари, роботи, послуги, надані або отримані безоплатно чи на пільгових умовах, отримані політичною партією, її зареєстрованою в установленому порядку місцевою організацією, пов'язаною особою політичної партії чи її місцевої організації, висунутим політичною партією чи її місцевою організацією кандидатом на виборах усіх рівнів, або надані політичній партії, зареєстрованій у встановленому порядку місцевій організації політичної партії, пов'язаній особі політичної партії чи її місцевої організації, висунутому політичною партією чи її місцевою організацією кандидатові на виборах усіх рівнів [21, ст. 14].

Варто зауважити, що у фінансуванні кожного ІГС присутні особливості, які притаманні тільки йому, адже виникають у зв'язку зі специфікою діяльності кожного ІГС, і при цьому суттєво впливають на таку діяльність. До прикладу, професійні спілки мають

право засновувати фонди і кредитні спілки [15, ст. 35]; творчі спілки у своїй діяльності мають змогу використовувати спеціальні відрахування до фондів творчих спілок за використання на території України творів, які стали суспільним надбанням (якщо вони встановлені КМУ) [16, ст. 21]; організації роботодавців мають право отримувати цільові внески від роботодавців, що є їхніми членами, які, відповідно до ПКУ, у визначених межах (0,2 % від фонду оплати праці платника податку в розрахунку за звітний податковий рік) відносять до складу інших витрат звичайної діяльності [17, ст. 30]; благодійні організації, серед досліджуваних нами ОГС, найбільш «неописаними» спеціальним законом з боку надходжень, адже в ньому конкретно зазначено лиш те, що ці організації мають право здійснювати господарську діяльність [18, ст. 16]. Водночас твердження про те, що благодійні організації мають право на власність та інші речові права на кошти, не підкріплюється джерелами їхнього походження; релігійним організаціям дозволено звертатися до благодійників за добровільними пожертвуваннями і одержувати їх, але заборонено проводити примусове обкладання вірян [19, ст. 18]; органи самоорганізації населення мають змогу вільно використовувати кошти місцевих бюджетів [20, ст. 16], а політичним партіям категорично заборонено отримувати фінансування з-за кордону [21, ст. 15].

Наявність таких законодавчих тонкощів фінансування діяльності ІГС за загальної схожості інших джерел надходжень, на нашу думку, є позитивною, адже деякою мірою демонструє їхню унікальність і неповторність.

Що стосується доробку вчених стосовно обґрунтування джерел надходжень ІГС, то ця тема не є надто науково розробленою, адже традиційно ГС є предметом дослідження права, політології, соціології, психології тощо, а фінансисти не вдаються до глибокого аналізу діяльності ІГС, зважаючи на те, що їхня діяльність не лежить у площині отримання прибутку. Тому дослідження джерел фінансування діяльності та розвитку ІГС не проводяться комплексно, а лише в розрізі окремих видів таких інститутів, та й кількість таких досліджень є невеликою. Тому розглянемо підходи до класифікації надходжень ІГС тих дослідників, які намагалися охопити відразу всі їхні види.

Н. В. Котенко і С. Г. Карпенко [22] зазначають, що підходи до класифікації джерел фінансування НУО є несистемними, а також хаотичними, адже, на їхню думку, поєднують як джерела, так і інструменти фінансового забезпечення їхньої діяльності [22, с. 79]. Зважаючи на це, дослідники пропонують власний підхід до класифікації джерел надходжень неурядових організацій. З одного боку, вони їх поділяють на внутрішні (внески засновників та учасників організації, плата за надання платних послуг) і зовнішні (кошти, що надходять на безоплатній і безповоротній основі з державного чи місцевих бюджетів, власні кошти фізичних та юридичних осіб, міжнародні гранти, допомога інших НУО). З другого боку — залежно від суб'єкта фінансування на державні, муніципальні, приватні, міжнародні, громадські та комбіновані [22, с. 79]. Погоджуємося з поділом усіх фінансових ресурсів ІГС на внутрішні і зовнішні, оскільки така класифікація є корисною не лише для дослідників ГС, а й для менеджерів та учасників самих НУО, які завдяки йому можуть чітко усвідомлювати, який фінансовий ресурс є в їхньому розпорядженні, і в перспективі дадуть змогу розрахувати показники фінансової залежності та автономії.

Проте не до кінця погоджуємось із поділом джерел фінансування ІГС залежно від суб'єкта фінансування, адже вважаємо, що надходження з іноземним походженням теж варто поділяти на надходження від фізичних і юридичних осіб, що дасть можливість розділяти сфери впливу донорів (у разі, якщо їх можна простежити).

Л. Мартиненко, досліджуючи неурядові організації як суб'єкт соціальної політики, описує особливості їх фінансування в Україні з різних джерел. Відповідно описуються такі джерела як кошти державного і місцевих бюджетів, спеціальних фондів, кошти підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, кошти благодійної допомоги (пожертвувань), кошти одержувачів соціальних послуг, а також інші джерела [23]. Цікаво, що дослідниця, перелічуючи мінімум джерел фінансування, зазначає, що можуть залучатися і кошти з інших джерел, проте не зазначається, з яких саме.

Інша дослідниця діяльності неурядових організацій України К. Павлюк вивчає їх у контексті забезпечення національної безпеки України [24]. Вона зазначає, що сьогодні основним джерелом надходжень НУО є надходження від міжнародних донорських агенцій, а такі надходження як від власної економічної діяльності та від корпоративної філантропії й приватних пожертвувань не набули того значення, яке вони відіграють, зокрема, у країнах Європи та Північної Америки [24]. Погоджуємося, що кошти міжнародних донорів становлять велику частку в надходженнях громадських організацій України. Проте вважаємо за доцільне зауважити, що їхня роль у формуванні бюджетів ГО не є визначальною і є приблизно рівною тим надходженням, що ГО отримують від благодійників — підприємств, установ, організацій з українським резиденством. Окрім цього, значну роль у їхній діяльності посідають й інші джерела фінансування (кошти ДБУ та МБ, членські внески, благодійність фізичних осіб, кошти від господарської діяльності, пасивні доходи) [25]. Більше того, деяким ІГС, як наприклад, політичні партії, відповідно до чинного законодавства, узагалі заборонено отримувати фінансування від іноземних донорів [21].

Як бачимо, ці класифікації надходжень НУО є обмеженими і неповними. Зважаючи на вищезазначене,

а також ураховуючи особливості функціонування ІГС, законодавчу регламентацію формування їхніх доходів, вважаємо, що всі надходження НУО в Україні можна поділити на п'ять великих груп, як це зображено на *рис.*

Рис. Джерела фінансового забезпечення діяльності ІГС в Україні

Примітка. Авторська розробка.

Зазначимо, що *рис.* є спробою узагальнення всіх можливих надходжень ІГС, адже не всі їхні види, відповідно до чинного законодавства, можуть отримувати надходження з усіх джерел. Проте такий загальний поділ є надзвичайно зручним для зведеного аналізу надходжень ІГС. Є й інші переваги саме такого поділу всіх надходжень ІГС, а саме [25]:

– поділ власних коштів на внески засновників і членські внески дає змогу розділити їх за цільовим призначенням, яке суттєво відрізняється. Так, кошти, що вносять засновники, спрямовуються на формування майнової бази (після передання майна НУО засновники втрачають усі майнові права щодо нього [26]), а членські внески є джерелом формування доходів ІГС [27, с. 152];

– поділ прямої та непрямої державної підтримки НУО дає змогу оцінити і порівняти рівень фінансової незалежності ІГС, якщо вони залучають у свою діяльність державні кошти;

– розмежування благодійних надходжень від резидентів і нерезидентів, які вони здійснюють на підтримку ІГС в Україні, є зручним для оцінки їхнього внеску в розвиток ІГС, адже мотивація до підтримки ІГС у них є різною, а отже, і очікування від діяльності таких організацій також різняться. Водночас поділ внесків фізичних і юридичних осіб також є важливим з позиції відмінності в мотивації цих двох груп благодійників. Мотивація юридичних осіб, зазвичай, лежить у площині отримання користі від популяризації їхнього імені як соціально відповідального суб'єкта, а також опосередковано — у площині зростання якості соціального оточення, в якому вони функціонують (що в перспективі може призвести до підвищення купівельної спроможності населення, а отже, поліпшення їхнього фінансового результату). Фізичні особи, на нашу думку, мотивуються або потребою відчуття особистої причетності до розв'язання певних проблем, або ж отриманням прямої вигоди від діяльності конкретної НУО;

– виділення в окрему групу доходів від господарської діяльності підприємств, установ та організацій, заснованих і створених об'єднаннями громадян для виконання їхніх статутних цілей, є важливим елементом аналізу надходжень НУО, оскільки ці доходи сприяють незалежності ОГС від волі та бажань держави, фізичних осіб, юридичних осіб тощо. Водночас засновницька діяльність ІГС (для тих інститутів, яким така діяльність дозволена) створює для них опосередковану можливість отримати у своє розпорядження фактично весь спектр дозволених законодавством доходів (можуть бути передані їм у користування, наприклад доходи від операцій із цінними паперами) [26];

– гнучкість і вміння залучати кошти з різних джерел уповноважених осіб ОГС, оскільки «інші надходження» традиційно об'єднують доходи від фінансової діяльності (через неможливість їх класифікування іншим чином).

Висновки. У результаті здійсненого дослідження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність неурядових організацій в Україні загалом і надають їм право на отримання доходів із різних джерел, зокрема, виявлено, що в Україні досі не існує єдиного підходу

законодавця до формування їхнього нормативного регулювання. Спеціальні закони є неповними, не узгодженими та інколи неоднозначно трактують можливість отримання доходів неурядовими організаціями з того чи іншого джерела.

Водночас теоретичне обґрунтування класифікації джерел фінансового забезпечення діяльності та розвитку неурядових організацій, що здійснені вітчизняними науковцями, є обмеженими і неповними. Зважаючи на вищезазначене, а також ураховуючи особливості функціонування ІГС, законодавчу регламентацію формування їхніх доходів, усі надходження НУО в Україні варто об'єднати у п'ять великих груп: власні кошти, державні кошти, надходження від благодійності, надходження від господарської діяльності, інші надходження. Такий підхід створює основу для подальших теоретичних і аналітичних досліджень фінансового забезпечення діяльності та розвитку організацій громадянського суспільства в Україні, дослідження впливу його показників на ефективність діяльності неурядових організацій в Україні та показники розвитку громадянського суспільства в Україні. Це в перспективі дасть змогу визначити, який ресурс є необхідним для підвищення ефективності діяльності окремих видів неурядових організацій і стимулювання рівня розвитку громадянського суспільства.

Список використаної літератури

1. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. — Київ : Фенікс, 2012. — 336 с.
2. Шатор Б. Міжнародні практики фінансування організацій громадського суспільства / Б. Шатор // OSCE. — 2010. — 162 с.
3. Завгородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. — 3-тє вид., виправл. і доповн. — Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. — 404 с.
4. Моляков Д. С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства / Д. С. Моляков. — Москва : Финансы и статистика, 2000. — 200 с.
5. Романенко О. Р. Фінанси / О. Р. Романенко. — Київ : Центр навчальної літератури, 2004. — 312 с.
6. Юхименко П. І. Теорія фінансів / П. І. Юхименко ; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — Київ : ЦУЛ, 2010. — 576 с.
7. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Василик. — Київ : НІОС, 2001. — 416 с.
8. Кириленко О. П. Фінанси : навч. посібник / О. Кириленко. — 2-е вид., перероб. і доповн. — Тернопіль : Економічна думка, 1998. — 163 с.
9. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві / С. В. Мішина. — Харків : Вид-во ХНЕУ, 2006. — С. 8.
10. Стойко О. Я. Фінанси / О. Я. Стойко, Д. І. Дема ; за ред. О. Я. Стойка. — Київ : Алерта, 2014. — 432 с.
11. Хачатурян С. В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація / С. Хачатурян // Фінанси України. — 2003. — № 4. — С. 77—81.
12. Шашкевич О. Л. Концептуалізація фінансових ресурсів як об'єкта фінансового контролю [Електронний ресурс] / О. Л. Шашкевич, А. І. Машко // Ефективна економіка. — 2014. — № 6. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_6_64.
13. Фінанси: вишкіл студії : навч. посібник / [С. І. Юрій та ін.] ; за ред. С. І. Юрія. — Тернопіль : Карт-бланш, 2002. — 357 с.
14. Про громадські об'єднання : Закон України № 4572-VI. Редакція від 22.07.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 1. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17.
15. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України № 1045-XIV. Редакція від 04.11.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 45. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14.
16. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України № 554/97-ВР. Редакція від 04.11.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 52. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80.
17. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : Закон України № 5026-VI. Редакція від 02.11.2016 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2013 — № 22. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17.
18. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України № 5073-VI. Редакція від 06.11.2016 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2013 — № 25. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/print.
19. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України № 987-XII. Редакція від 26.12.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 25. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12.
20. Про органи самоорганізації населення : Закон України № 2625-III. Редакція від 04.11.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 48. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14.

21. Про політичні партії в країні : Закон України № 2365-III. Редакція від 01.10.2018 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 23. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14.
22. Котенко Н. В. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку / Н. В. Котенко, С. Г. Карпенко // Вісник СумДУ. Економіка. — 2014. — № 3. — С. 71—81.
23. Мазуренко Л. Неурядові організації як суб'єкт соціальної політики [Електронний ресурс] / Л. Мазуренко // Освіта регіону. — 2012. — № 4. — Режим доступу : http://social-science.com.ua/article/908.
24. Павлюк К. Діяльність неурядових громадських організацій у контексті забезпечення національної безпеки України [Електронний ресурс] / К. Павлюк // Вісник Національної академії державного управління. Політологія і право. — 2013. — Режим доступу : http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-2-30.pdf.
25. Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України : монографія / І. Я. Ткачук. — Чернівці : Технодрук, 2016. — 272 с.
26. Руцинська Т. П. Особливості правового режиму майна громадських організацій як суб'єктів господарського права [Електронний ресурс] / Т. П. Руцинська // Форум права. — 2011. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_2_130.pdf.
27. Дехтяр Н. А. Фінансовий механізм діяльності суб'єктів господарювання : монографія / Н. А. Дехтяр, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль. — Суми : Університетська книга, 2011. — 182 с.

References

1. *Natsionalni ta mizhnarodni mekhanizmy finansuvannia hromadianskoho suspilstva. Mizhnarodni zakhody zmitsnennia doviry mizh derzhavoiu ta hromadianskym suspilstvom [National and international mechanisms for financing civil society. International confidence-building measures between the state and civil society]*. (2012). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
2. Shator, B. (2010). *Mizhnarodni praktyky finansuvannia orhanizatsii hromadskoho suspilstva [International Practices for Financing Civil Society Organizations]*. OSCE [in Ukrainian].
3. Zavgorodniy, A. G., Vozniuk, G. L., & Smovzenko, T. S. (2000). *Finansovyi slovnyk [Financial dictionary]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Moliakov, D. S. (2000). *Finansy predpriyatij otraslej narodnogo hozyajstva [Finances of enterprises in the sectors of the national economy]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
5. Romanenko, O. R. (2004). *Finansy [Finances]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
6. Yuhymenko, P. I. (2010). *Teoriia finansiv [The theory of finances]*. V. M. Fedosov, S. I. Yurii (Eds.). Kyiv [in Ukrainian].
7. Vasylyk, O. D. (2001). *Teoriia finansiv [The theory of finances]*. Kyiv: NIOS [in Ukrainian].
8. Kyrylenko, O. P. (1998). *Finansy [Finances]*. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
9. Mishyna, S. V. (2006). *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia finansovymy resursamy na pidpryiemstvi [Organizational and economic mechanism of financial resources management at the enterprise]*. Kharkiv: HNEU [in Ukrainian].
10. Stoiko, O. Ya., & Dema, D. I. (2014). *Finansy [Finances]*. O. Ya. Stoiko (Ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
11. Hachaturian, S. V. (2003). Sutnist finansovykh resursiv ta yikh klasyfikatsiia [The essence of financial resources and their classification]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine, 4,* 77—81 [in Ukrainian].
12. Shashkevych, O. L., & Mashko, A. I. (2014). Kontseptualizatsiia finansovykh resursiv yak obiekta finansovoho kontroliu [Conceptualizing financial resources as an object of financial control]. *Efektyvna ekonomika — An efficient economy, 6.* Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_6_64 [in Ukrainian].
13. Yurii, S. I. (et al.). *Finansy: vyshkil studii [Finance: Studio training]*. S. I. Yurii (Ed.). Ternopil: Kart-blansh [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada Ukrainy. (2013). Pro hromadski obiednannia: Zakon Ukrainy № 4572-VI. Redaktsiia vid 22.07.2018 [On Public Associations: Law of Ukraine № 4572-VI. Revision as of July 22, 2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada Ukrainy. (1999). Pro profesiini spilky, yikh prava ta harantii diialnosti: Zakon Ukrainy № 1045-XIV. Redaktsiia vid 04.11.2018 [On trade unions, their rights and guarantees of activity: Law of Ukraine № 1045-XIV. Revision from 11.04.2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 45*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14 [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada Ukrainy. (1997). Pro profesiinykh tvorchykh pratsivnykiv ta tvorchi spilky: Zakon Ukrainy № 554/97-VR. Redaktsiia vid 04.11.2018 [On Professional Creative Workers and Creative Unions: Law of Ukraine № 554/97-BP. Revision from 11.04.2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 52*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80 [in Ukrainian].

17. Verkhovna Rada Ukrainy. (2013). Pro orhanizatsii robotodavtsiv, yikh obiednannia, prava i harantii yikh diialnosti: Zakon Ukrainy № 5026-VI. Redaktsiia vid 02.11.2016 [On employers' organizations, their associations, rights and guarantees of their activity: Law of Ukraine № 5026-VI. Revision from 02.11.2016]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 22*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17 [in Ukrainian].
18. Verkhovna Rada Ukrainy. (2013). Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy № 5073-VI. Redaktsiia vid 06.11.2016 [On Charitable Activities and Charities: Law of Ukraine № 5073-VI. Revision from 06.11.2016]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy —Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 25.* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/print [in Ukrainian].
19. Verkhovna Rada Ukrainy. (1991). Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy № 987-XII. Redaktsiia vid 26.12.2018 [On Freedom of Conscience and Religious Organizations: Law of Ukraine № 987-XII. Revision from 26.12.2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 25*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12 [in Ukrainian].
20. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Pro orhany samoorhanizatsii naselennia: Zakon Ukrainy № 2625-III. Redaktsiia vid 04.11.2018 [On bodies of self-organization of the population: Law of Ukraine № 2625-III. Revision as of 04.11.2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 48*. Rezhym dostupu https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14 [in Ukrainian].
21. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Pro politychni partii v kraini: Zakon Ukrainy № 2365-III. Redaktsiia vid 01.10.2018 [On Political Parties in the Country: Law of Ukraine № 2365-III. Revision from 01.10.2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 23*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14 [in Ukrainian].
22. Kotenko, N. V., & Karpenko, S. G. (2014). Neuriadovi orhanizatsii: poniattia, vydy ta dzherela finansuvannia v umovakh staloho rozvytku [Non-governmental organizations: concepts, types and sources of financing in the context of sustainable development]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu — SSU Bulletin, 3*, 71—81 [in Ukrainian].
23. Mazurenko, L. (2012). Neuriadovi orhanizatsii yak subiekt sotsialnoi polityky [Non-governmental organizations as a subject of social policy]. *Osvita rehionu — Education of the region, 4*. Retrieved from http://social-science.com.ua/article/908 [in Ukrainian].
24. Pavliuk, K. (2013). Diialnist neuriadovykh hromadskykh orhanizatsii u konteksti zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Activities of non-governmental organizations in the context of ensuring national security of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia. Politolohiia i pravo — Bulletin of the National Academy of Public Administration. Political Science and Law.* Retrieved from http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-2-30.pdf [in Ukrainian].
25. Tkachuk, I. Ya. (2016). *Finansove zabezpechennia diialnosti hromadskykh orhanizatsii Ukrainy [Financial support of activities of public organizations of Ukraine]*. Chernivtsi: Tehnodruk [in Ukrainian].
26. Rutsynska, T. (2011). Osoblyvosti pravovoho rezhymu maina hromadskykh orhanizatsii yak subiektiv hospodarskoho prava [Features of the legal regime of property of public organizations as subjects of business law]. *Forum prava — Law Forum*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_2_130.pdf [in Ukrainian].
27. Dekhtiar, N. A., Liuta, O. V., & Pigul, N. G. (2011). *Finansovyi mekhanizm diialnosti subiektiv hospodariuvannia [Financial mechanism of activity of economic entities]*. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].

УДК 336.1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ

Колодій Сергій Юрійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інформаційних технологій
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: kolodii_sergei@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-0163-4569

Гаряга Леся Олегівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та інформаційних технологій
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: garyaga@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5266-797X

Кочума Інна Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та інформаційних технологій
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: innkoc@gmail.com; ORCID ID:0000-0002-4416-3333

Анотація. Запропоновано концептуальні підходи до забезпечення збалансованості фінансових ресурсів держави. Досліджено сутність і класифікацію збалансованості фінансових ресурсів держави. Збалансованість фінансових ресурсів держави пропонується трактувати як відповідність між сукупністю грошових засобів, що надійшли в розпорядження центральних і місцевих органів виконавчої влади у процесі формування фінансових ресурсів держави, і сукупністю грошових засобів, що направляються на різні цілі під час їхнього використання. Індикаторами збалансованості фінансових ресурсів держави визначено: баланс зведеного бюджету; обсяг державного боргу; залишок коштів на Єдиному казначейському рахунку (ЄКР). Обґрунтовано основні загальні та спеціальні положення концепції інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави. Детально охарактеризовано окремі аспекти спеціальних положень концепції інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави. Виділено ключові проблеми формування, виконання, збалансування і забезпечення безперебійного фінансування фінансових ресурсів держави. Розроблено пропозиції щодо вжиття заходів і використання відповідних інструментів для вдосконалення управління фінансовими ресурсами держави.

Ключові слова: фінансові ресурси держави, індикатори збалансованості фінансових ресурсів держави, концепція інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави, інструменти інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 15.

THE CONCEPTUAL APPROACHES TO ENSURE THE BALANCE OF STATE FINANCIAL RESOURCES

Kolodii Sergiy,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Management and Information Technology
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: kolodii_sergei@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-0163-4569

Hariaha Lesia,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Management and Information Technology
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: garyaga@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5266-797X

Kochuma Inna,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Management and Information Technology
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: innkoc@gmail.com; ORCID ID:0000-0002-4416-3333

Abstract. The conceptual approaches to ensuring the balance of financial resources of the state have been proposed in the article. The essence and classification of the balance of financial resources of the state have been researched. The balance of financial resources of the state has been proposed to interpret as a correspondence between the totality of funds received at the disposal of central and local executive authorities in the process of formation of financial resources of the state, and the totality of funds directed to different purposes during their use. The indicators of the balance of financial resources of the state have been determined: balance of the consolidated budget; the volume of public debt; balance in the Single Treasury Account (STA).

The basic general and special provisions of the concept of institutional regulation of the balance of financial resources of the state have been substantiated. Some aspects of the special provisions of the concept of institutional regulation of the balance of financial resources of the state have been described in detail.The key problems of formation, implementation, balancing and ensuring uninterrupted financing of the state financial resources have been highlighted. Proposals have been developed to take measures and use appropriate tools to improve the management of the state's financial resources.

The balance of financial resources of the state is the basis of stable socio-economic development of the national economy, elimination of its basic macroeconomic imbalances. Therefore, the balance of financial resources of the state should be a subject of the state regulation of the economy. As a result of its effective regulation, it is possible to ensure stable socio-economic development of the state.Implementation of the provisions of the proposed concept will, on the one hand, create a system of containment of unreasonable growth of the budget deficit and public debt, reduce the balance of funds at the STA, and on the other hand, will help reduce the transaction costs that accompany the process of formation and use of financial resources of the state. The proposed restriction institutions will allow limiting the growth of the consolidated budget deficit, the public debt, and the reduction of the STA balance. This will also affect the level of public debt service costs.

Keywords: the financial resources of the state, indicators of balance of financial resources of the state, the concept of institutional regulation of balance of financial resources of the state, instruments of institutional regulation of financial resources of the state balance.

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 0; bibl.: 15.

JEL Classification H30, H62, H63

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ СБАЛАНСИРОВАННОСТИ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ГОСУДАРСТВА

Колодий Сергей Юрьевич,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры менеджмента и информационных технологий
Черкасского учебно-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»
e-mail: kolodii_sergei@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-0163-4569

Гаряга Леся Олеговна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента и информационных технологий
Черкасского учебно-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»
e-mail: garyaga@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-5266-797X

Кочума Инна Юрьевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента и информационных технологий
Черкасского учебно-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»
e-mail: innkoc@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4416-3333

Аннотация. Предложены концептуальные подходы к обеспечению сбалансированности финансовых ресурсов государства. Исследованы сущность и классификация сбалансированности финансовых

ресурсов государства. Сбалансированность финансовых ресурсов государства предлагается трактовать как соответствие между совокупностью денежных средств, поступивших в распоряжение центральных и местных органов исполнительной власти в процессе формирования финансовых ресурсов государства, и совокупностью денежных средств, направляемых на различные цели при их использовании. Индикаторами сбалансированности финансовых ресурсов государства определены: баланс сводного бюджета; объем государственного долга; остаток средств на Едином казначейском счете (ЕКС). Обоснованы основные общие и специальные положения концепции институционального регулирования сбалансированности финансовых ресурсов государства. Подробно охарактеризованы отдельные аспекты специальных положений концепции институционального регулирования сбалансированности финансовых ресурсов государства. Выделены ключевые проблемы формирования, исполнения, сбалансирования и обеспечения бесперебойного финансирования финансовых ресурсов государства. Разработаны предложения по принятию мер и использованию соответствующих инструментов для совершенствования управления финансовыми ресурсами государства.

Ключевые слова: финансовые ресурсы государства, индикаторы сбалансированности финансовых ресурсов государства, концепция институционального регулирования сбалансированности финансовых ресурсов государства, инструменты институционального регулирования сбалансированности финансовых ресурсов государства.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 0; библ.: 15.

Вступ. Забезпечення збалансованості фінансових ресурсів кожної держави є актуальною проблемою незалежно від рівня розвитку. Розглядаючи сутність збалансованості фінансових ресурсів держави, потрібно зазначити, що сучасний стан світової фінансової системи та економік деяких країн є досить нестабільним. Наприклад, Ісландія та Ірландія довгий час вважалися стабільним державами, більше того — розглядались як приклад стабільного економічного і соціального розвитку. Ірландія в період із середини 1980-х років і до теперішнього часу показувала найвищі серед країн ЄС темпи економічного зростання, і аналітики часто називали її «європейським тигром», «економікою майбутнього» і т. п. Ісландія традиційно займала найвищі місця в рейтингах розвитку людського потенціалу (HDI), а у 2007—2008 роках (дані 2005—2006 років) — 1-ше місце [1]. За даними 2010 року, вона опустилася на 17-те місце, і основною причиною цього була розбалансованість фінансових ресурсів держави і банківського сектору [2]. Наведений приклад свідчить про важливість і доцільність розробки та постійного вдосконалення концепції забезпечення збалансованості фінансових ресурсів держави.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичним і практичним аспектам формування, розподілу та забезпечення збалансованості фінансових ресурсів на мікро- і макрорівні присвячено велику кількість наукових праць, зокрема дослідження в цій сфері здійснювали А. Баскаков, А. Бірман, О. Василик, Ю. Воробйов, В. Д'яченко, Т. Гуйда, О. Данилов, Ю. Дропа, В. Глущенко, В. Єгоров, І. Зеліско, Н. Коваленко, В. Опарін, К. Павлюк, О. Рожко, Г. Строкович, В. Федосов, І. Чуницька, Г. Шахова, М. Шкробот та ін.

Метою роботи є обґрунтування і розроблення концептуальних підходів до забезпечення збалансованості фінансових ресурсів держави.

Результати дослідження. Дослідженню сутності фінансових ресурсів у цілому і фінансових ресурсів держави зокрема присвятили свої праці значна кількість науковців [3—15].

Формулюючи трактування економічної категорії «фінансові ресурси держави», ми використовували такі положення:

1) під державою розуміється розширений уряд як сукупність центральних і місцевих органів державної влади та управління;

2) фінансові ресурси держави мають вартісну оцінку та є сукупністю грошових коштів, акумульованих на спеціально відкритих рахунках. Зокрема, в Україні органам Державного казначейства України відкривають кореспондентський рахунок у НБУ «Єдиний казначейський рахунок»;

3) фінансові ресурси держави включають кошти державного і місцевих бюджетів, державних цільових позабюджетних фондів, а також інші кошти, акумульовані на Єдиному казначейському рахунку (ЄКР);

4) джерелами фінансових ресурсів держави розглядають надходження доходів у бюджет та державні цільові позабюджетні фонди, кредитні кошти та інші надходження (кошти від приватизації державного і комунального майна, повернення раніше виданих бюджетних кредитів), а основними напрямами їх використання — фінансування витрат, пов'язаних із виробництвом суспільних та інших благ, погашення заборгованості за раніше взятими зобов'язаннями, інші напрями (участь у капіталі, бюджетні кредити).

Фінансові ресурси держави акумулюються на Єдиному казначейському рахунку. Формування і використання фінансових ресурсів держави призводить, відповідно, до збільшення і зменшення залишків коштів на ЄКР.

Ресурси окремих складових фінансових ресурсів держави перебувають у певному взаємозв'язку. Усю сукупність операцій між ними відображено у формі фінансових потоків (*рис. 1*).

Рис. 1. Характеристика основних операцій у процесі руху фінансових ресурсів держави

Примітка. Складено авторами.

Охарактеризуймо фінансові потоки у процесі руху фінансових ресурсів держави, наведені на *рис. 1*.

1. Фінансові потоки між державним бюджетом і місцевими бюджетами — міжбюджетні трансферти. З допомогою них балансується загальний фонд місцевих бюджетів і фінансуються певні видатки спеціального фонду. Згідно з положеннями Бюджетного кодексу України, місцеві бюджети в межах загального фонду повинні бути збалансовані. Дефіцит місцевих бюджетів можливий тільки в межах бюджету розвитку як частини спеціального фонду місцевого бюджету.

2. Фінансові потоки між державним бюджетом і державними цільовими позабюджетними фондами — це трансферти з державного бюджету, метою яких є підтримка збалансованості фінансових ресурсів фондів. Розбалансованість фінансових ресурсів державних цільових позабюджетних фондів ускладнює реалізацію соціальної політики, у рамках якої здійснюється згладжування нерівномірного розподілу доходів між різними соціальними групами, а також формуються і перераховуються соціальні трансферти населенню. Таким чином, брак коштів для виплати соціальних трансфертів (пенсій, соціальної допомоги, допомоги з безробіття і т. п.) може різко знизити рівень життя окремих соціальних груп і викликати соціальні протести. У результаті цього може бути порушена стабільність усієї національної економіки.

3. Третій різновид фінансових потоків є взаємовідносинами між державним бюджетом і державними компаніями, центральним і державними банками шляхом кредитування і погашення раніше виданих кредитів. Цей вид фінансових потоків може бути пов'язаний із такими типами операцій (*рис. 2*):

а) державна компанія отримує кредит за рахунок коштів державного бюджету. У цьому разі така операція відобразиться на збалансованості фінансових ресурсів державного бюджету і може впливати на показники його дефіциту (з урахуванням кредитування за вирахуванням погашення);

б) державна компанія отримує кредит від недержавних позичальників під гарантії уряду. У цьому разі така операція відобразиться на збалансованості фінансових ресурсів держави шляхом збільшення гарантованого внутрішнього або зовнішнього державного боргу;

в) центральний банк викуповує урядові облігації. У цьому разі збільшується обсяг прямого внутрішнього державного боргу.

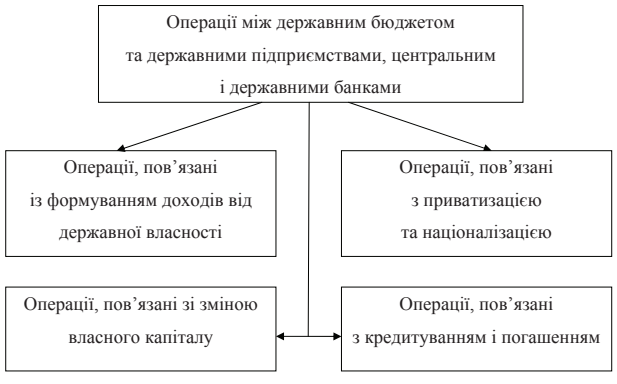

Рис. 2. Характеристика основних операцій між державним бюджетом та державними підприємствами, центральним і державними банками

Примітка. Складено авторами.

4. Фінансові потоки між державним бюджетом і державними компаніями можуть бути пов'язані з відносинами власності. Це можуть бути надходження доходів від державної власності або зміни її складу і структури в результаті приватизації або націоналізації. Усі можливі різновиди фінансових потоків між державним бюджетом і державними компаніями, центральним і державними банками представлені на *рис. 2* і можуть бути описані такими положеннями:

а) суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від організаційної форми, власником певної частки яких є держава, перераховують до державного бюджету як доходи певні платежі. Ці платежі можуть бути у формі дивідендів, відрахувань від прибутку або інші;

б) центральний банк (в Україні Національний банк України), будучи неприбутковою організацією, перераховує до бюджету певну суму перевищення своїх доходів над витратами;

в) держава може проводити політику приватизації або націоналізації залежно від поставлених цілей. Якщо це приватизація, то кошти від неї надходять у розпорядження держави і є джерелом фінансування дефіциту бюджету або цільового фінансування конкретних видатків шляхом створення спеціальних фондів;

г) здійснюючи політику націоналізації, уряд збільшує склад об'єктів або частку державної власності, використовуючи для цієї мети фінансові ресурси держави. Отже, використання фінансових ресурсів держави в результаті проведення політики націоналізації

призводить або до підвищення витрат бюджету, або до збільшення обсягу державного боргу.

Збалансованість фінансових ресурсів держави — це відповідність між сукупністю грошових засобів, що надійшли в розпорядження центральних і місцевих органів виконавчої влади у процесі формування фінансових ресурсів держави, і сукупністю грошових засобів, що направляються на різні цілі під час їхнього використання.

Різні види збалансованості фінансових ресурсів держави можуть бути класифіковані за трьома критеріями залежно від ознак.

1. Період часу:
- попередня, або планова (до початку звітного періоду);
- поточна, або оперативна (у межах звітного періоду);
- наступна, або підсумкова (після завершення звітного періоду).

2. Характер і повнота:
- пряма або повна;
- умовна або неповна.

Пряма збалансованість має місце в разі, коли одночасно виконуються дві умови:

1) відсутній дефіцит (профіцит) зведеного бюджету в рамках звітного періоду;

2) має місце відповідність між обсягами державного боргу на початок і на кінець періоду, тобто обсяг державного боргу протягом звітного періоду не змінювався.

Слід зазначити, що пряма (повна) збалансованість фінансових ресурсів держави існує, скоріше, у теорії, ніж на практиці. Вона може бути плановою, але з урахуванням реальних обставин, існує дуже низька ймовірність того, що матиме місце оперативна повна збалансованість фінансових ресурсів держави. На практиці невідомі такі випадки, підтверджені емпіричними даними.

3. Вплив на стабільність національної економіки:
- нейтральна, тобто не впливає на стабільність національної економіки;
- ненейтральна, тобто впливає на стабільність національної економіки.

При цьому, у разі наявності ненейтральної збалансованості фінансових ресурсів держави, слід розрізняти характер її впливу на стабільність національної економіки: позитивний або негативний.

Позитивний характер ненейтральної збалансованості фінансових ресурсів держави має місце у разі цілеспрямованого впливу на процеси формування та використання держави у результаті проведення стабілізаційної політики держави. У рамках цього може бути реалізована фіскальна політика, що передбачає дефіцитне або профіцитне фінансування, залежно від цілей та завдань стабілізаційної політики.

Характеристика збалансованості фінансових ресурсів держави на основі наведеної класифікації дозволяє виявити об'єкти регулювання та обґрунтувати використання конкретних інструментів, за допомогою яких необхідно регулювати процеси формування та використання фінансових ресурсів держави.

Індикаторами збалансованості фінансових ресурсів держави є [13]:

1) баланс зведеного бюджету;

2) обсяг державного боргу;

3) залишок коштів на Єдиному казначейському рахунку (ЄКР).

У процесі руху фінансових ресурсів держави мають місце операції, які безпосередньо впливають на дефіцит зведеного бюджету щодо ВВП (%) (*рис. 3*). Окремі з представлених на *рис. 3* операцій відносять до квазіфіскальних, тобто пов'язані з рухом фінансових ресурсів держави, проте не є інструментами фіскальної політики.

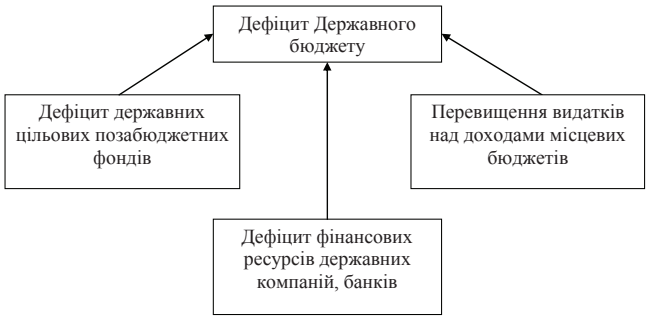

Рис. 3. Вплив основних операцій у процесі руху фінансових ресурсів держави на показники їхньої збалансованості

Примітка. Складено авторами.

Спеціальні положення концепції містять перелік пропозицій та рекомендацій у сфері інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави у рамках основних груп об'єктів. Усі пропозиції та рекомендації у рамках групи об'єктів інституціонального регулювання сформульовані за такою загальною схемою:

1) формулювання основних проблем збалансованості фінансових ресурсів держави та опис причин їх виникнення;

2) характеристика основних об'єктів інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави;

3) формулювання основних пропозицій та рекомендацій у сфері інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави, які доповнюють або вдосконалюють існуючі; опис механізмів їх імплементації у рамках наявного в Україні інституціонального середовища та процедур реалізації інституційних змін.

Структурно-логічна схема реалізації концепції інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави розкриває взаємозв'язок

між її розділами та інструментами інституціонального регулювання, які використовуються з метою регулювання динаміки індикаторів збалансованості фінансових ресурсів держави і зниження трансакційних витрат при організації процесів формування та використання фінансових ресурсів держави (*рис. 4*).

Рис. 4. Структурно-логічна схема реалізації концепції інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави

Примітка. Побудовано за [13].

Охарактеризуймо окремі аспекти спеціальних положень концепції інституціонального регулювання збалансованості фінансових ресурсів держави.

Основні проблеми у сфері формування фінансових ресурсів держави:

— складна і громіздка система формування фінансових ресурсів держави, у результаті чого Україна належить до держав із низьким рівнем економічних свобод і високими трансакційними витратами при податковому адмініструванні;

— відносно високий рівень податкових ставок і відрахувань до державних цільових позабюджетних фондів сприяє розвиткові тіньового сектору економіки й ухилення від податків;

— значна централізація фінансових ресурсів держави і недостатньо ефективні реформи у сфері децентралізації;

— зниження ефективності міжбюджетних трансфертів як основного механізму вирівнювання міжрегіональної диференціації доходів, порушення механізмів трансформації факторних доходів до доходів місцевих бюджетів.

Пропонуємо такі заходи та інструменти інституціонального регулювання формування фінансових ресурсів держави:

— ефективне використання податку на нерухомість;

— зниження ставок за непрямими податками, зокрема ПДВ;

— перерозподіл ставок єдиного соціального внеску від роботодавця до найманого працівника;

— запровадження другого рівня пенсійного страхування одночасно із застосуванням трьохджерельної моделі формування внесків на особисті накопичувальні рахунки, наприклад: 2 % — страхувальник; 2 % — роботодавець; 2 % — держава;

— запровадження загальнообов'язкового медичного соціального страхування одночасно з реформуванням системи фінансування закладів охорони здоров'я та застосування трьохджерельної моделі внесків, наприклад: 3 % — страхувальник; 2 % — роботодавець; 2 % — держава;

— підвищення мотивації місцевих органів влади до збору основних загальнодержавних податків за рахунок розширення переліку податків, зборів та інших обов'язкових платежів, включених до кошика доходів, що враховуються при визначенні трансфертів;

— удосконалення механізмів визначення величини міжбюджетних трансфертів;

— систематизація і скорочення пільг зі сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів для різних категорій їхніх платників;

— підвищення ефективності адміністрування формування фінансових ресурсів держави за рахунок спрощення та автоматизації процедур, зниження рівня трансакційних витрат.

Основні проблеми у процесі використання фінансових ресурсів держави:

— низька ефективність витрат бюджету, що пов'язана з відсутністю реальних механізмів контролю над показниками використання бюджетних коштів;

— відсутність конкурентних умов при розподілі фінансових ресурсів у результаті економічної діяльності держави;

— переважання видатків споживання над видатками розвитку;

— використання бюджетних ресурсів на цілі, пов'язані з фінансуванням Пенсійного фонду України, підтриманням беззбитковості державних корпорацій;

— низький рівень фінансової дисципліни при використанні бюджетних коштів, що проявляється в нецільовому їх використанні й у фінансових порушеннях;

— використання людських і матеріальних ресурсів в обсягах, що перевищують оптимальне значення;

— створення інституціональних організацій із дублюючими або непотрібними, з позиції суспільства, функціями.

Пропонуємо такі заходи та інструменти інституціонального регулювання використання фінансових ресурсів держави:

— використання програмно-цільового методу під час організації процесу витрачання фінансових ресурсів держави;

— регулювання основних показників соціальних стандартів, які використовуються у процесі виконання бюджету: мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму;

— упровадження нових фінансових нормативів, які допомагають регулювати склад і динаміку використання фінансових ресурсів держави;

— упровадження прозорих механізмів визначення та розрахунку рівня оплати праці для працівників державної служби;

— забезпечення максимальної відкритості процедур, пов'язаних із проведенням державних закупівель товарів і послуг;

— реформування інституціональних механізмів надання субсидій і пільг у натуральній (негрошовій) формі населенню;

— упровадження інституціонального обмеження на обсяг фінансових ресурсів, що використовуються для реалізації функцій державної влади і управління;

— реструктуризація капітальних трансфертів з метою їхнього перерозподілу від традиційних галузей «старої» індустріальної економіки (вугільної, хімічної та металургійної промисловості) до галузей «нової» постіндустріальної економіки;

— забезпечення пріоритетного фінансування напрямів, пов'язаних із розвитком людського капіталу;

— упровадження інституту мінімального обсягу бюджету розвитку (складовою спеціального фонду бюджету) у формі відсотка від видатків загального фонду бюджету.

Основні проблеми збалансування надходження і використання фінансових ресурсів держави:

— відсутність збалансованості окремих складових фінансових ресурсів держави призводить до формування дефіциту державного бюджету України, збільшення державного боргу, скорочення залишків коштів на Єдиному казначейському рахунку;

— відсутність збалансованості Пенсійного фонду України є основною причиною формування дефіциту державного бюджету, унаслідок чого порушуються процеси бюджетного фінансування соціальних та економічних витрат за рахунок коштів бюджету;

— дефіцит державного бюджету формується навіть в умовах високих темпів економічного зростання;

— зростання державного боргу в умовах масової приватизації, а значить і наявності додаткових джерел фінансування державного боргу;

— збільшення державного боргу призводить до виникнення додаткових витрат, пов'язаних з його обслуговуванням, а значить до скорочення витрат за іншими напрямами.

Пропонуємо такі заходи та інструменти інституціонального регулювання збалансування надходження і використання фінансових ресурсів держави:

— введення нормативу (ліміту) дефіциту державного бюджету щодо ВВП залежно від стадії економічного циклу і темпів планованого або економічного зростання (спаду);

— введення інституціонального обмеження на питому вагу витрат на обслуговування державного боргу у структурі видатків загального фонду бюджету;

— упровадження інституціонального обмеження на розмір дефіциту Пенсійного фонду України як основного джерела розбалансованості фінансових ресурсів держави;

— установлення граничного співвідношення державного прямого і гарантованого боргу на рівні не більше ніж 50 % ВВП. У Бюджетному кодексі України міститься подібне обмеження на рівні 60 % ВВП, що відповідає вимогам Маастрихтської угоди для країн, що входять у «зону євро». Разом з тим варто брати до уваги той факт, що динаміка (швидкість) накопичення державного боргу в Україні перевищує аналогічний показник розвинутих держав. Тому інститут-обмежувач для нашої держави повинен бути встановлений на нижчому рівні з метою попередження

розбалансованості державних фінансових ресурсів, що загрожує стабільності національної економіки;

— установлення інституціональних обмежень на видатки бюджету на обслуговування державного боргу шляхом введення максимумів на: частку ВВП, яку становлять видатки на обслуговування боргу (3 %); частку видатків на обслуговування боргу у структурі видатків державного бюджету (10 %); частку видатків на обслуговування боргу у структурі доходів державного бюджету (10 %);

— установлення мінімально допустимого рівня збитковості державних підприємств і банків при затвердженні та виконанні фінансових планів у розмірі — від'ємний прибуток (збиток) до оподаткування повинен становити не більше 5 % від активів на початок планового (звітного) року;

— внесення змін до бюджетного законодавства щодо зарахування 25 % надходжень від податку на прибуток підприємств до доходів місцевих бюджетів, причому вони повинні розподілятися між доходами, що враховуються при визначенні трансфертів, і бюджетом розвитку.

Основні проблеми забезпечення безперебійного фінансування затверджених програм у процесі використання фінансових ресурсів держави:

— невідповідність джерел доходів і витратних повноважень, закріплених за місцевими бюджетами, призводить до штучно створеної їхньої залежності від трансфертів з державного бюджету;

— відсутність відповідності між плановими і фактичними показниками формування і використання фінансових ресурсів держави призводить до виникнення непередбачених касових розривів у разі перевищення прогнозних показників над фактичними;

— наявні інститути забезпечення безперебійного фінансування призводять до того, що виникають касові розриви, які перешкоджають своєчасному фінансуванню затверджених капітальних видатків бюджету;

— значні обсяги касових розривів, що виникають при виконанні місцевих бюджетів і використанні фінансових ресурсів державних цільових фондів, призводять до появи додаткових витрат, пов'язаних із наявністю трансакційних витрат, що супроводжують процес покриття розривів;

— відсутність збалансованості Пенсійного фонду України та об'єктивні чинники формування і використання його фінансових ресурсів протягом року призводять до виникнення величезних касових розривів у першому кварталі року;

— використання коштів ЄКР для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів і державних цільових фондів призводить до виникнення проблем фінансування інших напрямів і може бути причиною нецільового використання коштів бюджету.

Пропонуємо такі заходи та інструменти інституціонального регулювання безперебійного фінансування затверджених програм у процесі використання фінансових ресурсів держави:

— введення інституту-регулятора мінімального рівня доходів загального фонду зведених місцевих бюджетів у структурі доходів загального фонду зведеного бюджету (не менше ніж 45 %);

— створення інституту-регулятора збалансованості доходів і витрат зведених місцевих бюджетів за вирахуванням трансфертів (не більше ніж 2 % від ВВП);

— введення інституту-регулятора розміру дефіциту Пенсійного фонду України (показник співвідношення власних надходжень до витрат пенсійного фонду не може бути нижчим ніж 75 %);

— введення інституціонального обмеження на мінімально допустимий рівень коштів на Єдиному казначейському рахунку (залишок коштів ЄКР на початок фінансового року повинен становити не менше ніж 2 % від ВВП).

Висновки. Збалансованість фінансових ресурсів держави є основою стабільного соціально-економічного розвитку національного господарства, ліквідації її основних макроекономічних диспропорцій. Виходячи з цього, збалансованість фінансових ресурсів держави повинна бути об'єктом державного регулювання економіки. У результаті ефективного її регулювання можливе забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку держави. Реалізація положень запропонованої концепції дозволить, з одного боку, створити систему стримування необґрунтованого зростання дефіциту бюджету і державного боргу, зниження залишків коштів на ЄКР, а з другого — сприятиме зниженню трансакційних витрат, що супроводжують процес формування і використання фінансових ресурсів держави. Запропоновані інститути-обмежувачі дозволять забезпечити обмеження зростання дефіциту зведеного бюджету, державного боргу, зниження залишків коштів на ЄКР. Тим самим буде здійснено вплив і на рівень витрат, пов'язаних з обслуговуванням державного боргу.

Список використаної літератури

1. Report of the UN Development Program «On the Development of Human Capital» for 2007—2008 [Electronic resource]. — Available at : http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-8.
2. Report of the UN Development Program «On the Development of Human Capital» for 2010 [Electronic resource]. — Available at : http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010.
3. Строкович Г. В. Взаємозв'язок економічних категорій «фінанси», «фінансування», «фінансове забезпечення», «фінансові ресурси» / Г. В. Строкович, С. В. Гончарук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2017. — Вип. 16. — Ч. 2. — С. 113—120.

4. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави : монографія / К. В. Павлюк. — Київ : НІОС, 1997. — 176 с.
5. Рожко О. Специфіка формування фінансових ресурсів держави в умовах фінансової кризи / О. Рожко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. — 2012. — № 132. — С. 49—52.
6. Єгоров В. О. Ресурси фінансової системи і стратегія економічного зростання / В. О. Єгоров // Фінанси України. — 2010. — № 9. — С. 45—53.
7. Зеліско І. М. Роль фінансових ресурсів в діяльності економічних суб'єктів: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / І. М. Зеліско // Ефективна економіка. — 2016. — № 12. — Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5296.
8. Баскаков А. Ю. Бюджетний менеджмент у механізмі управління фінансовими ресурсами держави : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 — фінанси, гроші і кредит / А. Ю. Баскаков ; Чернігівський національний технологічний університет. — Чернігів, 2017. — 24 с.
9. Дропа Ю. А. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 – фінанси, гроші і кредит / Ю. А. Дропа ; Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2017. – 40 с.
10. Воробйов Ю. М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави / Ю. М. Воробйов // Научный вестник: финансы, банки и инвестиции. — 2009. — № 4. — С. 16—24.
11. Опарін В. М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / В. М. Опарін // Вісник Національного банку України. — 2004. — № 5. — С. 11—18.
12. Чуницька І. І. Фінансові ресурси як базис формування фінансового потенціалу / І. І. Чуницька // Економіка та держава. — 2007. — № 5. — С. 29—31.
13. Колодий С. Ю. Институциональное регулирование формирования и использования финансовых ресурсов государства в посттрансформационной экономике : монография / С. Ю. Колодий. — Симферополь : ООО «ДиАйПи», 2011. — 328 с.
14. Руденко М. В. Теоретичні основи інституціональних змін національної економіки / М. В. Руденко // Фінансовий простір. — 2018. — № 1 (29). — С. 108—116.
15. Шахова Г. Я. Финансовые ресурсы в системе макроэкономических взаимосвязей / Г. Я. Шахова // Финансы. — 1993. — № 3. — С. 3—11.

References

1. Report of the UN Development Program «On the Development of Human Capital» for 2007—2008. (2008). Retrieved from http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-8.
2. Report of the UN Development Program «On the Development of Human Capital» for 2010 (2010). Retrieved from http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010.
3. Strokovych, H. V., & Honcharuk, S. V. (2017). Vzaiemozviazok ekonomichnykh katehorii «finansy», «finansuvannia», «finansove zabezpechennia», «finansovi resursy» [Relationship between the economic categories of «finance», «financing», «financial security», «financial resources»]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu — Scientific Bulletin of Uzhgorod National University, 16*, 2, 113—120 [in Ukrainian].
4. Pavliuk, K. V. (1997). *Finansovi resursy derzhavy [Financial resources of the state]*. Kyiv: NIOS [in Ukrainian].
5. Rozhko, O. (2012). Spetsyfika formuvannia finansovykh resursiv derzhavy v umovakh finansovoi kryzy [Specificity of formation of financial resources of the state in conditions of financial crisis]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika — Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy, 132,* 49—52 [in Ukrainian].
6. Yehorov, V. O. (2010). Resursy finansovoi systemy i stratehiia ekonomichnoho zrostannia [Resources of the financial system and strategy of economic growth]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine, 9,* 45—53 [in Ukrainian].
7. Zelisko, I. M. (2016). Rol finansovykh resursiv v diialnosti ekonomichnykh subiektiv: teoretychnyi aspect [The role of financial resources in the activities of economic entities: a theoretical aspect]. *Efektyvna ekonomika — An efficient economy, 12.* Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5296 [in Ukrainian].
8. Baskakov, A. Yu. (2017). Biudzhetnyi menedzhment u mekhanizmi upravlinnia finansovymy resursamy derzhavy [Budget management in the mechanism of management of financial resources of the state]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Chernihiv: Chernihivskyi natsionalnyi tekhnolohichnyi universytet [in Ukrainian].
9. Dropa, Yu. A. (2017). Finansovi resursy rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Financial resources for the development of the national economy of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis.* Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

10. Vorobiov, Yu. M. (2009). Teoretychni zasady formuvannia i vykorystannia finansovykh resursiv v sotsialno-ekonomichniisystemiderzhavy [Theoretical principles of formation and use of financial resources in the socio-economic system of the state]. *Nauchnyiy vestnik: finansyi, banki i investitsii — Scientific Bulletin: Finance, Banks and Investment, 4,* 16—24 [in Ukrainian].
11. Oparin, V. M. (2004). Finansoviresursy: problemyvyznachennia ta rozmishchennia [Financial resources: problems of definition and placement]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine, 5*, 11—18 [in Ukrainian].
12. Chunytska, I. I. (2007). Finansovi resursy yak bazys formuvannia finansovoho potentsialu [Financial resources as a basis for the formation of financial potential]. *Ekonomika ta derzhava — Economy and the state, 5,* 29—31 [in Ukrainian].
13. Kolodii, S. Yu. (2011). *Institutsional'noye regulirovaniye formirovaniya i ispol'zovaniya finansovykh resursov gosudarstva v posttransformatsionnoy ekonomike [Institutional regulation of the formation and use of state financial resources in the post-transformation economy]*. Simferopol: LLC «DiAiPi» [in Russian].
14. Rudenko, M. V. (2018). Teoretychni osnovy instytutsionalnykh zmin natsionalnoi ekonomiky [Theoretical foundations of institutional changes in the national economy]. *Finansovyi prostir — Financial space, 1* (29), 108—116 [in Ukrainian].
15. Shahova, G. Ya. (1993). Finansovyie resursyi v sisteme makroekonomicheskih vzaimosvyazey [Financial resources in the system of macroeconomic relationships]. *Finansyi — Finance, 3,* 3—11 [in Russian].

УДК 336.748:338.23

ТЕОРІЇ КУРСОУТВОРЕННЯ ЯК ОСНОВА ПОЛІТИКИ ОБМІННОГО КУРСУ

Швець Наталія Романівна,
доктор економічних наук, професор,
директор Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: shvetzn@ubs.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-0915-9918

Полагнин Дмитро Дмитрович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: polagnyn@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7753-9387

Анотація. Проблеми визначення оптимального валютного курсу і прогнозування його впливу на економічні процеси вимагають пошуку нових підходів до дослідження фундаментальних і прикладних моделей курсоутворення в умовах сфери впливу різних інтересів суб'єктів економічних відносин. З методологічного погляду, для вивчення теорій валютного курсу в процесі реалізації валютно-курсової політики можна використовувати різні підходи. Розглянуто політичний та емпіричний підходи до використання теорій курсоутворення. Зазначено переваги і недоліки кожного окремого підходу і його вплив на політику обмінного курсу. Описано теоретичні моделі формування валютного курсу, його прогнозування в короткостроковому і довгостроковому періодах. Окремо зазначено покоління моделей, які пояснюють валютні кризи. Означено проблеми дослідження курсоутворення в контексті виникнення взаємовиключних ідей. Доведено, що на практиці можуть втілюватись ті підходи до курсоутворення, які формуються під певні цілі економічної політики і реалізуються відповідно до умов та інтересів.

Ключові слова: теорія, модель, валютний курс, політика обмінного курсу, політичний підхід, емпіричний підхід.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 11.

COURSE THEORY AS THE BASIS OF THE EXCHANGE RATE POLICY

Shvets Natalia,
Doctor of Economics, Professor,
Director of the Institute of Banking Technologies and Business
SHEI «Banking University»
e-mail: shvetzn@ubs.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-0915-9918

Polagnyn Dmytro,
Ph. D. student
SHEI «Banking University»
e-mail: polagnyn@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7753-9387

Abstract. The problems of determining the optimal exchange rate and forecasting its impact on economic processes require the search for new approaches to the study of fundamental and applied exchange rate models in the sphere of influence of various interests of economic relations. The exchange rate theory examines the value problems of the currency, the dependence of currencies on the balance of payments and its dynamics, which gives some insight into the processes of currency exchange. The practical function of exchange rate theory is to choose or develop methods of adjusting the exchange rate, depending on the economic situation in the market. Issues of conflicts of interest of exporters who wish to use exchange rate instruments to increase profits and interests of other economic entities that, on the contrary, require self-regulation of the exchange rate, have some political color. The main purpose of the conceptual framework of the exchange rate policy is to form an optimal exchange rate to ensure price stability, financial security of the country and the well-being of the population. Therefore, it is necessary to seek a compromise in resolving such confrontations.

From a methodological point of view, different approaches can be used to study exchange rate theories in the course of the exchange rate policy. The article discusses political and empirical approaches to the use of exchange rate theories. The advantages and disadvantages of each approach and its impact on exchange rate policy are outlined. The theoretical models of exchange rate formation, its forecasting in the short and long periods are described. Separately, there are generations of models that explain the currency crises. The problems of research of course formation in the context of emergence of mutually exclusive ideas are defined. It is proved that in

practice those approaches to exchange rate formation that are formed under certain economic policy goals and implemented according to conditions and interests can be implemented. Further consideration is required to explore the relationship between a country's tactical or strategic economic policy goals and the interests of economic entities in the exchange rate equilibrium model.

Keywords: theory, model, exchange rate, exchange rate policy, political approach, empirical approach.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 11.

JEL Classification B22, D58, F31

ТЕОРИИ КУРСООБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА ПОЛИТИКИ ОБМЕННОГО КУРСА

Швец Наталия Романовна,
доктор экономических наук, профессор,
директор Института банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: shvetzn@ubs.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-0915-9918

Полагнин Дмитрий Дмитриевич,
аспирант
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: polagnyn@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7753-9387

Аннотация. Проблемы определения оптимального валютного курса и прогнозирования его влияния на экономические процессы требуют поиска новых подходов к исследованию фундаментальных и прикладных моделей курсообразования в условиях влияния различных интересов субъектов экономических отношений. С методологической точки зрения, для изучения теорий валютного курса в процессе реализации валютно-курсовой политики можно использовать разные подходы. Рассмотрены политический и эмпирический подходы к использованию теорий курсообразования. Отмечены преимущества и недостатки каждого отдельного подхода и его влияние на политику обменного курса. Описаны теоретические модели формирования валютного курса, его прогнозирования в краткосрочном и долгосрочном периодах. Отдельно отмечено поколения моделей, объясняющих валютные кризисы. Отмечены проблемы исследования курсообразования в контексте возникновения взаимоисключающих идей. Доказано, что на практике могут воплощаться те подходы к курсообразования, которые формируются под определенные цели экономической политики и реализуются в соответствии с условиями и интересов.

Ключовые слова: теория, модель, валютный курс, политика обменного курса, политический подход, эмпирический подход.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библ.: 11.

Вступ. Сьогодні вже доведено, що не існує простої моделі визначення обмінного курсу. Розвиток світової валютної системи і національних валютних систем свідчить про недосконаліть традиційних теорій формування валютного курсу. Валютний курс є важливим економічним індикатором, тому визначення підходів до його формування і динаміки є надзвичайно важливим та актуальним. У науковій літературі не сформовано єдиної думки до узагальнення та структурування системи визначення та впливу валютного курсу. Також проблеми вибору тієї чи іншої теоретичної системи обмінного курсу в різних функціональних умовах є однією з найменш опрацьованих проблем у науковій сфері.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдання. Проблемами пошуку теоретичних моделей визначення обмінного курсу займалися такі відомі зарубіжні науковці, як Дж. Вільямс, Л. Ерхард, Г. Кассель, Р. Манделл, А. Маршалл, Д. Нуксолл, Р. Саммерс, Я. Тінберген, І. Фішер, А. Хестон та інші.

Українські, російські та білоруські дослідники М. Ю. Демченко, Л. Б. Колінець, С. А. Кучеренко, М. В. Маркусенко, Р. В. Руська, Т. В. Требич, Г. Ю. Трофимов, Т. С. Шемет, в основному, займались аналізом розвитку теорій валютного курсу, узагальненням знань із різних позицій вплив валютного курсу та моделюванням економічних процесів у сучасних умовах економіки України.

Однак систематизованих підходів до визначення та оцінки впливу валютного курсу в контексті реалізації валютної політики країни практично немає чи відображено в науковій літературі фрагментарно. Тому поглибленого вивчення потребують теорії курсоутворення як основа політики обмінного курсу.

Метою статті є висвітлення проблем і підходів дослідження систематизації теоретико-прикладних аспектів теорій формування та динаміки валютного курсу в умовах сфери впливу різних інтересів суб'єктів економічних відносин.

Результати дослідження. Вважається, що Д. Рікардо одним із перших звернув увагу на взаємозв'язок рівня цін між країнами та їхніх валютних курсів на стан торгового балансу [1, с. 14]. Ця думка прослідковується майже в усіх відомих теоріях курсоутворення сучасності. Теорії валютного курсу вивчають:

– вартісні проблеми співвідношення валют;
– залежність валют від стану платіжного балансу та особливостей його динаміки;
– надає певні уявлення про процеси обміну валют [2, с. 199].

Практична функція теорії валютного курсу полягає у виборі чи розробленні методів регулювання валютного курсу залежно від економічної ситуації на ринку.

З методологічного погляду, для вивчення теорій валютних курсів можна використовувати політичний та емпіричний підходи. Загалом, усі теорії курсоутворення умовно можна згрупувати у вибірку, яка починається з інтересів експортерів і закінчується інтересами всіх інших суб'єктів [3, с. 176].

Інтереси експортерів пов'язані з девальвацією національної валюти і, відповідно, бажають використовувати інструменти регулювання валютного курсу для досягнення цієї мети. Такий тиск виробників продукції досить часто має політичний характер. Наприклад, таку тактику курсової політики використовує КНР. Також країни-експортери здійснюють тиск на інші країни, щоб вони використовували аналогічні підходи. По суті, традиційна економічна теорія трактує зростання експорту як умову переваги національної економіки.

Інтереси інших економічних суб'єктів, навпаки, вимагають саморегулювання валютного курсу. Тобто вони зацікавлені певною мірою у невтручанні держави у процеси курсоутворення. Знову ж таки, з погляду економічної теорії, підвищення курсу національної валюти може мати позитивні наслідки для встановлення економічної рівноваги у країні. Така ліберальна політика курсоутворення можлива за відносних позитивних тенденцій розвитку економіки.

Такі протилежні ідеї викликають певні колізії у визначенні та реалізації політики обмінного курсу. Тому для характеристики ідеології ліберальної політики обмінного курсу можна використати такі моделі встановлення валютного курсу.

1. Паритет купівельної спроможності (PPP — purchasing power parity). Основоположником PPP вважають шведського економіста Г. Касселя, проте основні підвалини ще були закладені Д. Рікардо і Д. Юмом [2, с. 199]. PPP направлений на підтримку «рівноваги платіжного балансу». Якщо валютний курс установлено нижче від такого паритету, то це може мати дуже негативні наслідки.

2. Ефект Балласа — Самуельсона — «завищення валютного курсу відносно PPP вигідно розвинутим країнам, а іншим не вигідно». Модель домінує для пояснення коливання обмінного курсу в середньостроковому періоді з урахуванням політичних рішень [4, с. 8].

3. Моделі Саммерса, Накселла і Хестона, які описують системність відхилення валют від їхніх паритетів [5].

4. Моделі Волконського, Трофимова, Кузовкіна, Первозванського тощо [6]. Ці моделі базуються на підходах незбалансованості паритетів. Так, В. А. Волконський і А. І. Кузовкін, досліджуючи диспаритети цін у світі, описують зміни цінової структури економіки та її поділ на два сектори: сильний (експортноорієнтований) і слабкий (для внутрішнього ринку). Шляхом досліджень вони вивели економетричний коефіцієнт неузгодженості між паритетом купівельної спроможності та обмінним курсом, за яким бідніша країна дорожче купує іноземну валюту. Г. Ю. Трофимов, розглядаючи монетарні експерименти, побудував модель загальної рівноваги, яка трактує постійні розбіжності між валютним курсом і паритетом в умовах недосконалої конкуренції за малої кількості експортерів та імпортерів. По суті, такий підхід є продовженням теорії Волконського — Кузовкіна. Зазначені факти пояснюють значні відхилення номінального валютного курсу від паритету купівельної спроможності бідністю країн та недосконалою конкуренцією.

5. Дослідження Тінбергена щодо зниження валютного курсу. Він довів, що зниження валютного курсу не в змозі поліпшити стан платіжного балансу, а еластичність експорту / імпорту не перевищує 1 [7, с. 5].

6. Доктрина платіжного балансу Френкеля — Джонсона, яка стверджує, що для країни вигідніше мати негативне сальдо платіжного балансу, ніж девальваційний валютний курс. Тому регулювання валютного курсу і маніпуляції з грошовою масою є недопустимими для зростання експорту.

7. Гіпотеза непокритого паритету відсоткових ставок передбачає, що очікувані національні та іноземні процентні ставки рівні [8, с. 321]. У теперешній інтерпретації ця теорія має декілька версій (модель гнучкої ціни, модель твердої ціни і модель загальної рівноваги).

8. Модель загальної рівноваги Стокмена — Лукаса, що базується на макроекономічних показниках.

9. Теорія Дорнбуша (1976 р.) — підвищення процентних ставок чи зменшення грошової пропозиції мають негативні наслідки зниження валютного курсу. Модель Дорнбуша належить до монетарних теорій із суворими цінами в короткостроковому періоді.

10. Теорія У. Рогоффа та Обстфельда (1996 р.) — спростовує твердження про вплив девальвації на зростання експорту. Це теорія є модифікацією моделі Манделла — Флемінга (1962—1968 рр.), яка дала поштовх розвиткові теорії плаваючих валютних курсів. Модель Рогоффа — Обстфельда є динамічною моделлю загальної рівноваги відкритої економіки.

11. Теорії Баумоля, Боуена, Махлупа, Лінбека, Гірша, Дюрра, Ерхарда тощо. Наприклад, модель У. Бау-

моля (Baumol model, 1952 р.) являє собою системний алгоритм управління та оптимізації грошовими запасами. Однією з умов такої моделі є те, що грошові запаси розподіляються рівномірно, а грошові потоки є статичними. Теорія сімейних систем Мюррея Боуена (1976 р.) вивчає системні процеси, які керують емоційною поведінкою людини. Фріц Махлуп досліджував маржиналістські, біхевіористичні та управлінські теорії фірми. Шведський економіст і науковець А. Лінбек пов'язував благополуччя зі збільшенням державних витрат і послабленням стимулювання економічного розвитку. Ханс Петер Дюрр, відомий німецький етнолог, який критикував теорію цивілізацій Н. Еліаса, зробив суттєвий поступ філософської думки в напрямі існування людства в контексті культурно-соціальних взаємовідносин між людьми і багаторівневого буття. Наукові результати Є. А. Гірша полягають у розробленні конструкції точкових оптимальних алгоритмів. Людвіг Ерхард, якого вважають основоположником «німецького економічного дива», розглядав економіку з поглядів споживачів та соціальних аспектів.

За переліченими теоріями можна зробити загальний висновок: усі вони доводять, що заниження курсу національної валюти відносно PPP є невигідним для країни.

Політика державного регулювання валютного курсу здійснюється в основному з метою зниження курсу національної грошової одиниці. З одного боку, попит і пропозиція на валюту регулюється інтервенціями регулятора на валютному ринку, а з другого — впливом політичних рішень і макроекономічних показників. До моделей формування валютного курсу реалізації такої валютної політики варто віднести ось що.

1. Умова Маршалла — Леннера — «зниження валютного курсу поліпшує платіжний баланс, коли еластичність експорт / імпорт більша за одиницю». Умова повинна виконуватись у довгостроковій перспективі, чим, по суті, частково заперечує висновки Тінбергена.

2. Кейнсіанська доктрина платіжного балансу Дж. Робінсона. Основне її твердження полягає в тому, що обсяги експорту та імпорту визначаються обмінним курсом. Механізм впливу валютного курсу на платіжний баланс полягає у зміні співвідношення внутрішніх і зовнішніх цін. Пізніше ця доктрина була доповнена через часткову її неспроможність. Далі зв'язок валютного курсу і платіжного балансу трактувався не як еластичність цін щодо валютного курсу, а як зростання цін на імпорт у результаті девальваційних процесів.

3. Модель Манделла — Флемінга. Монетаристи також підтримували погляди кейнсіанців стосовно впливів девальвації. Їхня модель доказує, що підвищення валютного курсу в усіх проявах є неблагополучним для країни. Модель Манделла — Флемінга, на відміну від моделі Френкеля — Джонсона, доводить, що зміцнення валютного курсу національної валюти в результаті стимулювання фіскальної політики через механізм зменшення податків чи збільшення державних закупівель нівелює потуги такої політики, оскільки в умовах плаваючого курсу не сприяє зростанню доходів у зв'язку зі скороченням чистого експорту.

Емпіричний підхід до вивчення теорій курсоутворення, на відміну від політичного, дозволяє виділяти тільки ті, які пройшли перевірку практичної адекватності. Емпіричний підхід може існувати в різних формах (*рис.*).

Рис. Форми емпіричного підходу дослідження курсоутворення

Примітка. Сформовано за [3; 9, с. 23].

Атеоретичне моделювання — це пошук та оцінка функціональних зв'язків, а не причинно-наслідкових. Атеоретичне моделювання базується на застосуванні векторних авторегресій, показує зміну валютного курсу залежно від обраних макроекономічних змінних. Парадокс полягає в тому, що зроблені розрахунки за таким підходом не підтверджують спроможність теоретичних теорій курсоутворення. Ключовою проблемою економетричного моделювання формування і динаміки валютного курсу є адекватність обраної моделі. Основними їхніми недоліками є:

— атеоретичні моделі не є досконалими;
— не враховують причинно-наслідкові зв'язки.

Інші запропоновані моделі також мають математичну природу, тільки застосовуються для конкретних цілей на основі статистичних даних.

По суті, емпіричні моделі дослідження валютного курсу являють собою математичні рівняння і матриці, що «апроксимують (з використанням тих або інших критеріїв наближення) експериментальні дані про залежність параметрів стану системи від значень параметрів факторів, що впливають на них» [10].

У цьому контексті, коли йдеться про проблеми валютної нестабільності та кризові явища, можна виділити такі моделі:

1. Моделі 1-го покоління («модель кризи платіжного балансу» П. Кругмана, 1979 р.). Модель Кругмана описує причинно-наслідковий зв'язок між грошовою

і фіскальною політикою невеликої країни, коли вона використовує фіксований режим валютного курсу. Її використовували для дослідження валютно-фінансової кризи в Аргентині та Мексиці.

2. Моделі 2-го покоління (модель Обстфельда, 1994 р.), які пояснюють боргові проблеми та їхній вплив на валюту. Яскравим прикладом цього типу моделей є валютна криза ЄС у 1992—1993 роках.

3. Моделі 3-го покоління (П. Кругмана, Ф. Агіона, Ф. Бачетти, А. Банарджі, 2004 р.) пов'язані з «надмірним нагромадженням заборгованості приватним сектором» [10]. До речі, моделі третього покоління розглядаються за допомогою двох підходів. Так, перший підхід припускає, що за стабільних макропоказників можуть виникнути дисбаланси фінансово-грошових потоків через зростання державних гарантій інвестиційної складової банківського сектору. У такому разі тиск на курс національної валюти може спричинити відплив капіталу з внутрішнього ринку через виникнення певних несприятливих обставин. За другим підходом ключова роль відводиться фінансовим інститутам, які за розвитку панічних настроїв можуть отримати значні проблеми з ліквідністю. Такий підхід достатньо описано в модифікованій теорії Даймонда — Дибвіга (1998 р.).

Також при використанні емпіричних моделей варто враховувати те, що, з одного боку, валютний курс є об'єктом, а з другого — інструментом економічної політики держави. Тому при дослідженні потрібно враховувати таку дилему. У цьому контексті прийнято виділяти нормативний і позитивний напрями. Нормативний напрям теорій курсоутворення визначає, яким повинен бути валютний курс як інструмент досягнення певних благ [7, с. 2]. До нормативних теорій відносять теорію фундаментальної рівноваги валютного курсу Дж. Вільямсона, за якою країна може підтримувати внутрішню (максимальне економічне зростання за незначної інфляції та повної зайнятості) і зовнішню (відповідність стану рахунку поточних операцій платіжного балансу оплаті зовнішніх боргів) рівноваги.

Позитивний напрям теорії валютного курсу надає можливість прогнозування на основі вже наявних даних для досягнення цілей політики обмінного курсу з адекватною емпіричною перевіркою теорії. Наприклад, практичним застосування такого підходу до теорії валютних курсів є прогнозні біржові моделі, які в короткостроковому періоді досліджують динаміку валютних курсів з метою їх прогнозування і з користю для замовників. У такому разі на ринку зростає вплив «спекулятивного капіталу», який не збігається з інтересами експортерів та інших суб'єктів економіки. Тому використання біржових моделей прогнозування валютного курсу ще більше ускладнюють протиріччя теорій валютних курсів.

Крім політичного та емпіричного підходів до оцінки валютного курсу, можна виділити й інші підходи.

Також можна розглядати обмінний курс з позиції:

— відносної ціни грошей;
— відносної ціни товарів;
— відносної ціни активів.

Ключовою метою «концептуальних засад політики обмінного курсу має стати формування оптимального валютного курсу для забезпечення цінової стабільності, фінансової безпеки країни і добробуту населення» [11, с. 64]. Однак такі підходи більше характеризують моделі курсоутворення з позиції впливу на товарний і грошовий ринки, а не як основу реалізації політики обмінного курсу.

Висновки. Таким чином, використання політичного підходу до систематизації фундаментальних моделей курсоутворення розширюють уявлення про ліберальну політику обмінного курсу. Емпіричний підхід дає змогу побачити практичні аспекти адекватності тієї чи іншої моделі. Принциповими розбіжностями двох підходів є наявність взаємовиключних ідей і розрахунків. Однак можна стверджувати, що на практиці можуть втілюватись ті підходи до курсоутворення, які формуються під певні цілі економічної політики і реалізуються відповідно до умов та інтересів. У протилежному разі ефективність політики обмінного курсу буде дуже низькою. Тому дослідження взаємозв'язків поєднання тактичних чи стратегічних цілей економічної політики держави з інтересами економічних суб'єктів у моделі рівноваги валютного курсу потребує ще подальшого розвитку.

Список використаної літератури

1. Демченко М. Ю. Науково-теоретичні концепції валютного курсу / М. Ю. Демченко // Науковий вісник ЧДІЕУ. — 2010. — № 2 (6). — С. 10—23.
2. Маркусенко М. В. Теории валютного курса и платежного баланса, их роль в формировании государственной валютной политики в условиях глобализации / М. В. Маркусенко // БГЭУ. — 2015. — Вып. 8. — С. 199—205.
3. Требич Т. В. Развитие теории валютного курса и возможности ее эмпирической проверки / Т. В. Требич // Вестник СПбГУ. — 2006. — Вып. 4. — С. 175—180.
4. Божечкова А. В. Обзор основных моделей обменного курса и анализ возможностей их применения в российских условиях : материалы научно-исследовательской работы / А. В. Божечкова, П. В. Трунин. — Москва, 2013. — 86 с.
5. Heston A.The Differential Productivity Hypothesis and Purchasing_Power Parities: Some New Evidence / A. Heston, D. Nuxoll, R. Summers // Review of International Economics. — 1994. — № 2.

6. Трофимов Г. Ю. Теория обменного курса: конкуренция посредников и внешнеторговая политика государства / Г. Ю. Трофимов // Экономика и математические методы. — 1993. — № 2. — С. 165—181.
7. Панилов М. А. Развития теорий валютного курса и эволюция принципов его моделирования / М. А. Панилов // Аудит и финансовый анализ. — 2009. — № 4. — С. 1—25.
8. Кучеренко С. А. Моделі, теорії та концепції формування валютного курсу / С. А. Кучеренко // Вісник ЖДТУ. — 2008. — № 3 (45). — С. 319—327.
9. Руська Р. В. Економетрика : навч. посіб. / Р. В. Руська. — Тернопіль : Тайм, 2012. — 224 с.
10. Колінець Л. Б. Емпіричні моделі світових економічних криз [Електронний ресурс] / Л. Б. Колінець // Ефективна економіка. — 2011. — № 3. — Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=498.
11. Полагнин Д. Д. Концептуальні засади валютної політики в Україні / Д. Д. Полагнин // Часопис економічних реформ. — 2012. — № 2 (6). — С. 54—58.

References

1. Demchenko, M. Yu. (2010). Naukovo-teoretychni kontseptsii valiutnoho kursu [Scientific and theoretical concepts of the exchange rate]. *Naukovyi visnyk CHDIEU — Scientific Bulletin of the ChSEM, 2 (6)*, 10—23 [in Ukrainian].
2. Markusenko, M. V. (2015). Teorii valyutnogo kursa i platezhnogo balansa, ikh rol' v formirovanii gosudarstvennoy valyutnoy politiki v usloviyakh globalizatsii [Exchange rate and balance of payments theories, their role in shaping government monetary policy in the context of globalization]. *BHEU — BSU, 8,* 199—205 [in Russian].
3. Trebich, T. V. (2006). Razvitiye teorii valyutnogo kursa i vozmozhnosti yeye empiricheskoy proverki [Development of exchange rate theory and the possibility of its empirical verification]. *Vestnik SPbGU — SPtSU Newsletter, 4,* 175—180 [in Russian].
4. Bozhechkova, A. V., & Trunin, P. V. (2013). *Obzor osnovnykh modeley obmennogo kursa i analiz vozmozhnostey ikh primeneniya v rossiyskikh usloviyakh [Overview of the main models of the exchange rate and analysis of the possibilities of their application in Russian conditions].* Moscow [in Russian].
5. Heston, A., Nuxoll, D., & Summers, R. (1994). The Differential Productivity Hypothesis and Purchasing_ Power Parities: Some New Evidence]. *Review of International Economics, 2*.
6. Trofimov, G. Yu. (1993). Teoriya obmennogo kursa: konkurentsiya posrednikov i vneshnetorgovaya politika gosudarstva [Exchange rate theory: competition of intermediaries and foreign trade policy of the state]. *Ekonomika i matematicheskiye metody — Economics and mathematical methods, 2,* 165—181 [in Russian].
7. Panilov, M. A. (2009). Razvitiya teoriy valyutnogo kursa i evolyutsiya printsipov yego modelirovaniya. [The development of exchange rate theories and the evolution of the principles of its modeling]. *Audit i finansovyy analiz — Audit and financial analysis, 4*, 1—25 [in Russian].
8. Kucherenko, S. A. (2008). Modeli, teorii ta kontseptsii formuvannia valiutnoho kursu [Models, theories and concepts of exchange rate formation]. *Visnyk ZHDTU — ZhSTU Bulletin, 3 (45),* 319—327 [in Ukrainian].
9. Ruska, R. V. (2012). *Ekonometryka [Econometrics].* Ternopil: Time [in Ukrainian].
10. Kolinets, L. B. (2011). Empirychni modeli svitovykh ekonomichnykh kryz [Empirical models of world economic crises. *Efektyvna ekonomika — An efficient economy, 3*. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=498 [in Ukrainian].
11. Polagnyn, D. D. (2012). Kontseptualni zasady valyutnoyi polityky v Ukrayini [Conceptual principles of monetary policy in Ukraine]. *Chasopys ekonomichnykh reform — Journal of Economic Reforms, 2 (6)*, 54—58 [in Ukrainian].

УДК 336.71:338.24(477)

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКАХ РОЗВИТКУ

Бортніков Геннадій Петрович,
ризик-менеджер,
Німецько-Український фонд
e-mail: gbortnikov@guf.gov.ua; ORCID ID: 0000-0001-8388-6721

Анотація. Національні банки розвитку здатні працювати ефективно, реалізуючи свої стратегічну місію. Проте створення національного банку розвитку можливе на базі одного або кількох наявних банків, що дозволяє заощадити час і ресурси. У разі ухвалення політичного рішення постане питання про належний корпоративний устрій, що запобігатиме провалам. Однією з передумов успішного залучення ресурсів на ринку і розміщення коштів у дохідні активи є організація та управління з дотриманням сучасних стандартів корпоративного устрою. Держава здатна показати себе ефективним власником, запобігаючи політизації бізнесу банку розвитку в інтересах окремих олігархічних кіл або заради короткострокових вигід. Високу культуру управління забезпечить набір належних процедур відбору, оцінки і винагороди вищих керівників державних банків, у чому вирішальною є роль наглядової ради. Одним із ключових критеріїв відбору на посади керівників банку має бути бездоганна репутація претендентів. Витрати на утримання вищих керівників (членів правління) мають бути обґрунтованими, ураховуючи не лише рівень оплати на ринку, а й масштаби і результати діяльності банку. Використано дані звітності керівництва про винагороду, оприлюднені національними банками розвитку Східної Європи. Статус державного банку вимагає високого рівня розкриття інформації про схеми винагороди, обґрунтування рівня оплати вищих керівників і директорів.

Ключові слова: банки, державний сектор, банк розвитку, корпоративне управління, винагорода, менеджмент.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 4; бібл.: 21.

CURRENT ASPECTS OF CORPORATE GOVERNANCE IN NATIONAL DEVELOPMENT BANKS

Bortnikov Gennadiy,
Risk Manager,
German-Ukrainian Fund
e-mail: gbortnikov@guf.gov.ua; ORCID ID: 0000-0001-8388-6721

Abstract. National development banks are capable to operate effectively, fulfilling their strategic mission. The task of research is to compare compliance of sound standards of corporate governance by national development banks and Ukrainian state-owned banks in terms of forming the board and disclosing information on the scheme of remuneration of senior executives.

All four commercial banks in Ukraine are universal and for various reasons cannot award the status of a full-fledged development bank. However, the author accounts, that creation of a national development bank is possible on the basis of one or more existing banks by their transforming, to save time and resources. If adopt the political decision, the question of a proper corporate governance will be raised, in order to prevent failures.

One of the prerequisites for successful attraction of resources in the market and placement of funds in working assets is the organization and management in compliance with proper standards of corporate governance. The state is able to prove itself as an effective owner (possessor), by preventing the politicization of the development bank's business in the interests of certain oligarchic circles or for the sake of short-term benefits. A high management culture will be ensured by setting up prudential and proper selection, evaluation and remuneration of senior executives of state-owned banks, which is a crucial task for the supervisory board. One of the key criteria for selection for right candidates for the positions of bank executives should be their perfect reputation. The costs of retaining senior executives (board members) in terms of remuneration should be reasonable, taking into account not only the market level of salary (which is questionable due to poor transparency), but also to correspond with scale and performance of specific bank. The author processed the management reporting data on remuneration published by national development banks in Europe.

Due to the lack of information transparency of state-owned banks in Ukraine in performance evaluation, it is practically impossible to assess whether the policies adopted are adequate and adhered to, and officials properly perform their functions. Thus, the form in scientific research dominates over the content. Status of the state bank

requires a higher level of public disclosure of remuneration framework, followed by justification of salary level of senior executives.
Keywords: banks, public sector, development bank, corporate governance, remuneration, management
Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 4; bibl.: 21.
JEL Classification G21, G30

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНЫХ БАНКАХ РАЗВИТИЯ

Бортников Геннадий Петрович,
риск-менеджер,
Немецко-Украинский фонд
e-mail: gbortnikov@guf.gov.ua; ORCID ID: 0000-0001-8388-6721

Аннотация. Национальные банки развития способны работать эффективно, реализуя свои стратегическую миссию. Однако создание национального банка развития возможно на базе одного или нескольких существующих банков, что позволяет сэкономить время и ресурсы. В случае принятия политического решения возникает вопрос о надлежащем корпоративном устройстве, которое будет предотвращать провалы. Одной из предпосылок успешного привлечения ресурсов на рынке и размещения средств в доходные активы являются организация и управление с соблюдением современных стандартов корпоративного устройства. Государство способно показать себя в качестве эффективного собственника, предотвращая политизацию бизнеса банка развития в интересах отдельных олигархических кругов или для краткосрочных выгод. Высокую культуру управления обеспечит набор надлежащих процедур отбора, оценки и вознаграждения высших руководителей государственных банков, в чем решающая роль наблюдательного совета. Одним из ключевых критериев отбора на должности руководителей банка должно быть безупречная репутация претендентов. Расходы на содержание высших руководителей (членов правления) должны быть обоснованными, учитывая не только уровень оплаты на рынке, но и масштабы, и результаты деятельности банка. Использованы данные отчетности руководства о вознаграждении, обнародованные национальными банками развития Восточной Европы. Статус государственного банка требует высокого уровня раскрытия информации о схемах вознаграждения, обоснование уровня оплаты высших руководителей и директоров.
Ключевые слова: банки, государственный сектор, банк развития, корпоративное управление, вознаграждение, менеджмент.
Формул: 0; рис.: 0; табл.: 4; библ.: 21.

Вступ. Корпоративний устрій є невід'ємною складовою моделі бізнесу сучасного банку. Налагоджене корпоративне управління забезпечує інвестиційну привабливість банку. Особливо актуальна реалізація інтересів держави як власника банків, ураховуючи їхню питому вагу в активах, ресурсах і капіталі банківської системи України. Від організації та управління залежить ефективна реалізація стратегії бізнесу будь-якої корпорації, а наявність достатніх фінансових і матеріальних ресурсами ще не гарантує від провалу за слабкої культури управління (процесами і ризиками). Однією з головних причин виникнення операційних збитків у діяльності державних банків, у тому числі банків розвитку, залишається безвідповідальне ухвалення рішень уповноваженими особами.

Аналіз досліджень. Сучасні економічні дослідження багато приділяють уваги різним аспектам корпоративного управління в банках, порівнюючи практику зі стандартами, розробленими міжнародною спільнотою і регуляторами. У країнах ЄС це нормативні акти ЕВА [1] та Європейського центрального банку [2], а також Базельського комітету з банківського нагляду, зокрема Принципи корпоративного управління для банків [3]. В Україні зазначені стандарти розробляють регулятор фондового ринку [4] і Національний банк України [5]. Світовий досвід запровадження стандартів викладено в документах організації ОЕСР [6]. Ці документи враховують досвід глобальної фінансової кризи і покликані забезпечити ефективне управління банками за рахунок ухвалення уповноваженими особами та органами зважених рішень, підвищення відповідальності, уникнення конфлікту інтересів, сприяння публічному розкриттю інформації.

Зростання масштабів «одержавлення» банківського сектору після націоналізації неплатоспроможних банків спонукало економістів на вивчення державних банків. Багато українських учених досліджують різні аспекти корпоративного управління в банках. Комплексним дослідженням запровадження стандартів корпоративного управління в українських банках займається Д. О. Баюра, особливу увагу приділяючи розкриттю інформації [7]. К. І. Ровинська приходить до логічного висновку про глобальне завдання реформувати чинну систему управління не лише регуляторним шляхом, а й шляхом виступу держави як ефективного господаря із довгостроковими стратегічними

цілями, які відповідатимуть інтересам всіх учасників корпоративних відносин [8]. Н. Я. Юрків пропонує гармонізувати нормативну базу корпоративного управління у вітчизняних державних банках з кращою практикою приватного банківського сектору та міжнародними стандартами [9]. Аналогічні пропозиції щодо удосконалення корпоративного управління у банках висувають О. Б. Денис [10], О. В. Метлушко і З. К. Сороківська [11].

Разом з тим ці автори обходять увагою такі складні питання, як відбір, оцінка і винагорода вищих керівників державних банків, висуваючи загальні пропозиції або вважають головним ухвалення стандартів, а саме наявність політик (корпоративного кодексу поведінки, декларації місій і цінностей, стратегічного плану, конфліктів інтересів) і посад (корпоративного секретаря, незалежних директорів). Водночас через інформаційну непрозорість практично неможливо оцінити, наскільки прийняті політики адекватні і дотримують, а посадовці належно виконують свої функції. Таким чином форма домінує над змістом.

Постановка завдання полягає в порівняльній характеристиці дотримання сучасних стандартів корпоративного устрою національними банками розвитку та українськими державними банками в частині формування складу правління і розкриття інформації про схему винагороди вищих керівників.

Результати дослідження. Корпоративне управління (або корпоративний устрій, що, на нашу думку, більше відповідає змістові самого поняття, оскільки управління є компонентом устрою) відносять до якісних характеристик організації. Банк повинен організовувати корпоративне управління з урахуванням масштабів і специфіки свого бізнесу, номенклатури фінансових послуг, профілю ризику, причетності до холдингу.

Ухвалені у грудні 2018 року Національним банком України настанови [5] мають характер рекомендацій, а це означає, що конкретний банк може їх виконувати або не виконувати, пояснюючи причини (від англ. *comply or explain*).

Оптимальна організаційна структура банку передбачає розподіл і делегування повноважень між керівниками різних рівнів, ієрархію органів управління, субординацію і координацію підрозділів, наскрізну систему внутрішнього контролю, належну кваліфікацію керівників (освіта, досвід, порядність, лояльність, лідерство), мотивацію на досягнення кінцевих, а не проміжних результатів, з прийняттям припустимого ризику.

В основу розподілу повноважень вищих керівників покладено відповідальність за види бізнесу і за функції підтримки. Серед державних банків чіткий розподіл повноважень розкриває ПриватБанк, що пояснюється традицією, а не статусом державної установи: три заступники голови правління відповідають за бізнеси (корпоративний, роздрібний та електронний), а шість членів правління курирують фінансовий менеджмент, управління ризиками, фінансовий моніторинг (і комплайєнс), роботу з проблемними активами, інформаційні технології та операційну підтримку. Така чисельність членів правління здається успадкованою від банку до його націоналізації.

Наприклад, у банку розвитку Словенії правління складається лише з двох осіб — голови і його заступника, але також існує інститут виконавчих директорів, і кожний з п'яти директорів відповідає за певний блок питань (*табл. 1*).

Чотири директори поєднують функції бізнесу і підтримки, а один директор зосереджений на функціях підтримки (забезпечення бізнесу).

Таблиця 1

Розподіл сфер відповідальності між виконавчими директорами Словенського банку експорту та розвитку

Посада	Сфера відповідальності	
	Функції бізнесу	Функції підтримки
Виконавчий директор I	Корпоративний банкінг Фінансові установи та фонд фондів Фінансування проєктів та експорту	Розробка продуктів та програм ЄС Маркетинг та стосунки з громадськістю (PR)
Виконавчий директор II	Управління проблемними інвестиціями	Кредитний аналіз Підтримка ринку IT Технології
Виконавчий директор III	Кредитне та інвестиційне страхування	Юридичні та позовні вимоги Загальні питання та кадри
Виконавчий директор IV		Бек-офіс та оплата Бухгалтерський облік Звітність
Виконавчий директор V	Казначейство	Дослідження та стратегія Контроль

Джерело: [12].

Аналогічна організаційна структура в Хорватському банку розвитку (HBOR), де функціонують три ланки вищого управління: наглядова рада, правління і старші виконавчі директори [13].

У кваліфікаційних вимогах до вищих керівників найскладнішим питанням є визначення ділової репутації претендентів. На сьогодні вимоги до кваліфікації членів правління українських банків визначає Національний банк [14]. Кваліфікаційна комісія НБУ погоджує кадрові призначення вищих керівників, а також керівника служби внутрішнього аудиту, враховуючи ділову репутацію посадовців. Регулятор визначає поняття «небездоганна ділова репутація», де головним критерієм є визнання конкретної особи, яка була здатною чинити вирішальний або значний вплив на управління чи діяльність банку, що був визнаний неплатоспроможним.

За європейськими стандартами застосовується дещо інша практика щодо репутації. Зокрема, настанови щодо оцінки професіоналізму та порядності Європейського центрального банку, розроблені відповідно до вказівок європейського органу нагляду ЕВА, визначають «добру репутацію» як відсутність ознак поганої репутації [17].

По-перше, вважатиметься доброю репутацією, якщо немає ніяких доказів щодо поганої репутації, і немає підстав сумніватися в добрій репутації людини.

По-друге, немає кримінального чи адміністративного проваджень, що тривають або завершені, маючи вплив на репутацію призначуваної особи чи установи або заважати виконувати конкретній особі свої функції. При цьому орган нагляду визначає серйозність виявлених порушень чи звинувачень.

На підставі оприлюдненої державними банками інформації про корпоративне управління наводимо *табл. 2*, де повна позитивна відповідь отримала два бали, часткова відповідь — 1 бал і відсутність даних — 0 балів.

Таблиця 2

Розкриття інформації про корпоративний устрій державними банками України

Показник	Ощадбанк	Укрексімбанк	Укргазбанк	ПриватБанк
Винагорода членам правління і наглядової ради	1	1	1	1
Схема винагороди вищих керівників	0	0	0	0
Ключові показники результативності вищих керівників	0	0	0	0
Організаційна структура банку	0	0	0	2
Розподіл повноважень між членами правління	0	0	0	1
Стратегія бізнесу банку	1	1	1	1
Разом	2	2	2	5

Примітка. Авторська розробка.

Найкраща ситуація з ПриватБанком, якому з 12-ти максимальних балів вдалося набрати п'ять. Банки розкривають лише інформацію про загальну суму виплат вищому керівництву без розбивки на особи або на виплати правлінню і членам ради банку. Попри оприлюднену стратегію бізнесу кожним банком, обґрунтованість і змістовність стратегій потребують поліпшення.

Окрім кадрових призначень, вирішальну роль відіграє система винагороди, яка має адекватно стимулювати прийняття зваженого ризику і досягнення цільових показників роботи банку. На даний момент державні банки розкривають цю інформацію лише частково, повідомляючи про наявність системи матеріального заохочення і загальну суму виплат на всіх вищих керівників. У світовій практиці загальноприйнятим вважається публічне розкриття інформації про розміри і схеми матеріального стимулювання.

Механізм винагороди вищому управлінському персоналу вважається одним із найважливіших інструментів корпоративного управління. Цей механізм, належним чином налаштований, має сприяти усуненню конфлікту інтересів акціонерів і керівників через те, що можуть виникати розбіжності в цілях та мотивації акціонерів і керівників. Хибна мотивація керівників може бути причиною недбалого виконання ними фідуціарних обов'язків. З одного боку, акціонери (у цьому разі — держава) прагнуть максимізувати ринкову вартість підприємства (для державного банку кінцевою метою буде підвищення національного добробуту, сталого розвитку). З другого боку, керівники традиційно орієнтуються на короткотермінові результати (якщо інші не будуть поставлені акціонерами).

З одного боку, неправильно мотивовані керівники можуть виявити *небажання ризикувати*, викликане побоюванням втратити свою посаду, а також браком стимулів, що спонукають до ухвалення ризикованих рішень. Наприклад, фіксована заробітна плата і відсутність стимулів у формі премій за підвищення ефективності діяльності банку або здійснення ефективної інвестиції змушує керівників неохоче сприймати ризики. Занадто консервативне управління підприємством може завадити його розвиткові, підриваючи інтереси акціонерів. З другого боку, завдяки системі стимулів керівники можуть виявляти *надмірну схильність до ризику*, що призведе в разі його кристалізації до значних збитків і навіть до неплатоспроможності банку. Висока прибутковість у короткостроковій перспективі може обернутися збитками в наступні періоди і безвідповідальністю тих, хто ухвалював необачливі рішення. Цей момент особливо важливий у зв'язку з тим, що керівники державної корпорації розпоряджаються майном держави. Ідеальна система корпоративного управління повинна створити передумови для усунення зазначених конфліктів.

Національний банк України *рекомендує* банкам установлювати систему винагороди, яка забезпечує ефективне управління ризиками, ураховує стратегічні цілі банку і сприяє дотриманню корпоративних цінностей [5]. Регулятор пропонує, щоб рада банку

встановила критерії для визначення базової (фіксованої) частини винагороди, яка відображає рівень професійного досвіду та організаційної відповідальності з огляду на посадові інструкції працівника, та змінної частини винагороди, яка відображає послідовне і виважене з огляду на ризики виконання обов'язків із результатом, що перевищує вимоги посадової інструкції працівника. НБУ не встановлює, яку саме інформацію про винагороду банки повинні оприлюднювати в річному звіті, а віддає це питання на розсуд ради, яка затверджує політику винагороди, визначає обсяг інформації про виплату винагороди.

Для порівняння, польський банк розвитку (BGK) розкриває інформацію про систему винагороди [18]: по-перше, політика винагороди відповідає нормативним вимогам, стратегії та цінностям BGK і спрямована на зменшення ризиків; по-друге, система оплати праці включає базову винагороду і змінні компоненти винагороди (премії за виконання цільових показників); по-третє, здебільшого, винагорода має бути порівняною з рівнем винагороди у приватному секторі і не стимулювати менеджерів до надмірних ризиків в операціях BGK (*табл. 3*).

Таблиця 3

Розмір винагороди членам правління польського банку розвитку BGK за 2018 рік

Посада	Сума виплат у злотих			Загальна сума в євро
	базова оплата	додаткова виплата	загальна сума	
Президент правління	792 000	-	792 000	184 693
Перший віцепрезидент правління	624 000	7 467	631 467	147 257
Віцепрезидент правління	624 000	7 467	631 467	147 257
Член правління	624 000	7 467	631 467	147 257
Член правління	624 000	7 467	631 467	147 257
Член правління	624 000	-	624 000	145 516

Примітка. Розраховано за [18].

BGK не розкриває структуру винагороди (додаткові виплати, скоріше за все, відносять до різних пільг або субсидій і не є суттєвими), але дозволяє порівнювати рівні винагороди з ринком. Водночасчас така структура показує, що банк не дотримується вимоги європейського регулятора ЕВА: «Винагорода членів правління повинна відповідати їхнім повноваженням, завданням, досвіду та обов'язкам» [3], оскільки рівень оплати праці членів правління практично не диференційований, а поділу базової оплати на фіксовану і змінну немає.

Члени правління BGK отримують винагороду відповідно до Закону про оплату праці окремих суб'єктів господарювання і Декларації міністра розвитку та фінансів про винагороду членів правління банку BGK, а також політики оплати праці членів правління. Законодавче регулювання винагороди осіб, які управляють державними компаніями, прийняте для забезпечення конкурентоспроможних окладів для управління державними компаніями, чітких і прозорих правил визначення винагород [19]. Закон не встановлює фіксованих меж винагороди, а вводить механізм визначення винагороди, який складається з фіксованого базового окладу і змінної компенсації. Фіксована базова частина винагород залежить від вартості активів компанії, отриманих доходів або чисельності працівників. Закон дозволяє визначати різні суми винагороди, коли це доцільно у виняткових обставинах, що стосуються конкретної компанії або ринку, на якому вона працює.

Для порівняння, згідно з декларацією про доходи і майно Ю. Мецгер, членкиня наглядової ради ПриватБанку, її чоловік, Євген Мецгер, отримав за 2018 рік на посаді заступника голови правління АБ «Укргазбанк» 8,87 млн грн, або 355 тис. євро [20], тобто удвічі більше, ніж член правління польського банку розвитку, активи якого становлять 20 млрд євро, а активи Укргазбанку — 4 млрд євро, при цьому середня заробітна плата у Польщі — 1 200 євро, тоді як в Україні — 427 євро [21].

Таблиця 4

Рекомендовані ЕВА критерії оцінки результативності керівників банків

Критерії	Параметри	Приклади
Кількісні критерії	Повинні охоплювати період, який достатньо довгий, щоб належним чином відобразити ризик, який приймають визначені працівники, бізнес-підрозділи та установа. Слід коригувати результати на ризики і включати показники економічної ефективності. Показники ефективності роботи (прибутків, доходів, продуктивності, витрат і обсягу) або ціна акцій, прибуток на акцію не містять явного коригування на ризик і є дуже короткотерміновими	Прибутковість капіталу, скоригована на ризик (RAROC або RORAC). Економічний прибуток. Чистий економічний внесок. Вартість фінансування, скоригована на ризик. Виконання бюджету
Якісні критерії	Мають відбивати досягнення результатів, відповідність стратегії в рамках апетиту до ризику. Слід установлювати на рівні установи, бізнес-підрозділу чи окремого рівня	Досягнення стратегічних цілей, задоволеність клієнтів, дотримання політики управління ризиками, дотримання внутрішніх і зовнішніх правил, лідерство, командна робота, креативність, мотивація і співпраця з іншими бізнес-підрозділами, внутрішній контроль і корпоративні функції

Примітка. Складено за [2].

Ми вважаємо, що для вищих керівників державного банку розвитку слід установити ключові показники результативності, досягнення яких уповноважений комітет ради повинен контролювати на щорічній основі.

У країнах ЄС ЕВА рекомендує банкам використовувати поєднання кількісних та якісних критеріїв, абсолютних і відносних значень [2]. Абсолютні показники діяльності банку повинні встановлюватись установою на основі власної стратегії, включаючи її профіль ризику та апетит до ризику. Кількісні та якісні критерії і застосовувані процеси повинні бути прозорими та максимально визначеними. Критерії ефективності повинні включати досяжні цілі та заходи, на які визначений персонал має певний безпосередній вплив. У *табл. 4* наведено основні рекомендації ЕВА щодо вибору показників.

Висновки. На підставі проведеного аналізу ключових аспектів теорії та практики корпоративного управління в національних банках розвитку ми вважаємо, що передовими стандартами для державного банку, що в майбутньому прийме на себе функції установи розвитку в Україні, доречно зафіксувати європейські критерії щодо складу і кваліфікації членів правління та розкриття інформації про структуру винагороди у спеціальному звіті про корпоративне управління. Це, безумовно, сприятиме підвищенню довіри учасників ринку до банку, зміцнення відповідальності та зацікавленості керівників у високих результатах, підвищенню ефективності діяльності банку, успішній реалізації довгострокових цілей.

Система винагороди керівників державного банку розвитку має включати показники результативності (прибутковості капіталу та активів) з урахуванням ризиків, з акцентом на довгострокових результатах. Рівень винагороди членів правління не повинен перевищувати середній рівень винагороди для банків з аналогічним розміром активів.

Усі чотири комерційні банки в Україні є універсальними, і через різні причини не можуть претендувати на статус повноцінного банку розвитку. Проте створення національного банку розвитку можливе на базі одного або кількох наявних банків, що дозволяє заощадити час і ресурси. У разі ухвалення політичного рішення постане питання про належний корпоративний устрій, що запобігатиме провалам.

Варто переглянути визначення прийнятної ділової репутації, щоб запобігти просуванню на посади в державних банках осіб із досвідом управління проблемними банками, причетних тією чи іншою мірою до їхнього краху.

Належною практикою мають бути оприлюднення державними банками організаційної структури і розподіл функцій (повноважень) між членами правління, дизайну схеми винагороди членів правління та структури і рівня оплати вищих керівників.

Список використаної літератури

1. Guidelines on Internal Governance [Electronic resource] / European Banking Authority. EBA/GL/2017/11. 21.03.2018. — Available at : https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2164689/531e7d72-d8ff-4a24-a69a-c7884fa3e476/Guidelines%20on%20Internal%20Governance %20 %28EBA-GL-2017-11%29_EN.pdf?retry=1.
2. EBA guidelines on sound remuneration policies [Electronic resource] / European Banking Authority. EBA/GL/2015/22. 27.06.2016. — Available at : https://eba.europa.eu/regulation-and-policy/remuneration/guidelines-on-sound-remuneration-policies
3. Guidelines: Corporate governance principles for banks [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. Bank for International Settlements. — 2015. — July. — Available at : https://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf.
4. Корпоративне управління [Електронний ресурс] / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — Режим доступу : http://www.ssmsc.gov.ua/activities/corpmanagement.
5. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України : Рішення Правління Національного банку України № 814-р від 3 грудня 2018 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/vr814500-18.
6. Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності, редакція 2015 року / OECD Publishing. — Париж, 2019. — https://doi.org/10.1787/9789264312906-uk.
7. Баюра Д. О. Удосконалення корпоративного управління в умовах глобалізації / Д. О. Баюра // Вісник економічної науки України. — 2012. — № 1 (21). — С. 23—26.
8. Ровинська К. І. Державне регулювання капіталізації банків (організаційно-корпоративні засади) [Електронний ресурс] / К. І. Ровинська // Науковий вісник Академії муніципального управління. Управління. — 2010. — Вип. 1. — С. 237—243. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2010.
9. Юрків Н. Я. Шляхи та напрями запровадження ефективного корпоративного управління в державних банках : аналітична записка [Електронний ресурс] / Н. Я. Юрків ; Національний інститут стратегічних досліджень. — 2018. — Вересень. — Режим доступу : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/shlyakhi-ta-napryami-zaprovadzhennya-efektivnogo-korporativnogo-upravlinnya.

10. Денис О. Б. Корпоративне управління в банках: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / О. Б. Денис // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2012. — № 1 (12). — С. 50—55.
11. Метлушко О. В. Напрями розвитку та вдосконалення корпоративного управління в банках / О. В. Метлушко, З. К. Сороківська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент. — 2017. — № 27 (2). — С. 101—104.
12. Organization Structure [Electronic resource] / SID Bank. — Available at : https://www.sid.si/en/about/organization-structure-contacts.
13. Croatian bank for reconstruction and development [Electronic resource] / Annual financial statements for 2018. — Zagreb, 2019. — Available at : https://www.hbor.hr/wp-content/uploads/2019/04/HBOR-financial-statements-ENG-2018.pdf.
14. Про затвердження Положення про ліцензування банків : Постанова Правління Національного банку України від 22.12.2018 № 149 (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18.
15. Оголошення про проведення конкурсу на посаду голови правління АТ «Державний експортно-імпортний банк України» [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. — 2019. — 18 листопада. — Режим доступу : https://www.mof.gov.ua/uk/news/ogoloshennia_pro_provedennia_konkursu_na_posadu_golovi_pravlinnia_at_derzhavnii_eksportno-importnii_bank_ukraini-1885.
16. Укрексімбанк оголосив конкурс на посаду голови правління [Електронний ресурс] // Економічна правда. — 2019. — 19 листопада. — Режим доступу : https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/19/653876.
17. Guide to fit and proper assessments [Electronic resource] / European Central Bank. — 2018. — May. — Available at : https://www.bankingsupervision.europa.eu.
18. Report of the management board on the activities of Bank Gospodarstwa Krajowego Capital Group in 2018 [Electronic resource]. — Available at : https://www.parkiet.com/assets/pdf/PA293726426.pdf.
19. A New Approach to Companies with State Treasury Shareholding [Electronic resource]. — 2017. — October, 23. — Available at : https://biznesalert.com/new-approach-companies-state-treasury-shareholding.
20. Мецгер Ю. Ю. Декларація за 2018 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://declarations.com.ua/declaration/nacp_641e8bb5-ee34-4520-a05a-b2b1f2d3d0df.
21. Wages in Europe [Electronic resource] / Trading Economics. — Available at : https://tradingeconomics.com/country-list/wages?continent=europe.

References

1. Guidelines on Internal Governance. *European Banking Authority.* EBA/GL/2017/11. (2018, March 21). — Retrieved from https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2164689/531e7d72-d8ff-4a24-a69a-c7884fa3e476/Guidelines%20on%20Internal%20Governance %20 %28EBA-GL-2017-11%29_EN.pdf?retry=1.
2. EBA guidelines on sound remuneration policies. *European Banking Authority*. EBA / GL / 2015/22. (2016, June 27). Retrieved from https://eba.europa.eu/regulation-and-policy/remuneration/guidelines-on-sound-remuneration-policies.
3. Guidelines: Corporate governance principles for banks. Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements. (2015, July). *www.bis.org*. Retrieved from https://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf.
4. Korporatyvne upravlinnya [Corporate Governance]. (n. d.). *www.ssmsc.gov.ua*. Retrieved from http://www.ssmsc.gov.ua/activities/corpmanagement [in Ukrainian].
5. Pro skhvalennia Metodychnykh rekomendatsiy shchodo orhanizatsii korporatyvnoho upravlinnia v bankakh Ukrainy: Rishennia Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy № 814-r vid 03 hrudnia 2018 [Approval of Methodological Recommendations on Corporate Governance in Banks of Ukraine. Decision of the Board of the National Bank of Ukraine № 814-r of December 3, 2018]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua.* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/vr814500-18 [in Ukrainian].
6. *Kerivni pryntsypy OESR shchodo korporatyvnoho vryaduvannya na pidpryyemstvakh derzhavnoyi formy vlasnosti, redaktsiya 2015 roku [OECD Guidelines on Corporate Governance in State-Owned Enterprises, 2015, OECD Publishing]*. (2019). https://doi.org/10.1787/9789264312906-uk [in Ukrainian].
7. Bayura, D. O. (2012). Udoskonalennya korporatyvnoho upravlinnya v umovakh hlobalizatsiyi [Improvement of corporate governance in the conditions of globalization]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny — Bulletin of economic science of Ukraine, 1,* 23—26 [in Ukrainian].
8. Rovynska, K. I. (2010). Derzhavne rehulyuvannya kapitalizatsiyi bankiv (orhanizatsiyno-korporatyvni zasady) [State regulation of bank capitalization (organizational and corporate principles)]. *Naukovyy visnyk Akademiyi munitsypalnoho upravlinnya. Upravlinnya — Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration. Management, 1,* 237—243. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2010 [in Ukrainian].

9. Yurkiv, N. Ya. *Shlyakhy ta napryamy zaprovadzhennya efektyvnoho korporatyvnoho upravlinnya v derzhavnykh bankakh. Analitychna zapyska [Ways and directions of introduction of effective corporate governance in state banks. Analytical note]*. (2018, September). Retrieved from https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/shlyakhi-ta-napryami-zaprovadzhennya-efektivnogo-korporativnogo-upravlinnya [in Ukrainian].
10. Denys, O. B. (2012). Korporatyvne upravlinnia v bankakh: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniana praktyka [Corporate Governance in Banks: Foreign Experience and Domestic Practice]. *Finansovo-kredytna diyalnist: problemy teoriyi ta praktyky — Financial-credit activity: problems of theory and practice, 1,* 50—55 [in Ukrainian].
11. Metlushko, O. V., & Sorokivska, Z. K. (2017). Napryamy rozvytku ta vdoskonalennya korporatyvnoho upravlinnya v bankakh [Areas of development and improvement of corporate governance in banks]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ekonomika i menedzhment. — Scientific Bulletin of the International Humanities University. Economics and Management, 27*, 101—104 [in Ukrainian].
12. Organization Structure. SID Bank. (n. d.). *www.sid.si.* Retrieved from https://www.sid.si/en/about/organization-structure-contacts.
13. Croatian bank for reconstruction and development. Annual financial statements for 2018. (2019, March). *www.hbor.hr.* Retrieved from https://www.hbor.hr/wp-content/uploads/2019/04/HBOR-financial-statements-ENG-2018.pdf.
14. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro litsenzuvannya bankiv: Ordinance issued by the National Bank of Ukraine № 149 as of 22.12.2018 [On approval of the Banking Licensing Regulations: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 149 dated 22.12.2018 (as amended)]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua.* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18 [in Ukrainian].
15. Oholoshennya pro provedennya konkursu na posadu holovy pravlinnya AT «Derzhavnyy eksportno-importnyy bank Ukrayiny» [Announcement of the competition for the post of Chairman of the Board of JSC «State Export-Import Bank of Ukraine»]. (2019, November 18). *www.mof.gov.ua*. Retrieved from https://www.mof.gov.ua/uk/news/ogoloshennia_pro_provedennia_konkursu_na_posadu_golovi_pravlinnia_at_derzhavnii_eksportno-importnii_bank_ukraini-1885 [in Ukrainian].
16. Ukreksimbank oholosyv konkurs na posadu holovy pravlinnya [Ukreximbank has announced a competition for the position of Chairman of the Board]. (2019, November). *Ekonomichna pravda — Economic truth*. Retrieved from https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/19/653876/ [in Ukrainian].
17. Guide to fit and proper assessments. (2018, May). *European Central Bank*. Retrieved from https://www.bankingsupervision.europa.eu.
18. Report of the management board on the activities of Bank Gospodarstwa Krajowego Capital Group (2018). *www.parkiet.com*. Retrieved from https://www.parkiet.com/assets/pdf/PA293726426.pdf.
19. A New Approach to Companies with State Treasury Shareholding (2017, October 23). *biznesalert.com.* Retrieved from https://biznesalert.com/new-approach-companies-state-treasury-shareholding.
20. Metsher, Yu. Yu. Income Declaration for 2018 [Declaration for 2018]. (n. d.). *declarations.com.ua.* Retrieved from https://declarations.com.ua/declaration/nacp_641e8bb5-ee34-4520-a05a-b2b1f2d3d0df [in Ukrainian].
21. Wages in Europe. Trading Economics. (n. d.). *tradingeconomics.com*. Retrieved from https://tradingeconomics.com/country-list/wages?continent=europe.

УДК 658:330.341

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Козьмук Наталія Ігорівна,
кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7438-8691

Решетник Мар'яна Романівна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: kylunuchg3@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4748-3073

Анотація. З'ясовано, що зайнятість населення є важливим показником соціального прогресу суспільства. Зайнятість населення можна розглядати як сукупністю відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями, як безпосередньо процес забезпечення робочими місцями та як відносну категорію, тобто ступінь участі працездатного населення в суспільній праці, яка приносить дохід. Установлено, що з розвитком ринкової економіки і загострення проблем зайнятості у світовій економіці в умовах НТР нетипові форми зайнятості витісняють стандартну зайнятість. Визначено, що на рівень зайнятості впливають як макроекономічні чинники (соціально-економічний устрій, політика держави), так і чинники, які залежать від певного способу, мети форми організації виробництва, рівня розвитку продуктивних сил. Зазначено, що винагорода праці виступає однією з важливих передумов ефективної зайнятості людини. При цьому ефективною може визнаватися зайнятість, яка забезпечує ефективність використання наявних трудових ресурсів та їх найбільш повне залучення у процесі суспільного виробництва, забезпечуючи максимальне задоволення особистих і суспільних потреб населення.

Ключові слова: зайнятість, ефективна зайнятість, форми зайнятості, структура зайнятості, трудові ресурси.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 8.

THEORETICAL BASIS OF FORMATION OF EFFECTIVE POPULATION EMPLOYMENT

Kozmuk Natalia,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Deputy Director
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7438-8691

Reshetnik Mariana,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: kylunuchg3@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4748-3073

Abstract. The increasing influence of external factors, new trends in development, the limitation of traditional sources of growth of gross domestic product have objectively determined the urgent need to find opportunities for effective employment in the legal sector of the economy, to overcome existing disparities and contradictions in the development of national and local labor markets, reducing. Employment is an important indicator of social progress in society. Employment of the population can be considered as a set of economic, legal, social and other relations connected with providing working population with jobs. Employment can be seen as a process of securing jobs. Employment of the population can be regarded as a relative category, that is, the degree of participation of the working population in income-generating social work. With the development of a market economy and the worsening employment problems in the world economy, in the context of scientific and technological progress, atypical forms of employment are displacing standard employment. The level of employment is influenced by

macroeconomic factors: socio-economic system, state policy. Employment is influenced by microeconomic factors that depend on a particular method, the purpose of the form of organization of production, the level of development of productive forces. Labor remuneration is one of the important prerequisites for effective human employment. Employment, which ensures the efficient use of available labor resources and their fullest involvement in the process of social production, while ensuring the maximum satisfaction of personal and public needs of the population, can be recognized as effective. Effective employment involves ensuring the right income, health, enhancement of personality, growth of educational and professional levels for each member of society based on the growth of social productive work.
Keywords: employment, effective employment, forms of employment, structure of employment, labor resources.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 8.
JEL Classification E24

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Козьмук Наталья Игоревна,
кандидат экономических наук, доцент,
заместитель директора
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7438-8691

Решетник Марьяна Романовна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: kylunuchg3@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4748-3073

Аннотация. Выяснено, что занятость населения является важным показателем социального прогресса общества. Занятость населения можно рассматривать как совокупность отношений, связанных с обеспечением трудоспособного населения рабочими местами, как непосредственно процесс обеспечения рабочими местами и как относительную категорию, то есть степень участия трудоспособного населения в общественном труде, которая приносит доход. Установлено, что с развитием рыночной экономики и обострением проблем занятости в мировой экономике в условиях НТР нетипичные формы занятости вытесняют стандартную занятость. Определено, что на уровень занятости влияют как макроэкономические факторы (социально-экономический строй, политика государства), так и факторы, которые зависят от определенного способа, цели формы организации производства, уровня развития производительных сил. Указано, что вознаграждение труда выступает одной из важных предпосылок эффективной занятости человека. При этом эффективной может быть признана занятость, которая обеспечивает эффективность использования имеющихся трудовых ресурсов и их наиболее полное вовлечение в процессе общественного производства, обеспечивая максимальное удовлетворение личных и общественных потребностей населения.
Ключевые слова: занятость, эффективная занятость, формы занятости, структура занятости, трудовые ресурсы.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библ.: 8.

Вступ. Останніми десятиліттями розвиток національних економік країн світу обумовлений посиленням ролі глобалізації та активізації інтеграційних процесів. У зв'язку з цим виникають як нові позитивні можливості, так і нові виклики, що супроводжують розвиток і регіональних ринків праці, зокрема й національного. Зростаючий вплив зовнішніх чинників, нові тенденції розвитку, а також обмеження традиційних джерел зростання ВВП об'єктивно зумовили нагальну необхідність пошуку можливостей забезпечення ефективної зайнятості в легальному секторі економіки, подолання наявних диспропорцій і протиріч у розвитку національного та локальних ринків праці, скорочення тіньової зайнятості.

Зайнятість населення виступає важливим фактором стійкості соціально-економічної системи і суспільного відтворення, необхідною умовою і формою життєдіяльності людини. Адже в соціально орієнтованій ринковій економіці людина реалізує своє конституційне право на працю, а праця є базисом зростання ВВП, формування рівня життя населення і одночасно економічної могутності держави, її національної

безпеки. Тому, безперечно, ефективна зайнятість стає важливою передумовою економічного зростання, інтегральним показником якості та результативності ринкових реформ, позитивної динаміки соціальних і демографічних процесів.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню механізму регулювання зайнятості населення в сучасних умовах присвятили свої праці такі відомі вітчизняні вчені, як Л. І. Антошкіна, А. Є. Ачкасов, А. В. Базилюк, Д. П. Богиня, І. К. Бондар, В. С. Васильченко, О. А. Грішнова, Т. А. Заяць, С. М. Злупко, А. М. Колот, Ю. М. Краснов, О. М. Кузнєцова, В. М. Лич, Е. М. Лібанова, О. Ф. Новикова, О. Ю. Рудченко та ін. Однак, попри значну кількість досліджень питань зайнятості населення, існує багато проблем, які потребують розв'язання. Зокрема, потребують більш детального аналізу структурні елементи системи зайнятості населення, визначення її сутності, функцій, видів та форм, а також наявних в Україні показників рівня ефективності політики зайнятості. Тому *метою статті* є дослідження процесу формування ефективної зайнятості населення.

Результати дослідження. Людина є не тільки головною продуктивною силою, а й метою виробництва, її існування і відтворення залежать від можливості отримання трудових доходів — від зайнятості в народному господарстві [4, с. 89].

Зайнятість населення є важливим показником рівня розвитку формації, цивілізації — соціального прогресу суспільства.

Визначення поняття «зайнятість» [5]:

- зайнятість як економічна категорія є сукупністю економічних, правових, соціальних та інших відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями та його участю в суспільно корисній праці, яка приносить дохід;
- зайнятість — це забезпечення робочими місцями як самостійно, так і за допомогою приватних роботодавців та держави;
- ступінь участі працездатного населення в суспільній праці.

З розвитком ринкової економіки нетипові форми зайнятості витісняють стандартну зайнятість. Якщо колись вони були добровільними, то нині стали вимушеними через загострення проблем зайнятості у світовій економіці в умовах НТР [1, с. 125].

Види зайнятості відображено в *табл. 1*.

Усього нетиповими формами зайнятості охоплено від 15 до 35 % економічно активного населення розвинутих країн. Ці форми класифікуються у три групи:

I — робота на себе або створення власної справи (10—30 %);

II — зайнятість у тіньовій економіці (5—35 %);

III — нетипові форми трудових контрактів (скорочена зайнятість).

Зайнятість населення реалізується через конкретні форми включення працівника в економічну діяльність (суспільно корисну працю).

Таблиця 1

Види зайнятості

Види зайнятості	Зміст
Стандартна зайнятість	— робота в певного підприємця; — робота в постійному виробничому приміщенні роботодавця; — стандартне трудове навантаження протягом певного періоду (тиждень, місяць, рік); — укладення трудового договору
Нетипові форми зайнятості (порушення умов стандартної)	— праця на дому; — часткова, тимчасова зайнятість; — випадкова праця за наймом; — праця домогосподарок; — «поділ праці», «робочого часу»

Джерело: [4, с. 89].

Форми зайнятості [9, с. 90]:

- наймана праця за договором — найпоширеніша форма офіційної зайнятості (65—90 % працездатного населення);
- обрані на посади (громадська робота);
- зайняті підготовкою і перепідготовкою;
- зайняті вихованням дітей, доглядом за людьми похилого віку тощо;
- тимчасова зайнятість за власним бажанням: а) на певний час; б) сезонна праця; в) через посередництво спецфірм (від 5—15 до 20—32 % у різних країнах);
- надомна зайнятість (особливо в Японії, Італії);
- самозайнятість (6—28 %), окрім сільського господарства, або підприємництво — праця, коли робітник має свою власність (7,7—20 %);
- військовослужбовці;
- учні старших класів і студенти денної форми навчання;
- праця у фермерських господарствах і в особистому підсобному господарстві;
- часткова, неповна зайнятість — тимчасове скорочення робочого часу; відпустки за свій рахунок тощо (15—17 %). Вимушене простоювання виробництва або свідоме скорочення робочого часу — визначальна риса перехідної економіки;
- часткова форма нетипової зайнятості переважно жінок (80—90 %);
- нелегальні форми зайнятості.

Міжнародна статистика вирізняє такі основні категорії зайнятості [9, с. 90]:

I — категорія (зайняті за наймом і отримують зарплату);

II — категорія (самозайняті працівники або підприємці);

III — неоплачувані працівники сімейних господарств.

Головними показниками зайнятості є:

- норма активності (На) — відношення кількості зайнятих (Кз) до всього населення (Кн):

$$На = (Кз / Кн) \cdot 100\% ;$$

- раціональність використання трудових ресурсів, або працездатного населення, як відношення зайнятих до трудових ресурсів;
- норма зайнятості — процент зайнятих серед представників певної групи (за статтю, професіями, галузями тощо).

На рівень зайнятості впливають фактори як макро-, так і мікроекономічного характеру [4, с. 91]:

- від певного способу й мети виробництва (задоволення потреб; отримання прибутку);
- від рівня розвитку продуктивних сил (низький рівень — повна зайнятість; високий — безробіття);
- від форми організації виробництва (товарної, планової, змішаної та дії економічних законів);
- від соціально-економічного устрою й політики держави (більш ринкової, більш регульованої, більш соціально орієнтованої економіки);
- від динаміки, темпів і типу економічного зростання; від розміру інвестицій в економіку.

Структура зайнятості (кількісна та якісна) залежить від глибини суспільного поділу праці, освітньої та професійно-кваліфікаційної структури, рівня і характеру розвитку продуктивних сил, економічної та соціальної політики держави (*табл. 2*).

Таблиця 2

Типи зайнятості

Види зайнятості	Ознаки
Раціональна, або ринкова, «повна» зайнятість	— виникає з розвитком розвинутого товарного виробництва; — метою виробництва є прибуток на основі раціонального використання факторів виробництва (зокрема й робочої сили); — передбачає існування «природного безробіття», тобто неповну зайнятість; — економічний фактор (мотив) використання робочої сили є панівним — економічна ефективність; — людина має право на працю
Повна (фактично), або соціально раціональна зайнятість (неринкова)	— виникає за панування суспільної власності на засоби виробництва і планомірної форми організації суспільного виробництва; — метою виробництва є задоволення потреб; — відсутність безробіття і повна зайнятість як показник справедливості та соціального захисту людей; — соціально-економічний фактор стає панівним; — людина зобов'язана працювати — держава гарантує робоче місце

Джерело: [4, с. 91].

Раціональна структура зайнятості та її еволюція зумовлені зростанням частки механізованої, автоматизованої, творчої праці та скороченням частки ручної праці; зменшенням зайнятості в матеріальному виробництві та зростання зайнятості у сфері послуг; скороченням зайнятості у традиційних галузях (с/г, промисловість тощо) і зростанням у нових галузях (радіоелектроніка, телекомунікації тощо); зростанням частки кваліфікованої робочої сили та скороченням некваліфікованої за підвищення її рівня; зростанням частки чоловіків і скороченням частки жінок і дітей у складі сукупної робочої сили [4, с. 92]. Слід зазначити, що специфіка зайнятості у країнах з перехідною економікою полягає у зростанні безробіття, особливо прихованого; консервація неповної зайнятості з економічних причин; поширення неофіційної зайнятості та нетипових форм зайнятості.

Ефективною вважається зайнятість, що забезпечує належний дохід, здоров'я, підвищення особистості, зростання освітнього й професійного рівнів для кожного члена суспільства на основі зростання суспільної продуктивної праці [6].

Ефективність можна визначити трьома групами показників:

- пропорції розподілу ресурсів праці суспільства за їхнім типом участі в суспільно корисній діяльності;
- рівень зайнятості працездатного населення в суспільному господарстві;
- структура розподілу працюючих за галузями економіки.

Критичний аналіз наукових підходів дозволяє нам зосередити увагу на тому, що ефективна зайнятість населення може трактуватись як така зайнятість населення в економіці, результатом якої є максимально повне задоволення потреб суспільства і його членів у матеріальних і духовних благах та послугах з мінімально можливими суспільними затратами [7, с. 159].

Зауважимо, що винагорода праці виступає однією з важливих передумов ефективної зайнятості людини. Інша її складова таких передумов — пропорційне зростання тієї частки національного доходу, яка витрачається на суспільні потреби. Ці риси характеризують результативний аспект ефективної зайнятості [8, с. 29—30; 3, с. 78].

Показником (або сукупністю показників), який виявляє ступінь ефективності зайнятості, є ефективність праці. Виходячи з такого розуміння, ефективною може визнаватися зайнятість, яка забезпечує ефективність використання наявних трудових ресурсів та їхнє найбільш повне залучення у процесі суспільного виробництва, забезпечуючи максимальне задоволення особистих і суспільних потреб населення [2, с. 98].

Відтак можна погодитись із науковою позицією вітчизняних авторів, що ефективна зайнятість на відміну від продуктивної зайнятості передбачає серед іншого отримання соціального ефекту, а також відповідність ключових параметрів цієї зайнятості загальносвітовим прогресивним тенденціям не лише розвитку ринку праці, а й суспільно-економічного піднесення в цілому. При цьому останню можна виявити через індикатори підвищення рівня та якості

трудового життя, утвердження соціальної справедливості, зростання соціальних інвестицій у розвиток людського капіталу, зокрема такі, як: поліпшення умов праці; зростання доходів населення, динаміка їхньої диференціації та міжрегіональна динаміка середньої заробітної плати; скорочення частки громадян, які живуть за межею бідності; питома вага середнього класу (якщо вона нижче ніж 50 % населення, доходи розподіляються нерівномірно, не створено умов для зростання добробуту) [7, с. 159].

Висновки. Таким чином, зайнятість населення є важливим показником рівня соціального прогресу суспільства. Зайнятість, праця є джерелом, умовою існування людини й суспільства, матеріальною основою відтворення робочої сили і трудових ресурсів завдяки отриманому продукту, доходу.

Зайнятість є основою певного життєвого рівня, певної якості життя, єдина можливість самовираження особистості людини у праці, діяльності, можливість реалізації своїх здібностей, людського «капіталу» на користь собі та суспільству.

Ефективна зайнятість передбачає забезпечення належного доходу, здоров'я, підвищення особистості, зростання освітнього й професійного рівнів для кожного члена суспільства на основі зростання суспільної продуктивної праці.

Список використаної літератури

1. Калина А. В. Економіка праці : навч. посіб. / А. В. Калина. — Київ : МАУП, 2014. — 215 с.
2. Лібанова Е. М. Ринок праці : навч. посіб. / Е. М. Лібанова. — Київ : Центр навчальної літератури, 2013. — 192 с.
3. Буланова В. С. Рынок труда : учебник / В. С. Буланова, Н. А. Волгина. — Москва : «Экзамен», 2015. — 448 с.
4. Мацелюх Н. П. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка : навч. посіб. для самост. підгот. до курс. екзаменів та компл. держ. екзамену з екон. теорії / Н. П. Мацелюх, І. А. Максименко. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — Київ : Центр учбової літератури, 2014. — 382 с.
5. Башнянин Г. І. Політична економія : підручник / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. — Київ : Ніка-Центр; Ельга, 2015. — Ч. 1 : Загальна економічна теорія ; Ч. 2 : Спеціальна економічна теорія. — 516 с.
6. Гриньов В. М. Адміністративне управління трудовим потенціалом / В. М. Гриньов, М. М. Новікова, М. М. Салун [та ін.]. — Харків : ХНЕУ, 2014. — С. 28.
7. Іщенко Н. А. Ефективна зайнятість як передумова економічного зростання та інноваційного розвитку економіки / Н. А. Іщенко // Ефективні моделі управління в сучасних умовах: теорія і практика : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 10—11 червня 2016 р. — Кіровоград : «Ексклюзив-Систем», 2016. — С. 159—160.
8. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічого розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон. — Київ : РВПС України НАН України, 2006. — 480 с.

References

1. Kalyna, A. V. (2014). *Ekonomika praci [Labor economics]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
2. Libanova, E. M. (2013). *Rynok praci [The labor market]*. Kyiv: Centr navchalnoi literatury; Nika-Centr. El'ga [in Ukrainian].
3. Bulanova, V. S., & Volgyna, N. A. (2015). *Rynok truda [The labor market]*. Moscow: «Ekzamen» [in Russian].
4. Maceljuh, N. P., & Maksymenko, I. A. (2014). *Istorija ekonomiky ta ekonomichnoi dumky. Politychna ekonomija. Mikroekonomika. Makroekonomika [History of Economics and Economic Thought]*. Kyiv: Centr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
5. Bashnjanyn, G. I., Lazur, P. Yu., & Medvedev, B. C. (2015). *Politychna ekonomija. Chastyna 1: Zagalna ekonomichna teorija; Chastyna 2: Specialna ekonomichna teorija [Political Economy: Part 1: General Economic Theory; Part 2: Special economic theory]*. Kyiv: Nika-Centr; Elga [in Ukrainian].
6. Gryniov, V. M., Novikova, M. M., & Salun, M. M., (et al.) (2014). *Administratyvne upravlinnja trudovym potencialom [Administrative management of labor potential]*. Kharkiv: HNEU [in Ukrainian].
7. Ishhenko, N. A. (2015). Efektyvna zajnjatist' jak peredumova ekonomichnogo zrostannja ta innovacijnogo rozvytku ekonomiky [Effective Employment as a Precondition for Economic Growth and Innovative Economic Developmen]. *Efektyvni modeli upravlinnja v suchasnyh umovah — Effective management models in modern conditions: theory and practi*. Kirovograd: «Ekskljuzyv-System» [in Ukrainian].
8. Onikijenko, V. V., Yemelianenko, L. M., & Teron, I. V. (2006). I*nnovacijna paradygma socialno-ekonomichogo rozvytku Ukrainy [An innovative paradigm of social and economic development of Ukraine]*. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

УДК 658.14

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СТРАТЕГІЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Мельник Оксана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0002-2836-8945

Анотація. Представлено результати узагальнення підходів до визначення стратегії та обґрунтовано доцільність розширення інваріантної структури стратегії капіталізації, яку можна представити як зв'язок таких елементів «стратегічний контекст — стратегічний процес — зміст стратегії — стратегічні орієнтації». У такій змістовній постановці цю новацію імплементовано в авторську логіку дослідження капіталізації підприємства, що дозволило актуалізувати низку питань, які є пріоритетними щодо управлінського фокусування на процесах і результатах капіталотворення за сучасних умов діяльності. Новизна авторського підходу полягає в розширенні змістовних меж дослідження процесів капіталотворення, що пов'язано зі зміною пріоритетних форм капіталу з матеріально-фінансових на нематеріальні його види. Більш складною стає природа капіталотворення, яка виходить за межі економіки підприємства і стає міждисциплінарною. Забезпечення економічних результатів шляхом забезпечення зростання фундаментальної та ринкової цінності підприємства стають залежними від якості стратегічного процесу та змісту стратегії, які визначаються стратегічним контекстом і стратегічними орієнтаціями.

Ключові слова: капіталізація, цінність, стратегія, інкорпорований та об'єктивований простір, капіталотворення.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 10.

DEVELOPMENT OF THE ENTREPRISE OF ENTERPRISE CAPITALIZATION STRATEGY

Melnik Oksana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Economic Theory
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: 0000-0002-2836-8945

Abstract. In this scientific article, the substantive specificity of the strategy of capitalization of enterprises is defined taking into account the peculiarities of the development of the modern business environment, which directly affects the target processes of capital formation, and therefore their results. As a result of the critical analysis of scientific approaches to strategy definition, the expediency of expanding a threefold understanding of strategy as an interconnection of «strategic context — strategic process — content of strategy» with such a structural element as «strategic orientations» is actualized. The updating of strategic orientations as an element of the invariant strategy structure is conditioned by the fact that in modern conditions the chain of capital formation processes goes beyond the spatial boundaries of the enterprise and expands the space of the business environment, which is presented as a set of development opportunities. Under post-industrial conditions, the results of capitalization are determined by the ability of enterprises to transform the external environment into resources of functioning and business development, which in the processes of productive use ensure the formation of flows of value. Such a substantive statement of the problem actualizes the expediency of managerial focusing on strategic orientations that determine the type of behavior of the enterprise, which directly determines the resultant component of capital formation processes. The implementation of the extended invariant strategy structure in the author's logic of understanding the enterprise capitalization has made it possible to outline a number of topical issues that are promising from the point of view of further studies of enterprise capitalization. Given the priority of the influence of intangible forms of capital on the results of capitalization, issues related to the quality of capital formation processes in the incorporated plane, as well as assessing their impact on the value of the fundamental capitalization of the enterprise, which is measured by value criteria, become relevant.

Keywords: capitalization, value, strategy, incorporated and objectified space of capital formation.

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 0; bibl.: 10.

JEL Classification G32

РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ СТРАТЕГИИ КАПИТАЛИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Мельник Оксана Владимировна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономической теории
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0002-2836-8945

Аннотация. Представлены результаты обобщения подходов к определению стратегии, и обоснована целесообразность расширения инвариантной структуры стратегии капитализации, которую можно представить как связь таких элементов «стратегический контекст — стратегический процесс — содержание стратегии — стратегические ориентации». В такой содержательной постановке данную новацию имплементировано в авторскую логику исследования капитализации предприятия, что позволило актуализировать ряд вопросов, которые являются приоритетными с точки зрения управленческого фокусирования на процессах и результатах капиталообразования в современных условиях деятельности. Новизна авторского подхода заключается в расширении содержательных границ исследования процессов капиталообразования, что связано с изменением приоритетных форм капитала из материально-финансовых на нематериальные его виды. Более сложной становится природа капиталообразования, которая выходит за пределы экономики предприятия и становится междисциплинарной. Обеспечение экономических результатов в виде обеспечения роста фундаментальной и рыночной ценности предприятия становятся зависимыми от качества стратегического процесса и содержания стратегии, которые определяются стратегическим контекстом и стратегическими ориентациями.

Ключевые слова: капитализация, ценность, стратегия, инкорпорированное и объективированное пространство, капиталообразование.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 0; библ.: 10.

Вступ. За сучасних постіндустріальних умов господарювання найважливішою метою діяльності підприємств стає максимізація їхньої цінності, а основною відмінною рисою управління — спрямованість на майбутнє. Здатність підприємства ефективно формувати і використовувати капітал шляхом нарощення цінності формує принципово нову сферу ключової організаційної компетентності, а вміння формувати цінність перетворюється на джерело стійкості конкурентних переваг, яке неможливо купити і важко копіювати. Актуалізація розвитку теорії капіталізації підприємства посилюється процесами, що відбулися в період кризових явищ, що стало каталізатором розвитку нового етапу дискусій із проблематики ефективності процесів капіталотворення на підприємстві. У такому контексті нової якості набувають наукові питання, що пов'язані з розвитком теорії капіталізації у стратегічному аспекті, оскільки саме виклики і тренди бачення майбутнього є визначальними щодо успішності діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика дослідження капіталізації підприємства представлена в наукових працях А. І. Амоши, В. Андрійчука, Н. Е. Брюховецької, І. П. Булєєва, А. А. Гриценка, В. М. Гейця, М. А. Козоріз, І. І. Яремко та ін. Стратегічна проблематика вивчення капіталізації актуалізована і розвивається у наукових працях В. Буханця, О. Вострякова, О. Гребешкової, Л. Фролової, Н. Шевчук та ін.

Мета статті. У сучасних наукових дослідженнях проблематика стратегії капіталізації підприємства розглядається щодо формування стратегії розвитку, з орієнтацією на зростання ринкової вартості бізнесу. При цьому основний фокус дослідження зміщується в аспект визначення передумов, стратегічних напрямів та механізмів їх реалізації, які спрямовані на досягнення економічних результатів підприємства на основі розроблення цілей та принципів стратегічного підходу до забезпечення зростання ринкової вартості, визначення етапів реалізації дій і заходів стратегічного характеру, вибору стратегічних пріоритетів та інструментів впливу на процеси формування ринкової капіталізації. Такий підхід базується на загальновизначеній логіці формування стратегії, яка не враховує особливостей її формування у процесах капіталотворення в умовах розвитку постіндустріальної економіки з урахуванням специфіки, що притаманна таким процесам. Така постановка проблеми актуалізує потребу в обґрунтуванні низки теоретичних положень щодо розвитку теорії стратегії капіталізації з урахуванням сучасної постіндустріальної специфіки діяльності підприємства.

Результати досліджень. Сьогодні світова наукова література нараховує тисячі публікацій у теорії стратегії підприємства. Протягом останніх двадцяти п'яти років теорія стратегії набула змістовної зрілості та емпіричної обґрунтованості. Однак при цьому систематизація наукових підходів до визначення «стратегії» (*рис. 1*) дозволяє зробити висновок про відсутність домінантного розуміння терміна «стратегія», а узгодження наявних відмінностей може бути можливою лише у філософській площині.

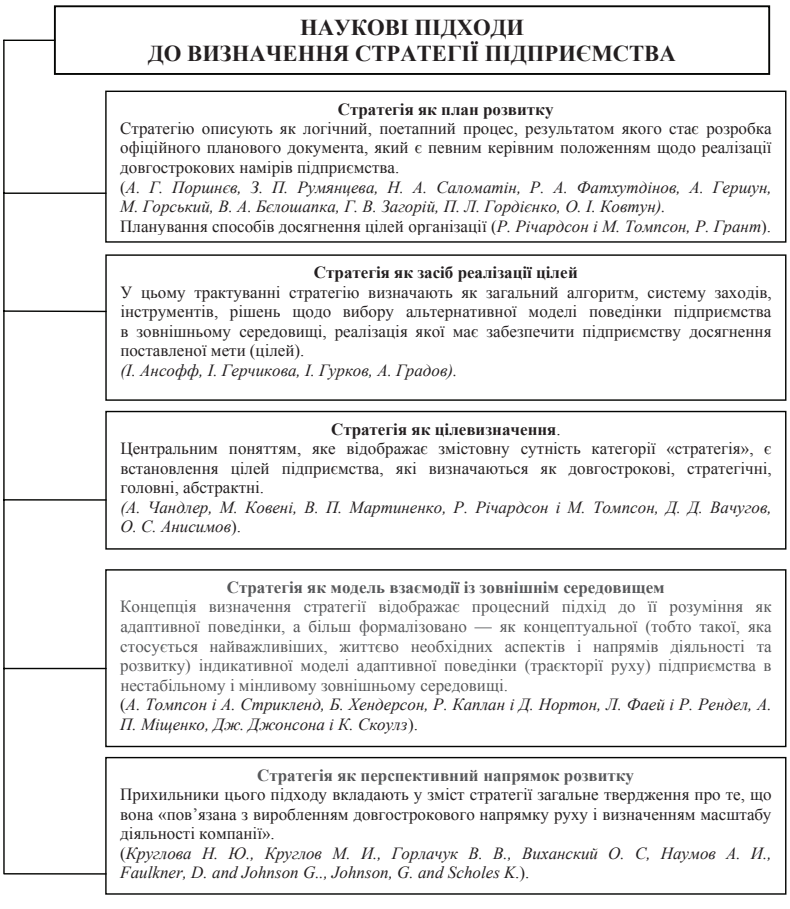

Рис. 1. Наукові підходи до дослідження стратегії підприємства

Сучасна теорія стратегії підприємства формується під впливом різних наук — економіка, соціологія, психологія, політологія тощо. Усі вони привносять у теорію стратегії логіку, що є притаманною кожній із визначених областей знань. Це зумовило розвиток стратегії як тріади «змісту — процесу — контексту». Триєдине розуміння стратегії дозволяє враховувати особливості її формування в кожній конкретній ситуації або предметній області і при цьому не ігнорувати її сутність та процес. Контекст — це набір обставин, у яких визначаються зміст і процес стратегії. Стратегічний контекст пов'язаний із питанням «в яку область (предмет) вбудовано зміст і процес». У докторській дисертації В. Катькала наголошується на тому, що йдеться «...не про три розрізнені частини стратегії, а три її взаємопов'язані аспекти, поза межами урахування усіх і кожного з яких аналіз (стратегії) стає фрагментарним. Між тим, припустимим є фокусування на одному аспекті стратегії за умови урахування двох інших» [1, с. 68].

Логіку подальшого дослідження стратегії капіталізації буде побудовано на методологічній позиції, яку підтримують науковці [2—5] і яка графічно представлена на *рис. 2*. А з метою концептуалізації стратегії фундаментальної капіталізації доцільно уточни змістовне наповнення і взаємозв'язок базових категорій триєдиної концепції стратегії задля їхнього подальшого коректного використання для розв'язання поставлених завдань нашого дослідження.

У наукових дослідженнях стратегічний процес розглядається в контексті вивчення підприємства як сукупності підсистем, які інтегровані між собою і кожна з яких впливає на реалізацію стратегії. Тобто, за словами О. Вострякова, «…стратегія є продуктом керованої взаємодії. А джерелом такої керованості виступає вбудований у компанію механізм стратегічного процесу» [6, с. 58]. Методологія стратегічного процесу на цьому етапі перебуває на стадії формування і розвитку за такими напрямами [7, с. 91]: створення нормативної теорії стратегії; запровадження трансдисциплінарного підходу; досягнення природного балансу між суб'єктивними і об'єктивними засадами розроблення та реалізації стратегічних рішень.

Основний фокус дослідження стратегії зміщується в бік формування дієвого механізму реалізації стратегічних рішень за допомогою стратегічного процесу, який визначається як циклічний процес формулювання, розроблення і реалізації стратегії, що характеризується спрямованістю на підвищення рівня компетентності підприємства порівняно з основними конкурентами і формування відмінних (специфічних) його характеристик.

а) логіка триєдиного розуміння стратегії

б) розширене бачення елементного складу концепції стратегії

Рис. 2. Економічна логіка розуміння стратегії підприємства

Джерело: [1].

Стратегічний процес є своєрідним проявом стратегічного управління на підприємстві з урахуванням принципів поведінки на ринку задля забезпечення досягнення поставлених цілей та очікуваних результатів діяльності [8].

У сучасних дослідженнях із стратегічного менеджменту сукупність таких принципів розглядають як стратегічні орієнтації, тобто певні орієнтири, які формують і спрямовують організаційну поведінку на досягнення поставлених цілей. Витоки концепції стратегічних орієнтацій пов'язані з пошуком ключових компонентів стратегії та можливістю їх операціоналізації [9].

У сучасних наукових дослідженнях серед значної видової кількості стратегічних орієнтацій (*рис. 3*) найбільш значущими щодо впливу на формування результатів діяльності підприємства є підприємницька, ринкова та орієнтація на навчання.

Характеристики стратегічних орієнтацій фокусуються на різних принципах стратегічного управління і формують різні типи поведінки підприємства, що впливає на відмінності економічних результатів конкуруючих суб'єктів господарської діяльності.

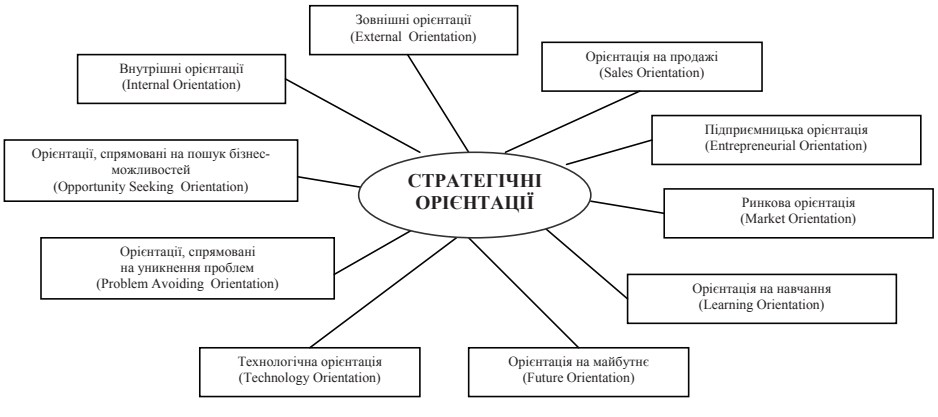

Рис. 3. Види стратегічних орієнтацій

Джерела: [9; 10].

Результати наукових та емпіричних досліджень дозволяють говорити про те, що стратегічні орієнтації спрямовані на досягнення різних організаційних цілей, а їхній вибір зумовлений різними ситуаційними факторами зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та контекстом стратегії.

Ураховуючи сутнісне наповнення концепції стратегічних орієнтації та її взаємозв'язок із змістом, процесом і контекстом стратегії підприємства, логіку її триєдиного розуміння слід доповнити компонентом стратегічної орієнтації (*рис. 2б*). Така змістовна постановка розуміння стратегії може бути імплементована в авторську логіку дослідження капіталізації, яку формалізовано представлено на *рис. 4*.

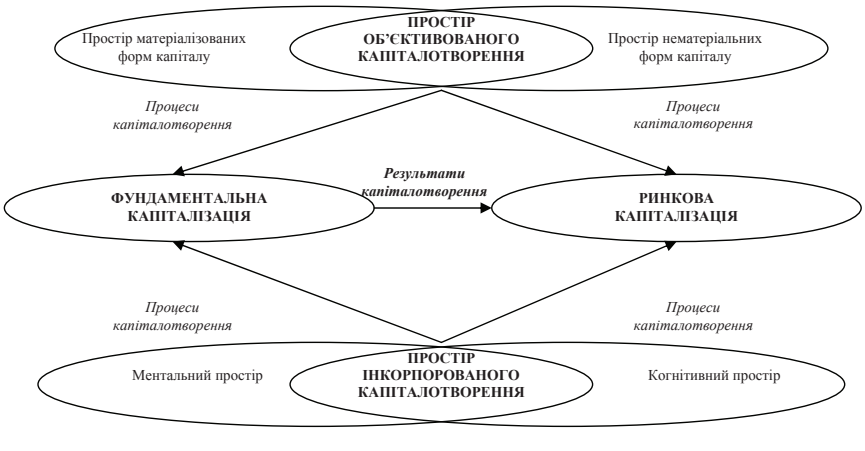

Рис. 4. Процесно-результатна логіка дослідження капіталізації підприємства

Відповідно до представленого підходу до дослідження капіталізації основним орієнтиром стратегічних дій підприємства є зростання фундаментальної цінності як ключового результату якості управлінських впливів. Процеси забезпечення такого зростання відбуваються у площині інкорпорованого та об'єктивованого капіталотворення, що, у свою чергу, зумовлює специфіку стратегічного процесу, яка визначається обґрунтованим вибором стратегічних орієнтацій.

Модель поведінки підприємства (вид стратегічної орієнтації) впливає на формування результатів процесів інкорпорованої та об'єктивованої капіталізації, які забезпечують досягнення поставленої мети шляхом зростання фундаментальної цінності підприємства.

Основна ідея концепції стратегічного процесу фундаментальної капіталізації полягає у формуванні внутрішньофірмового механізму безперервного і динамічного процесу виявлення, продукування, використання та оновлення джерел формування цінності та відповідного уточнення стратегій у площині та термінології інкорпорованого та об'єктивованого капіталотворення.

Висновки. Розширена стратегічна логіка управлінського фокусування на процесах і результатах капіталізації в інкорпорованому та об'єктивованому просторах зумовлена постіндустріальною специфікою суспільних і господарських процесів. Новизна авторського підходу полягає в розширенні змістовних меж дослідження процесів капіталотворення, що пов'язано зі зміною пріоритетних форм капіталу з матеріально-фінансових на нематеріальні його види. Складнішою стає природа капіталотворення, яка виходить за межі економіки підприємства і стає міждисциплінарною. Забезпечення економічних результатів шляхом забезпечення зростання фундаментальної та ринкової цінності підприємства стають залежними від якості стратегічного процесу і змісту стратегії, які визначаються стратегічним контекстом та стратегічними орієнтаціями. Представлена теоретична основа формування стратегії капіталізації актуалізує подальшу проблематику досліджень в аспектах визначення стратегічних орієнтацій як основи здійснення процесів фундаментальної капіталізації, розширення ланцюга стратегічних процесів капіталотворення, формалізації результатів капіталізації за ціннісними критеріями.

Список використаної літератури

1. Катькало В. С. Эволюция теории стратегического управления : дис. … д-ра экон. наук : 08.00.05 / В. С. Катькало. — Санкт-Петербург, 2007. — 581 с.
2. Катькало В. С. Эволюция теории стратегического управления : монография / В. С. Катькало. — Санкт-Петербург : Высшая школа менеджмента ; Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2008. — 548 с.
3. Наливайко А. П. Стратегія підприємства: адаптація організацій до впливу світових суспільно-економічних процесів : монографія / А. П. Наливайко, Т. І. Решетняк, Н. М. Євдокимова та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. П. Наливайка]. — Київ : КНЕУ, 2013. — 454 с.
4. Гурков И. Б. Стратегия и структура корпорации : учеб. пособие / И. Б. Гурков. — 2-е изд., перераб. — Москва : Изд-во «Дело» АНХ, 2008. — 288 с.
5. Van der Heijden K. Scenarios: The Art of Strategic Conversation / K. van der Heijden. — (2nd ed.) // Wiley. — 2005. — January. — 356 p.
6. Востряков О. В. Особливості постіндустріальної економіки як фактор впливу на реалізацію стратегічного управління підприємством / О. В. Востряков // Економіка підприємства: теорія та практика : зб. матеріалів ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф., 21 жовт. 2010 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; редкол. : Г. О. Швиданенко (відп. за вип.) [та ін.]. — Київ : КНЕУ, 2010. — С. 57—59.
7. Востряков О. В. Методологія стратегічного процесу на підприємстві: проблеми та напрями розвинення / О. В. Востряков, О. М. Гребешкова // Вчені записки. — 2010. — № 12. — С. 85—91.
8. Востряков О. В. Стратегічний процес на підприємстві в контексті теорії стратегії / О. В. Востряков // Вчені записки. — 2011. — Вип. 14. — Ч. 2. — С. 26—33.
9. Беляева Т. В. Концепция стратегических ориентаций: основные направления исследований / Т. В. Беляева // Вестник Санкт-Петербургского университета. — 2015. — № 4. — С. 152—189.
10. Широкова Г. В. Взаимосвязь предпринимательской ориентации и результатов деятельности фирмы: результаты исследования российских фирм малого и среднего бизнеса / Г. В. Широкова, К. А. Богатырева // Вестник СПбГУ. Менеджмент. — 2014. — № 1. — С. 3—27.

References

1. Kat'kalo, V. S. (2007). Evolyuciya teorii strategicheskogo upravleniya [Evolution of the theory of strategic management]. *Doctor's thesis.* Saint Petersburg [in Russian].
2. Kat'kalo, V. S. (2008). *Evolyuciya teorii strategicheskogo upravleniya [Evolution of the theory of strategic management].* Saint Petersburg: Vysshaya shkola menedzhmenta, Izdatel'stvo SPbGU [in Russian].
3. Nalyvaiko, A. P., Reshetniak, T. I., & Yevdokymova, N. M. (et al.). (2013). *Stratehiia pidpryiemstva: adaptatsiia orhanizatsii do vplyvu svitovykh suspilno-ekonomichnykh protsesiv [Enterprise strategy:*

adaptation of organizations to the influence of world socio-economic processes]. A. P. Nalyvaiko (Ed.). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

4. Gurkov, I. B. (2008). *Strategiya i struktura korporacii [Strategy and corporation structure]*. Moscow: Izdatel'stvo «Delo» ANH [in Russian].
5. Van der Heijden, K. (2005, January). Scenarios: The Art of Strategic Conversation (2nd ed.). Wiley [in English].
6. Vostriakov, O. V. (2010). Osoblyvosti postindustrialnoi ekonomiky yak faktor vplyvu na realizatsiiu stratehichnoho upravlinnia pidpryiemstvom [Features of post-industrial economy as a factor of influence on realization of strategic enterprise management]. *Ekonomika pidpryiemstva: teoriia ta praktyka — Business Economics: Theory and Practice : materials of the III International Research Practica*l Conference (pp. 57—59). Kiev: KNEU [in Ukrainian].
7. Vostriakov, O. V., & Hrebeshkova, O. M. (2010). Metodolohiia stratehichnoho protsessu na pidpryiemstvi: problemy ta napriamy rozvynennia [Methodology of strategic process at the enterprise: problems and directions of development]. *Vcheni zapysky — Scientific notes, 12,* 85—91 [in Ukrainian].
8. Vostriakov, O. V. (2011). Stratehichnyi protses na pidpryiemstvi v konteksti teorii stratehii [Strategic process at the enterprise in the context of strategy theory]. *Vcheni zapysky — Scientific notes, 14,* 2, 26—33 [in Ukrainian].
9. Belyaeva, T. V. (2015). Koncepciya strategicheskih orientacij: osnovnye napravleniya issledovanij [The concept of strategic orientations: the main directions of research]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta — Bulletin of the St. Petersburg University, 4,* 152—189 [in Russian].
10. Shirokova, G. V., & Bogatyreva, K. A. (2014). Vzaimosvyaz' predprinimatel'skoy napravlennosti i rezul'tatov deyatel'nosti firmy: rezul'taty issledovaniy rossiyskogo malogo i srednego biznesa [The relationship of entrepreneurial orientation and the results of the company: the results of a study of Russian small and medium-sized enterprises]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Menedzhment — Bulletin of the St. Petersburg University, Management, 1,* 3—27 [in Russian].

УДК 336:338.001.11

ЗАСТОСУВАННЯ ВЕНЧУРНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ БЕТТИНГОВИХ СТАРТАПІВ В ІНВЕСТУВАННІ ГАЛУЗЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ

Паньків Олег Романович,
аспірант
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: oleg585750@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0898-9215

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні засади перспективних управлінських рішень щодо ефективності залучень фінансових ресурсів, а також щодо ініціювання і безпосереднього створення принципово нових джерел фінансування розвитку енергоорієнтованих стартапів. Визначено роль і місце галузей інноваційного енергозбереження та альтернативних джерел енергопостачання у складній системі енергонезалежності країни. Окреслено шлях та основні напрями дослідження і розробки моделей вирішення вищезазначеної задачі. У рамках пошуку оптимізаційних рішень запропоновано використовувати принципи наявного статистично-математичного апарату, маркетингових досягнень і досягнень у мережевому розвитку, які мають місце у прогнозно-ігровому (букмекерсько-біржовому) бізнесі. Проведено аналогове порівняння принципових моделей, у ході якого визначено наявні типи енергоорієнтованих стартапів. Запропоновано також окремий напрям у рамках економічного пошуку, сформульовано його профільні ознаки. Розглянуто тип моделі, властивої для умов України. В основі пошуку і дослідження покладено запропонований автором метод порівняння стратегій із залучення фінансових ресурсів у ігровий бізнес, природа якого має подібний процес щодо математичного дослідження операцій. Для розв'язання досліджуваної задачі запропоновано застосувати властивість закону емерджентності. Аналіз проведено на конкретному прикладі функціонування тендерної процедури, а саме організації державних закупівель. За принципом аукціонно-змагального характеру «на пониження» з обов'язковим дотриманням емерджентно-орієнтованих вимог розглянуто імітаційну модель вирішення досліджуваної теми. Ціллю статті є розгляд і аналіз пропозиції автора щодо звернення окремої уваги на таке важливе явище, як постійне утворення різниці між очікуваною ціною та кінцевою договірною ціною. В основу моделі розв'язку покладено системне поєднання цього явища з адміністративним стимулюванням упроваджень і реалізацій виключно енергоінноваційних проєктів. Поєднання цих двох моментів покладено в основу оптимізаційної політики потенційного формування і ведення державної програми щодо пошуку та стимулювання джерел фінансування енергостартапів.

Ключові слова: енергоорієнтований стартап, енергоінвестинг, емерджентні вимоги, гра від негативу, онлайн-беттинг, очікувана вартість, точково-оперативне інвестування.

Формул: 1; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 7.

RESPONSE OF THE VENTURE INSTRUMENTARY BETTING-STARTUP OF THE INVESTMENT IN THE GALOZES OF THE INNOVATIVE ENERGY POSTAGE

Pankiv Oleg,
Ph. D. student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: oleg585750@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0898-9215

Abstract. The theoretical and methodological principles of promising managerial decisions concerning the efficiency of attracting financial resources, as well as the initiation and direct creation of fundamentally new sources of funding for the development of energy-oriented start-ups are considered. The role and place of the sectors of innovative energy saving and alternative sources of power supply in a complex system of energy independence of the country is determined. The way and the main directions of research and development of models of solving the aforementioned problem are outlined. As part of the search for optimization solutions, it is suggested to use the principles of the existing statistical and mathematical apparatus, marketing achievements and achievements in network development that take place in the prediction-game (bookmaking and exchange) business. An analogue comparison of the principal models was carried out, during which the existing types

of energy-oriented start-ups were determined and presented. A separate direction in the economic search is proposed, and its profile characteristics are corrugated. The type of model is typical for Ukrainian conditions. At the heart of the search and research, the author proposed a method of comparing strategies for attracting financial resources into a gaming business whose nature has a similar process in terms of mathematical research of operations. To solve the investigated problem, it is proposed to apply the property of the law of the emergence. The analysis is based on a concrete example of the functioning of the tender procedure, namely the organization of public procurement. On the principle of auction — competitive character «to decrease» with obligatory observance of the evidently — oriented requirements — the simulation model of the solution of the raised topic is considered. The purpose of the article is to consider and analyze the author's proposal to focus on such an important phenomenon as the constant creation of the difference between the expected price and the final contractual price. The model of the solution is based on the systematic combination of this phenomenon and the administrative stimulation of implementation and implementation of exclusively energy-innovation projects. The combination of these two points is the basis of an optimization policy for the potential formation and maintenance of a state program to search and stimulate the sources of funding for power plants.

Keywords: energy-oriented start-up, energy-investing, emerging requirements, game from negativity, online betting, expected value, point-to-operational investment.

Formulas: 1; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 7.

JEL Classification G17

ПРИМЕНЕНИЕ ВЕНЧУРНОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ БЕТТИНГОВЫХ СТАРТАПОВ В ИНВЕСТИРОВАНИИ ОТРАСЛЕЙ ИННОВАЦИОННОГО ЭНЕРГОСНАБЖЕНИЯ

Панькив Олег Романович,
аспирант
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: oleg585750@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0898-9215

Аннотация. Рассмотрены теоретико-методологические основы перспективных управленческих решений по эффективности привлечения финансовых ресурсов, а также по инициированию и непосредственному созданию принципиально новых источников финансирования развития энергоориентированных стартапов. Определена роль и место отраслей инновационного энергосбережения и альтернативных источников энергоснабжения в сложной системе энергонезависимости страны. Определены пути и основные направления исследования и разработки моделей решения вышеупомянутой задачи. В рамках поиска оптимизационных решений предложено использование принципа существующего статистическо-математического аппарата, маркетинговых достижений и достижений в сетевом развитии, которые имеют место в прогнозно-игровом (букмекерско-биржевом) бизнесе. Проведено аналоговое сравнение принципиальных моделей, в ходе которого определены существующие типы энергоориентированных стартапов. Предложено также отдельное направление в рамках экономического поиска, сформулированы его профильные признаки. Рассмотрен тип модели, свойственной для условий Украины. В основе поиска и исследования положен предложенный автором метод сравнения стратегий по привлечению финансовых ресурсов в игровой бизнес, природа которого подобный процесс с точки зрения математического исследования операций. Для решения исследуемой задачи предложено применить свойство закона эмерджентности. Анализ проведен на конкретном примере функционирования тендерной процедуры, а именно организации государственных закупок. По принципу аукционно-соревновательного характера «на понижение» с обязательным соблюдением эмерджентно ориентированных требований — рассмотрено имитационную модель решения исследуемой темы. Целью статьи является рассмотрение и анализ предложения автора по обращению особого внимания на такое важное явление, как постоянное образование разницы между ожидаемой ценой и конечной договорной цене. В основу модели решения положено системное сочетание этого явления с административным стимулированием внедрений и реализаций исключительно энергоинновационных проектов. Сочетание этих двух моментов положено в основу оптимизационной политики потенциального формирования и ведения государственной программы по поиску и стимулированию источников финансирования энергостартапов.

Ключевые слова: энергоориентированный стартап, энергоинвестинг, эмерджентные требования, игра от негатива, онлайн-беттинг, ожидаемая стоимость, точечно-оперативное инвестирование.

Формул: 1; рис.: 0; табл.: 0; библ.: 7.

Вступ. Енергонезалежність будь-якої держави є комплексною багаторівневою сукупністю політичних, економічних і природно-ресурсних факторів та зв'язків між ними. Рівень і стан цієї надзвичайно складної системи визначається її основною профільною складовою — підсистемою енергозабезпечення економічно-господарського потенціалу країни. Не тільки на даний час, а й у перспективі актуальність проблеми енергозабезпечення буде, можливо, чи не найосновнішим геополітичним питанням як світового масштабу, так, зокрема, і питанням загальнонаціонального рівня в Україні.

Наявність природних ресурсів; геополітичне положення; наявність транзитних мереж; розвиток і впровадження добувних технологій; наявність та інвестиційна привабливість природних покладів; водне забезпечення; поточне місце у світовій торгівлі та інші геофізичні, політичні, економічні і навіть історичні фактори формують цю підсистему [1, с. 53—54]. Сформовані між ними різновекторні зв'язки відтворюють явище емерджентності, яке описується одним з основних законів кібернетики і полягає в тому, що у складних системах через комплексну дію зв'язків між елементами з'являються властивості, які не існують безпосередньо в елементах системи (тобто поза системою) [2]. Ураховуючи динаміку змін і темпи розвитку світових трендів сфери енергозабезпечення, у цій підсистемі доцільно виділити окремий блок і розглядати його як визначальний і найперспективніший. Особливість вказаного блоку (кластера) полягає в доцільності політично-адміністративного поєднання таких двох галузей, як енергозбереження і розвиток альтернативних джерел енергопостачання.

Що стосується галузей інноваційного енергозбереження, та особливо альтернативних джерел, то вони поки що перебувають на початковій стадії розвитку. У класичних галузях протягом історії відбувався так званий умовний соціально-науковий відбір. Як результат, на сьогодні ми маємо потужний науково-методологічний апарат і вектори розвитку, які уже давно самовизначилися. Але разом з тим паралельного розвитку набули такі ознаки, як низькі темпи «ноу хау» і сильні стримувальні фактори: екологічний та обмеженості ресурсу. В альтернативних джерел — ситуація з точністю до навпаки: величезний спектр для розвитку «ноу хау» і вектор пошуку, який націлений на розв'язання проблеми екологічного фактору і фактору обмеженості ресурсу. Але через відсутність тяглості, історії, значного статистичного матеріалу — присутній великий фактор ризику [1, с. 197—200]. Ці галузі мають явні ознаки венчурних стартапів [3]. Звичайно, на даний час уже розроблений і широко застосовується певний інструментарій, який дозволяє мінімізовувати ризики, прогнозувати розвиток стартапу і т. д. Такий інструментарій досить наукоємний і в тому числі використовує математичний апарат.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Енергозбереження та альтернативні джерела енергопостачання є не лише актуальними й перспективними, а разом з тим є і найбільш наукоємними галузями в порівнянні з іншими галузями-елементами підсистеми енергозабезпечення в системі енергонезалежності. Очевидно, що класичні галузі енергозабезпечення також потребують невпинного вливання наукових досягнень для забезпечення конкурентоспроможності, відтак і стабільності джерел інвестування. Використання наукових рішень і досягнень продовжує безпосередньо і прямопропорційно впливати на рентабельність так званих класичних галузей енергозабезпечення. Останні здебільшого націлені на максимізацію ефективності розвідки, розроблення, видобування, обробки, зберігання і постачання всіх видів енергії, а також на здешевлення собівартості вказаних процесів. У зв'язку з наявними значним історичними напрацюваннями ці напрями наукових досліджень уже давно сформовані, тренди визначені і високопрогнозовані. Будь-які проєкти, які пов'язані з інвестуванням чи фінансуванням досліджень і практичним втіленням нових досягнень у цій сфері, мають порівняно не дуже високі ризики. Наприклад, інвесторові не так уже й складно орієнтуватись у прогнозах щодо очікуваних інвестиційних рішень і досягнень у галузі видобування покладів, наприклад вугілля, які націлені на мінімізацію витрат і збільшення рівня повноти розробки покладів, чи максимізації енергозбереження класичних теплотрас, або на фінансування розробки та впровадження паливних котлів наступного рівня і т. д. Звичайно, що інвестиційний процес у цьому разі не є простим, він залишається комплексним із власними проблемами і нюансами. Але достатньо розвинена економічна методологія та наявний інструментарій дозволяють із високим рівнем точності розраховувати показники рентабельності та привабливості таких інвестицій.

Суттєво відрізняється стан речей у сфері пошуку аналогічних шляхів вирішення цього завдання для фінансування енергостартапів, у зв'язку з чим ми фактично вперше пропонуємо застосування інструментарію зі сфери ігрового бізнесу. Досягнення та успіхи в застосуванні наукових напрацювань цього напряму доцільно порівняти з використанням інструментарію аналогових досліджень зі схожим апаратом, який уже давно розроблений і використовується в букмекерському бізнесі [4, с. 14—15]. На даний час єдиним суттєвим напрацюванням із запропонованим науково-методологічним апаратом є так званий перший посібник про ставки «Исскуство ставить на спорт» [5]. Достатньо відмітити, що букмекерські контори одні з перших почали переводити свою діяльність з регіонально-точкового формату в повноцінну мережу. Це були великі компанії, які не шкодували коштів на розроблення сайтів, та головне — створення систем

грошових розрахунків із клієнтами (гравцями — бетторами). Досвід роботи в Інтернеті виявився надуспішним. Одним з останніх досягненнь власне у сфері залучення фінансів є створення та функціонування «бірж ставок». Інтерфейс стартапу організовано таким чином, що будь-яка особа на будь-якому рівні (залежно від власних фінансового стану) шляхом використання можливостей Інтернету сама може бути в ролі букмекера. Автором спеціально не наводяться конкретні назви таких контор чи бірж (з метою уникнення реклами), але на одній із таких бірж, яка утворилась і функціонує в мережі, на даний час офіційно працюють понад сім тисяч осіб, а її чистий прибуток за 2016 рік сягнув понад 12 мільярдів фунтів [5]. **Таким чином, власне досягнення букмекерського бізнесу у сфері залучення грошового ресурсу як оборотних фінансів (букмекерські контори), так і особливо як інвестицій — біржі ставок, автор планує використати і застосувати до вирішення задач інвестингу у сфері енергостартапів.**

Надзвичайно потужний симбіоз статистично-математичного апарату з механізмами обробки й аналізу вузькопрофільних даних того чи іншого виду спорту або прогнозованої події дозволяє з високою точністю прогнозувати результат, мінімізовувати втрати, запроваджувати схеми відносно стабільного прибутку [3, с. 185—186]. У зв'язку з чим доцільно проводити їх порівняння в розрізі профільних ознак для виявлення специфічних тенденцій. Отже, методологія і процес аналізу й ухвалення рішень у цих сферах є максимально подібні, а от спонукаючі призначення — суттєво різні. *Метою статті* є проведення порівняльного аналізу цих сфер із виявленням тенденцій, які можливо спроєктувати й успішно реалізувати в моделях енергоінвестингу.

Природа залучення ресурсу в ігровий бізнес (особливо фінансового) походить зі сфери розваг і тому не належить до соціально витребуваних явищ. Інвестування виникає і розвивається тут виключно класичним шляхом, а навіть більше того — з рекомендаціями щодо застосування з боку держави додаткових обмежень стримувального характеру. Тобто пропозиція орієнтується на природній попит, який фактично закладено в типових психологічних характеристиках споживачів. У такому разі пропозиція лише вичерпує той потенціал, який їй надає попит, що базується на історичних, політичних, соціальних факторах. Тут так званим базовим порівнянням може бути порівняння з попитом на алкоголь. Очевидно, що інвестування цієї сфери не потребує жодних стимулювань, підтримки, пільг і т. д., а навпаки (з урахуванням соціальних норм) — потребує заходів регуляторно-стримувального характеру: встановлення мінімальної ціни, ліцензування тощо. Аналогічно інвестування у «прогноз», особливо інвестування в «ігровий фактор, який базується на прогнозі», залежать від низки причин, аналіз яких у цій статті не проводиться. Для окреслення мети наукового пошуку ми наводимо лише їхній узагальнений перелік: надлишки накопичень, країни з періодами явного економічного зростання; і їм протилежні — бідність, регрес, що призводять до стану безвихіддя, а отже, породжують попит «на шанс»; ментальний фактор, національно — історичні особливості і т. д.

У першому варіанті — «гра від надлишку» ситуація розвивається класично: попит — пропозиція — конкуренція (кращі коефіцієнти, сервіс і т. д.) — онлайн-беттинг — насичення ринку — спад. Тут для держави завдання в основному в розробленні та втіленні раціональної і максимально ефективної політики щодо оподаткування цього процесу (ліцензування, податки, інші платежі) та регулювання його соціально-моральної складової. У другому ж варіанті — «гра від негативу» дія держави зводиться до обмежувальної, суворо контрольованої та регламентувальної функції, яка з економічної сфери фактично переходить у сферу внутрішньої безпеки. Але в обох варіантах проблема пошуку джерел фінансування, пошуку та стимулювання попиту, а отже, і інвестування — повністю відсутня.

У сфері венчурного енергоінвестингу, особливо стосовно альтернативних джерел енергопостачання, — механізми і процес розвитку та обігу фінансів майже однакові, як зазначено вище, і навіть максимально схожі в першому варіанті, а саме — «гра від надлишку». Тобто в економіках, де спостерігається зростання, де мають місце високі макроекономічні показники, де відповідно відбуваються процеси накопичення, — ситуація розвивається подібно. Існує пропозиція коштів, зростає попит на пошук найрентабельніших вкладень, альтернативних вкладень, зростає рівень готовності до ризику і т. д. Поряд із цим процесом, сфера альтернативних джерел апріорі за своєю природою і замислом — обов'язково попередньо передбачає надвисокі показники рентабельності. Адже сама філософія пошуку, віднайдення і реалізації так званої «дешевої на вході» енергії є основою гарантування надприбутків.

Ураховуючи ці дві складові, процес пошуку інвестицій у ці галузі не є проблематичним. Більше того, такий процес має ознаки так званої «гри від надлишку в інвестування у трендові ризики». Навряд чи існували якісь оригінальні рішення або специфічні стратегії розвитку альтернативних джерел, наприклад, в ОАЕ до моменту відкриття та розквіту розробки в них природних джерел вуглеводів. Але наявність і практична розробка цих покладів «рентабельної нафти» сприяла швидкому зростанню накопичень. Їхній надлишок автоматично стимулював процес інвестування у трендові ризики, зокрема й в альтернативні джерела. У цьому разі вирішальну роль відіграли не стільки економічні фактори, а політичні, політично-соціальні. Тобто політична воля еліти власне щодо такого розпорядження ресурсом.

Майже протилежну тенденцію спостерігаємо в Норвегії, де згідно з політичним рішенням отримані накопичення від вуглеводневих ресурсів спрямовано в соціальну і банківську сфери. Отже, надвисокий розвиток альтернативних джерел в ОАЕ не мав би місце за такий короткий термін, якби там не виявилось покладів вуглеводів і відповідної державницької програми.

У ФРН цей процес зумовлений іншими факторами — там має місце багаторічний процес нагромадження і такий самий історичний процес ментального характеру.

Узагальнити досліджувану тенденцію можна таким чином — проблема (проблема пошуку і залучення інвестицій в альтернативні джерела та інноваційне енергозбереження) не є актуальною у країнах із високими макроекономічними показниками і не залежить від того, яким саме шляхом країни прийшли до цих показників — історичними, фінансово-господарськими досягненнями, природно-ресурсними можливостями чи інше.

Окремої і особливої уваги заслуговує друга ситуація, яка у своєму форматі є патовою. *Метою цієї статті* є власне пошук і розроблення рекомендацій щодо розв'язання вказаної проблеми. А більш стратегічним завданням розглядається розробка чіткого інструментарію та методології як бази для розроблення політико-економічних моделей для подальшої їх реалізації у країнах із низькими макроекономічним показниками, з наявними фінансовими проблемами і з відсутністю явних природно-ресурсних факторів для стимулювання так званого «стрибка» енергоінвестингу.

Результати дослідження. У статті пропонується можливість і доцільність використання принципів «онлайн-беттингу» у процесах венчурного інвестування енергоорієнтованих стартапів. Такими результатами є основи математичної моделі формування інвестиційного фонду. Отже,

$$K(1)\,t(1)\,x(1) + K(1)\,t(1)\,x(2) + \ldots + K(1)\,t(1)\,x(m) = M\,(1)$$
$$K(2)\,t(2)\,x(1) + K(2)\,t(2)\,x(2) + \ldots + K(2)\,t(2)\,x(m) = M\,(2)$$
$$\ldots\ldots\ldots

стартапом, але жодним чином не є соціально-стратегічно аргументованим. Сюди також відносять стартапи у сфері косметології, моди, віртуальних розваг і т. д. На нашу думку, стартапи у сфері культури перебувають на межі між соціально-стратегічно орієнтованими і розважально-надлишковими. Полюсарними точками культурноорієнтовані стартапи перебувають в обох частинах. Показовим у цьому є, наприклад, інвестування уряду Британії в музичну сферу, що дало можливість забезпечити мільярдні бюджетні надходження.

Завдання статті — пошук джерел та їх залучення в інвестування у венчурні, ризиковані сфери в умовах обмеженого фінансового ресурсу. Разом з тим воно ускладняється ще й форматом комунальної сфери, тобто апріорі низькорентабельними факторами. Адже енергозабезпечення комунальної інфраструктури, особливо з урахуванням політично-соціальних факторів (вибори, тарифи, субсидії, дотації і т. д.), є зовсім не привабливими для приватного інвестування. Отже, уже із самої постановки задачі «читається» конфлікт інтересів та відсутність будь-яких очевидних і так званих класичних, природних рішень.

Перше, що приходить на думку, при вирішенні подібних завдань, — це алгоритми, які ґрунтуються на наданні пільг. Тобто вирішення вищепоставленої задачі вбачається на перший погляд максимум у створенні умов, які надаватимуть будь-які, але кращі преференції (пільги щодо податків, у розмитненнях, звітностях, субсидії, субвенції). Вказаний шлях у статті не розглядається тому, що метою пошуку є винайдення інших та більш ефективних способів. Адже відомо, що шляхи стимулювання будь-якої сфери, які полягають у наданні штучних переваг (пільг), мають і негативний момент. Ми не проводитимемо аналіз цих негативних аспектів та їхні дії, оскільки ця тема сама по собі є об'ємною. Зазначаємо лише, що сам факт надання штучних переваг однозначно негативно впливає на макроекономічні тенденції, а звільнення (повне чи часткове) від будь-яких обов'язкових платежів — безпосередньо впливає на створення дефіцитів, що, у свою чергу, теж має негативний вплив на макроекономічні процеси, а отже, також, у свою чергу, потребує ефективних алгоритмів розв'язання цих проблем.

У зв'язку з наведеним пропонуємо розглянути інші можливі напрями пошуку альтернативних варіантів розв'язку завдання. Як не дивно, один з них ґрунтується не на наданні пільг чи переваг, а на цілком протилежній ідеї — на так званому «примусовому форматі». Обов'язково планується врахувати те, що будь-який фактор примусу має негативний відтінок в економічних та фінансових процесах. Разом з тим вбачається, що застосування цього інструменту для стимулювання розвитку інвестування в альтернативні джерела може надати цілком зворотного, а отже, позитивного ефекту. У разі комплексного вирішення поставленої задачі та з урахуванням запропонованої ідеї плануємо вирішити вищеописану проблему власне через використання вищезгаданого закону емерджентності. Запропоновано модель підсистеми. Розрахунок досягнення оптимального результату залежатиме від комбінованої появи і дії нових властивостей її елементів у цій системі розв'язку, які раніше не були властивими кожному елементу зокрема. Отже, як ми бачимо, на прикладі елементу «примусового формату», він у комплексі із запропонованим рішенням повинен видати реальну можливість досягнення критеріального екстремуму.

Зараз в Україні досить ефективно діє конкурентноорієнтована система PROZORRO [7]. Сама система може змінювати свої формати чи адміністративні процедури. Для наукового дослідження важливо взяти за основу лише принципи механізму цієї системи. Її позитивні аспекти та результати є очевидні і не потребують додаткового огляду й аналізу. У рамках системи, крім основного діючого фактору — «змагальний процес», який реалізовується в тендерно-аукціонному форматі, є ще один важливий фактор — **очікувана вартість.** Ми надаємо досить вагомого значення цьому елементу у процесі розроблення оптимізаційних моделей вирішення поставлених задач. Саме поєднання в системі з іншими елементами — елементу «примусового формату» та елементу «очікуваної вартості» (і випливаючого з нього елементу «джерело») повинно через дію властивості емерджентності видати деяку оптимізаційну модель, імітування якої розв'язуватиме задачу, яка висвітлюється у цій статті.

Очікувана вартість — це фактичний розмір витрат (приблизно й умовно його можна порівнювати з розміром інвестиції), який попередньо передбачається і закладений відповідним бюджетом. У ході тендеру (аукціонних торгів на пониження) — очікувана ціна зменшується. Згідно з результатами наших досліджень, вибірка проводилась стосовно загальноосвітніх шкіл I—III ступенів масштабу селищ міського типу. Отже, договірна ціна приблизно на десять відсотків стає меншою від очікуваної. Означимо цю умовну різницю у 10 відсотків, як потенційне джерело накопичення коштів для формування інвестиційного енергоорієнтованого фонду (надалі — джерело). З одного боку, досягнутий результат можна вважати позитивом, адже це є економією бюджетних коштів. Проте це не може бути прогнозованою економією за визначенням — оскільки торги є імовірнісним процесом і можуть відбутися з так званим нульовим пониженням. Тобто очікувана ціна може відповідати договірній, що в принципі і передбачено бюджетом. Але на практиці, як зазначено вище, ціна опускається до 10 відсотків. Отже, у такому разі достатньо ввести регуляторну норму. Вона полягатиме в тому, що кошти, отримані у форматі джерела, створюватимуть фонд для інвестування стартапів розвитку енергозбереження

та альтернативних джерел енергопостачання. Поряд з тим, пропонуємо та аналізуємо інший варіант, а саме варіант так званого точково-оперативного інвестування. Для цього на законодавчо-регламентуючому рівні достатньо закріпити вимогу про те, що будівництво, наприклад шкіл, дитячих садків, амбулаторій, гуртожитків тощо, проводити виключно з обов'язковою реалізацією мереж енергопостачання шляхом використання сонячної енергетики, а також із застосуванням вимог інноваційного енергозбереження. Звичайно, ми не розглядаємо технічно-інженерне аргументування таких вимог. Тут достатньо окреслити, що принцип такої вимоги має діяти лише тоді, де вимога альтернативного енергопостачання буде технічно та технологічно аргументованою і виправданою (наприклад, південні області або регіони зі сприятливими вітровими умовами тощо). Визначення вимог, переліків, регламенту і процедури такого законодавчого регулювання є окремою темою. Отже, у тендерних проєктах закладатимуться досліджувані енерговимоги, а джерелом їхнього фінансування може виступити, власне, джерело.

Висновки. Запропоновані вище наукові рішення повинні містити універсальні методи. Проте їх моделювання, обробка та критеріювання можуть відбуватись на діючих практичних і конкретних схемах. Як узагальнений результат — пропонуємо гнучкий (усеохоплюючий) алгоритм. Висновки статті досить наглядно продемонструвати на основі вищенаведеного прикладу з фінансування будівництва школи. Останній доцільно розглядати і розуміти власне як «Типову імітаційну модель». Отже, наприклад очікувана вартість будівництва середньої школи з класичним енергозабезпеченням може становити 80 млн, така ж вартість школи на «сонячних батареях» — 85 млн. А бюджетом може бути передбачено лише 80 млн. У зв'язку з цим виникає проблема з джерелом додаткового фінансування на суму 5 млн. Проте в результаті наявної тенденції щодо пониження очікуваної ціни, за результатами торгів, цілком імовірно встановити договірну ціну — близько 75 млн на «класичну» школу і 80 млн — на інноваційну. Паралельно діятиме формат вимоги щодо реалізації виключно інноваційних проєктів. Таким чином, джерело, шляхом економії на торгах (віртуально), забезпечує 5 млн грн, яких бракує, для «школи на сонячних батареях».

Очевидно, що запропонований механізм потребує багато доробок. Наприклад, зрозуміло, що різниця (джерело) майже ніколи на 100 відсотків не збігатиметься з потрібною сумою дофінансування. Але і тут є пропозиції — наприклад, з тих об'єктів, де досягнута різниця перевищуватиме величину суми дофінансування, з цього отриманого надлишку можна формувати фонд, який покриватиме нестачу в інших випадках, тобто в тих об'єктах, де отримана різниця не покриватиме потрібну величину дофінансування. Крім цього, для розв'язку вищепоставленої задачі також можливо долучати елементи механізму онлайн-беттингу. Наприклад, у рамках формату оперативно-точкового інвестування на базі будь-якої державної системи типу «PROZORRO» можна долучити паралельну функцію з механізмом онлайн-беттингу для юридичних осіб. А на регіональному рівні, у рамках об'єднаних територіальних громад, таку функцію цілком можливо зробити доступною і для фізичних осіб. Очевидно, що досить оригінальною і перспективною може бути модель дофінансовування (а навіть і доінвестовування) реалізації інноваційних елементів, наприклад, селищної школи з боку фізичних осіб району. Вони можуть отримувати дивіденди від доходів із «зеленого тарифу».

Таким чином, результатом дослідження в рамках статті є комбінована модель на основі механізму, який ґрунтується на явищі постійного утворення різниці між очікуваною ціною (величиною інвестиції) та кінцевою договірною ціною. Сюди ж пропонується інтегрувати ще один розглянутий фактор — адміністративне стимулювання виключно енергоінноваційних проєктів. Отже, власне поєднання цих двох моментів на базі вказаної математичної моделі (із застосуванням беттингових механізмів) у ході потенційного формування та ведення державної політики щодо пошуку і стимулювання джерел фінансування енергостартапів надаватиме позитивних результатів інвестиновим процесам.

Список використаної літератури

1. Вознюк М. А. Інвестування : навч. посіб. / М. А. Вознюк, Б. І. Пшик, Г. В. Дурицька. — Київ : Університет банківської справи, 2017. — 526 с.
2. Лернер А. Я. Начала кибернетики / А. Я. Лернер. — Москва : Наука, 1967. — 400 с.
3. Носова Є. А. Сучасний стан та особливості функціонування венчурних інвестиційних фондів в Україні [Електронний ресурс] / Є. А. Носова, Д. Б. Могге // Ефективна економіка. — 2017. — № 3. — Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5491.
4. Гмурман В. С. Теория вероятностей и математическая статистика / В. С. Гмурман. — Москва : Высшая школа, 1972. — 368 с.
5. Брокер Е. Искусство ставить на спорт. Первое пособие по ставкам на русском языке / Е. Брокер, Й. Марнитц, С. Харрис. — Москва, 2016. — 104 с.
6. Как устроен букмекерский бизнес в России [Электронный ресурс] // DW. — 2018. — Режим доступа : https://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%

D0%BE%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%BC%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D0%B2-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8/a-42399018.

7. Офіційний учасник системи публічних закупок «Prozorro» та відкритої системи комерційних закупівель Rialto [Електронний ресурс] // Zakupki.Prom.ua. — 2019. — Режим доступу : https://zakupki.prom.ua.

References

1. Vozniuk, M. A., Pshyk, B. I., & Durytska, H. V. (2017). *Investuvannia [Investing]*. Kyiv: Universytet bankivskoi spravy [in Ukrainian].
2. Lerner, A. Ya. (1967). *Nachala kibernetiki [The beginning of cybernetics]*. Moscow: Nauka [in Russian].
3. Nosova, Ye. A., & Mohhe, D. B. (2017). Suchasnyi stan ta osoblyvosti funktsionuvannia venchurnykh investytsiinykh fondiv v Ukraini [Current state and features of functioning of venture investment funds in Ukraine]. *Efektyvna ekonomika — Effective Economics, 3.* Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5491 [in Ukrainian].
4. Gmurman, V. S. (1972). *Teoriya veroyatnostej i matematicheskaya statistika [Probability theory and mathematical statistics]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
5. Broker, E., Marnitc, J., & Harris, S. (2016). *Iskusstvo stavit' na sport. Pervoe posobie po stavkam na russkom yazyke [The art of sports. The first betting guide in Russia]*. Moscow [in Russian].
6. Kak ustroen bukmekerskij biznes v Rossii [How is the betting business in Russia]. (2019). *DW*. Retrieved from https://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BD-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%BC%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D0%B2-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8/a-42399018 [in Russian].
7. Ofitsiinyi uchasnyk systemy publichnykh zakupok «Prozorro» ta vidkrytoi systemy komertsiinykh zakupivel Rialto [Official participant of the public procurement system «Prozorro» and the open system of commercial procurement Rialto]. (2019). *Zakupki.Prom.ua*. Retrieved fron https://zakupki.prom.ua [in Ukrainian].

УДК 336.77.067

УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ БАНКУ

Ковальчук Вероніка Геннадіївна,
доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: covveron@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-5321-8300

Орліков Дмитро Юрійович,
студент Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університету банківської справи»
e-mail: dmitrij.orlikov@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5046-1281

Орлікова Вікторія Володимирівна,
студентка Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університету банківської справи»
e-mail: orlikovavika@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7707-1614

Анотація. Для побудови банку майбутнього важливим є забезпечення ефективної інноваційної діяльності банків. Метою статті є дослідження теоретико-методичних засад системи управління стратегічним розвитком банку і формування науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності сучасного банку. Проаналізовано види і напрями застосування цифрових технологій, готовність персоналу ефективно реалізовувати цифрову модель розвитку банку. Установлено, що банки переживають революцію в галузі продуктів, послуг і способів їх надання, технологій ідентифікації клієнтів і зв'язку, біометричних технологій для підвищення рівня безпеки і надійності ідентифікації. Тому банк майбутнього — це такий банк, який добре розуміє потреби своїх клієнтів, активно розробляє і впроваджує технології безконтактного локально орієнтованого сервісу і має бездоганну організацію служби бек-офісу, пропонуючи своїм клієнтам обслуговування дистанційно та через інноваційні філії / відділення.

Запропоновано формування інноваційної стратегії в напрямі Банк 3.0 як найефективніший спосіб досягнення максимального розвитку банківської установи в сучасних умовах.

Ключові слова: банк, система управління, стратегія розвитку, банківські послуги, концепція, інноваційна стратегія, цифрові технології.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 10.

IMPROVEMENT OF INNOVATION STRATEGIES FOR BANK DEVELOPMENT

Kovalchuk Veronika,
Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Head of the Management and Social-Humanitarian disciplines Department,
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: covveron@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-5321-8300

Orlikov Dmytro,
student of Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: dmitrij.orlikov@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5046-1281

Orlikova Viktoriya,
student of Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: orlikovavika@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7707-1614

Abstract. The bank of the future greatly needs effective innovative activity of banks today, including — the effective investment in technological improvement of remote banking services, the formation of a high quality credit portfolio, the creation of conditions for further development of a banking institution. In this regard, the issue of enhancing innovative strategies of bank development is of particular importance, and determines the

chosen topic relevant. The purpose of the article is to investigate the theoretical and methodological foundations of the bank's strategic development management and to formulate the scientific and practical recommendations for increasing efficiency of innovation activity of the modern bank. It is determined that the issue of the strategic development in bank should be closely connected to the introduction of innovative technologies. The types and directions of application of certain digital technologies are analyzed, as well as the readiness of the personnel to effectively implement the digital model of bank development with the help of the latest technologies. It was emphasized that today, banks are undergoing a revolution in products, services and delivery methods, customer identification and communication technologies, biometric technologies to enhance security and reliability of identification. Therefore, the bank of the future is a bank that is «always in touch» and «always ready» to serve the client, understands well the needs of its clients, actively develops and implements contactless locally oriented payment technologies and has a perfect organization of the back-office service, providing customers with services remotely and through innovative affiliates / branches. Formulation of an innovative strategy in the direction of Bank 3.0 is proposed as the most effective way to achieve maximum development of a banking institution in the current conditions.
Keywords: bank, management system, development strategy, banking services, concept, innovation strategy, digital technologies.

Formulas: 0; fig.: 0; tab,:0; bibl.: 10.
JEL Classification B41, G21, M21, O32

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ БАНКА

Ковальчук Вероника Геннадьевна,
доктор наук по государственному управлению, доцент,
заведующая кафедрой менеджмента и социально-гуманитарных дисциплин
Харьковского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: covveron@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-5321-8300

Орликов Дмитрий Юрьевич,
студент Харьковского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: dmitrij.orlikov@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5046-1281

Орликова Виктория Владимировна,
студентка Харьковского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: orlikovavika@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7707-1614

Аннотация. Исследованы теоретические аспекты стратегического управления банковской системой. Определена необходимость формирования четкой стратегии управления банковским развитием, что позволит вовремя предупредить или отреагировать на кризисные явления, которые играют важную роль в деятельности банка. Доказана тесная связь стратегического развития банка с использованием инновационных технологий. Проанализированы виды и направления применения тех или иных цифровых технологий, готовность персонала эффективно реализовывать цифровую модель развития банка с помощью новейших технологий. Предложено формирование инновационной стратегии в направлении Банк 3.0 как самый эффективный способ достижения максимального развития банковского учреждения в современных условиях.
Ключевые слова: банк, система управления, стратегия развития, банковские услуги, концепция, инновационная стратегия, цифровые технологии.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библ.: 10.

Вступ. Високі темпи зростання виробництва призвели до проблем багатоваріантності розвитку корпоративної економіки. Це змістило акценти в менеджменті на прогнозування майбутнього розвитку і призвело до появи стратегічного управління. Стратегія — це специфічний управлінський план дій, спрямованих на досягнення встановлених цілей. Вона визначає, як організація функціонуватиме і розвиватиметься, а також яких підприємницьких, конкурентних та функціональних заходів і дій буде вжито для того, щоб організація досягла бажаного стану.

Для побудови банку майбутнього важливим є забезпечення вже сьогодні ефективної інноваційної діяльності банків, у тому числі — ефективного вкладення коштів у розвиток технологій дистанційного банківського обслуговування, формування якісного кре-

дитного портфеля, створення умов подальшого розвитку банківської установи. У процесі свого розвитку банк має зменшувати адміністративні та операційні витрати, при цьому надаючи широкий спектр послуг своїм клієнтам. Проте на сьогодні теоретичні засади та методичні підходи до оцінювання ефективності якісного та професійного менеджменту стратегічного розвитку банку не знайшли широкого висвітлення і практичного застосування. У зв'язку з цим питання вдосконалення інноваційних стратегій розвитку банку набуває особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми і доцільність проведення відповідних досліджень.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Розглядом та аналізом питань стратегічного управління банківською діяльністю приділили багато уваги вітчизняні та закордонні науковці, у тому числі І. Ансофф [1], Г. Азаренкова [2], О. Васюренко [2], О. Вовчак [3], Є. Полтавська [4], О. Тридід [2], А. Томпсон [5] та ін. Проте питання розвитку банку в кризових умовах відображено у наукових працях украй недостатньо, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є дослідження теоретико-методичних засад системи управління стратегічним розвитком банку і формування науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності сучасного банку. Для досягнення поставленої мети в роботі використано сукупність методів дослідження: метод аналізу і синтезу — для дослідження економічної сутності розвитку банку; розрахунку — для аналізу діяльності банківської системи та виокремлення деяких показників; теоретичного узагальнення — для визначення характеристики та принципів стратегії розвитку; графічний — для наочного подання тенденцій формування і реалізації фінансової діяльності банківського сектору.

Результати дослідження. Визначення категорії стратегічного управління можна систематизувати відносно характеристики різних аспектів і розглядати:

— як процес, який передбачає постанову цілей, розроблення стратегій, виділення потрібних ресурсів і підтримку відповідних взаємин із зовнішнім середовищем;

— теорію, яка складається з чітких принципів, норм і процедур щодо процесів планування, реалізації і контролю виконання стратегії організації;

— складну систему поглядів, підходів і напрямів, у яких у різній пропорції поєднуються емпіричні дослідження, теоретичні узагальнення і методологічні принципи для вирішення конкретних завдань розвитку організації.

Проведені дослідження свідчать, що банківська стратегія повинна визначатися такими параметрами: узгодженість із фінансовими ресурсами, які можуть бути акумульовані банком та спрямовані в активні операції з метою забезпечення прибутковості; узгодженість отриманих результатів і витрат на їх досягнення; досягнення оптимального співвідношення між очікуваною ефективністю та можливими ризиками; узгодженість діяльності банку із загальноекономічними умовами, що склалися в Україні.

У сучасних умовах становлення і розвитку банківської системи України одним із найважливіших методів управління банком є вироблення інноваційної моделі стратегії розвитку банку, що дає можливість банку стабільно зростати, реалізувати всі наявні можливості і виступає одним з основних факторів успіху функціонування банківської установи. Стратегія розвитку банку визначається як сукупність цілей, дій, спрямованих на ефективну роботу банківської установи через координацію та ефективне використання ресурсів, а також вибір максимально дієвих методів і способів її забезпечення [6].

Концепція стратегічного управління повинна становити основу стратегічного мислення. Її застосування характеризується такими особливостями: вибір системного, ситуаційного і цільового підходів до елементу управління; вивчення позиції банків відносно їхньої ефективності на ринку банківських послуг для створення адекватної системи стратегічного управління; зосередження уваги та необхідності збирання і застосування баз стратегічної інформації; можливість прогнозувати наслідки рішень, що ухвалюються і впливають на ситуацію шляхом відповідного розподілу ресурсів, установлення ефективних зв'язків і формування стратегічної поведінки; застосування певних інструментів і методів забезпечення ефективності банків як суб'єктів управління.

Формування чіткої та гнучкої стратегії банку слід вважати необхідною умовою раціональної організації діяльності банку у сфері фінансової структури та відповідних відносин між банком і його клієнтами в умовах кризи, що визначається, перш за все, правильною постановкою мети і стратегічних цілей загальної ділової політики банку, пріоритетів в обслуговуванні перспективних груп клієнтів та використанні адекватних видів банківських продуктів, а також розробленням усіх необхідних технологічних процедур у формі спеціального алгоритму дій і заходів банківського персоналу та їхніх професійних обов'язків і повноважень в ухваленні рішень, що стосуються проведення підвищення прибутковості установи банку. У менеджерів банку є єдиний вихід із кризового стану — це прогресивна стратегія, яка вимагатиме від керівництва банку витрачати значний обсяг фінансових ресурсів на впровадження інновацій.

Інноваційні технології в наш час відіграють дуже важливу роль. При створенні банку майбутнього інноваційні технології у сфері банківських послуг — це такі технології, яким притаманний «стратегічний ефект» приросту клієнтської бази, зменшення витрат на здійснення банківських операцій за оптимального рівня операційного ризику та операційних затрат.

Основними світовими трендами у розвитку банківських інновацій є тісний взаємозв'язок банку з клієнтом, інтеграція банку в IT сектор, взаємодія банків

із соціальними мережами та залучення новітніх технологій [7].

Цифровий банк (Банк 3.0) — це сучасний банк, для якого характерні такі тенденції: мобільні комунікації; соціальні технології; необмежені пропускні здатності мереж, величезні обсяги зберігання даних та їх обробки, завдяки використанню хмарних сховищ і обчислень, здійснення моделювання грошових потоків і кредитних послуг, обробка Big Data (інформаційних масивів великого обсягу з високою швидкістю зростання); API-інтерфейси, співробітництво з конкурентами; інтелектуальний аналіз даних — складна обробка даних для пошуку зв'язків між різними розрізненими фрагментами даних; використання нової моделі банківського бізнесу BaaS — Banking as a Service, що передбачає перетворення банкінгу в компонентний бізнес, конструктор.

Багатокомпонентний банк — основа BaaS-методу, за якого складні банківські додатки існують у формі вебсервісів. Головною особливістю концепції «Банк 3.0» є мобільність. Мобільний банкінг — повноцінне фінансове обслуговування за допомогою планшетів і смартфонів, включає мобільні платежі (спрощення розрахунків), прямі P2P-платежі, безконтактні платежі за допомогою вбудованих NFC-чипів, геолокацію споживачів і надання пропозицій щодо можливих послуг за місцем споживання, мобільні гаманці та інші інструменти зберігання коштів, віртуальні гроші тощо.

Для сучасного цифрового банку електронний канал обслуговування стає спільною платформою для всіх інших каналів взаємодії: мобільного, по телефону, через Інтернет, у відділеннях. Багатоканальність обслуговування клієнтів доповнюється омніканальністю. Упроваджується проактивна випереджаюча взаємодія з клієнтами в різних життєвих ситуаціях, замість реактивного обслуговування у відділеннях банку.

Соціальні мережі в Банку 3.0 стають ефективним та економним інструментом маркетингу, продажів, обслуговування, отримання інформації і збереження клієнтської бази. Використання соціальних мереж у своїй діяльності має проводитись у таких напрямах:

— маркетинговий канал — реклама в соціальних мережах, продажі за допомогою соціальних мереж, відстеження і підтримка репутації;

— підтримка клієнтів — проактивне спілкування, консультування, розв'язування проблем клієнтів, допомога з фінансових питань;

— соціальні платежі — платежі за допомогою спеціальних додатків до соціальних мереж, що розроблені банківською або небанківською фінансовою установою, що дозволяють у режимі реального часу здійснювати мікроплатежі між користувачами соціальної мережі;

— соціальна CRM-система — використання даних щодо інтересів аудиторії спільноти, щоб краще зрозуміти, хто ж насправді є клієнтом банку;

— скорингові системи, побудовані на даних із соціальних мереж — оцінка кредитоспроможності, що базується на даних профілю в соціальних мережах, репутації користувача, рівні довіри інших користувачів до даного користувача;

— соціальне кредитування і заощадження.

Перспективним є використання інструментів CRM — системи управління взаємовідносинами з клієнтами, що означає перехід від продуктоорієнтованої до клієнтоорієнтованої моделі ведення бізнесу. CRM (Customer Relationship Management) — система роботи із клієнтами банку протягом усього життєвого циклу клієнта, спрямована на досягнення основної мети: створення умов для постійного залучення нових клієнтів і збереження наявних клієнтів [8].

Проаналізувавши ситуацію, що склалася на сьогодні, слід зазначити, що далеко не всі банки усвідомлюють важливість і перспективність соціальних мереж. Багато банків сприймають соціальні мережі як інструмент маркетингу, а не як вирішення завдань щодо підвищення якості сервісу, боротьби за клієнта. У багатьох банків відсутня системна робота з клієнтом через соціальні мережі, немає контролю за своєчасністю і якістю наданих відповідей. Сьогодні банки більше цікавить, який прибуток принесуть соціальні мережі. Інноваційно зорієнтовані банки мають обов'язково передбачити у своїй організаційній структурі можливості використання соціальних мереж.

Банкам потрібний механізм отримання інформації із соціальних мереж і використання її у своїй стратегії для адекватної зміни політики і поліпшення обслуговування клієнтів, захисту інтересів банку, отримувати потрібну інформацію для створення нових продуктів і послуг, маркетингу, що базується на відгуках клієнтів у режимі реального часу. У сучасних умовах соціальна мережа стає важливим каналом продажів банківських продуктів. Інформація, яку розміщує клієнт у соціальній мережі, є відображенням його інтересів, статусу. Здійснюючи постійний моніторинг, збір, аналіз інформації про клієнта, банк може її використати під час продажу банківських продуктів.

За персоналізацією продаж, що базуються на клієнтоорієнтованому підході, — майбутнє, яке залежить від ефективності роботи банків із соціальними мережами вже сьогодні. Використання дійового соціального інструменту як CRM надає банкові можливості ведення ефективного і конкурентоспроможного бізнесу через соціальні мережі і соціальні медіа, базуючись на законі Парето (80 % прибутку приносять 20 % клієнтів), оскільки соціальний CRM дозволяє [9, с. 170]: організувати відстежування та аналіз значного обсягу інформації, пов'язаного з брендом, іміджем, репутацією банку, продуктами та послугами, що дозволяє оцінити поточну ситуацію, тенденції та дає можливості вдосконалити тактичне і стратегічне управління в банку; об'єднати інформацію, якою володіє банк, з інформацією, що міститься в соціальних мережах, що дозволить поліпшити результати продажів і маркетингу; збільшити продажі за рахунок використання нового, дешевого, масового каналу продажів; забезпечити

якісну підтримку клієнтів у соціальних мережах за рахунок чіткого контролю та оцінки їхньої діяльності; знизити витрати на підтримку клієнтів за рахунок залучення у процес підтримки сегмента «prosumers» досвідчених клієнтів; позитивно впливати на клієнтів, реагуючи на їхні потреби в реальному часі і здійснюючи підтримку, що сприяє підвищенню лояльності клієнтів через залучення їх до взаємодії.

У банківській практиці все активніше використовується краудсорсинг як механізм створення нових продуктів і послуг, що має миттєву підтримку клієнтів, оскільки вони були створені з урахуванням потреб більшості клієнтів і для клієнтів. Краудсорсинг означає залучення через Інтернет широкої громадськості для дослідження і розв'язання соціальних проблем. Усе це дозволить вийти банкам на новий рівень взаємодії з клієнтами.

Перспективним для банків є об'єднання цифрових і банківських технологій (ФінТех), створення фінансових інкубаторів. Банки стають інтеграторами фінансових послуг і за таких умов важливо побудувати відносини з клієнтами так, щоб клієнти самі хотіли придбати продукти банку, коли продають не продукти, а «відносини з клієнтами» [9, с. 171].

Інноваційні підходи розвитку філій / відділень відповідно до концепції «Банк 3.0» ґрунтуються на ризик-орієнтованому та клієнтоорієнтованому підходах. Разом із конкурентною боротьбою у сфері цін і витрат додатково виникає конкуренція за найкращий підхід до клієнта, введення інновацій шляхом взаємодії банку з клієнтом, високотехнологічного обслуговування та надання персональних консультацій.

Інноваційні моделі відділень майбутнього набувають різної форми: «магазини», «сервісно-торговельні центри», «кафе», виїзні відділення, автоматизовані відділення та центри обслуговування тощо. Спільним для них є те, що простір відділення суттєво змінюється. Із місця здійснення трансакцій вони перетворюються в місце для спілкування і продажу банківських продуктів і послуг. Тенденція сучасного банкінгу в більш широкому використанні автоматизованих послуг. Банківський досвід клієнтів усе більше буде інтегруватися з наявними технологіями: RFID (радіочастотна ідентифікація) для розпізнавання клієнтів у той момент, коли вони входять до відділення, використанням медіастін, що аналізують у реальному часі та визначають, що краще всього показати клієнтові, який проходить повз, з урахуванням його віку, статі тощо. Для цього вони аналізують концентрацію його уваги і купівельну поведінку [10].

В умовах активного впровадження цифрових технологій, пошуку нових джерел прибутку, намагання знизити кредитний і процентний ризики, забезпечити лояльність клієнтів для банків перспективним є перехід на модель «everydaybanking», сутність якої полягає в тому, що використання Інтернет-технологій, соціальних медіа, мобільного банкінгу дає можливість банку підтримувати постійний контакт із клієнтами в режимі 24/7/365. Для цього банкові потрібно консолідувати певну екосистему, побудувати партнерські відносини з провайдерами, партнерами, що надають нефінансові послуги, консолідувати клієнтські платежі, щоб проходили через банк, і здійснити поступовий перехід від моделі кредитного бізнесу, процентних доходів до моделі непроцентних трансакційних доходів [9].

Таким чином, банки переживають революцію в галузі продуктів, послуг і способів їх надання, технологій ідентифікації клієнтів і зв'язку, біометричних технологій для підвищення рівня безпеки та надійності ідентифікації. Тому банк майбутнього — це такий банк, який «завжди на зв'язку» і «завжди готовий» обслужити клієнта, працює в режимі 24/7/365, добре розуміє потреби своїх клієнтів, активно розробляє і впроваджує технології безконтактного локально-орієнтованого сервісу і має бездоганну організацію служби бек-офісу, пропонуючи своїм клієнтам обслуговування дистанційно та через інноваційні філії / відділення.

Висновки. Визначено, що питання стратегічного розвитку банку має бути тісно пов'язане з упровадженням інноваційних технологій. Саме тому менеджмент банку, виходячи з фінансових можливостей та обраної моделі стратегічного розвитку, спроможний обирати різні варіанти цифрових технологій, які дозволять розв'язати різні проблеми його діяльності, підвищити ефективність функціонування та забезпечити оптимізацію доходів і витрат.

Проаналізовано види і напрями застосування тих чи інших цифрових технологій, готовність персоналу ефективно реалізовувати цифрову модель розвитку банку за допомогою новітніх технологій. Питання розроблення відповідних науково-методичних підходів на сьогодні є нагальним для вирішення як на законодавчому рівні, так і на рівні окремої банківської установи. Установлено, що на нинішній день банки переживають революцію в галузі продуктів, послуг і способів їх надання, технологій ідентифікації клієнтів і зв'язку, біометричних технологій для підвищення рівня безпеки та надійності ідентифікації. Тому банк майбутнього — це такий банк, який «завжди на зв'язку» і «завжди готовий» обслужити клієнта, добре розуміє потреби своїх клієнтів, активно розробляє і впроваджує технології безконтактного локально орієнтованого сервісу і має бездоганну організацію служби бек-офісу, пропонуючи своїм клієнтам обслуговування дистанційно та через інноваційні філії / відділення. Запропоновано формування інноваційної стратегії у напрямі Банк 3.0 як найефективніший спосіб досягнення максимального розвитку банківської установи в сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Ансофф І. Стратегічне управління : пер. з англ. / І. Ансофф. — Москва : Економіка, 1989. — 520 с.
2. Васюренко О. В. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи : монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова та ін. — Київ : УБС НБУ, 2010. — 322 с.
3. Вовчак О. Д. Розвиток стратегічного управління та його особливості в банках з іноземним капіталом / О. Д. Вовчак // Технологічний аудит та резерви виробництва. — 2016. — № 4/5 (30). — С. 36—41.
4. Полтавська Є. О. Теоретичні підходи до визначення сутності стратегічного управління банківською діяльністю / Є. О. Полтавська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2015. — № 3 (12). — С. 211—214.
5. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : учебник для вузов : пер. с англ. / А. А. Томпсон. — Москва : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 576 с.
6. Стратегія розвитку банківської системи України 2016—2020 : «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки» : проект. Київ, 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf.
7. Шпильовий В. А. Підходи до класифікації банківських послуг / В. А. Шпильовий // Економіка та держава. — 2016. — № 1. — С. 27—30.
8. Юдіна С. В. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками / С. В. Юдіна, С. М. Ганзюк, К. А. Шкарупа // Науковий вісник Дніпровського державного технічного університету. — 2017. — № 3 (43). — С. 890—894.
9. Карчева І. Я. Економічна ефективність інноваційної діяльності банків : дис. … канд. екон. наук [Електронний ресурс] / І. Я. Карчева. — Київ, 2016. — 210 с. — Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2016/dis_karcheva.pdf.
10. Які новинки в е-банкінгу з'явилися і були впроваджені в 2016 році? Коментують експерти [Електронний ресурс] // BANKCHART. — Режим доступу : http://www.bankchart.com.ua/e_banking/statti/yaki_novinki_v_e_bankingu_z_yavilisya_i_buli_vprovadzheni_v_2016_rotsi_komentuyut_eksperti.

References

1. Ansoff, I. (1989). *Strategichne upravlinnya [Strategic Management]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].
2. Vasyurenko, O. V., Trydid, O. M., & Azarenkova, G. M. (2010). *Modeli otsinky bankivskoi diialnosti dlia zabezpechennia stabilnosti bankivskoi systemy [Banking evaluation models to ensure the stability of the banking system]*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
3. Vovchak, O. D. (2016). Rozvytok stratehichnoho upravlinnia ta yoho osoblyvosti v bankakh z inozemnym kapitalom [Development of strategic management and its peculiarities in banks with foreign capital]. *Tekhnolohichnyi audyt ta rezervy vyrobnytstva — Technological audit and production reserves, 4/5*, 36—41 [in Ukrainian].
4. Poltavska, Ye. O. (2015). Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti stratehichnoho upravlinnia bankivskoiu diialnistiu [Theoretical approaches to determining the essence of strategic management of banking]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of Banking University of the National Bank of Ukraine, 3,* 211—214 [in Ukrainian].
5. Tompson, A. A. (1998). *Strategicheskij menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizacii strategii [Strategic Management. The art of strategy development and implementation]*. Moscow: Banki i birzhi, YuNITI [[in Russian].
6. *Stratehiia rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy 2016—2020: «Synerhiia rozvytku bankiv ta industrializatsii ekonomiky» [Strategy for Development of the Banking System of Ukraine 2016—2020: «Synergy of Bank Development and Industrialization of the Economy»]*. (2016). Retrieved from http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf [inUkrainian].
7. Shpyliovyi, V. A. (2016). Pidkhody do klasyfikatsii bankivskykh posluh [Approaches to the classification of banking services]. *Ekonomika ta derzhava — Economy and the state, 1*, 27—30 [in Ukrainian].
8. Yudina, S. V., Ganziuk, S. M., & Shkarupa, K. A. (2017). Osoblyvosti vykonannia ekonomichnykh normatyviv NBU komertsiinymy bankamy [Features of implementation of economic norms of NBU by commercial banks] *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. — Scientific Bulletin of the Dnieper State Technical University, 3*, 890—894 [in Ukrainian].
9. Ekonomichna efektyvnist innovatsiinoi diialnosti bankiv [Economic efficiency of banks' innovation activity]. *Candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].
10. Yaki novynky v e-bankinhu ziavylysia i buly vprovadzheni v 2016 rotsi? Komentuiut eksperty [What new developments in e-banking have emerged and were implemented in 2016? Experts comment] (n. d.). *BANKCHART*. Retrieved from http://www.bankchart.com.ua/e_banking/statti/yaki_novinki_v_e [in Ukrainian].

УДК 336.719

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ У БАНКАХ УКРАЇНИ

Швець Наталія Романівна,
доктор економічних наук, професор,
директор Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: shvetzn@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3113-7689

Омельчук Ярослав Анатолійович,
аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: iaroslav.omelchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-0097-4927

Анотація. Досліджено передумови для посилення внутрішніх контрольних процедур у банках України. Визначено основні підходи до організації системи внутрішнього контролю в банках України з урахуванням регуляторних вимог Національного банку України. Проаналізовано основні способи і напрями впровадження внутрішніх контрольних процедур у діяльності банківських установ України. Класифіковано основні види внутрішнього контролю, що мають бути регламентовані та впроваджені у діяльності банківських установ. Наведено критерії для оцінки системи внутрішнього контролю банківськими установами і Національним банком України. Розглянуто основні вимоги Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України і банківських групах, затвердженого Національним банком України 2019 року, зокрема визначено десять основних змін щодо організації внутрішнього контролю, які суттєво вплинуть на діяльність банківських установ України. Проаналізовано компоненти системи внутрішнього контролю і запропоновано основні критерії, що можуть використовуватись банківськими установами для оцінки якості та ефективності системи внутрішнього контролю.
Ключові слова: банк, внутрішній контроль, система внутрішнього контролю, комплаєнс, корпоративне управління.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 11.

MAIN APPROACHES TO ORGANISATION OF AN INTERNAL CONTROL SYSTEM IN BANKS OF UKRAINE

Shvets Nataliia,
Doctor of Economics, Professor,
director of the Institute of Banking Technology and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: shvetzn@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3113-7689

Omelchuk Yaroslav,
Ph. D. student,
Department of Finance, Banking and Insurance
Institute of Banking Technology and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: iaroslav.omelchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-0097-4927

Abstract. The article outlines the research on the prerequisites for strengthening of internal control procedures in Ukrainian banks. The main approaches to organisation of the internal control system in the banks of Ukraine taking into account regulatory requirements of the National Bank of Ukraine were defined. The key methods and directions for implementation of internal control procedures within functions and operations of the banking institutions of Ukraine were analysed. The main instruments of the internal control, which should be regulated and implemented within functions and operations of the banking institutions, were classified. The criteria for evaluatiion of the internal control system by the banking institutions and the National Bank of Ukraine were outlined. The article brought the attention to the main requirements stated in the Regulation on organisation of the internal control system in the banks and banking groups of Ukraine issued by the National Bank of Ukraine in 2019, in particular ten major changes in organisation of the internal control that will significantly affect the activities of the banking institutions of Ukraine were identified. The components of the internal control system

were analysed and the main criteria that can be used by the banking institutions for evaluation of quality and effectiveness of the internal control system were proposed. The article defines the prerequisites for the regulatory regulation of the issue of the functioning of the internal control system and the requirements for the effective implementation of regulatory requirements on these issues. The directions of implementation of internal control procedures are determined taking into account the peculiarities of the activities of banking institutions, their role and place in the banking system. Particular attention is paid to the issue of evaluation of the internal banking system of internal control, taking into account current requirements. The influence of regulatory changes on strengthening of internal control procedures on the activity of domestic banks, in particular ensuring their effective and stable activity with consideration of modern challenges, is investigated.
Keywords: bank, internal control, internal control system, compliance, corporate governance.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 11.

JEL Classification G29

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ В БАНКАХ УКРАИНЫ

Швец Наталья Романовна,
доктор экономических наук, профессор,
директор Института банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: shvetzn@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3113-7689

Омельчук Ярослав Анатольевич,
аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования
Института банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: iaroslav.omelchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-0097-4927

Аннотация. Исследованы предпосылки для усиления внутренних контрольных процедур в банках Украины. Определены основные подходы к организации системы внутреннего контроля в банках Украины с учетом нормативных требований Национального банка Украины. Проанализированы основные способы и направления внедрения внутренних контрольных процедур в деятельности банковских учреждений Украины, а также классифицированы основные виды внутреннего контроля. Приведены критерии для оценки эффективности системы внутреннего контроля в банковских учреждениях. Классифицированы основные виды внутреннего контроля, которые должны быть регламентированы и внедрены в деятельности банковских учреждений. Приведены критерии для оценки системы внутреннего контроля банковскими учреждениями и Национальным банком Украины. Рассмотрены основные требования Положения об организации системы внутреннего контроля в банках Украины и банковских группах, утвержденного Национальным банком Украины в 2019 году, в частности определены десять основных изменений в организации внутреннего контроля, которые существенно повлияют на деятельность банковских учреждений Украины. Проанализированы компоненты системы внутреннего контроля и предложены основные критерии, которые могут использоваться банковскими учреждениями для оценки качества и эффективности системы внутреннего контроля.
Ключевые слова: банк, внутренний контроль, система внутреннего контроля, комплаенс, корпоративное управление.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библ.: 11.

Вступ. Питання організації надійної та ефективної системи внутрішнього контролю завжди було надзвичайно актуальним для банків України. Особливого значення воно набуває в період нестабільності та кризи в банківському секторі, а також у посткризовий період. Це пояснюється особливим місцем фінансових установ у системі взаємовідносин між клієнтами, акціонерами, працівниками і регуляторами банків. Банки у своїй діяльності зіштовхуються зі значними ризиками і потребують періодичного підтвердження своєї надійності для збереження довіри клієнтів [1]. Відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку України, система внутрішнього контролю банку — це сукупність його організаційної структури, процедур, заходів із внутрішнього контролю, спрямованих на досягнення банком своїх цілей, забезпечення ефективності та результативності здійснення операцій, збереження активів, забезпечення ефективності корпоративного управління і комплаєнс [9]. Ефективна система внутрішнього контролю є одним із важливих факторів надійності банку, дотримання ним установлених регуляторних вимог і збереження його репутації на ринку. Для попередження негативних сценаріїв у діяльності банків потрібна

зміна підходів до впровадження та оцінки системи внутрішнього контролю як елементу корпоративного управління. Особливо важливо забезпечити залученість усіх працівників банку до контрольної діяльності на трьох рівнях діяльності [6, с. 306]. Необхідність запровадження нових форм і методів контролю в комерційних банках викликана також посиленням конкурентної боротьби між банками і потребою в упровадженні нових методів управління ризиками, активами і пасивами банків, прагненням підвищити ефективність ухвалення рішень управлінським персоналом та іншими чинниками [5, с. 18].

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженням питання організації системи внутрішнього контролю в банках України присвячені роботи таких українських науковців, як: В. І. Братчиков, О. В. Кравченко, О. І. Скаско, О. І. Кіреєв. Однак питання визначення критеріїв ефективності системи внутрішнього контролю ще недостатньо досліджене у вітчизняній науковій літературі та потребує подальшого вивчення. *Метою статті* є аналіз основних регуляторних змін щодо контрольної діяльності вітчизняних банків, визначення індикаторів ефективності системи внутрішнього контролю у їхній діяльності та в результаті формування підходів до організації системи внутрішнього контролю в банках України.

Результати дослідження. Основні вимоги до організації внутрішнього контролю в банках України були визначені Національним банком України в Положенні про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затвердженому рішенням Правління Національного банку України від 02.07.2019. Відповідно до вимог цього Положення, процедури внутрішнього контролю мають бути інтегровані в усі процеси і систему корпоративного управління банку. При цьому контрольна діяльність має здійснюватись із дотриманням передбачених Національним банком України принципів та з урахуванням особливостей діяльності кожного конкретного банку. Внутрішній контроль повинен забезпечуватись вищим керівництвом банку і здійснюватися усіма працівниками для досягнення операційних, інформаційних та комплаєнс-цілей [9].

Система внутрішнього контролю банку має складатися із таких взаємопов'язаних компонентів:

— управління ризиками;
— контролю за дотриманням норм (комплаєнс);
— моніторингу ефективності системи внутрішнього контролю;
— контрольної діяльності;
— контролю інформаційних потоків і комунікацій;
— контрольного середовища [9].

Кожен із зазначених компонентів потребує належної регламентації, упровадження і незалежної оцінки підрозділу внутрішнього аудиту.

Банки мають упроваджувати процедури внутрішнього контролю, зокрема такими способами:

— організаційно (шляхом забезпечення розподілу повноважень і відповідальності, регламентації, впровадження, оцінки контрольних процедур і обмежень, ефективного обміну інформацією);
— методологічно (шляхом забезпечення опису системи внутрішнього контролю, визначення періодичності і строків заходів з контролю, фіксування відповідальності працівників);
— технологічно (шляхом забезпечення автоматизації процедур контролю із урахуванням економічної доцільності таких заходів).

Основними напрямами впровадження системи внутрішнього контролю мають бути:

— досягнення цілей банку (у т. ч. стратегічних і бізнес-цілей);
— забезпечення ефективності діяльності банку, зокрема управління його активами і пасивами та збереження активів;
— забезпечення ефективності системи управління ризиками;
— дотриманням вимог щодо комплаєнс;
— забезпечення достовірності, повноти, об'єктивності і своєчасності ведення бухгалтерського обліку, складання та оприлюднення звітності;
— управління інформаційними потоками та інформаційною безпекою.

Додатково, виходячи із пріоритетів своєї діяльності, банки можуть обирати інші напрями впровадження посилених контрольних процедур.

Надзвичайно важливими компонентами системи внутрішнього контролю є також поточний і періодичний моніторинг ефективності системи внутрішнього контролю та її періодична оцінка підрозділом внутрішнього аудиту.

Відповідальність за забезпечення функціонування системи внутрішнього контролю має бути покладена на наглядову раду і правління банку [3, с. 58—60].

Для ефективної імплементації регуляторних вимог щодо внутрішнього контролю банкам насамперед потрібно провести оперативний аналіз поточного стану системи внутрішнього контролю на предмет її відповідності новим вимогам.

До такого аналізу можна залучити підрозділи внутрішнього аудиту, комплаєнс або незалежних експертів [2].

Наступним кроком має бути розгляд результатів аналізу вищим керівництвом і визначення найбільш пріоритетних напрямів упровадження системи внутрішнього контролю [1].

Для забезпечення надійності, законності, ефективності, безпеки банківських операцій і діяльності кожен банк повинен мати внутрішній механізм, який захищає його від потенційних помилок, втрат і різних порушень [4, с. 378].

Протягом 2018—2019 років Національним банком України були суттєво оновлені регуляторні вимоги, направлені на посилення та оптимізацію внутрішніх контрольних процедур у діяльності банків, зокрема:

— установлені вимоги до організації та функціонування системи управління ризиками у діяльності банків і банківських груп;

— переглянуті методичні рекомендації щодо організації корпоративного управління в діяльності банків;

— визначені вимоги до організації ефективної системи внутрішнього контролю в діяльності банків і банківських груп.

Затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах стало одним із найбільш вагомих кроків у напрямі чіткого врегулювання порядку здійснення банківських контрольних процедур. Розглянемо десять основних змін щодо організації внутрішнього контролю, які суттєво вплинуть на діяльність банків.

1. Установлення нових принципів організації системи внутрішнього контролю.

Окрім раніше визначених регулятором десяти принципів, банки додатково повинні враховувати при організації системи внутрішнього контролю принципи адекватності, обачності, ризик-орієнтованості, інтегрованості, безперервності. Нові принципи передбачають організацію контрольних процедур із урахуванням особливостей діяльності кожного банку (його розміру, бізнес-моделі, масштабів діяльності, видів та складності операцій, профілю ризику тощо).

2. Забезпечення участі всіх працівників у функціонуванні системи внутрішнього контролю.

Для банків установлені вимоги щодо інтеграції внутрішнього контролю в усі процеси на усіх організаційних рівнях управління. Функціонування системи внутрішнього контролю має забезпечуватись відповідно до моделі трьох ліній захисту із залученням бізнес-підрозділів і підрозділів підтримки (перша лінія захисту), підрозділів з управління ризиками і комплаєнс (друга лінія захисту), підрозділу внутрішнього аудиту (третя лінія захисту). При цьому наглядова рада банку має забезпечити функціонування системи внутрішнього контролю і контроль за її ефективністю, а правління — виконання відповідних рішень.

3. Поширення вимог щодо системи внутрішнього контролю на рівень банківських груп.

Станом на 01.09.2019 в Україні функціонує 26 офіційно визнаних банківських груп, до складу яких входять 104 фінансові установи (зокрема, страхові компанії, фінансові та лізингові компанії, інші учасники ринку). Банки, які входять до складу банківських груп, повинні імплементувати регуляторні вимоги до системи внутрішнього контролю не лише на своєму рівні, а й на рівні відповідної банківської групи [11].

4. Деталізація повноважень суб'єктів системи внутрішнього контролю.

Суб'єктами системи внутрішнього контролю банку визначені: наглядова рада і правління, колегіальні органи, бізнес-підрозділи, підрозділи підтримки, підрозділ з управління ризиками, підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс), підрозділ внутрішнього аудиту, інші керівники і працівники банку, що здійснюють внутрішній контроль відповідно до вимог внутрішніх документів. Національним банком України достатньо деталізовані основні функції та сфери відповідальності всіх суб'єктів системи внутрішнього контролю, зокрема визначено відповідальність керівників усіх підрозділів банку за організацію і впровадження заходів із внутрішнього контролю.

5. Класифікація видів внутрішнього контролю.

Банкам запропоновано таку класифікацію видів внутрішнього контролю, які вони повинні обирати та впроваджувати у своїй діяльності:

— залежно від моменту здійснення контролю (попередній, поточний, подальший);

— залежно від призначення контролю (превентивний, виявляючий, коригувальний);

— залежно від суб'єкта контролю (самостійний, колегіальний, автоматизований);

— залежно від періодичності здійснення (постійний, періодичний);

— залежно від обсягів контролю (повний, портфельний, вибірковий).

Метою здійснення контрольних заходів має стати запобігання порушенням, їх виявлення і подальше виправлення.

6. Визначення способів і напрямів упровадження системи внутрішнього контролю.

Способи і напрями впровадження системи внутрішнього контролю мають бути взаємопов'язаними і сприяти досягненню цілей внутрішнього контролю.

7. Визначення компонентів системи внутрішнього контролю. Нові вимоги передбачають, що система внутрішнього контролю банку має складатися з таких взаємопов'язаних компонентів:

— контрольного середовища (сукупності суб'єктів, процедур та внутрішніх документів щодо функціонування внутрішнього контролю);

— управління ризиками (зокрема комплаєнс-ризиком);

— контрольної діяльності (включення заходів з контролю до всіх процесів);

— контролю за інформаційними потоками та комунікаціями (здійснюється на всіх рівнях діяльності банку);

— моніторингу ефективності системи внутрішнього контролю.

Національним банком України визначено чіткі критерії впровадження кожного з компонентів системи внутрішнього контролю.

8. Зміна підходів до моніторингу системи внутрішнього контролю.

Заходи банків із моніторингу системи внутрішнього контролю повинні включати періодичний моніторинг (здійснюється періодично з урахуванням особливостей процесів) і поточний моніторинг (здійснюється постійно відповідно до процесів діяльності бізнес-підрозділів і підрозділів підтримки). Такі заходи мають здійснюватись з метою оцінки якості функціонування системи внутрішнього контролю, її здатності забезпечити досягнення цілей банку та мінімізувати негативні впливи на його діяльність. Для забезпечення контролю за проведенням таких заходів наглядова рада банку має затвердити вимоги щодо здійснення моніторингу системи внутрішнього контролю.

9. Визначення критеріїв оцінки системи внутрішнього контролю.

Банкам були надані орієнтовні критерії оцінки ефективності системи внутрішнього контролю, яку має на періодичній основі забезпечувати наглядова рада банку

10. Визначення вимог щодо регламентації системи внутрішнього контролю.

Банкам було запропоновано мінімальний перелік питань, що мають бути врегульовані у внутрішньобанківських документах. Такий перелік складається із 44 питань, стосовно яких мають бути імплементовані відповідні вимоги [1].

Особливої уваги заслуговує питання визначення критеріїв періодичної оцінки ефективності системи внутрішнього контролю, яка має здійснюватись як на рівні банку (зокрема, підрозділами контролю і внутрішнього аудиту), так і зовнішніми суб'єктами (зовнішніми аудиторами, регулятором).

Для оцінки ефективності системи внутрішнього контролю автори запропонували використовувати такі основні критерії.

1. Наявність в організаційній структурі банку окремого підрозділу (відповідального працівника), що забезпечує координацію основних заходів з внутрішнього контролю на рівні банку в цілому.

2. Наявність актуальних політик, що забезпечують регламентацію процедур внутрішнього контролю на рівні банку в цілому.

3. Наявність детальних процедур, що забезпечують регламентацію контрольних заходів на рівні окремих процесів.

4. Здійснення в банку заходів щодо періодичного моніторингу системи внутрішнього контролю на рівні банку і періодична підготовка відповідних звітів органам управління банку.

5. Здійснення підрозділами банку заходів щодо поточного моніторингу системи внутрішнього контролю на рівні окремих процесів.

6. Здійснення періодичної оцінки ефективності системи внутрішнього контролю підрозділом внутрішнього аудиту чи зовнішніми аудиторами.

7. Забезпечення проведення навчальних заходів, направлених на розвиток корпоративної культури внутрішнього контролю та рівень залученості працівників до проведення таких заходів.

8. Рівень залученості органів управління банку до розгляду питань щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю, надання ними пропозицій щодо вдосконалення контрольної діяльності чи культури внутрішнього контролю.

9. Залученість підрозділів першої лінії захисту до контрольних процедур і періодичний перегляд питання щодо ефективності внутрішніх і зовнішніх комунікацій у діяльності банку.

10. Відповідність вимог щодо організації системи внутрішнього контролю особливостям діяльності банку (його розмірам, обсягам діяльності, кількості працівників, відділень, статусу системного банку тощо).

Висновки. Таким чином, Національним банком України на сьогодні визначено мінімальні вимоги до організації системи внутрішнього контролю, які потребують подальшої імплементації та посилення з урахуванням особливостей діяльності кожного окремого банку. Упровадження ефективної системи внутрішнього контролю з дотриманням регуляторних вимог і використанням кращих міжнародних сприятиме стабільності вітчизняної банківської системи.

Нові регуляторні вимоги матимуть значний вплив на діяльність усіх банків, а подальше впровадження ефективної системи внутрішнього контролю сприятиме розвиткові не лише окремих фінансових установ, а й банківської системи України в цілому, стимулюючи відновлення довіри населення до банків і забезпечуючи їхнє стабільне функціонування. При цьому банки чи банківські групи, з урахуванням особливостей своєї діяльності, можуть установлювати більш поглиблені підходи до побудови і функціонування системи внутрішнього контролю з урахуванням критеріїв, що відповідають стратегічним цілям їхньої діяльності.

Банківським установам потрібно впровадити методику оцінки ефективності системи внутрішнього контролю для вчасного запобігання ризикам, що супроводжують діяльність банків, і пов'язаних із ними фінансових чи репутаційних втрат.

Список використаної літератури

1. Омельчук Я. А. Як змінилися вимоги до організації внутрішнього контролю у банках України? [Електронний ресурс] / Я. А. Омельчук // ЛІГА.НЕТ. — Режим доступу : https://blog.liga.net/user/iaomelchuk/article/34348.
2. Тарасенко О. Чому сучасні банки мають оновити систему внутрішнього контролю / О. Тарасенко // Фінансовий клуб. — 2019. — Режим доступу : https://finclub.net/ua/blogs-all/chomu-suchasni-banky-maiut-onovyty-systemu-vnutrishnoho-kontroliu.html.

3. Стефанюк Б. Концептуальні підходи щодо створення ефективної системи внутрішнього контролю в банку / Б. Стефанюк // Вісник НБУ. — 2007. — № 4. — С. 57—61.
4. Кравченко О. В. Методологічні засади внутрішнього контролю в банках / О. В. Кравченко // Наукові записки. Економіка. — 2011. — Вип. 16. — С. 378—379.
5. Рудницький В. С. Форми контролю діяльності банківських установ / В. С. Рудницький // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — Вип. 1. — С. 18.
6. Скаско О. І. Перспективи розвитку внутрішньосистемного контролю в банках / О. І. Скаско // Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22. — С. 306.
7. Скаско О. І. Система контролю банківської діяльності в Україні: теорія та практика : монографія / О. І. Скаско. — Львів : Тріада плюс, 2012. — 308 с.
8. Спяк Г. Система внутрішнього контролю банків України: стан та тенденції розвитку / Г. Спяк, Т. Фаріон // Економічний аналіз. — 2010. — Вип. 7. — С. 166—169.
9. Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах : затверджено постановою Правління Національного банку України № 88 від 02.07.2019 [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19.
10. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : затверджено постановою Правління Національного банку України № 64 від 11.06.2018 [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18].
11. Банківські групи України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/supervision/registration/bankgroups.

References

1. Omelchuk, Ya. A. (n. d.). *Yak zminylysia vymohy do orhanizatsii vnutrishnoho kontroliu u bankakh Ukrainy? [How have the requirements for the organization of internal control in Ukrainian banks changed?]*. Retrieved from https://blog.liga.net/user/iaomelchuk/article/34348 [in Ukrainian].
2. Tarasenko, O. (2019). Chomu suchasni banky maiut onovyty systemu vnutrishnoho kontroliu [Why modern banks need to upgrade their internal control system]. *Finansovyj klub — Finance club.* Retrieved from https://finclub.net/ua/blogs-all/chomu-suchasni-banky-maiut-onovyty-systemu-vnutrishnoho-kontroliu.html [in Ukrainian].
3. Stefaniuk, B. (2007). Konceptualni pidhody shodo stvorennia efektyvnoi systemy vnutrishnogo kontroliu v banku [Conceptual approaches to creating an effective system of internal control in the bank]. *Visnik NBU — Bulletin of the National Bank of Ukraine, 4,* 57—61 [in Ukrainian].
4. Kravchenko, O. V. (2011). Metodologichni zasadi vnut rishnogo kontrolyu v bankah [Methodological principles of internal control in banks]. *Naukovi zapiski. Ekonomika — Scientific notes. Economy, 16,* 378—379 [in Ukrainian].
5. Rudnickij, V. S. (2013). Formi kontrolyu diyalnosti bankivskih ustanov [Forms of control of activity of banking institutions]. *Socialno-ekonomichni problemi suchasnogo periodu Ukrayini — Socio-economic problems of the modern period of Ukraine, 1*, 18 [in Ukrainian].
6. Skasko, O. I. (2012). Perspektivi rozvitku vnutrishnosistemnogo kontrolyu v bankah [Prospects for the development of internal system control in banks]. *Naukovij visnik NLTU Ukrayini — Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, 22*, 306 [in Ukrainian].
7. Skasko, O. I. (2012). *Systema kontroliu bankivskoyi diialnosti v Ukraini: teoriia ta praktyka [The Banking Control System in Ukraine: Theory and Practice]*. Lviv : Triada plyus [in Ukrainian].
8. Spyak, G., & Farion, T. (2010). Systema vnutrishnoho kontroliu bankiv Ukrainy: stan ta tendencii rozvytku [System of Internal Control of Banks of Ukraine: State and Trends of Development]. *Ekonomichnyi analiz — Economic Analysis, 7*, 166—169 [in Ukrainian].
9. National Bank of Ukraine. (2019). *Polozhennia pro organizaciiu sistemy upravlinnia ryzykami v bankah Ukrainy ta bankivskyh grupah, zatverdzhene postanovoiu Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy № 88 vid 02.07.2019 [Regulation on the Organization of Internal Control System in Banks of Ukraine and Banking Groups, approved by the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 88 dated 02.07.2019]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19 [in Ukrainian].
10. National Bank of Ukraine. (2018). *Polozhennia pro organizaciiu sistemy upravlinnia ryzykami v bankah Ukrainy ta bankivskyh grupah, zatverdzhene postanovoiu Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy № 64 vid 11.06.2018 [Regulation on the organization of risk management system in banks of Ukraine and banking groups, approved by the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 64 of 11.06.2018]*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18 [in Ukrainian].
11. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Bankivski hrupy Ukrainy [Banking Groups of Ukraine]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/supervision/registration/bankgroups [in Ukrainian].

УДК 336.71

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Грудзевич Уляна Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0243-7957

Анотація. Зміни економічної ситуації породжують нові вимоги до регулювання капіталу банків України і впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. Проаналізовано дотримання банківськими установами чинних вимог до капіталу і виявлено, що здебільшого вимоги до нормативів капіталу дотримуються, обсяги власного капіталу, статутного капіталу і регулятивного капіталу зростають, а результати стрес-тестування Національним банком України у 2018—2019 рр. вказують на скорочення потреби в капіталі вітчизняних банків. Досліджено нові вимоги Національного банку України: щодо нормативу достатності основного капіталу та адекватності регулятивного капіталу; буферів капіталу; нових капітальних інструментів; зміни структури регулятивного капіталу. Установлено, що їх запровадження гарантуватиме стале економічне зростання без ризиків втрат для бізнесу і домогосподарств, дасть змогу формувати належний запас капіталу, забезпечить поглинання збитків під час поточної діяльності банків, посилить стійкість окремих банків і системи в цілому до можливих шоків.
Ключові слова: капітал, регулятивний капітал, нормативи капіталу, буфер капіталу, стрес-тестування, операційний ризик, системний банк.

Формул: 2; рис.: 2; табл.: 0; бібл. 10.

IMPROVEMENT OF CAPITAL REGULATION OF UKRAINIAN BANKS AT THE MODERN STAGE

Grudzevych Uljana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0243-7957

Abstract. Changes in the economic situation give rise to new requirements for the regulation of the capital of Ukrainian banks and the implementation of the recommendations of the Banking Supervision Committee «Basel III: Finalharmonizationof post-crisisreforms». The article examines the current requirements of the National Bank of Ukraine for the capital of domestic banks.

Banking institutions' compliance with existing capital requirements has been analyzed, and it has been found that the requirements to the capital ratios are mostly respected, the amount of equity, authorized capital and regulatory capital are increasing, and results of stress testing by the National Bank of Ukraine in 2018—2019 indicate a decrease in the need for capital of domestic banks. Ukrainian banking institutions fully comply with the capital and regulatory capital adequacy requirements.

The new requirements of the National Bank of Ukraine are investigated: the standard of capital adequacy and regulatory capital adequacy taking into account credit, currency and operational risks; stock buffer (conservation), countercyclical and systemic importance buffer; new capital instruments that banks will be able to include in the calculation of capital ratios; changes in the structure of regulatory capital with the division of Tier 1 capital into common equity Tier 1 capital and Tier 1 additional capital.

Raising capital requirements of Ukrainian banks is an objectively necessary process, the main directions of which should be clearly regulated by the National Bank of Ukraine, taking into account the needs of the national economy. It is established that their introduction will guarantees us to inable economic growth with out the risk of loss for businesses and households; it will allow for the formation of a proper stock of capital, ensure absorption of losses during the day-to-day operations of banks, and strengthen the resilience of individual banks and the systemas a whole to possible shocks.
Keywords: capital, regulatorycapital, capitalratios, capitalbuffer, stresstesting, operationalrisk, systembank.
Formulas: 2; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 10.
JEL Classification G01, G21, G28

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ КАПИТАЛА БАНКОВ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Грудзевич Ульяна Ярославовна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0243-7957

Аннотация. Исследована необходимость внедрения рекомендаций Базельского комитета по банковскому надзору при регулировании капитала. Проанализированы соблюдения банковскими учреждениями существующих требований к капиталу. Исследованы новые требования Национального банка Украины относительно: нормативов достаточности основного капитала и адекватности регулятивного капитала; буферов капитала; новых капитальных инструментов; изменения структуры регулятивного капитала. Установлено, что их введение гарантирует устойчивый экономический рост без риска потерь для бизнеса и домохозяйств, позволит формировать надлежащий запас капитала, усилит устойчивость отдельных банков и системы в целом к возможным шокам.

Ключевые слова: капитал, регулятивный капитал, нормативы капитала, буфер капитала, стресс-тестирование, операционный риск, системный банк.

Формул: 2; рис.: 2; табл.: 0; библ.: 10.

Вступ. Одним із найважливіших показників фінансової стабільності банку є капітал. Вимоги до цього показника динамічно змінюються, ураховуючи реалії економічного середовища та зобов'язання України про впровадження європейського законодавства щодо капіталу (пакет CRR/CRD IV), що базується на рекомендаціях «Базелю ІІІ». НБУ за останні роки активно впроваджує у правову базу регулювання діяльності банків нові вимоги до нормативу адекватності основного капіталу і в перспективі — удосконалення нормативу адекватності регулятивного капіталу з урахуванням кредитного, валютного та операційного ризиків; буферів капіталу; нових капітальних інструментів; структури регулятивного капіталу. Зокрема, правові нововведення щодо регулювання капіталу банків України передбачені розробленою ще 2018 року Концепцією до вдосконалення вимог до капіталу, постановами Правління Національного банку України від 24 грудня 2019 року № 156 «Положення про порядок визначення банками України мінімального розміру операційного ризику» і № 157 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України», змінами до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні та низкою інших нормативних актів.

Аналіз досліджень і постановка завдань. Дослідженню регулювання розміру капіталу банку з впровадженням стандартів Базельського комітету особливу увагу приділяють вітчизняні вчені і практики: О. Васюренко, А. Вожжов, А. Герасимович, Ж. Довгань, М. Козоріз, А. Мороз, В. Міщенко, А. Нікітін, Л. Примостка, М. Савлук, Р. Слав'юк та ін.

Хоча наукові напрацювання є доволі значними, проте зміна економічної ситуації породжує нові проблеми недостатнього рівня капіталізації банків та потреби вдосконалення регулювання цих процесів в Україні. Тому забезпечення капіталу цих установ на рівні, який відповідає потребам розвитку економіки, є головним завданням на найближчі роки, що зумовлює актуальність цього питання і потребує проведення наукових досліджень, спрямованих на розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання капіталу вітчизняних банків з метою підвищення рівня капіталізації банківської системи.

Мета статті — дослідження впровадження Національним банком України нових вимог до регулювання капіталу банків з урахуванням рекомендацій комітету з банківського нагляду «Базель ІІІ: Остаточне узгодження реформ після кризи».

Результати дослідження. Найближчим часом у банківській системі України відбуватимуться суттєві нововведення стосовно регулювання капіталу, що наблизить її діяльність до вимог Базельських стандартів і світових орієнтирів.

Першими важливими індикаторами розвитку банківської системи є показники статутного і регулятивного капіталу. Регулювання цих показників пройшло ряд етапів. Стосовно останніх нововведень слід зазначити, що згідно зі змінами, затвердженими постановою Правління НБУ № 130 від 07.11.2019 вирішено перенести з 11 липня 2020 року до 1 січня 2021 року термін приведення банками розміру статутного і регулятивного капіталу до 300 млн грн на наступний рік [1].

Аналізуючи показники капіталізації банківської системи України за останні 10 років, спостерігаємо певні тенденції (*рис. 1*). Капітал банківської системи України станом на 01.01.2019 становив 155 650 млн грн, що на 5 458 млн менше, ніж попереднього року. Водночас найвищий розмір капіталу за останні 10 років спостерігався 2013 року — 192 599 млн грн. Станом

на початок 2019-го статутний капітал банків України становив 465 532 млн грн і зменшився на 29 845 млн грн у порівнянні з попереднім періодом.

Продовжується тенденція до перевищення обсягу статутного капіталу показника власного капіталу в банківській системі. Так, 2018 року частка статутного капіталу становила 299,06 % капіталу банківської системи України. Найвищого рівня показник регулятивного капіталу досягнув 2013-го — 204 976 млн грн, упродовж 2014—2016 рр. поступово знижувався і на 01.01.2019 становив 126 116,7 млн грн, що на 10 299,1 млн грн більше від даних попереднього року [2]. Упродовж 2019 року показники капіталу мають тенденцію до зростання. За 11 місяців 2019-го капітал банків збільшився на 41 712 млн грн і перевищив вищезгаданий рівень 2013 року, статутний капітал зріс на 4 964 млн грн, а регулятивний капітал зріс на 20 956,5 млн грн.

За даними НБУ, на 01.12.2019 у 30 банків статутний капітал був меншим, ніж 300 млн грн; з них вісім банків володіють капіталом у розмірі 200 млн грн: АТ АБ «Радабанк», АТ АКБ «Конкорд», АТ «МоторБанк», Полікомбанк, АТ «Оксі Банк», АТ «Банк Портал», ПрАТ «Фамільний», АТ «Сітібанк».

Відповідно до результатів стрес-тестування, проведеного НБУ 2018 року, із 24 банків потребу в капіталі мали 13 установ на загальну суму 42,1 млрд грн. Без урахування ВТБ Банку, який було визнано неплатоспроможним, потреба становила 34,7 млрд грн. Найбільшу (за абсолютною сумою) потребу в покритті браку капіталу відчував АТ «Укрексімбанк» — 10,973 млрд грн [3].

Рис. 1. Динаміка капіталу банківської системи України, млн грн

Примітка. Складено за [2].

Дослідження, яке проходило з травня 2019 року, показало, що за базовим макроекономічним сценарієм 11 найбільших банків із 29-ти потребують додаткового капіталу на 35,2 млрд грн. У разі настання несприятливого макроекономічного сценарію ці самі установи, а також ще сім банків, потребуватимуть уже сумарно 73,8 млрд грн. Майже 85 % від потреби в капіталі припадає на такі банки [4]:

— державні банки АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк». Ці банки мають високу частку непрацюючих кредитів на своїх балансах і, як результат, мають низьку операційну ефективність;

— російські банки АТ «Сбербанк» (уже практично вирішив питання капіталізації), ПАТ «Промінвестбанк» (на даний час скорочує діяльність);

— Укрсоцбанк — причиною потреби в капіталі була операційна неефективність, що зумовлена процесом приєднання Укрсоцбанку до АТ «Альфа-Банк». Працюючі активи і операційні доходи були переведені на АТ «Альфа Банк», а в Укрсоцбанку залишалися залишки, які, за трирічним прогнозом, не могли генерувати дохід.

За даними НБУ, дев'ять банків удруге успішно пройшли стрес-тестування. Більшість із них — іноземні, а також державні АТ КБ «ПриватБанк» і АБ «Укргазбанк». Серед банків, що 2018 року потребували капіталу, 2019-го не виявлено його нестачі для АТ «ПУМБ» і АТ «Альфа-Банк» [4].

Важливим індикатором фінансового стану банківської системи є дотримання нормативів капіталу. За даними *рис. 2* спостерігаємо позитивну динаміку Н2 банківської системи України. Найвищого рівня цей показник досяг 2010 року — 20,83 %. Станом на 01.12.2019 цей показник на досить високому рівні — 18,72 %. Причому найнижче значення показника Н2 спостерігається в банків: АТ «Мегабанк» (11,98 %), ПАТ «Банк Восток» (12,27 %), АТ «Банк Альянс» (12,59 %).

Державні банки, які, за результатами стрес-тестування НБУ, потребують капіталізації, мають такі показники Н2: АТ «Ощадбанк» — 13,60 %, АТ «Укрексімбанк» — 15,26 % [5; 6].

З 01.01.2019 НБУ запровадив норматив достатності основного капіталу (Н3) як співвідношення основного капіталу до суми активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику, який має бути не менше ніж 7 % [7]. Досягнення такого рівня достатності основного

капіталу до кінця 2018 р. для 20 найбільших за розміром активів банків було передбачено Меморандумом про співпрацю між Україною та МВФ. Станом на 01.02.2019 значення Н3 у банківській системі становило 10,43 %, а вже на 01.12.2019 — 13,28 %. Протягом року в банківській системі України загалом цей норматив дотримано. Найнижче значення показника станом на 01.12.2019 спостерігалось у ПАТ КБ «ПриватБанк» — 7,13 %, АТ «Мегабанк» — 7,95 % і ПАТ «Банк Восток» — 8,48 % [5; 6].

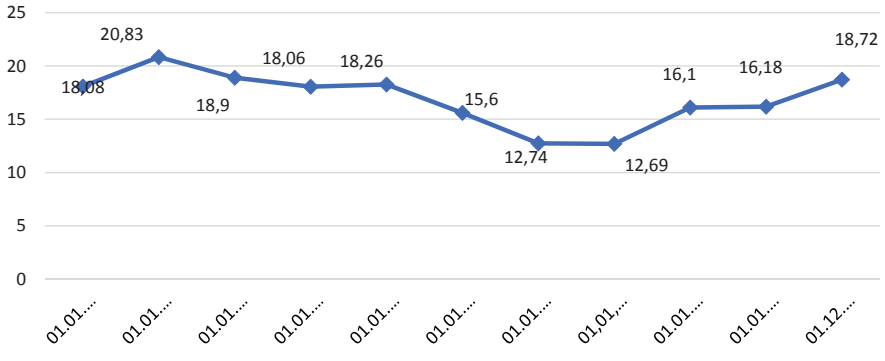

Рис. 2. Динаміка дотримання банками України нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2), %

Примітка. Складено за [6].

Баланс між перевагами для зростання ринку і фінансовою стабільністю має забезпечуватись через оптимальний рівень вимог до капіталу. Упродовж останніх років НБУ впроваджує нові вимоги до капіталу банків згідно з рекомендаціями «Базелю ІІІ». Зокрема, основні нововведення такі.

1. Згідно зі змінами до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків, з 01.01.2020 банки повинні формувати буфери капіталу понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (Н3) з метою компенсації можливих втрат, які виникають в умовах загального економічного спаду і захисту банківської системи від акумулювання ризиків у періоди кредитної експансії. Зокрема, банки повинні формувати: буфер запасу (консервації) капіталу, який спочатку становитиме 0,625 % і до 2023 року поступово зросте до 2,5 %, та контрциклічний буфер, значення якого може варіюватись залежно від стадії фінансового циклу: зростати у періоди активного кредитування та накопичення боргів і зменшуватись у періоди рецесії. Найближчими роками не планується активація цього буфера через низьке боргове навантаження на економіку країни і помірні темпи відновлення кредитування. Однак у подальшому він може сягати до 2,5 % [7].

Крім цього, для системних банків запроваджується буфер системної важливості [7]. Згідно з оновленою методологією визначення системно важливих банків, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 19 червня 2019 року № 79 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України», системно важливими є 14 банків [8]. Починаючи з 2021 року, ці банки зобов'язані забезпечити формування буфера системної важливості розміром від 1 до 2 % суми активів і позабалансових зобов'язань, зважених на коефіцієнт кредитного ризику, залежно від ступеня їхньої системної важливості. Відповідно до класифікації банків за критерієм системної важливості, буфер системної важливості в розмірі 1 % мають сформувати АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Альфа-Банк», Укрсоцбанк, АТ «ПУМБ», АТ «УкрСиббанк», АТ «ТАСкомбанк», АТ «Універсал Банк», АТ «ОТП Банк», «Південний» і АТ «Кредобанк». Н3 для них підвищать до 8 %. На 1,5 % норматив капіталу піднімуть для АТ «Укрексімбанк» і АБ «Укргазбанк» — до 8,5 %. Максимальні 2 % будуть застосовувати до АТ КБ «ПриватБанк» та АТ «Ощадбанк» — до 9 %.

2. З 2020 року НБУ запроваджує новий інструмент капіталу з умовами конверсії / списання, який розширить можливості для збільшення рівня капіталізації банківської системи України. Новий капітальний інструмент з умовами списання / конверсії включатиметься до капіталу 1-го рівня (основного капіталу) банку, якщо строк до погашення капітального інструменту становитиме понад 15 років. Якщо від 15 до 10 років, то сума включається в основний капітал із щорічним зменшенням на 20 % на кінець кожного року. Залишкові 20 % після амортизації не вилучаються з капіталу, а переходять у додатковий капітал. Новий інструмент має особливі умови залучення, використання і повернення [7]:

— залучається на строк не менш ніж 50 років і не передбачає жодних умов, які б надавали право інвесторові за інструментом вимагати його дострокового погашення. Проте передбачається право вчинення правочину щодо заміни інвестора за інструментом. Урахування до капіталу банку відбувається з дозволу регулятора;

— здатний поглинати збитки банку через конверсію або списання зобов'язань за рахунок коштів інвесторів, а не за рахунок коштів інших кредиторів

та держави. Конверсію або списання зобов'язань за інструментом банк здійснює в разі настання тригерної події — зменшення рівня достатності основного капіталу банку (без урахування інструменту) від рівня 6,25 % [7].

Капітальний інструмент може бути потенційно цікавий міжнародним корпораціям та інвестиційним фондам, котрі інвестують у купівлю акцій великих українських банків, і материнським структурам банків-нерезидентів. Але, на думку експертів, значної популярності на нашому ринку він не матиме, особливо в середовищі українських фінансових установ за межами Топ-30.

3. Ще одним нововведенням у недалекому майбутньому стане те, що потреба банків у капіталі визначатиметься з урахуванням операційного ризику, окрім урахування кредитного ризику і ризику валютної позиції, відповідно до нового підходу Базельського комітету з банківського нагляду «Базель III: Остаточне узгодження реформ після кризи». А 2020 року розпочнуться тестові розрахунки розміру операційного ризику; з 1 січня 2022 року банки будуть зобов'язані покривати капіталом операційний ризик.

Розмір операційного ризику банку визначатиметься з урахуванням розміру його доходів і витрат, пов'язаних з основною діяльністю. Доходи і витрати банку розподілять за трьома компонентами: компонент чистих процентних доходів / витрат і дивідендів; сервісний компонент; фінансовий компонент.

Для визначення мінімального розміру операційного ризику сукупний обсяг трьох компонентів зважуватиметься на коефіцієнт 0,15, а отримане значення відображатиме величину операційного ризику банку, яка потребує покриття капіталом [9]. Таким чином, розрахунок достатності капіталу буде відбуватись за такими формулами:

$$RWA\ (\text{Операційний ризик}) = \frac{\text{Неочікувані збитки від ОР}}{\text{Мінімальні вимоги } CAR}\ ; \qquad (1)$$

$$CAR = \frac{\text{Регулятивний капітал}}{RWA\ (\text{Кредитний ризик}) + RWA\ (\text{Операційний ризик}) + RWA\ (\text{Ринковий ризик})}, \qquad (2)$$

де *RWA* — зважені на ризик активи.

За попередніми оцінками НБУ, активи, зважені на операційний ризик, для банківського сектору в цілому становитимуть 19 % у загальних ризикозважених активах, що дещо вище, ніж у сусідніх країнах, а це пояснюється особливістю портфелів банків. Суттєва вага операційного ризику в ризикозважених активах пов'язана з матеріальною часткою державних цінних паперів на балансах, які мають нульову вагу кредитного ризику. Якщо б вимоги до врахування операційного ризику запроваджувались негайно, норматив достатності основного капіталу в середньому в банківській системі, за даними НБУ, знизився би приблизно на 4 в. п. [9].

4. Відповідно до Концепції до вдосконалення вимог до капіталу, розробленої НБУ 2018 року, передбачено майбутній поділ капіталу 1-го рівня на основний капітал 1-го рівня і додатковий капітал 1-го рівня (запроваджений капітальний інструмент). Без змін залишається капітал 2-го рівня. Таким чином структура капіталу банків України буде приведена у відповідність до стандартів «Базелю III».

Окрім того, передбачається перегляд показників капіталу з урахуванням пропорцій, установлених CRR, між значеннями коефіцієнтів достатності капіталу (4,5; 6 і 8 %), ґрунтуючись на встановленому НБУ нормативі Н2 на рівні 10 %. Зокрема, передбачено встановлення співвідношення основного капіталу 1-го рівня до активів, зважених на ризик, на рівні 5,625; співвідношення капіталу 1-го рівня до активів, зважених на ризик, — 7,5 % та співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик, — 10 % [10].

Висновки. Підвищення вимог до капіталу банків України є об'єктивно необхідним процесом, основні напрями якого мають чітко регламентуватися Національним банком України, ураховуючи потреби національної економіки і міжнародні вимоги. Вказані в дослідженні заходи гарантуватимуть стале економічне зростання без ризиків втрат для бізнесу і домогосподарств. Зокрема, додаткові вимоги до впровадження буферів капіталу можуть стримувати кредитну експансію і зростання фінансового сектору, але водночас посилюватимуть стійкість окремих банків і системи в цілому до можливих шоків.

Упровадження капітального інструменту створить основу для підвищення капіталізації банківської системи і забезпечить поглинання збитків під час поточної діяльності банків. З його впровадженням банки зможуть залучати кошти від кредиторів без прямого внесення в капітал і враховувати їх у розрахунку економічних нормативів. Єдине застереження, яке є на даний час, — це те, що невеликі банки навряд чи скористаються цим інструментом.

Тривалий перехідний період до 2022 року для врахування вимог капіталу під операційний ризик дасть змогу банкам за рахунок поточних прибутків забезпечити формування належного запасу капіталу. Утримання капіталу під операційний ризик надалі збільшить стійкість окремих банків і системи загалом до неочікуваних кризових подій.

Список використаної літератури

1. НБУ змінив дедлайн, коли статутний капітал банків має бути не менше 300 млн грн [Електронний ресурс] // FINBALANCE. — Режим доступу : http://finbalance.com.ua/news/nbu-zminiv-dedlayn-koli-statutniy-kapital-bankiv-ma-buti-ne-menshe-300-mln-hrn.
2. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2.
3. Стрес-тестування банків України 2018 р. [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84880329&fbclid=IwAR1SbQIQzWfLfY6xKPU622chZ91EBzciAuAcCkJCq35eRdRdO7hB_KHZqEg.
4. Стрес-тестування банків України 2019 р. [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stress_Test_Results_2019.pdf?v=4&fbclid=IwAR0_5ZblGiqD_FptoPbgvYdfkW5QIqRgGKuT7BmwjaxXq2jMZBXoHKfCKo8.
5. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2.
6. Значення економічних нормативів в цілому по системі [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2.
7. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затверджено Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс] / Правління Національного банку України. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01.
8. Про визначення системно важливих банків: Рішення Правління Національного банку України від 27.06.2019 № 438-рш [Електронний ресурс] / Правління Національного банку України. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr438500-19.
9. Національний банк запроваджує вимоги до капіталу банків на покриття операційних ризиків від початку 2022 року [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadjuye-vimogi-do-kapitalu-bankiv-na-pokrittya-operatsiynih-rizikiv-vid-pochatku-2022-roku.
10. Концепція вдосконалення вимог до капіталу [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69839215&fbclid=IwAR3uPsoJAd4WViC8K-FYcRznMWreVzaxG2_bh-rXEn4hWyJf6kVo0GMkuVI.

References

1. FINBALANCE. (n. d.). *NBU zminyv dedlain, koly statutnyi kapital bankiv maie buty ne menshe 300 mln hrn [The NBU changed the deadline when the authorized capital of banks should be at least uah 300 million]*. Retrieved from http://finbalance.com.ua/news/nbu-zminiv-dedlayn-koli-statutniy-kapital-bankiv-ma-buti-ne-menshe-300-mln-hrn [in Ukrainian].
2. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv [Main indicators of bank activity]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2 [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Stres-testuvannia bankiv Ukrainy 2018 [Stress testing of banks of Ukraine 2018]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84880329&fbclid=IwAR1SbQIQzWfLfY6xKPU622chZ91EBzciAuAcCkJCq35eRdRdO7hB_KHZqEg [in Ukrainian].
4. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Stres-testuvannia bankiv Ukrainy 2019 [Stress testing of banks of Ukraine 2019]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stress_Test_Results_2019.pdf?v=4&fbclid=IwAR0_5ZblGiqD_FptoPbgvYdfkW5QIqRgGKuT7BmwjaxXq2jMZBXoHKfCKo8 [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Ekonomichni normatyvy ta limity vidkrytoi valiutnoi pozytsii [Economic norms and limits of open currency position]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2 [in Ukrainian].
6. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Znachennia ekonomichnykh normatyviv v tsilomu po systemi [The value of economic standards in the whole system]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2 [in Ukrainian].
7. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2001). *Instruktsiia pro poriadok rehuliuvannia diialnosti bankiv v Ukraini: postanova Pravlinnia vid 28 serp. 2001 roku № 368 [Instruction on the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine: by the decision of the Board from August 28, 2001, № 368]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01[in Ukrainian] [in Ukrainian].
8. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2019). *Pro vyznachennia systemnovazhlyvykh bankiv: Rishenjnia vid 27.06.2019 № 438-rsh [On the definition of systemically important banks: by the decision of the Board from June 27, 2019, № 438]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr438500-19 [in Ukrainian].
9. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Natsionalnyi bank zaprovadzhuie vymohy do kapitalu bankiv na pokryttia operatsiinykh ryzykiv vid pochatku 2022 roku [National Bank Introduces Bank Capital Requirements to Cover Operational Risks Starting in 2022]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadjuye-vimogi-do-kapitalu-bankiv-na-pokrittya-operatsiynih-rizikiv-vid-pochatku-2022-roku [in Ukrainian].
10. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Kontseptsiia vdoskonalennia vymoh do kapitalu [Concept of improvement of capital requirements]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69839215&fbclid=IwAR3uPsoJAd4WViC8K-FYcRznMWreVzaxG2_bh-rXEn4hWyJf6kVo0GMkuVI [in Ukrainian].

УДК 336.717.18

СУТНІСТЬ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Путінцева Тетяна Володимирівна,
аспірант Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: t.putintseva111@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7640-7080

Анотація. Досліджено підходи до визначення сутності ліквідності комерційних банків. Наголошено на значущості забезпечення ліквідності комерційних банків. Проаналізовано і критично оцінено ступінь висвітлення проблематики ліквідності загалом і ліквідності комерційних банків зокрема в економічній літературі. Наведено авторське тлумачення сутності ліквідності комерційних банків. Побудовано класифікацію різновидів ліквідності комерційних банків із використанням загальновживаних і запропонованих автором класифікаційних ознак. Наведено характеристику активів комерційного банку. Розглянуто співвідношення між ліквідністю і платоспроможністю комерційних банків. З'ясовано чинники, що зумовлюють ліквідність комерційних банків, а також питання, пов'язані з банківською ліквідністю: визначено сутність, мету, методи управління та регулювання ліквідності. А також запропоновано рекомендації управління ліквідністю банку, що забезпечує підвищення ефективності роботи банку. Крім цього, проаналізовано основні теоретико-методологічні особливості управління ліквідністю банків у сучасних умовах. Визначено основні поняття, суть та значення ліквідності для банків, необхідність її регулювання та управління. Розглянуто риси ліквідності з моменту її зародження до сучасного формату. У результаті визначено основні сутнісні характеристики, якими наділена ліквідність. Зазначено основні принципи, якими має керуватися у своїй діяльності банк, щоб запобігти надмірному підвищенню ризику ліквідності. Підсумовано, що ліквідність комерційного банку здебільшого визначається такими якісними чинниками, як структура і стабільність ресурсної бази.

Ключові слова: ліквідність, платоспроможність, класифікація різновидів ліквідності, чинники ліквідності, комерційний банк.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 24.

THE CONTENT OF LIQUIDITY COMMERCIAL BANKS

Putintseva Tetyana,
Ph. D. student
of the Institute of Banking Technology and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: t.putintseva111@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7640-7080

Abstract. The article includes approaches to determining the nature of liquidity commercial banks. The importance of providing liquidity is indicated. The degree of liquidity issues in general and the liquidity of commercial banks partly has been analyzed and critically evaluated in the economic literature. Moreover, existing of liquidity interpretations are clarified. The most of definitions characterize of liquidity commercial banks as a certain stock of liquidity or cash flow. The author's explanation about nature of liquidity commercial banks is given. The author proposed the classification of types liquidity commercial banks. There is description of commercial bank's assets. Furthermore, the relation between liquidity and solvency of commercial banks is considered. Besides, factors that open out liquidity of commercial banks have been clarified. In the article, going is analyzed near interpretation of term «liquidity of bank» after different scientists in the cut of economic signs. The article discusses of managing the liquidity of a commercial bank. There are essence, purpose, methods of management and regulation of liquidity are determined. Recommendations about management of the bank's liquidity, which improves the bank's efficiency are offered. In addition, the article analyzes the main theoretical and methodological features of banks' liquidity management in current conditions. The features of liquidity from this inception to modern appearance are considered. Result is defined. The basic concepts, essence and value of liquidity for banks, necessity of its regulation and management are defined.There are principles which give the main tools of operation management og liquidity. And also the liquidity of a commercial bank is largely determined by such qualitative factors as the structure and stability of the resource base.

Keywords: liquidity, solvency, classification of types liquidity, factors of liquidity, commercial bank.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 24.

JEL Classification G21

СУЩНОСТЬ ЛИКВИДНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Путинцева Татьяна Владимировна,
аспирант Института банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: t.putintseva111@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7640-7080

Аннотация. Исследованы подходы к определению сущности ликвидности коммерческих банков. Подчеркнута значимость обеспечения ликвидности коммерческих банков. Проанализирована и критически оценена степень освещения проблематики ликвидности вообще и ликвидности коммерческих банков в частности в экономической литературе. Приведено авторское определение сущности ликвидности коммерческих банков. Построена классификация разновидностей ликвидности коммерческих банков с использованием общеизвестных и предложенных автором классификационных признаков. Дана характеристика активов коммерческого банка. Рассмотрено соотношение между ликвидностью и платежеспособностью коммерческих банков. Определены факторы, обуславливающие ликвидность коммерческих банков. Выяснен вопрос, связанный с банковской ликвидностью: определены сущность, цели, методы управления и регулирования ликвидности. А также предложены рекомендации управления ликвидностью банка, которые обеспечивают повышение эффективности работы банка. Кроме этого, проанализированы основные теоретико-методологические особенности управления ликвидностью банков в современных условиях. Определены основные понятия, суть и значение ликвидности для банков, необходимость ее регулирования и управления. Рассмотрены особенности ликвидности с момента ее зарождения до современности. В результате определены основные сущностные характеристики, которыми обладает ликвидность. Указаны основные принципы, которыми должен руководствоваться в своей деятельности банк, чтобы предотвратить чрезмерное повышению риска ликвидности. Сделан вывод, что ликвидность коммерческого банка в основном определяется такими качественными факторами, как структура и стабильность ресурсной базы.

Ключевые слова: ликвидность, платежеспособность, классификация разновидностей ликвидности, факторы ликвидности, коммерческий банк.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библ.: 24.

Вступ. Забезпечення ліквідності комерційних банків (КБ) є неодмінною умовою їхнього безперебійного й ефективного функціонування, ліквідності банківського сектору (БС) національної економіки. Формування ж належної системи забезпечення такої ліквідності неможливе без достеменного з'ясування її сутності. Проте сьогодні немає одностайності поглядів на сутність цього поняття.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблематикою ліквідності КБ займались такі вітчизняні і зарубіжні дослідники, як: Д. Ван-Хуз, Д. Вартаньян, Х. Грюнінг, Е. Долан, Р. Дутвейлер, Дж. Кейнс, В. Корнівська, Р. Міллер, О. Нацпаєва, О. Прокоф'єва, Т. Рашидов, Ю. Ребрик, О. Салміна, А. Саркисянц, Дж. Сінкі, Н. Сунцова, О. Фуксман, А. Шалтаєва, І. Янковський. Проте дотепер відсутні усталені уявлення про сутність ліквідності КБ та її різновиди, чинники, що її зумовлюють; методи управління нею; її місце і роль у забезпеченні фінансової безпеки КБ.

Метою статті є визначення сутності ліквідності КБ, її різновидів і чинників, що її зумовлюють.

Результати дослідження. Досліджуючи проблематику ліквідності, В. Корнівська [1] зазначає, що поняття ліквідності використовують у сучасній економічній науці здебільшого як показник фінансового аналізу, що характеризує здатність інвестора в будь-який момент продати актив за певною мінімальною ціною з коротким повідомленням і за мінімальних витрат [2, с. 9]. Ліквідність — це також можливість використання активу як засобу платежу і здатність активу зберігати свою номінальну вартість незмінною [3, с. 30]. Вищезгадана дослідниця наголошує, що ліквідність — це, перш за все, здатність активу бути реалізованим, а для сучасних теоретичних і емпіричних підходів характерне розширення змісту поняття «ліквідність», подання її як здатності фінансових ринків або загальної величини ліквідних активів фінансового простору. Таке уявлення про ліквідність не просто розсуває горизонти використання терміна, воно є відбиттям глибинних фінансово-інституційних трансформацій. Загалом, на думку В. Корнівської, ліквідність — історично сформований образ взаємозв'язку економічних агентів, що розвивається як єдність здатності, інструменту та інституту [1, с. 17, 20].

Фундатором уявлення про ліквідність банку став Дж. М. Кейнс, який зводив її до здатності своєчасно і цілковито розраховуватися за своїми зобов'язаннями завдяки активним статтям балансу [4].

За Енциклопедією банківської справи України, ліквідність: 1) здатність до реалізації, продажу, мобільного перетворення матеріальних та інших цінностей на реальні гроші (у цьому значенні виокремлюють поняття «ліквідні засоби» і «ліквідні активи»); 2) здатність підприємств, банків своєчасно виконувати свої кредитно-фінансові зобов'язання, можливість конвертувати відповідні активи у грошові кошти в готівковій

або безготівковій формі для оплати своїх платіжних зобов'язань (у цьому значенні виокремлюють ліквідність підприємства, ліквідність банку, ліквідність держави). А ліквідність банку — його здатність вчасно і повністю виконувати свої поточні зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників і попит позичальників, що визначається збалансуванням активів і пасивів балансу банку, ступенем відповідності строків розміщених активів і залучених банком пасивів [5, с. 331]. Утім, це тлумачення, на наш погляд, неповною мірою розкриває сутність ліквідності банку, оскільки не враховує динамічність цього явища, потребу врахування всіх умов (а Фінансово-кредитний енциклопедичний словник тлумачить ліквідність банку як його здатність забезпечити повне і своєчасне виконання своїх зобов'язань у грошовій формі [6, с. 472]. Попри згадування у цьому визначенні не лише оперативності, а й повноти виконання зобов'язань, поза увагою залишаються неодмінні умови забезпечення ліквідності.

Як здатність кредитної організації виконати взяті на себе фінансові зобов'язання в повному обсязі й у строк визначає ліквідність банку Словник банківських термінів і економічних понять. При цьому наголошується, що ліквідність фінансової організації зумовлюється співвідношенням наявних активів до грошових зобов'язань, що підлягають виконанню. Причому варто враховувати, що, по-перше, активами можуть бути не лише готівка, а й інші цінності, які з фінансового погляду мають властивість ліквідності, а по-друге, ліквідність організації — поняття, тісно пов'язане з часом. Існує поточна ліквідність банку — співвідношення активів і прийдешніх платежів негайно. Вона може бути розрахована і на будь-який інший строк. Наприклад, місячна ліквідність — співвідношення надходжень до платежів упродовж місяця. Надмірно низька ліквідність пов'язана з ризиком краху фінансової установи [7]. Утім, на наш погляд, при визначенні сутності ліквідності банку слід ураховувати й протилежну ситуацію — можливість її надлишку, що може негативно вплинути на дохідність банківської установи.

Визначається ліквідність і як здатність, що характеризує оперативність реалізації економічних відносин між кредитором і позичальником, власником цінних паперів (ЦП) та їхнім емітентом, між вкладником і банком. Узгодженість і прийнятність — це перші характеристики, які зберегли свої властивості і проявлялися на кожному історичному етапі надбання ліквідністю нових економічних ознак, функцій і форм. У процесі обміну ліквідність проявляється не тільки як здатність та інструмент, що виконує технічні функції й опосередковує обмін, а і як інститут [8, с. 180—182]. Проте в цій характеристиці не знайшли відображення такі важливі властивості ліквідності, як відносини між банками й їхніми контрагентами та інші банківські операції / продукти. Крім того, не можна виокремлювати лише оперативність реалізації економічних відносин, не зважаючи на їхню повноту, результативність і ефективність.

Н. Сунцова і А. Шалтаєва під ліквідністю КБ розуміють їхню здатність погашати свої борги точно у строк без прийняття на себе збитку, найважливіший чинник їхньої фінансової спроможності [9, с. 94]. Говорити про логічну завершеність цього визначення також не доводиться, оскільки ліквідність має передбачати не лише своєчасне, а й повне погашення наявної заборгованості в усіх її проявах і специфіці.

Логічно незавершеним є і визначення Базельського комітету з банківського нагляду ліквідності банку як його здатності фінансувати збільшення активів і виконувати зобов'язання мірою настання строку їх погашення без прийняття при цьому неприйнятних збитків [10].

На необхідність при визначенні ліквідності КБ урахування збереження вартості за швидкого перетворення активів у готівку і безготівкові платіжні засоби звертає увагу І. А. Аргунов [11].

Водночас дослідники Світового банку при розгляді ліквідності КБ характеризують її не лише як спроможність КБ ефективного розподілу строків погашення депозитів та інших зобов'язань, а й фінансування зростання їхній кредитно-інвестиційних портфелів [12, с. 191]. Проте й у такому визначенні неправомірно відштовхуватись лише від строків погашення зобов'язань, а також говорити виключно про нарощування кредитно-інвестиційних портфелів без урахування необхідності досягнення їхньої оптимальної структури і якості.

Про значущість валюти платежу в дотриманні ліквідності КБ наголошує Р. Дутвейлер, зазначаючи, що ліквідність банку є здатністю задовольняти всі вимоги клієнтів у потрібній валюті [13, с. 2].

Синтезуючи наведені визначення, О. Фуксман трактує ліквідність КБ як його здатність, не порушуючи внутрішніх і зовнішніх регулятивних вимог, виконувати всі зобов'язання в повному обсязі в потрібній валюті та у відповідний строк за рахунок структури балансу, а також спроможність фінансувати зростання кредитно-інвестиційного портфеля, у тому числі завдяки зовнішнім запозиченням [14, с. 64]. Однак і в цьому визначенні не беруться до уваги типи зобов'язань КБ, а також необхідність збалансованості його активів і пасивів не лише строками і валютою, а й ціною залучених, запозичених і наданих КБ ресурсів.

При цьому спільними рисами вищезазначених тлумачень ліквідності є її бачення як певного запасу ліквідних коштів чи грошового потоку. Причому слід зазначити, що прихильниками другого підходу є й такі відомі західні дослідники, як Р. Міллер, Д. Ван-Хуз, Е. Долан, Дж. Сінкі, на думку яких наріжною особливістю ліквідності КБ є його спроможність перетворювати наявні у нього менш ліквідні активи у більш ліквідні [2; 3; 15].

Асоціюють ліквідність банку і з критерієм оцінки його ділової репутації [18, с. 44], і гарантією його стабільного функціонування, що матеріалізується в легкості реалізації / продажу / перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти [7, с. 45].

Отже, ліквідність КБ тлумачиться в економічній літературі як: здатність вчасно і повністю виконувати свої поточні зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників і попит позичальників; оперативність реалізації економічних відносин; чинник їхньої фінансової спроможності; інструмент; інститут; критерій оцінки його ділової репутації; гарантія його стабільного функціонування.

На наш погляд, ліквідність КБ — це:

— їхні сьогоденна і потенційна спроможність, за потреби, мінімізуючи витрати, вчасно перетворити свої активи в готівку і безготівкові кошти для своєчасного здійснення повних розрахунків із кредиторами, контрагентами, клієнтами за своїми реальними (відображеними в балансі коштами до запитання, депозитами, залученими міжбанківськими кредитами, коштами кредиторів й іншими запозиченими коштами) і умовними (позабалансовими: гарантіями і поручництвами, наданими банками, невикористаними кредитними лініями і виставленими акредитивами) зобов'язаннями, і забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів з урахуванням їхньої оптимальної структури і якості, а також результативності й ефективності свого функціонування;

— досягнення максимально можливої спряженості / збалансованості банківських активів і пасивів за строками, валютами, ціною залучених, запозичених і наданих ресурсів.

Відсутня єдність поглядів і щодо різновидів ліквідності КБ. Скажімо, виокремлюються такі форми ліквідності загалом, як: ліквідність — трансакція, ліквідність — інструмент, ліквідність — актив, ліквідність засіб, ліквідність — інститут [8, с. 184—186].

Виділяють стаціонарну (на конкретну дату за балансом), поточну (за певний період у минулому) і перспективну, сукупну, адекватну ліквідність [6, с. 472].

Н. Сунцова і А. Шалтаєва акцентують увагу на накопиченій ліквідності (що існує у формі грошових резервів, або резервів другої черги) і купівельній ліквідності (оцінюється як сукупний обсяг кредитних лімітів, відкритих на банк), зазначаючи, що співвідношення між ними і проблема визначення сукупної потреби банку в ліквідності залишаються одними з основних проблем управління активами і пасивами, оскільки рівень попиту на кредити і можливість залучення депозитів залежать не лише від внутрішніх характеристик фінансового стану банку і його бізнесу, а й від множини зовнішніх чинників [9, с. 94—95].

У зарубіжній практиці загальний резерв ліквідності банку поділяють на первинний і вторинний резерви. Первинний резерв ліквідності являє собою активи, що включаються у статтю «готівка і заборгованість інших банків». Вторинний резерв ліквідності потрібний для поповнення первинного, до нього належать менш ліквідні активи, які також можна трансформувати в готівку в мінімальні строки і з мінімальними ризиками, а саме: портфель урядових ЦП і в деяких випадках кошти на позикових рахунках [18]. Класифікацію різновидів ліквідності банків відображено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Класифікація різновидів ліквідності КБ

Класифікаційні ознаки	Різновиди ліквідності
Наявність	існуюча, перспективна, очікувана, потенційно можлива
Характер	накопичена, купівельна, абсорбована
Збалансованість	збалансована, незбалансована
Рівень	максимальна, надлишкова, нормальна
Стан	миттєва, поточна, коротко-, середньо-, довгострокова
Форма	ліквідність — трансакція, ліквідність — інструмент, ліквідність — актив, ліквідність — засіб, ліквідність — інститут
Сталість	постійна, тимчасова, циклічна
Джерело надання	офіційна (що надається державою, регуляторами), емітована центробанком, приватна
Первинність	базова, додатково надана
Адекватність	адекватна, неадекватна
Об'єкт	активів, балансу, забезпечення, КБ загалом
Мета управління	стратегічна, тактична
Вид валюти	у національній валюті, в іноземній валюті
Достатність	достатня, недостатня

Примітка. Складено автором.

Активи КБ характеризуються трьома основними властивостями: що менш вони ліквідні, то вищі їхня ризикованість і дохідність (за винятком останньої групи активів) (*табл. 2*).

При визначенні природи ліквідності банку слід розглядати співвідношення між ліквідністю і платоспроможністю, оскільки банк може не виконати в конкретні періоди свої платіжні зобов'язання, але залишатися ліквідним. Утрата ж ліквідності передбачає систематичну неплатоспроможність.

Водночас тимчасова втрата банком ліквідності чи зниження її рівня нижче від мінімуму вимог наглядових органів у певний період не є приводом для визнання його неплатоспроможним. Саме платоспроможність банку дозволяє шляхом зовнішніх запозичень відновити ліквідність банку і балансу до потрібного рівня.

Неплатоспроможність, що випливає з утрати ліквідності банку, означає, по-перше, його нездатність знайти внутрішні джерела для погашення взятих на себе зобов'язань, по-друге, відсутність можливості залучити для цього зовнішні джерела коштів. Тому ліквідність виступає необхідною умовою і способом підтримки платоспроможності банку [20].

Таблиця 2

Характеристика активів КБ

Види активів	Ступінь ліквідності	Рівень ризику	Дохідність
Грошові кошти банку в касі і на кореспондентських рахунках	першокласні ліквідні активи	безризикові	такі, що не приносять доходу
Державні ЦП у портфелі банку	першокласні ліквідні активи	мінімальний	низькодохідні
Міжбанківські кредити. Корпоративні ЦП на продаж	високоліквідні	низький	середній рівень дохідності
Короткострокові позики юридичним і фізичним особам. Факторингові операції	низьколіквідні	середній	середній рівень дохідності
Довгострокові позики. Інвестиційні ЦП. Лізингові операції	низьколіквідні / неліквідні активи	високий	високодохідні
Прострочені позики. Деякі види ЦП. Будівлі і споруди	неліквідні активи	максимальний	такі, що не приносять доходу

Джерело: [19].

О. Фуксман зазначає, що однозначним є твердження про ліквідність як одну з основних умов платоспроможності. Проте тлумачення ліквідності банку лише з позицій якості активів дуже вузьке і повністю не розкриває його сутності. Якщо ж трактувати його ширше, а саме як здатність банківської установи вчасно та в повному обсязі виконувати всі необхідні зобов'язання, то за наведеного підходу не простежується жодної суттєвої відмінності між порівнюваними категоріями. Очевидно, що це не так, хоча б з тієї позиції, що двом різним поняттям повинні відповідати різні економічні явища [14, с. 62].

Важливою складовою теоретико-методологічних засад ліквідності КБ є з'ясування чинників, що впливають на неї, зумовлюють її стан. Тим більше, що дотепер єдиної думки щодо цього в економічній літературі не склалося.

В. Корнівська зазначає, що ліквідність залежить як від ендогенних чинників — умов емісії фінансового інструменту, так і екзогенних — короткострокових і довгострокових трендів руху фінансових ринків, що в сукупності зумовлюють співвідношення ризиків і прибутків від володіння фінансовим активом і, таким чином, його ліквідність [1, с. 17]. Утім, на наш погляд, внутрішні чинники ліквідності не можна зводити лише до умов емісії фінансового інструменту, не беручи до уваги інші складові.

Серед чинників банківської ліквідності Н. Сунцова і А. Шалтаєва виокремлюють такі:

внутрішні: динаміка чисельності клієнтів; їхній розподіл за галузями і секторами економіки, залежність їхнього бізнесу від сезонних коливань; розмір банку і його імідж; частка основних депозитів у залучених банком ресурсах, в основному частка незнижуваних залишків на трансакційних рахунках дрібних і середніх клієнтів; якість наявного кредитного портфеля і портфелів ЦП (насамперед торгового); узгодженість активів і пасивів за строками виконання вимог і зобов'язань;

зовнішні: фаза економічного циклу (спад чи піднесення); динаміка зміни відсоткових ставок і співвідношення цінових показників різних секторів фінансового ринку; рівень розвитку ринку ЦП; можливості рефінансування кредитів у центробанку; особливості регіональної економіки, її галузева структура [9, с. 95].

Натомість О. Нацпаєва до внутрішніх чинників відносить: якість управління банком (рівень кваліфікації управлінського персоналу і працівників банку), ризикованість його діяльності, діяльність на фондовому ринку, ступінь залежності від зовнішніх джерел запозичень, структуру активів балансу; а до зовнішніх — глобальні зміни, політику центробанку зі зміни відсоткових ставок, ставок рефінансування, міжбанківського кредиту, втрату довіри партнерів і клієнтів до банку [16, с. 44—45].

О. Прокоф'єва і О. Салміна вважають, що до зовнішніх чинників ліквідності можна віднести: політичну й економічну ситуацію у країні; характер діяльності центрального банку у сфері нагляду за КБ і грошово-кредитного регулювання; розвиток міжбанківського ринку і ринку ЦП; зміну обсягу готівки в обігу; зміни залишків коштів на кореспондентських рахунках КБ у цетробанку; регулятивні операції центробанку на внутрішніх валютному і кредитному ринках (насамперед, операції з надання і абсорбування ліквідності) [21, с. 132].

А. Гайнуліна і С. Пащенко серед зовнішніх чинників, що не належать до компетенції КБ, виокремлюють економіко-політичні, надзвичайні, сезонні, циклічні, довгострокові [22]. Утім, на наш погляд, такий ряд чинників не уніфікований, оскільки характеризує абсолютно розрізнені їхні групи. Причому назви груп (надзвичайні, циклічні і довгострокові) некоректні з погляду їхньої надмірної абстрактності і переплетення з іншими групами чинників.

На думку Д. Вартаняна, міжнародна ліквідність банків (їхня забезпеченість наймобільнішими міжнародними активами) змінюється під впливом багатьох чинників: характеру зовнішньоторговельних й інвестиційних зв'язків; змін у самому банківському секторі;

кон'юнктурних чинників на міжнародному і внутрішньому кредитних ринках. На неї впливають стабільність головних макроекономічних показників, обсяг міжнародних конверсійних операцій, своєчасність міжнародних платежів (кореспондентських рахунків, зарубіжні філії), ввезення і вивезення готівкової валюти, динаміка зовнішнього боргу, система нагляду за комерційними банками [23].

Як вважає А. Саркисянц, до макроекономічних чинників належать економічна і політична ситуація у країні, ефективність державного регулювання і контролю (фіскальна політика держави, рестрикційна політика центробанку і його операції на відкритому ринку), стан фінансового ринку, можливість залучення підтримки держави. На сучасному етапі розвитку макроекономічні чинники зумовлюють загальну нестійкість банківського сектору, сильно негативно впливаючи на фінансову стабільність комерційних банків, зокрема на їхню ліквідність. На мікрорівні вирішальну роль мають: якість управління банком, достатність власного капіталу, якість і стійкість ресурсної бази, ступінь залежності від зовнішніх джерел запозичення, збалансованість активів і пасивів за сумами і строками, ризикованість активів, їхня дохідність, структура і диверсифікація.

На ліквідність банку впливають й інші чинники, наприклад, обсяг, структура і строки виконання позабалансових операцій, хоча при цьому аналітичні висновки мають характер прогнозу, оскільки відповідальність за зобов'язаннями банку, відображеними за балансом, не завжди може наступити [18].

У процесі аналізу чинників ліквідності внутрішнього середовища, як зазначає Ю. Ребрик, основну увагу слід приділяти таким об'єктам «кризового поля»: стану ресурсної бази з урахуванням стабільності, якості і масштабу діяльності банку через визначення якості і рівня ризику активів; стану ліквідності балансу відповідно до вимог регулятора і внутрішньобанківських регламентів; динаміці грошових потоків; ефективності діяльності.

Аналіз зовнішніх чинників потрібно формувати відповідно до об'єктів «кризового поля», за якими оцінюється можливість погіршення фінансового стану банку під впливом системної кризи ліквідності. До них можна віднести стани ресурсної бази банківського сектору, міжбанківського кредитного ринку, ринків капіталу, фінансовий стан банків [24, с. 71, 73].

На наш погляд, крім вищезазначених, ліквідність КБ зумовлюється і такими чинниками, як:

— кількість і якість інструментів забезпечення ліквідності;

— необґрунтоване визнання КБ неплатоспроможними і відкликання у них ліцензій, що спричиняє переплив коштів в інші банки і часом надлишкову ліквідність останніх;

— приплив / відплив іноземного капіталу в банківський сектор і національну економіку загалом;

— співвідношення реальних і умовних зобов'язань КБ;

— збільшення / зменшення коштів бюджетів і загальнодержавних позабюджетних фондів у КБ;

— зростання / скорочення кредитування національної економіки;

— частка міжбанківського кредиту в запозиченнях КБ;

— надмірна / недостатня концентрація джерел фондування КБ;

— безперебійність функціонування у країні системи безготівкових розрахунків;

— наявність дієвого моніторингу рівня ліквідності КБ як регулятором, так і безпосередньо банківськими установами.

Висновки. Таким чином, з огляду на комплексність і складність природи ліквідності комерційного банку питання про визначення її сутності, різновидів і чинників, що зумовлюють її рівень, ця проблематика має постійно перебувати в полі зору дослідників, супроводжуватись підвищенням рівня обґрунтованості теоретико-методологічних засад сукупності досліджуваних питань.

Список використаної літератури

1. Корнівська В. О. Ліквідність у термінах економічної теорії: посткризові орієнтири розвитку / В. О. Корнівська // Економічна теорія. — 2013. — № 3. — С. 16—27.
2. Миллер Р. Л. Современные деньги и банковское дело / Р. Л. Миллер, Д. Д. Ван-Хуз. — Москва : ИНФРА-М, 2000. — 856 с.
3. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э. Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл. — Москва — Ленинград : Профико ; Автокомп, 1991. — 448 с.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс ; пер. с англ. Н. Н. Любимова. — Москва : Гелиос АРВ, 2002. — 352 с.
5. Енциклопедія банківської справи України. — Київ : Молодь, 2001. — 680 с.
6. Финансово-кредитный энциклопедический словарь. — Москва : Финансы и статистика, 2004. — 1168 с.
7. Словарь банковских терминов и экономических понятий [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://www.banki.ru/wikibank.
8. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України : монографія / за ред. чл.-кора НАН України А. А. Гриценка. — Київ : ДУ «Інститут економ. та прогнозування НАН України», 2015. — 344 с.

9. Сунцова Н. Управление банковской ликвидностью в современных условиях / Н. Сунцова, А. Шалтаєва // Вестник Алтайской академии экономики и права. — 2010. — № 1. — С. 94—96.
10. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring [Electronic resource]. — Available at : http://www.bis.org.
11. Аргунов И. А. Прибыльность и ликвидность: анализ финансового состояния банка / И. А. Аргунов // Банковский журнал. — 1995. — № 3. — С. 2—12.
12. Gruning H. Analyzing Banking Risk A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management / H. van Greuning, S. Brajovic Bratanovic ; The International Bank for Reconstruction and Development //THE World Bank. — 2009. — 442 p.
13. Duttweiler R. Managing liquidity in banks. A top down approach / R. Duttweiler. — (n. p.) : A John Wiley & Sons Ltd, 2009. — 286 p.
14. Фуксман О. Ліквідність у забезпеченні стабільності банку / О. Фуксман // Вісник КНТЕУ. — 2013. — № 4. — С. 57—68.
15. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках : пер. с англ. / Дж. Синки-мл. — 4-е изд. — Москва : Catallaxy, 1994. — 937 с.
16. Нацыпаева Е. А. Управление ликвидностью коммерческого банка как критерий повышения качества процесса формирования положительной деловой репутации / Е. А. Нацыпаева // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. — 2016. — № 4. — С. 43—46.
17. Рашидов Т. М. Ликвидность коммерческого банка: экономическая сущность и определяющие факторы / Т. М. Рашидов // Финансовые исследования. — 2012. — № 4. — С. 45—50.
18. Саркисянц А. Анализ ликвидности и рейтингование банков / А. Саркисянц // Бухгалтерия и банки. — 2011. — № 3. — С. 12—18 ; № 4. — С. 27—32.
19. Ликвидность банка [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki.
20. Кутайнех Е. Р. Анализ ликвидности и платежеспособности КБ «Кубань Кредит» / Е. Р. Кутайнех, А. Ю. Аджиева, И. А. Дикарева // Интеграция наук. — 2017. — № 6. — С. 65—71.
21. Прокофьева Е. Н. Ликвидность банковского сектора в условиях нестабильности: тенденции формирования и последствия для экономики / Е. Н. Прокофьева, Е. В. Салмина // Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени К. Л. Хетагурова. — 2019. — № 2. — С. 130—136.
22. Гайнуллина А. В. Ликвидность банка: понятия и определяющие факторы [Электронный ресурс] / А. В. Гайнуллина, С. Н. Пащенко // Управление. Экономический анализ. Финансы. — С. 77—83. — Режим доступа : http://e-library.ufa-rb.ru/dl/lib_net_r/Gaynullina_Likvid_banka_ponyat_2016.pdf
23. Вартанян Д. А. Адаптационные механизмы регулирования международной ликвидности банковского сектора: мировой опыт и российская практика : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук : спец.: 08.00.14 — Мировая экономика / Д. А. Вартанян. — Москва, 2008. — 22 с.
24. Ребрик Ю. С. Рання діагностика кризи ліквідності як інструмент антикризового управління ліквідністю банку / Ю. С. Ребрик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2010. — Т. 2. — № 9. — С. 70—77.

References

1. Kornivska, V. A. (2013). *Likvidnist u terminakh ekonomichnoi teorii: postkryzovi oriientyry rozvytku. [Liquidity in terms of economic theory: post-crisis development benchmarks]*. Sumy: Ekonomichna teoriia [in Ukrainian].
2. Miller, R. L., & Van Huz, D. D. (2000). *Sovremennye denhy y bankovskoe delo. [Modern money and banking]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
3. Dolan, E. J., Campbell, K. D., & Campbell, R. J. (1991). *Denhy, bankovskoe delo y denezhno-kredytnaia polytyka. [Money, banking and monetary policy]*. Moscow: Profico [in Russian].
4. Keynes, J. M. (2002). *Obshchaia teoryia zaniatosty, protsenta y deneh [General theory of employment, interest and money]*. (N. N. Lyubimova, Trans.). Moscow: Helios APB [in Russian].
5. *Entsyklopediia bankivskoi spravy Ukrainy [Encyclopedia of Banking of Ukraine]*. (2001). Kyiv: Molod [in Ukrainian].
6. *Finansovo-kreditnyj enciklopedicheskij slovar' [Finance and Credit Encyclopedic Dictionary]*. (2006). Moscow: Finance and Statistics [in Russian].
7. Slovar bankovskykh termynov y ekonomycheskykh poniatyi [Dictionary of banking terms and economic concepts]. *banki.ru*. Retrieved from https://www.banki.ru/wikibank/ [in Russian].
8. Gritsenko, A. A. (2015). *Instytutsiini transformatsii sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy [Institutional transformations of the socio-economic system of Ukraine]*. Kyiv: DU «Instytut ekonom. ta prohnozuvannia NAN Ukrainy» [in Ukrainian].
9. Suntsova, N., & Shaltayeva, A. (2010). Upravlenye bankovskoi lykvydnostiu v sovremennikh uslovyiakh [Management of bank liquidity in the current environment]. *Vestnik Altajskoj akademii ekonomiki i prava — Bulletin of the Altai Academy of Economics and Law, 1*, 94—96 [in Russian].
10. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. (n. d.). *bis.org*. Retrieved from http://www.bis.org [in English].
11. Argunov, I. A. (1995). Prybulnost y lykvydnost: analyz fynansovoho sostoianyia banka [Profitability and liquidity: an analysis of the bank's financial position]. *Bankovskyi zhurnal — Banking magazine, 3*, 2—12 [in Russian].

12. Gruning, H., & Brajovic, S. (2009). Analyzing Banking Risk A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management. The International Bank for Reconstruction and Development. *THE World Bank* [in English].
13. Duttweiler, R. (2009). Managing liquidity in banks. A top down approach. (n. p.): John, W., & Ltd S. [in English].
14. Fuchsman O. (2013). Likvidnist u zabezpechenni stabilnosti banku. [Liquidity in secure stability bank]. *Visnyk KNTEU — KNTEU Bulletin, 4,* 57—68 [in Ukrainian].
15. Synky Dzh. (1994). *Upravlenye fynansamy v kommercheskykh bankakh [Financial management in commercial banks]* (4th ed., rev.). Moscow: Catallaxy [in Russian].
16. Natsipeeva, E. A. (2016). Upravlenye lykvydnostiu kommercheskoho banka kak kryteryi povishenyia kachestva protsessa formyrovanyia polozhytelnoi delovoi reputatsyy [Management of commercial bank liquidity as a criterion for improving the quality of the process of forming a positive business reputation]. *Vestnik Saratovskogo gosudarstvennogo social'no-ekonomicheskogo universiteta — Bulletin of the Saratov State Social and Economic University, 4*, 43—46 [in Russian].
17. Rashidov, T. M. (2012). Likvidnost' kommercheskogo banka: ekonomicheskaya sushchnost' i opredelyayushchie faktory [Commercial Bank Liquidity: Economic Essence and Determinants]. *Fynansovie yssledovanyia — Financial research, 4*, 45—50 [in Russian].
18. Sarkisyants, A. (2011). Analiz likvidnosti i rejtingovanie bankov [Liquidity analysis and rating of banks]. *Bukhhalteryia i banky — Accounting and banks, 4*, 27—32 [in Russian].
19. *Lykvydnost banka [Bank liquidity]*. (n. d.). Retrieved from https://ru.wikipedia.org/wiki/ [in Russian].
20. Kutayneh, E. R., Ajieva, A. Yu., & Dikareva, I. A. (2017). Analyz lykvydnosty y platezhesposobnosty KB «Kuban Kredyt» [Analysis of liquidity and solvency of CB «Kuban Credit»]. *Integratsyia nauk — Integration of Sciences, 6*, 65—71 [in Russian].
21. Prokofieva, E. N., & Salmina, E. V. (2019). Likvidnost' bankovskogo sektora v usloviyah nestabil'nosti: tendencii formirovaniya i posledstviya dlya ekonomiki [Banking Sector Liquidity in Instability: Formation Trends and Economic Implications]. *Vestnik Severo-Osetinskogo gosudarstvennogo universiteta imeni K. L. Hetagurova — Bulletin of the North Ossetian State University named after K. L. Hetagurov, 2*, 130—136 [in Russian].
22. Gainullina, A. V., & Pashchenko, S. N., (2016). Likvidnost' banka: ponyatiya i opredelyayushchie faktory [Bank Liquidity: Concepts and Determinants]. *Upravlenie. Ekonomicheskij analiz. Finansy — Management. Economic analysis. Finance, 1,* 77—83. Retrieved from http://e-library.ufa-rb.ru/dl/lib_net_r/Gaynullina_Likvid_banka_ponyat_2016.pdf [in Russian].
23. Vartanyan, D. A. (2008). Adaptacionnye mekhanizmy regulirovaniya mezhdunarodnoj likvidnosti bankovskogo sektora [Adaptation Mechanisms for Regulation of International Banking Sector Liquidity: World Experience and Russian Practice]. *Extended abstract of Doctor´s thesis*. Moscow [in Russian].
24. Rebrik, Yu. S. (2010). Rannia diahnostyka kryzy likvidnosti yak instrument antykryzovoho upravlinnia likvidnistiu banku [Early diagnosis of the liquidity crisis as a tool for crisis management of bank liquidity]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky — Financial and credit activities: problems of theory and practice. Vol. 2,* 9, 70—77 [in Ukrainian].

УДК 336.71(477):[339.37:330.341.1]

РОЗВИТОК РИТЕЙЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сідельник Олена Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: helen.sidelnuk @gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6498-5900

Кошельник Іванна Сергіївна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: koshelnyki@gmail.com

Анотація. Досліджено суть ритейлу, обґрунтовано, що банківський ритейл є процесом створення і реалізації доступного, всеохоплюваного та зрозумілого переліку продуктів і послуг, які надає банківська установа для максимального кола споживачів, які мають на меті їх отримати. Визначено, що в сьогоднішніх умовах ефективна діяльність і конкурентоспроможність будь-якого комерційного банку більшою мірою забезпечується впровадженням нових, соціально орієнтованих послуг шляхом розширення сфери ритейлу з використанням інноваційних технологій. Проаналізовано діяльність АТ «Ощадбанк» у сегменті банківського ритейлу. Визначено, що розвиток банківської діяльності в Україні характеризується тенденціями використання цифрових технологій та універсалізації фінансово-економічних відносин, тому за таких умов перспективними напрямами для подальшого розвитку банківського ритейлу в Україні є: подальше удосконалення дистанційного обслуговування клієнтів; забезпечення цілодобової діяльності контакт-центру банку; підвищення ефективної роботи фронт-офісу за допомогою використання в діяльності системи «єдиного вікна»; партнерство між банківськими установами і ритейл-компаніями. Розвиток зазначених перспективних напрямів дасть можливість у подальшому охопити банківським установам практично усі сфери ринку фінансових послуг.

Ключові слова: ритейл, банківський ритейл, банківські продути та послуги, інноваційні технології.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 2; бібл.: 10.

RETAIL DEVELOPMENT IN THE BANKING SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE

Sidelnyk Olena,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: helen.sidelnuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6498-5900

Koshelnyk Ivanna,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: koshelnyki@gmail.com;

Abstract. The paper examines the essence of retail and substantiates that bank retail is the process of creating and selling an accessible, inclusive and understandable list of products and services provided by a banking institution for the maximum number of consumers who intend to obtain them. It is determined that in the conditions of functioning of the banking system, the basis for effective work of the bank is the formation and implementation of mechanisms, which should be oriented to create an effective system of sales of products and services, and to create the highest possible consumer value, as well as to form a holistic system of «client-bank» cooperation, that would provide effective communication between them. It is determined that in today`s conditions the effective activity and competitiveness of any commercial bank is to a greater extent ensured by the introduction of new, socially oriented services nby expanding the sphere of retail with the use of innovative technologies. The activity of Oschadbank JSC in the retail banking segment is analyzed, and it is substantiated that banking retail is actively developing in the directions of increasing the resource base in terms of attracting funds of the population, growth of consumer lending, growth of commission income under conditions of increase in the volume of transfers,

payments for bills, payments through paycards, development of alternative and unconventional channels of sales of banking products. The paper determines that the development of banking in Ukraine is characterized by trends in the use of digital technologies and the universalization of financial and economic relations, therefore, under such conditions, promising directions for further development of banking retail in Ukraine are: further improvement of remote customer service; providing round- the-clock activities of the bank contact center; enhancing the efficient operation of the front office through the use of the Single Window system; partnerships between banking institutions and retail companies. The development of above-indicated promising areas will allow banking institutions to continue to cover almost all areas of the financial services market.
Keywords: retail, banking retail, banking products and services, innovative technologies

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 2; bibl.: 10.

JEL Classification G32

РАЗВИТИЕ РИТЕЙЛА В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Сидельник Елена Петровна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: helen.sidelnuk@ gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6498-5900

Кошельник Иванна Сергеевна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: koshelnyki@gmail.com

Аннотация. Исследована суть ритейла, обосновано, что банковский ритейл является процессом создания и реализации доступного, широкого и понятного перечня продуктов и услуг, предоставляемых банковское учреждение для максимального круга потребителей, которые имеют целью их получить. Определено, что в сегодняшних условиях эффективная деятельность и конкурентоспособность любого коммерческого банка в большей степени обеспечивается внедрением новых социально ориентированных услуг путем расширения сферы ритейла с использованием инновационных технологий. Проанализирована деятельность АТ «Ощадбанк» в сегменте банковского ритейла. Определено, что развитие банковской деятельности в Украине характеризуется тенденциями использования цифровых технологий и универсализации финансово-экономических отношений, поэтому при таких условиях перспективными направлениями для дальнейшего развития банковского ритейла в Украине есть: дальнейшее совершенствование дистанционного обслуживания клиентов; обеспечение круглосуточной деятельности контакт-центра банка; повышение эффективной работы фронт-офиса с помощью использования в деятельности системы «единого окна»; партнерства между банковскими учреждениями и ритейл-компаниями. Развитие указанных перспективных направлений позволит в дальнейшем охватить банковским учреждениям практически все сферы рынка финансовых услуг.
Ключевые слова: ритейл, банковский ритейл, банковские продуть и услуги, инновационные технологии.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 2; библ.: 10.

Вступ. Сьогодні в умовах ведення банківського бізнесу формування банківського ритейлу є надзвичайно перспективним. Разом з тим він є одним із найбільш прибуткових напрямів в індустрії фінансових послуг. Це зумовлено збільшенням обсягу інноваційних продуктів і послуг, які пропонують банки, а також значним збільшенням сучасних каналів продажу та запровадженням нових технологій у процес обслуговування клієнтів банку. Використання ритейлу підвищує ефективність діяльності банків, а також забезпечує зростання їхньої конкурентоздатності на вітчизняному і міжнародному ринках.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблеми розвитку ринку роздрібних продуктів банківських установ у своїх працях досліджували: С. Л. Брю, Т. Д. Білоус, Т. А. Васильєва, В. Ф. Голуб, Г. Г. Голуб, А. М. Демченко, Я. М. Кривич, К. Р. Макконелл, Р. Маркин, О. О. Лапко, І. О. Леміш, О. П. Сідельник, С. Г. Федосенко, Ш. М. Флін, Д. О. Харинович.

Метою роботи є дослідження особливостей використання банківського ритейлу банками України, а також виокремлення перспективних напрямів розвитку ритейлу в банках за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Результати дослідження. Поняття «ритейл» за сучасних умовах розвитку менеджменту пов'язане із процесами реалізації послуг і товарів клієнтам, тому, відповідно, його часто порівнюють із технологією продажу та механізмом реалізації роздрібних послуг. Систематичне вдосконалення асортименту послуг та товарів, застосування новітніх технологій у роздрібному продажі спричиняє розвиток і вдосконалення механізмів ритейлу не лише у сфері торгівлі, а й у фінансовій сфері загалом, і в банківському секторі зокрема. Аналіз наукової літератури з окресленого питання показав, що сьогодні немає однозначного підходу до трактування поняття «ритейл». Найчастіше дослідники розглядають «ритейл» із таких позицій: вид діяльності підприємця у сфері торгівлі; роздрібний продаж; принцип організації роздрібної торгівлі.

На нашу думку, суть цього поняття полягає у процесі створення і реалізації клієнтоорієнтованих товарів і послуг для фізичних та юридичних осіб, а також інноваційних ритейл-технологій і каналів продажу продукції з метою підвищення прибутковості та конкурентоспроможності на ринку товарів і послуг. Ритейл у банківському секторі включає широкий спектр технологій і механізмів, починаючи від організації бізнес-процесів у банку до каналів доставки і збуту банківських послуг клієнтам. Важливою складовою тут є швидкість і своєчасність реакції на зміну кон'юнктури самого ринку і безперервний пошук нових інструментів. Загалом, об`єктом банківського ритейлу можна вважати банківські послуги та продукти.

Продуктовий ряд у банківському ритейлі формується через глибоке і всебічне вивчення потреб населення у фінансових послугах і включає створення комплексних продуктів, які максимально задовольнятимуть ці потреби. Також слід зазначити, що характеристики цих продуктів можуть змінюватись під впливом зміни умов ринку і бажань клієнтів.

Отже, банківський ритейл є процесом створення і реалізації доступного, всеохоплюваного та зрозумілого переліку продуктів та послуг, що надає банківська установа для максимального кола споживачів, які мають на меті їх отримати.

Серед усіх напрямів банківського бізнесу ритейл сьогодні є одним із найбільш прибуткових, оскільки комплекс послуг роздрібного банківського бізнесу фінансово-кредитні установи розглядають як джерело пасивів, комісійних, а також процентних доходів. Крім того, за умови ефективного стратегічного управління банківський ритейл є джерелом відносно дешевої ліквідності й високої прибутковості [1].

Кредитування фізичних осіб є найбільш прибутковим видом діяльності для сучасної кредитної установи (*рис. 1*).

Рис. 1. Загальні обсяги кредитування населення, млн грн

Примітка. Складено за статистичними даними НБУ [2].

Як бачимо на *рис. 1*, з 2017 року простежується позитивна динаміка в загальному портфелі кредитів, виданих фізичним особам українськими банками, і станом на 01.10.2019 сукупний обсяг становив 207 197 млн грн.

Найактивніше 2019 року банки розвивали споживче кредитування. Завдяки цьому портфель гривневих кредитів населенню за рік зріс на 31,4 % — до 135,4 млрд грн, перевищивши обсяг портфеля у докризовий період.

На *рис. 2* зображено 10 банків із найвищою часткою споживчих кредитів у чистому кредитному портфелі.

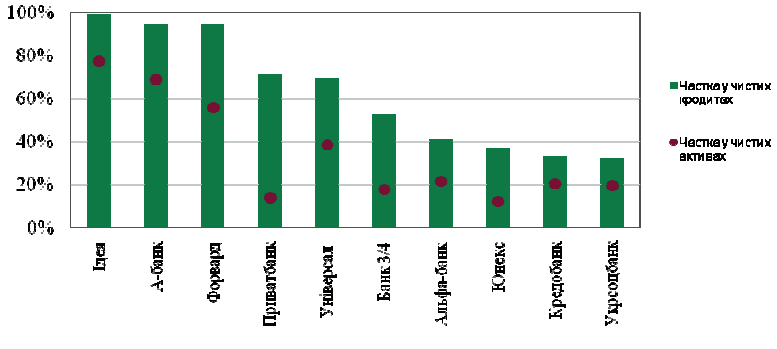

Рис. 2. Топ-10 банків із найвищою часткою споживчих кредитів у чистому кредитному портфелі

Джерело: [2].

Далі проаналізуймо динаміку розміщення грошових коштів на депозитних рахунках за даними про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (*табл. 1*).

Таблиця 1

Дані про вклади фізичних осіб — учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2016—2019 роки

Показники	Період				
	01.01.16	01.01.17	01.01.18	01.01.19	01.10.19
Кількість вкладників, тис. вкладників	44 703	41 102	40 952	40 677	42 674
Темп зростання показника	-	0,92	0,9964	0,9933	1,05
Загальна сума вкладів фізичних осіб, млн грн	362 278	382 150	413 769	438 353	443 553
Темп зростання показника	-	1,05	1,08	1,06	1,01

Примітка. Сформовано за [2].

З даних *табл. 1* бачимо, що за період з 01.01.2015 до 01.10.2019 загальна сума вкладів фізичних осіб із кожним роком збільшується, хоча кількість вкладників коливається: до 01.01.2019 зменшується, а з кожним місяцем 2019-го зростає (інформація за розгорнутими даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2019 рік).

За даними НБУ, обсяг гривневого депозитного портфеля українців, за підсумками року, перевищив докризовий рівень, який банківська система мала 2013 року. Припливові коштів у вклади в національній валюті сприяли високі темпи зростання заробітної плати 2018-го, більш привабливі процентні ставки за гривневими депозитами, ніж за валютними, а також помірна волатильність курсу гривні протягом року.

Функціонування ритейлу в банку, розвиток інноваційних продуктів та послуг безпосередньо залежать від обсягів використання платіжних карток, а вони, відповідно, залежать від технологічних можливостей та наявності мережі їх використання.

Станом на 1 січня 2019 року українські банки емітували майже 59,4 млн платіжних карток. Водночас 62,2 % від загальної кількості карток становили активні платіжні картки, кількість яких за рік збільшилась на 6,0 % і на початок 2019 року становила 36,9 млн шт. Кожна дев'ята активна платіжна картка є безконтактною — 4,0 млн шт. (зростання на 44,3 % порівняно з початком 2018 року) [3].

Особливості розвитку банківського бізнесу протягом останніх років дають можливість стверджувати, що банківський ритейл має великі перспективи у сфері інноваційних банківських послуг.

Сьогодні поширення серед банків набуло впровадження віддаленого банкінгу: телефонного банкінгу, включаючи СМС-банкінг; відеобанкінгу, комп'ютерного банкінгу та Інтернет-банкінгу.

Найпоширенішим видом на даний момент є Інтернет-банкінг, системи якого вважаються найбільш передовими і перспективними, оскільки саме Інтернет-технології дають змогу максимально ефективно використати найбільш зручні для людини способи обробки різноманітної інформації, забезпечуючи при цьому високу швидкість, прийнятну мобільність, доступність послуг і гарантованість їх виконання [19].

Найбільш привабливим, зручним і багатофункціональним для своїх клієнтів Інтернет-банкінг розробив «ПриватБанк». Підтвердженням цього є рейтинг системи Інтернет-банкінгу за версією FinAwards, де Приват24 посів перше місце.

Застосування інноваційних технологій у процесі ведення банківського бізнесу й у банківському ритейлі зокрема дозволяє якісніше обслуговувати клієнтів — фізичних осіб, зменшує ризик, який виникає при наданні роздрібних послуг, і збільшує прибутковість банку при наданні послуг кожному клієнтові, зокрема і рентабельність роздрібного бізнесу банку загалом.

Отже, у сьогоднішніх умовах ефективна діяльність і конкурентоспроможність будь-якого комерційного банку більшою мірою забезпечується впровадженням нових, соціально орієнтованих послуг шляхом розширення сфери ритейлу з використанням інноваційних технологій.

Кожний комерційний банк формує власну систему ритейлу, враховуючи власну стратегію і досвід роботи на банківському ринку, беручи до уваги можливості та прогнози на перспективу. Безпосереднє формування продуктового ряду банківського ритейлу здійснюється за результатами всебічного вивчення потреб приватних споживачів у фінансових послугах і повинно включати комплексні продукти, що цілком задовольнятимуть такі потреби [1].

На *рис. 3* зображено основні продукти роздрібного бізнесу АТ «Ощадбанк».

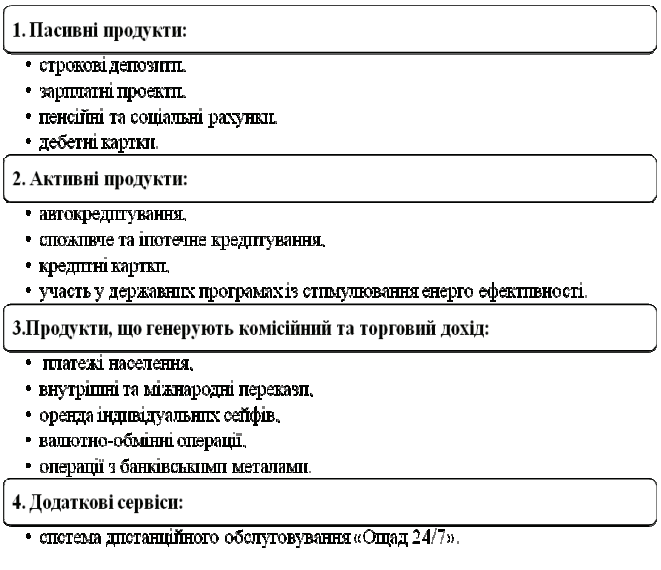

Рис. 3. Основні продукти роздрібного бізнесу АТ «Ощадбанк»

Примітка. Сформовано за [5].

Серед пасивних продуктів банку варто виділити онлайн-депозит. Цей продукт поєднує традиційну банківську послугу із застосуванням системи Інтернет-банкінгу.

Активні продукти Ощадбанку для роздрібного бізнесу зображено в *табл. 2*. Як бачимо з таблиці, з кожним роком обсяг кредитів, наданих банком для фізичних осіб, збільшується.

Таблиця 2

Продукти, які включені до кредитів для фізичних осіб

Показники	31.12.2017	31.12.2018	30.09.2019	Темпи зростання
Кредити з використанням платіжних карток	2 336 759	3 338 155	4 119 647	1,42
Споживчі кредити, забезпечені нерухомістю та гарантіями	1 664 159	1 685 499	1 563 739	1,01
Іпотечні кредити	1 562 286	1 716 534	1 757 307	1,09
Автокредити	621 189	1 316 830	2 033 821	2,11
Інші споживчі кредити	862 972	887 087	1 127 374	1,02
За вирахуванням резерву під очікувані кредитні збитки / на покриття збитків від знецінення	(3 202 410)	(3 532 290)	(3 302 788)	1,10
Усього кредитів, наданих фізичним особам	3 844 955	5 411 815	7 299 100	1,40

Примітка. Сформовано за [6; 7].

Найбільшу частку станом на 30.09.2019 займають кредити з використанням платіжних карток (56,44 %), далі йдуть автокредити (27,86 %). Іпотечні кредити становлять 24,08 % у загальному обсязі кредитів, споживчі кредити, забезпечені нерухомістю і гарантіями, становлять 21,42 %, а найменшу частину займають інші споживчі кредити (15,45 %).

Системою Інтернет-банкінгу в Ощадбанку є «Ощад 24/7». Передусім, перевагою Інтернет-банкінгу для банку є зниження обсягу витрат, оскільки собівартість послуг банку, які надаються через Інтернет, є нижчою за собівартість наданих банківських послуг через традиційні канали збуту для фінансового обслуговування. За останніми даними Прес-служби Ощадбанку, кількість користувачів «Ощад 24/7» стрімко зростає: зокрема, 2014 року вона становила 49 тис. осіб, а протягом 2019-го перевищила 3 млн [8]. Така динаміка зумовлена оновленням наявних і впровадженням додаткових функцій у системі, а також здійсненням постійного моніторингу потреб клієнтів.

Станом на 1 січня 2019 року кількість активних платіжних карток становила 6 147 250 шт., що на 6,56 % перевищує результат цього показника 2018-го [9]. Зазначимо, що в загальній кількості активних платіжних карток банків (36,9 млн), картки Ощадбанку становлять 16,67 %.

Отже, проаналізувавши діяльність банку в сегменті банківського ритейлу, доцільно окреслити загальні тенденції:

- Ощадбанк вийшов у лідери за динамікою приросту депозитів фізичних осіб і майже втричі збільшив свою частку на ринку — із 7,12 % 2014 року до 21,92 % на кінець 2018-го;
- банк здобув лідерство на ринку іпотечних кредитів;
- зайняв 14 % ринку автокредитування, хоча два роки тому взагалі не видавав автокредити;
- Ощадбанк посів друге місце на ринку в картковому бізнесі, довівши кількість активних карток до 6,1 млн;
- банк розвиває додаток «Ощад 24/7» і наповнює його новими продуктами і сервісами [5].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що банківський ритейл активно розвивається в напрямах збільшення ресурсної бази за умов залучення коштів населення, зростання споживчого кредитування, росту комісійних доходів за умов збільшення обсягів переказів, платежів за комунальні послуги, розрахунків за допомогою платіжних карток, розвитку альтернативних і нетрадиційних каналів продажів банківських продуктів.

Сучасний етап розвитку банківської діяльності в Україні характеризується тенденціями цифрофізації фінансово-економічних відносин. Результатом упровадження цих технологій є, насамперед, формування специфічних банківських продуктів які є єдиною системою синтезу ресурсів і технологій, що уможливлюють ефективність та якість забезпечення потреби клієнтів (Інтернет-банкінг, мобільний банкінг, електронний залишок, POS-термінали тощо). Український банківський ринок досяг великого прогресу в цифрових технологіях за останні роки. Хоча цей прогрес забезпечується кількома банками-лідерами, проте це стимулює інші банки інвестувати в розвиток онлайн-банкінгу і створення власного мобільного додатка. Одним із перспективних напрямів розвитку банківського ритейлу є подальше вдосконалення дистанційного обслуговування клієнтів. Просування дистанційних сервісів дозволить розвантажити роботу відділень банку, а для клієнта допоможе зекономити час.

Перспективним напрямом розвитку банківського ритейлу є забезпечення цілодобової діяльності контакт-центру. Можливі канали взаємодії з контакт-центром зображено на *рис. 4*.

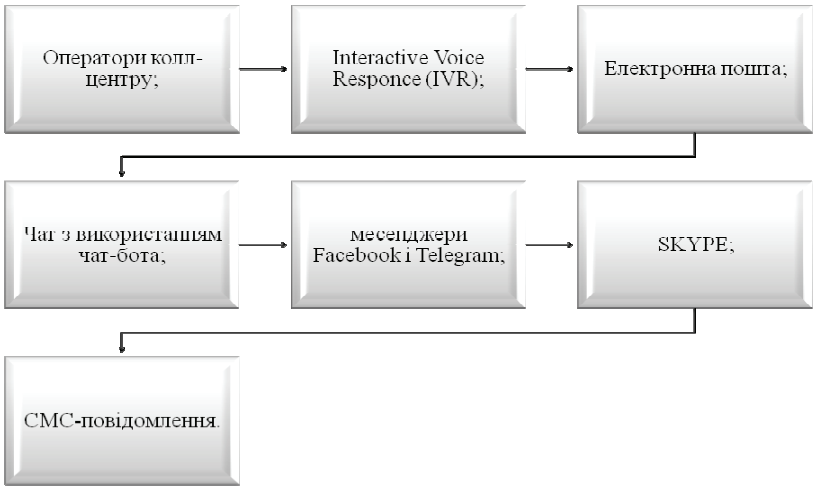

Рис. 4. Канали взаємодії з контакт-центром

Примітка. Авторська розробка.

Важливою складовою банківського обслуговування є наявність системи Інтерактивного голосового меню (IVR), яка дозволяє автоматизувати обробку запитів клієнтів і максимально швидко знайти відповіді на запитання, не використовуючи при цьому працівника банку. Ця система допомагає відсіяти типові звернення клієнтів банку і знизити навантаження на оператора.

Абсолютна більшість банків використовують розрізнені системи для обслуговування різних операцій, що позначається, перш за все, на швидкості і якості обслуговування клієнтів. Єдине операційне вікно системи XRM Banking консолідує дані з усіх наявних джерел, систем (додатків) і дозволяє обслуговувати всі необхідні процеси співробітниками фронт-офісу в єдиному інтерфейсі швидше і якісніше [10].

Перевагами для клієнта в цьому разі є швидкість і зручність банківського обслуговування. Перспективним для банків є і партнерство між банками і ритейл-компаніями, що обіцяє додаткові вигоди й можливості для обох сторін [4].

Вигода для банку в такій співпраці полягає у створенні нових джерел доходу і розширенні переліку клієнтів банку, оскільки ритейлери мають у своєму розпорядженні велику клієнтську базу. А для ритейлера співпраця з банком дасть можливість створювати нові джерела доходу — від надання фінансових послуг або випуск карти ритейлера.

Також варто зазначити, що соціальні Інтернет-мережі дають можливість розвиткові банківського ритейлу, що говорить про потребу активного застосування інструментів цих мереж до системи програмного забезпечення надання послуг банками.

Висновки. Розвиток банківської діяльності в Україні характеризується тенденціями використання цифрових технологій та універсалізації фінансово-економічних відносин, тому за таких умов перспективними напрямами для подальшого розвитку банківського ритейлу в Україні є: подальше вдосконалення дистанційного обслуговування клієнтів; забезпечення цілодобової діяльності контакт-центру банку; підвищення ефективної роботи фронт-офісу за допомогою використання у діяльності системи «єдиного вікна»; партнерство між банківськими установами і ритейл-компаніями. Розвиток зазначених перспективних напрямів дасть можливість у подальшому охопити банківським установам практично всі сфери ринку фінансових послуг, залучити значно більшу кількість споживачів за рахунок використання інновацій, що спрямовані на максимальне задоволення потреб клієнтів та створення оптимально зручних умов отримання цих банківських послуг.

Список використаної літератури

1. Васильєва Т. А. Фактори впливу на стратегічне управління банківським ритейлом [Електронний ресурс] / Васильєва Т. А., Кривич Я. М., Леміш І. О. // Механізм регулювання економіки. — 2018. — № 3. — Режим доступу : http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_38/Tetyana_A_Vasilyeva_Yana_M_Kryvych_Inna_O_LemishFactors_Influencing_Strategic_Management_of_Banking_Retail.pdf.
2. Наглядова статистика [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#.
3. Огляд ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури України за 2018 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687.

4. Голуб Г. Г. Ритейл у банківському секторі України [Електронний ресурс] / Г. Г. Голуб, О. П. Сідельник // SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE. — 2018. — № 2 (130). — С. 53—56. — Режим доступу : http://ird.gov.ua/sep/sep20182(130)/sep20182(130)_053_HolubH,SidelnykO.pdf.
5. Консолідований звіт про управління АТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс] / Ощадний банк України. — Режим доступу : https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2019-04/oschadbank_report-0426_new_2in1.pdf.
6. Окрема фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, що закінчився 31 грудня 2018 року [Електронний ресурс] / Ощадний банк України. — 2019. — Режим доступу : https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2019-04/SSBU_18fsu_Separate.pdf.
7. Проміжна скорочена окрема фінансова звітність за дев'ять місяців, що закінчилися 30 вересня 2019 року [Електронний ресурс] / Ощадний банк України. — Режим доступу : https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2019-10/SSBU_separate_3Q_19_final.pdf.
8. Кількість користувачів «Ощад 24/7» [Електронний ресурс] / Ощадний банк України. — Режим доступу : https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/kilkist-koristuvachiv-oschad-247-perevischila-tri-milyoni.
9. Хто з банків видав більше карт [Електронний ресурс] / Мінфін. — Режим доступу : https://minfin.com.ua/ua/2019/03/22/37157975/.
10. Галузеві XRM рішення – Єдине вікно для фронт-офісу банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://crm.ua/ua/instrymentyi-obsluzhivaniya-dlya-front-ofisa-banka.

References

1. Vasylieva, T. A., Kryvych, Ya. M., & Lemish, I. O. (2018). Faktory vplyvu na stratehichne upravlinnia bankivskym ryteilom [Factors for the strategic management of bank retail]. *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky —The mechanism of regulation of the economy, 3*. Retrieved from http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_38/Tetyana_A_Vasilyeva_Yana_M_Kryvych_Inna_O_LemishFactors_Influencing_Strategic_Management_of_Banking_Retail.pdf [in Ukrainian].
2. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Nahliadova statystyka [Supervisory statistics]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision# [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Ohliad rynku platizhnykh kartok ta platizhnoi infrastruktury Ukrainy za 2018 rik [Overview of the market of payment cards and payment infrastructure of Ukraine for 2018]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687 [in Ukrainian].
4. Holub, H. H., & Sidelnyk, O. P. (2018). *Ryteil u bankivskomu sektori Ukrainy [Retail in the banking sector of Ukraine*]. *SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE, 2 (230),* 53—56. Retrieved from http://ird.gov.ua/sep/sep20182(130)/sep20182(130)_053_HolubH,SidelnykO.pdf [in Ukrainian].
5. Oshchadnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Konsolidovanyi zvit pro upravlinnia AT «Oshchadbank» [Consolidated Management Report of Oschadbank]*. Retrieved from https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2019-04/oschadbank_report-0426_new_2in1.pdf [in Ukrainian].
6. Oshchadnyi bank Ukrainy. (2019). *Okrema finansova zvitnist ta zvit nezalezhnoho audytora za rik, shcho zakinchyvsia 31 hrudnia 2018 roku [Separate financial statements and Independent Auditor's Report for the year ended December 31, 2018]*. Retrieved from https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2019-04/SSBU_18fsu_Separate.pdf [in Ukrainian].
7. Oshchadnyi bank Ukrainy. (2019). *Promizhna skorochena okrema finansova zvitnist za deviat misiatsiv, shcho zakinchylysia 30 veresnia 2019 roku [Interim Condensed Separate Financial Statements for the nine months ended September 30, 2019]*. Retrieved from https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2019-10/SSBU_separate_3Q_19_final.pdf [in Ukrainian].
8. Oshchadnyi bank Ukrainy. (n. d.). *Kilkist korystuvachiv «Oshchad 24/7» [Number of 24/7 Savings Users]*. Retrieved from https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/kilkist-koristuvachiv-oschad-247-perevischila-tri-milyoni [in Ukrainian].
9. Minfin. (n. d.). Khto z bankiv vydav bilshe kart [Who from the banks issued more cards]. *minfin.com.ua.* Retrieved from https://minfin.com.ua/ua/2019/03/22/37157975/.
10. Haluzevi XRM rishennia — Yedyne vikno dlia front ofisu banku [Industry-wide XRM Solution — Single window for front of bank office]. (n. d.). *crm.ua.* Retrieved from https://crm.ua/ua/instrymentyi-obsluzhivaniya-dlya-front-ofisa-banka [in Ukrainian].

УДК 368.03:336.07

ОПЕРАТИВНИЙ І СТРАТЕГІЧНИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Ткаченко Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
Інститут післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: tkachenko_nt@ukr.net

Селіверстова Людмила Сергіївна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет
e-mail: drls25@ukr.net

Анотація. З'ясовано цільові орієнтири страхової компанії та здійснено їхню класифікацію з урахуванням різних критеріїв, а саме: за ступенем важливості, можливістю вимірювання, строками реалізації, ступенем охоплення та поставленою метою.

Обґрунтовано значущість контролінгу як системи, що покликана забезпечити як координаційну, методичну та інформаційну підтримку менеджменту компанії у процесі ухвалення управлінських рішень, так і оцінювати внутрішні можливості та резерви страховика в умовах ризикового середовища.

Визначено сутність, специфічні ознаки і завдання стратегічного контролінгу в діяльності страхової компанії задля забезпечення конкурентних переваг, фінансової стійкості та ефективного її розвитку. З'ясовано інструментальну базу стратегічного контролінгу. Представлено основні елементи оперативного контролінгу та унаочнено основні його інструменти, що використовуються у практичній діяльності страховиків. Акцентовано увагу на основних відмінностях між стратегічним та оперативним контролінгом страховика в розрізі таких позицій, як: цільова спрямованість, часовий горизонт, наявність альтернатив, широта охоплення, напрям роботи, джерельна база, ступінь деталізації, точність оцінок та рівень структуризації проблем.

Ключові слова: стратегічний контролінг, оперативний контролінг, стратегія, фінансова стійкість, платоспроможність, інструментарій контролінгу, страхова компанія.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 3; бібл.: 8.

OPERATIONAL AND STRATEGIC CONTROLLING AS A TOOL FOR EFFECTIVE DEVELOPMENT OF INSURANCE COMPANIES

Tkachenko Nataliia,
Doctor of Economics, Professor,
Institute of Postgraduate Education
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
e-mail: tkachenko_nt@ukr.net

Seliverstova Liudmyla,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of Department of Finance,
Kyiv National University of Trade and Economics
e-mail: drls25@ukr.net

Abstract. Modern business conditions require investors and managers of insurance companies to take innovative approaches to the production of managerial decisions in the financial plane, that is why it is advisable to apply the ideas of controlling, through which the effective functioning of the company in the long run.

The aim of the article is to investigate the peculiarities and importance of strategic and operational control in the activity of an insurance company and on this basis to find out the toolkit used in the decision-making process to ensure financial well-being and successful development of the company.

The objectives of the insurance company were clarified and their classification was made taking into account different criteria, namely: by importance, by measurement, by terms of implementation, by coverage and by purpose.

The importance of controlling as a system that aims to provide both coordination, methodological and information support to the management of the company in the process of making management decisions, as well as to assess the internal capabilities and reserves of the insurer in a risky environment is substantiated.

The essence, specific features and tasks of strategic controlling in the activity of an insurance company are determined to ensure competitive advantages, financial stability and its effective development. Strategic Control Toolkit has been identified. The basic elements of operational control are presented and its basic tools used in practical activity of insurers are specified. Attention is paid to the main differences between strategic and operational control of the insurer in terms of such positions as: targeting, time horizon, availability of alternatives, breadth of coverage, source, detail source, detail degree, accuracy of estimates and level of problems structuring.
Keywords: strategic controlling, operational controlling, strategy, financial stability, solvency, controlling tools, insurance company.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 3; bibl.: 8.

ОПЕРАТИВНЫЙ И СТРАТЕГИЧЕСКИЙ КОНТРОЛЛИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ

Ткаченко Наталья Владимировна,
доктор экономических наук, профессор,
Институт последипломного образования
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
e-mail: tkachenko_nt@ukr.net

Селиверстова Людмила Сергеевна,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов,
Киевский национальный торгово-экономический университет
e-mail: drls25@ukr.net

Аннотация. Выяснены целевые ориентиры страховой компании и осуществлена их классификация с учетом различных критериев, а именно: по степени важности, возможности измерения, срокам реализации, степени охвата и в соответствии с поставленной целью.

Обоснована значимость контроллинга как системы, с помощью которой обеспечивается как координационная, методическая и информационная поддержка менеджмента компании в процессе принятия управленческих решений, так и оценивание внутренних возможностей и резервов страховщика в условиях постоянно изменяющейся среды.

Определены сущность, специфические признаки и задачи стратегического контроллинга в деятельности страховой компании для обеспечения конкурентных преимуществ, финансовой устойчивости и эффективного ее развития. Выяснена инструментальная база стратегического контроллинга. Представлены основные элементы оперативного контроллинга и систематизированы базовые его инструменты, которые используются в практической деятельности страховщиков. Акцентировано внимание на основных отличиях между стратегическим и оперативным контроллингом страховщика в разрезе таких позиций, как: целевая направленность, временной горизонт, наличие альтернатив, широта охвата, направление работы, информационные источники, степень детализации, точность оценок и уровень структуризации проблем.
Ключевые слова: стратегический контроллинг, оперативный контроллинг, стратегия, финансовая устойчивость, платежеспособность, инструментарий контроллинга, страховая компания.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 3; библ.: 8.

Вступ. Наразі найбільш актуальними викликами у процесі управління страховою компанією, зокрема фінансового управління, є питання у сфері ухвалення управлінських фінансових рішень. Для розв'язання таких проблем влучним є застосування ідей контролінгу, за допомогою якого відбувається ефективне функціонування компанії в довгостроковій перспективі. До того ж сучасні умови ведення бізнесу вимагають від інвесторів і керівників страхових компаній інноваційних підходів до продукування управлінських рішень у фінансовій площині.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Особливе місце серед теоретиків контролінгу посідають Р. Манн, Е. Майєр, Дж. Вербер, Х.-Дж. Фольмут, Д. Хан та ін. Подальший розвиток теоретичні постулати та практичні засади функціонування контролінгу знайшли в роботах М. О. Гуменюк, І. В. Попової, М. В. Тарасюка, О. О. Терещенка, Т. О. Терещенко,

М. О. Журавель, Н. В. Ткаченко, В. Шульца та ін. Разом із тим у сучасній теорії контролінгу малодослідженою галуззю знань залишається саме дослідження контролінгу в діяльності страхових компаній, його зовнішнього оточення і механізму функціонування.

Метою статті є дослідження особливостей і значущості стратегічного та оперативного контролінгу в діяльності страхової компанії та на цій підставі з'ясування інструментальної бази, використовуваної у процесі ухвалення управлінських рішень з метою забезпечення фінансового благополуччя та успішного розвитку компанії.

Результати дослідження. Не можна заперечити той факт, що в сучасних умовах контролінг виступає механізмом ринкової економіки, за допомогою якого можна передбачити та оцінити фінансове, господарське і ділове позиціонування компанії, щоби своєчасно застосувати комплекс заходів з оптимізації діяльності компанії з метою досягнення поставлених цілей. Цілі впровадження системи контролінгу є похідними від визначених цільових орієнтирів функціонування окремої компанії.

У теперішній час відбувається об'єктивний процес зростання ролі та значущості функцій управління, покликаних забезпечувати реалізацію встановлених компаніями цільових орієнтирів. Такі цілі можуть бути класифіковані на підставі різних критеріїв.

Так, за ступенем важливості цілі можуть бути визначені як стратегічні та оперативні. Стратегічні цілі — це цілі, пов'язані зі зміцненням становища страхової компанії на ринку. До розряду стратегічних цілей можна віднести розроблення базової ділової стратегії, зростання частки присутності на ринку, підвищення темпів зростання бізнесу, запровадження нових та поліпшення спектра наявних послуг та/або продуктів, зменшення витрат виробництва порівняно з конкурентами, удосконалення організаційної структури, оптимізація каналів збуту послуг та/або продуктів, отримання високого місця в рейтингу тощо. Як оперативними цілями можуть бути визначені: пришвидшення зростання доходів компанії, досягнення встановлених обсягів надходження грошових потоків, зростання прибутковості, підвищення ціни акцій тощо.

За строками реалізації цілі поділяються на довгострокові, середньострокові і короткострокові.

За поставленою метою цілі можуть бути фінансово-економічними, організаційно-технічними, маркетинговими, управлінськими тощо.

За можливістю вимірювання цілі можуть бути кількісними, тобто такими, які можна виміряти у цифрових показниках, та якісними, вимірювання яких кількісно є неможливим, але реалізація яких сприяє зростанню якості функціонування страховика і, зрештою, реалізується в підвищенні його дохідності тощо.

За рівнем і ступенем охоплення цілі поділяють на генеральні, головні та специфічні. Генеральна ціль виражається в місії компанії. Головні цілі відображають досягнення на певну дату бажаного результату для компанії в цілому. Специфічні цілі розробляють для підрозділів страховика і підпорядковані вони досягненню генеральної і головних цілей. Узагальнену систему цілей страхової компанії представлено на *рис. 1*.

Рис. 1. Узагальнена система цілей страхової компанії

Примітка. Авторська розробка.

У сучасних ринкових умовах адекватне визначення і досягнення всієї різноманітності поставлених перед страховою компанією цілей суттєво ускладнюється. Це, у свою чергу, зумовлює все більше зростання ролі менеджменту в її діяльності і паралельно з цим викликає якісні зміни структури та методів управління страховими компаніями. Вказані вище фактори призводять до формування аналітико-синтетичної під-

системи ефективного управління страховою компанією, яка б забезпечувала отримання, узагальнення, обробку інформації та на підставі цього напрацьовувала і реалізовувала б адекватні управлінські рішення, покликані забезпечувати успішне виконання всього спектра визначених менеджментом страховика цілей, а отже, і його поступальний розвиток і фінансову стійкість [1; 2].

У сучасних умовах роль підсистеми, покликаної забезпечувати ефективний менеджмент страховика, з описаними вище функціями, може виконувати контролінг. Метою контролінгу є забезпечення інтеграції управлінських підсистем підприємства в єдину комплексну систему, призначену для адаптації суб'єкта господарювання до змін у зовнішньому і внутрішньому середовищах [3].

Якщо розглядати контролінг щодо його застосування у практиці діяльності страхових компаній, то в широкому розумінні слова він являє собою систему управління страховою компанією, яка забезпечує методичну та інструментальну базу для підтримання основних функцій її менеджменту, а також оцінки ситуації з метою ухвалення рішень. У вузькому розумінні слова контролінг — це сукупність функціональних стратегій і методичних рекомендацій з різних аспектів діяльності страховика, спрямованих на забезпечення ухвалення належних рішень у ході його діяльності.

Отже, виходячи із зазначеного, контролінг являє собою концепцію ефективного управління страховою компанією з метою успішного і довгострокового розвитку на фінансовому ринку. За своїм призначенням він покликаний як забезпечити координаційну, методичну та інформаційну підтримку менеджменту компанії у процесі ухвалення управлінських рішень, так і оцінювати внутрішні можливості та резерви страховика в умовах ризикового середовища. Варто відмітити, що контролінг охоплює як стратегічну, так і оперативну сторони діяльності страхової компанії [4].

У свою чергу, стратегічний контролінг покликаний забезпечити ефективне використання наявних у компанії конкурентних переваг задля стійкого конкурентного і довгострокового розвитку. Стратегічний контролінг координує функції стратегічного аналізу, планування та коригування стратегії; контролює функціонування всієї системи в цілому, а також розвиває підсистему інформаційного забезпечення. Стратегічний контролінг забезпечує обґрунтованість стратегічних планів, провадить контроль за їхніми досягненнями та аналізує значення досягнутих індикаторів виконання стратегічних орієнтирів.

Стратегічний контролінг орієнтований також на оцінку зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування страховика з метою ідентифікування можливостей виживання, проведення антикризової політики, підтримання позитивних зрушень і впровадження новацій.

Основні завдання стратегічного контролінгу представлено на *рис. 2*.

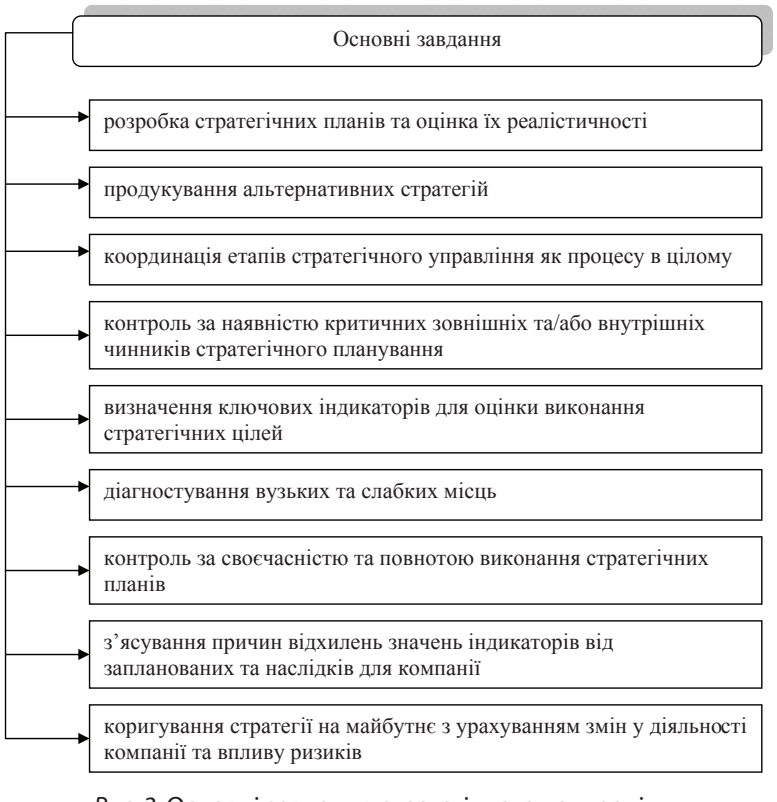

Рис. 2. Основні завдання стратегічного контролінгу

Примітка. Авторська розробка.

Відповідно інструментальну базу стратегічного контролінгу представлено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Інструментарій стратегічного контролінгу

Назва інструменту	Коротка характеристика
SWOT-аналіз	Аналіз сильних і слабких сторін страхової компанії, оцінка можливостей і загроз
Портфоліо-аналіз	Аналіз розподілу діяльності страхової компанії в розрізі окремих стратегій і відносно сфер (страхова, перестрахова і фінансова діяльність) продуктів та ринків
Аналіз стратегій за Портером	Оцінка конкурентної позиції страхової компанії
Аналіз БКГ (BCG)	Діагностування поточного і майбутнього стану компанії через визначення власної частки ринку в загальній його сукупності
Аналіз стратегічних витрат	Аналіз витратної частини для досягнення цілей підвищення конкурентоспроможності страхової компанії
Метод сценаріїв	Ситуаційний підхід в ухваленні управлінських рішень за умов нестабільності та невизначеності. Прогнозування результатів розвитку окремих ситуацій
Аналіз концепції життєвого циклу продукції	Правильне визначення стратегії бізнесу для кожного етапу життєдіяльності страхового продукту на ринку
Модель McKinsey «7C»	Метод дослідження розвитку страхової компанії за окремими складовими
Система раннього попередження	Здатність попередження реалізації негативного розвитку окремої ситуації
Аналіз впливу ринкової стратегії на прибуток PIMS	Імплементування досвіду інших страховиків при виборі більш ефективних способів реалізації перспективних заходів для отримання високих доходів

Примітка. Авторська розробка.

Натомість оперативний контролінг спрямований на досягнення конкретних, або, іншими словами, часткових, запланованих цілей. Оперативний контролінг орієнтований на поточне планування і є основою стратегічного планування страхової компанії; під ним також розуміється процедура повсякденного контролю за процесами, що відбуваються у страховій компанії, а також моніторинг їхніх змін і відхилень від бажаного заданого рівня. Він більшою мірою сприяє методичній, інформаційній і методологічній підтримці топменеджменту і, таким чином, забезпечує вирішення короткострокових пріоритетів. Звідси зрозумілим є, що основне призначення оперативного контролінгу полягає в систематичному моніторингу страхової компанії щодо слідування визначеній траєкторії руху.

Оперативний контролінг орієнтований на короткостроковий результат у діяльності страхової компанії, тому його інструментарій принципово відрізняється від інструментарію стратегічного контролінгу. У *табл. 2* унаочнено основні інструменти оперативного контролінгу, що використовуються у практичній діяльності страховика.

Таблиця 2

Основний інструментарій оперативного контролінгу

Назва інструменту	Коротка характеристика
Адитивні моделі ефективності	Оцінювання рівня ефективності та визначення факторів впливу на зміну такого рівня ефективності
Мультиплікативні моделі ефективності	Дослідження впливу неявних факторів на результативність діяльності страхової компанії
Система відносних показників	Діагностування структури змін у страховій, перестраховій і фінансовій діяльності страховика, його структурних підрозділах, з'ясування причин такої зміни
Система бюджетів	Інструмент для управління доходами, витратами, фінансовою стійкістю та платоспроможністю страховика

Примітка. Авторська розробка.

Принципова відмінність оперативного контролінгу від стратегічного полягає в тому, що він, насамперед, контролює та оцінює ефективність виконання окремих функцій і робіт у процесі поточної діяльності компанії. Натомість стратегічний контролінг, перш за все, характеризує ефективність реалізації загальної стратегії, доцільність подальшого слідування відповідно до визначених пріоритетів. Відмінності між стратегічним і оперативним контролінгом наведено в *табл. 3*.

Для забезпечення ефективної роботи стратегічного контролінгу важливим є дотримання оптимального розподілу обов'язків за різними підрозділами страхової компанії. Тому для досягнення окреслених цілей належного функціонування системи контролінгу в страхових компаніях доцільним є виділення трьох основних її завдань [5—8]:

по-перше, побудова і підтримка інфраструктури для управління дохідністю. Логічним є те, що у процесі реалізації такого завдання для контролінгу надаються системоутворювальні функції. Це пояснюється тим, що організаційна структура страховика, системи планування та контролю, а також система акумулювання та розповсюдження інформації повинні відповідати прийнятій концепції, зокрема орієнтації на прибутковість;

по-друге, провадження аналітичних процедур повинно відбуватися послідовно, тобто від планування до наступного контролю;

по-третє, чітке виконання окремих функцій страхового менеджменту згідно з принципами, які спрямовані на підвищення дохідності страховика.

Таблиця 3

Основні відмінності між стратегічним та оперативним контролінгом страховика

Ознаки	Стратегічний контролінг	Оперативний контролінг
Цільова спрямованість	Забезпечення фінансової стійкості, гнучкості та розвитку в умовах ризикового середовища	Забезпечення прибутковості та платоспроможності страховика
Часовий горизонт	Довгострокові та середньострокові завдання	Середньострокові та короткострокові завдання
Наявність альтернатив	Широке розмаїття альтернативних варіантів	Обмежене коло можливих альтернатив
Широта охоплення	Концентрація на окремих важливих позиціях	Охоплення усіх функціональних сфер
Напрям роботи	Зовнішнє і внутрішнє середовище компанії	Фінансова стійкість страховика, ефективність і прибутковість його діяльності
Джерельна база	Зовнішнє середовище	Внутрішнє середовище страховика
Ступінь деталізації	Невисокий	Високий
Точність оцінок	Значна кількість приблизних та суб'єктивних оцінок	Висока точність оцінок
Рівень структуризації проблем	В основному проблеми не структуровані	Високий рівень структуризації проблем

Примітка. Авторська розробка.

Разом із тим, на нашу думку, підвищення прибутку не повинно бути єдиною самоціллю. Абсолютно прийнятними є ситуації, коли в окремі періоди може відбуватися зниження дохідності на фоні вирішення довгострокових стратегічних завдань. І в такій ситуації важливе місія належить саме контролінгу як системі, яка інтегрує, координує управлінську діяльність компанії та спрямовує на досягнення стратегічних і оперативних цілей її розвитку на основі використання специфічного інструментарію.

Висновки. Наприкінець, слід зазначити, що контролінг сьогодні дійсно потрібно сприймати як важливу концепцію, потрібну для успішного ведення страхової діяльності та забезпечення конкурентоспроможності, фінансової стійкості й поступального розвитку компанії. Розмежування понять «стратегічний контролінг» та «оперативний контролінг» є актуальним у частині окреслення цільової спрямованості та перспектив розвитку за допомогою використання спеціального набору інструментів при плануванні, аналізі та контролі фінансової діяльності страхової компанії. У стратегічному контролінгу результати аналізу використовуються на всіх етапах і впливають на трансформування напрямів діяльності страховика, на цьому підґрунті визначаються також цільові пріоритети компанії. А оперативний контролінг слугує для своєчасного ідентифікування і виміру впливу різноманітних факторів на динаміку фінансових показників, установлення причино-наслідкових зв'язків при ухваленні управлінських рішень для підтримання фінансової стійкості та платоспроможності страхових компаній.

Список використаної літератури

1. Ткаченко Н. В. Основні завдання та інструменти контролінгу фінансової стійкості страхової компанії / Н. В. Ткаченко // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 3 (193). — С. 38—43.
2. Schultz V. Basiswissen Controlling. Instrumente für die Praxis / V. Schultz. — München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2010.
3. Тарасюк М. В. Основні етапи та причини розвитку концепції контролінгу / М. В. Тарасюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 19. — С. 20—24.
4. Rambusch R. Interne Kundenzufriedenheit mit dem Controllerbereich / R . Rambusch. — Wiesbaden : Gabler Verlag Springer Fachmedien, 2012.
5. Терещенко Т. О. Фінансовий контролінг у системі управління компанією / Т. О. Терещенко, М. О. Журавель, М. О. Гуменюк // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. — 2017. — Вип. 20. — С. 584—588.
6. Попова І. В. Проблеми удосконалення фінансового контролю страхових компаній [Електронний ресурс] / І. В. Попова // Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 6. — С. 200—206. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_6_44.
7. Терещенко О. О. Фінансовий контролінг : [навч. посіб.] / О. О. Терещенко, Н. Д. Бабяк. — Київ : КНЕУ, 2013. — 407 с.
8. Івахненков С. В. Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології / С. В. Івахненков, О. В. Меліс. — Київ : Знання, 2009. — 319 с.

References

1. Tkachenko, N. V. (2012). Osnovni zavdannia ta instrumenty kontrolinhu finansovoi stiikosti strakhovoi kompanii [Main tasks and instruments of controlling the financial stability of an insurance company]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine, 3*, 38—43 [in Ukrainian].
2. Schultz, V. (2010). Basiswissen Controlling. Instrumente für die Praxis. München: Deutscher Taschenbuch Verlag [in Deutsch].
3. Tarasiuk, M. V. (2008). Osnovni etapy ta prychyny rozvytku kontseptsii kontrolinhu [Main stages and reasons for the development of the concept of controlling]. *Investytsii: praktyka ta dosvi — Investments: practice and experience, 19*, 20—24 [in Ukrainian].
4. Rambusch, R. (2012). Interne Kundenzufriedenheit mit dem Controllerbereich. Wiesbaden: Gabler Verlag Springer Fachmedien [in Deutsch].
5. Tereshchenko, T. O. Zhuravel, M. O., & Humeniuk, M. O. (2017). Finansovyi kontrolinh u systemi upravlinnia kompaniieiu [Controlling in the Company's Management System]. *Mykolaivskyi natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlynskoho — Nikolaev National University named after V. O. Sukhomlinsky, 20*, 584—588 [in Ukrainian].
6. Popova, I. V. (2012). Problemy udoskonalennia finansovoho kontroliu strakhovykh kompanii [Problems of improvement of financial control of insurance companies]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Formation of market relations in Ukraine, 6*, 200—206. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_6_44 [in Ukrainian].
7. Tereshchenko, O. O., & Babiak, N. D. (2013). *Finansovyi kontrolinh [Financial Controlling]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
8. Ivakhnenkov, S. V., & Melis, O. V. (2009). *Finansovyi kontrolinh: metody ta informatsiini tekhnolohii [Financial Controlling: Methods and Information Technologies]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

УДК 336.72

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Тяжкороб Ірина Володимирівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ira.tyazhkorob@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8260-5999

Марканич Тетяна Романівна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: taniamarkanych@gmail.com

Анотація. Виділено напрями розвитку соціального інвестування у вітчизняних банках з урахуванням зарубіжного досвіду, які полягають у вдосконаленні механізму державного регулювання процесу соціального інвестування; удосконаленні механізму взаємодії державних, регіональних органів влади і бізнес-структур, зокрема банків, а також удосконаленні механізму соціального інвестування в банківській структурі. Акцентовано увагу на доцільності вдосконалення податкового законодавства, яке регулює благодійництво; ухвалення проєкт-документа «Концепція національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні» та єдиних стандартів нефінансової звітності суб'єктів господарювання; організації ринку зелених облігацій. Наголошено, що для підвищення ефективності менеджменту корпоративної соціальної відповідальності банків доцільними є подальша імплементація принципів корпоративної соціальної відповідальності, підвищення рівня інформаційної відкритості банків; розширення переліку фінансових послуг банків, обумовлених соціальними та екологічними чинниками.
Ключові слова: соціальне інвестування, соціальні інвестиції, розвиток, імпакт-інвестування, банки.
Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 13.

PROSPECTS OF SOCIAL INVESTMENT DEVELOPMENT IN THE BANKING SECTOR

Tiazhkorob Iryna,
Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: ira.tyazhkorob@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8260-5999

Markanych Tetiana,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: taniamarkanych@gmail.com

Abstract. The directions of development of social investing in domestic banks are presented taking into account foreign experience. Areas of development of social investment in domestic banks include a number of measures at the macroeconomic level of management (improvement of the mechanism of state regulation of the process of social investment); at the mesoeconomic level (improvement of the mechanism of interaction between state, regional authorities and business structures, in particular banks) and microeconomic level (improvement of the mechanism of social investment at the level of the banking structure). Emphasis is placed on the need to improve the regulatory framework for regulating investment activity in the light of current trends in the world, including the improvement of tax legislation on charity; adoption of the draft document "Concept of the National Strategy for Corporate Social Responsibility in Ukraine"; adoption of uniform standards for non-financial reporting by entities that meet international standards; development and adoption by the government of a concept and action plan for the implementation of the green bond market. It is emphasized that in order to increase the efficiency of corporate social responsibility management of banks, it is advisable to further implement the principles of corporate social responsibility, to increase the level of disclosure of information on corporate social responsibility; expand the list of banks' financial services, taking into account social and environmental factors based on current domestic and international experience. New models of partnership in the implementation of social investing are conducting social projects contests, implementation of corporate volunteer programs, development of social entrepreneurship, impact investing.
Keywords: social investment, social investment, development, impact investing, banks.
Formulas: 0; fig. 1; tabl. 0; bibl.: 13.
JEL Classification G21, M14

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ

Тяжкороб Ирина Владимировна,
доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ira.tyazhkorob@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8260-5999

Марканич Татьяна Романовна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: taniamarkanych@gmail.com

Аннотация. Выделены направления развития социального инвестирования в отечественных банках с учетом зарубежного опыта, которые заключаются в совершенствовании механизма государственного регулирования процесса социального инвестирования; совершенствовании механизма взаимодействия государственных, региональных органов власти и бизнес-структур, в частности банков, а также совершенствовании механизма социального инвестирования в банковской структуре. Акцентировано внимание на необходимости совершенствования налогового законодательства, регулирующего благотворительную деятельность; принятия проект-документа «Концепция национальной стратегии социальной ответственности бизнеса в Украине» и единых стандартов нефинансовой отчетности субъектов хозяйствования, организации рынка зеленых облигаций. Отмечено, что для повышения эффективности менеджмента корпоративной социальной ответственности банков целесообразна дальнейшая имплементация принципов корпоративной социальной ответственности, повышение уровня информационной открытости банков, касающаяся корпоративной социальной ответственности; расширение перечня финансовых услуг банков, обусловленных социальными и экологическими факторами.

Ключевые слова: социальное инвестирование, социальные инвестиции, развитие, импакт-инвестирование, банки.

Формул: 0; рис.: 1 табл.: 0; библ.: 13.

Вступ. За оцінками експертів, перспективи соціального інвестування в нашій країні дуже великі. Цей вид діяльності здатний замінити собою громіздкі і корупційно небезпечні державні проєкти в соціальній сфері. Оскільки соціальне інвестування працює точково, охоплюючи різні напрями діяльності одночасно, а наслідки помилок є меншими і зворотний зв'язок виникає миттєво, віддачу видно відразу, тому не доводиться сумніватися, що майбутнє — саме за такими рішеннями [1].

Аналіз досліджень і постановка завдання. Розв'язанню проблем підвищення соціальної значимості банківського сектору в забезпеченні сталого розвитку економіки і суспільства, імплементації принципів корпоративної соціальної відповідальності в діяльності банків, виокремленню соціальних пріоритетів як фактору та інструменту управління банківськими ризиками приділено увагу у працях вітчизняних і зарубіжних учених [1—13] та ін.

Попри значні результати наукових досліджень у галузі соціального інвестування, ретельний аналіз економічної літератури показав, що в наукових працях фрагментарно викладено шляхи розвитку соціального інвестування в банківському секторі. Отже, *метою статті* є узагальнення перспективних напрямів розвитку соціального інвестування у вітчизняних банках з урахуванням зарубіжного досвіду.

Результати дослідження. За результатами узагальнення вітчизняних теоретичних і практичних надбань у галузі соціального інвестування [1—13] можна виділити три перспективні взаємопов'язані та взаємообумовлені напрями розвитку соціального інвестування в банківському секторі України (*рис.*).

Так, один з основних напрямів полягає в удосконаленні механізму державного регулювання процесу соціального інвестування [2], створенні чіткої, зрозумілої та прозорої законодавчої бази; прийнятті єдиних стандартів нефінансової звітності суб'єктів господарювання, гармонізованих із стандартами, прийнятими у світовій практиці.

При цьому, як наполягають економісти, потрібне не просто введення законодавчо встановленої обов'язковості складання нефінансової звітності, а розроблення її методологічної основи [3]. У такому разі зростатиме не тільки кількість документів, а й удосконалюватиметься їхня якість, що сприятиме полегшенню розуміння й уможливить зіставлення даних зацікавленими сторонами та в кінцевому підсумку позитивно позначиться на підвищенні ефективності діяльності самих банківських установ у результаті усунення виявлених у ході підготовки звіту «вузьких місць».

Удосконалення механізму партнерства держави і бізнес-структур, де будуть чітко визначені права і обов'язки сторін, мотивації та очікувані результати

соціального інвестування, є ще одним загальним напрямом розвитку соціального інвестування в нашій країні. При цьому державі належатиме пріоритетна роль в управлінні соціальними проєктами на основі урізноманітнення форм державно-приватного партнерства в рамках цільових програм. У цьому зв'язку потребують оптимізації й організаційно-правові методи, що мають передбачати оцінку соціальної ефективності запланованих інвестиційних проєктів. Серед інших критеріїв, усі інвестиційні проєкти мають бути регіонально і соціально орієнтованими, а також передбачати оцінку прогнозних екологічних наслідків інвестицій.

Напрями розвитку соціального інвестування у вітчизняних банках	
удосконалення механізму державного регулювання процесу соціального інвестування	удосконалення нормативно-правової бази щодо регулювання інвестиційної діяльності з урахуванням сучасних тенденцій у світі, у тому числі вдосконалення податкового законодавства щодо благодійництва
	прийняття проєкт-документа «Концепція національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні»
	прийняття єдиних стандартів нефінансової звітності суб'єктів господарювання, гармонізованих із стандартами, прийнятими у світовій практиці
	розроблення і ухвалення Урядом концепції і плану дій для запровадження ринку зелених облігацій
удосконалення механізму взаємодії державних, регіональних органів влади та бізнес-структур, зокрема банків	формування банку соціальних проблем, соціальних та інформаційних програм (проєктів)
	формування нових моделей партнерства (проведення конкурсів соціальних проєктів, реалізація корпоративних волонтерських програм, розвиток соціального підприємництва, що перетворює інвестування) та механізму їх функціонування (визначення прав і обов'язків сторін, мотивації та очікуваних результатів)
	оптимізація організаційно-правових методів оцінки соціальної ефективності інвестиційних проєктів
підвищення ефективності менеджменту з корпоративної соціальної відповідальності банків	подальша імплементація принципів корпоративної соціальної відповідальності в банківську діяльність, підвищення рівня розкриття інформації банків з корпоративної соціальної відповідальності, зокрема не тільки якісної, а й кількісної
	створення та підтримка діяльності корпоративного фонду, який має на меті реалізацію соціальної діяльності банку та впровадження програм корпоративного спонсорства
	розширення переліку фінансових послуг банків, обумовлених соціальними та екологічними чинниками, ураховуючи сучасний міжнародний досвід

Рис. Перспективні напрями розвитку соціального інвестування у вітчизняних банках

Примітка. Авторська розробка.

У процесі соціального інвестування держава виступає провідним соціальним інвестором, який вибудовує свої відносини з різними суспільними групами.

Про доцільність поєднання інтересів комерційних банків та державних інституцій з метою посилення соціальної відповідальності перед суспільством зазначав Дж. К. Галабрайт. Так, розмірковуючи щодо можливостей подолання банками фінансових криз, він писав: «Почуття відповідальності у фінансовому секторі в цілому не є малим. Воно майже дорівнює нулю» [4]. Це відбувається внаслідок того, що соціальну відповідальність банківського бізнесу гальмують, насамперед, орієнтація значної частини банків на отримання прибутку будь-яким шляхом та ігнорування соціальних інтересів як самого персоналу банку, так і суспільства загалом. При цьому негативна дія зазначених чинників особливо посилюється в період загострення кризових явищ [5, с. 111].

Створення і розширення діяльності банків соціально орієнтованого типу має низку переваг [4], серед яких перш за все: можливість установлення партнерських відносин між банком, урядовими структурами, міжнародними організаціями і громадськістю; зростання вартості нематеріальних активів; поліпшення доступу до капіталів, зацікавленість і лояльність інвесторів (інвестиційних фондів); удосконалення і розвиток соціальної захищеності населення; підвищення фінансової грамотності населення та його інтегрованість на ринок фінансових послуг; орієнтація банківських продуктів на розв'язання соціальних проблем (лояльні умови іпотечного та споживчого кредитування); упровадження принципів чесного ведення бізнесу (повага до прав власності, захист добросовісної конкуренції, боротьба з корупцією, уникнення конфлікту інтересів, утримання від діяльності в неетичних сферах).

Важливим кроком у поширенні концепції КСВ, зокрема в банківській сфері, може стати ухвалення проєкт-документа «Концепція національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні», де буде

формалізовано національну модель корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), яка враховуватиме всі особливості українського суспільства і менталітету громадян, окреслить межі поняття КСВ і визначить основні її складові [6].

Одним з інструментів реалізації соціальної корпоративної відповідальності в банківському секторі можуть бути створення і підтримка діяльності корпоративного фонду, який має на меті реалізацію соціальної діяльності банку і впровадження програм корпоративного спонсорства, тобто надання різних ресурсів для створення об'єктів або споруд, підтримки організацій або заходів, які, здебільшого, мають публічний характер. Банки можуть реалізовувати політику корпоративної відповідальності через здійснення соціальних інвестицій, які спрямовуються на реалізацію довгострокових партнерських соціальних програм, спрямованих на підвищення рівня життя різних верств суспільства [7].

Крім того, зважаючи на те, що у вітчизняній банківській системі недостатньо широкий вибір соціальних продуктів і послуг (соціальні рахунки, іпотечне чи енергоощадне кредитування), тому можна розширити їхній перелік, ураховуючи наявний міжнародний досвід. Зокрема, банки також можуть здійснювати внесок у соціальну та екологічну складові сталого розвитку за рахунок активної позиції щодо впровадження ощадних технологій і підходів, спрямованих на збереження ресурсів і довкілля, зокрема програм «зелений офіс». Фінансовими послугами банків, обумовлені соціальними та екологічними чинниками, також є послуги з управління рахунками з обліку квот на викиди (вуглецевими рахунками); фінансове управління вуглецевими інвестиційними фондами; фінансове управління проєктами, спрямованими на зменшення викидів; посередницькі послуги на вуглецевих ринках; розширення послуг із похідними цінними паперами (деривативи тощо); консалтингові послуги щодо кредитування природоохоронних інвестиційних проєктів (чиста енергетика); послуга автоматичного пожертвування при розрахунку платіжною карткою; цільові депозити з нижчим відсотком; кредитування програм регіонального розвитку через цільове фінансування місцевих банків [7; 8, с. 134].

Відносно новим фінансовим інструментом, стрімкому розвиткові якого сприяв великий попит з боку соціально відповідальних інвесторів, що відмовляються вкладати кошти у проєкти, пов'язані з викопним паливом, і переорієнтовують потоки капіталу в екологічно чисті проєкти, є зелені облігації. Так, якщо 2007 року вперше у світі було випущено зелених облігацій на загальну суму 860 млн дол., то 2018-го цей показник становив уже 167 млрд дол., тобто він зріс у геометричній прогресії [9].

Згідно з переліком добровільних рекомендацій, розроблених представниками міжнародного фінансового сектору за допомогою Міжнародної асоціації ринків капіталу, зелені облігації — це облігації, надходження від розміщення яких будуть використовуватися виключно для фінансування або рефінансування (часткового або повного) нових та (або) чинних ухвалених зелених проєктів. При цьому до зелених проєктів відносять проєкти щодо відновлюваних і розвитку альтернативних джерел енергії; ефективного використання енергії; підвищення теплоізоляції житлових будинків; утилізації та переробки відходів; екологічно чистого транспорту; ефективного використання земельних ресурсів; збереження флори і фауни, водних ресурсів; адаптації до змін клімату [9].

Уперше зелені облігації були випущені такими наднаціональними структурами, як Всесвітній банк і Європейський інвестиційний банк, а згодом ініціативу підтримали й інші міжнародні банки розвитку. Сьогодні зелені облігації випускають також приватні компанії та фінансові установи, муніципалітети, органи державної влади [9].

Щодо нашої країни, то розроблення й ухвалення Урядом концепції і плану дій для запровадження ринку зелених облігацій залишається вкрай актуальним. Водночас можна погодитися з експертами, що втілення такої політики дозволить започаткувати процес залучення зеленого фінансування у країну, реалізація якого сприятиме скороченню використання викопного палива та освоєнню новітніх технологій у різних секторах економіки, виконанню Україною зобов'язань за міжнародними угодами у сфері енергоефективності та зміни клімату [9].

Для активізації процесу соціального інвестування як стратегії, яка, з одного боку, націлена на підвищення капіталізації українських компаній, а з другого — на збільшення їхньої участі в розв'язанні соціальних проблем регіону, необхідним є формування нового змістовного підходу. Як свідчить міжнародний досвід, новими моделями партнерства при реалізації соціального інвестування є проведення конкурсів соціальних проєктів, реалізація корпоративних волонтерських програм, розвиток соціального підприємництва, impact investing (перетворювальне інвестування).

Зокрема, у 2014—2017 рр. зростання обсягів світових інвестицій у проєкти impact investing становило 22 рази і досягло значення у 228 млрд дол. [10]. За оцінками Global Impact Investing Network (GIIN), наведеними в дослідженні Sizing of Impact Investing Marke Sizing of Impact Investing Market, обсяг ринку імпакт-інвестицій у даний час становить близько 502 млрд доларів США і формується понад 1 340 інвесторами різних типів із широким географічним охопленням їхньої діяльності. Максимальна концентрація капіталу спостерігається у фінансових інститутах розвитку, зокрема, 31 фінансовий інститут розвитку (DFI) управляє приблизно чвертю всіх активів галузі. Однак найбільш масовим є сегмент управлінців активами, який налічує понад 800 організацій, що контролюють близько 50 % загального обсягу інвестицій соціального впливу. Більшість інвестиційних організацій відносно невеликі: близько половини управляють менш ніж 29 млн дол. США кожна. Однак на ринку присутні і великі гравці, які управляють портфелем на суму понад 1 млрд дол. США [11].

Отже, для розв'язання соціальних і екологічних проблем у світі використовується достатньо значний обсяг інвестиційного капіталу і, на думку експертів, у найближчі роки позитивна тенденція збережеться. Затребуваність соціальної сфери, як можливості для забезпечення зайнятості людей, зростатиме більше, що більш автоматизованим стане промислове виробництво. Відтак у соціальну сферу надходитимуть й великі обсяги фінансів [10; 11]. Таким чином, високу конкурентоспроможність при прискоренні технологічного розвитку зможуть зберегти тільки ті країни, які вже сьогодні інвестують значні кошти в національну науку та освіту.

Зростання популярності імпакт-інвестування спостерігається і в банківському секторі. Зокрема, із 200 учасників майданчика Impact Investing World Forum в Лондоні 2017 року більшість були представниками банків, інвестиційних і сімейних фондів, які розглядають соціальноперетворювальні інвестиції як перспективний напрям для вкладення своїх коштів [12]. В Україні імпакт-інвестування також набирає своїх обертів: за останні чотири роки приклади подібних інвестицій з'явились у Києві, Львові, Одесі, Івано-Франківську та інших містах, однак тільки на рівні окремих підприємців.

Слід зазначити, що технологія перетворювальних інвестицій (соціального підприємництва) є новою посткризовою хвилею, яка вдосконалює технології фінансового інжинірингу, що з'явилася 1991 року. Зокрема, Майкл Портер, автор «Теорії конкурентних переваг країн», зазначив, що технологія перетворювальних інвестицій буде одним із найпотужніших чинників зростання світової економіки, призведе до перевороту в діловому світогляді [13]. Можливість створення економічної вартості шляхом створення соціальної цінності стане одним із найпотужніших драйверів світового економічного зростання. При цьому створення спільних цінностей буде ефективнішим і набагато стійкішим, аніж більшість сьогоднішніх корпоративних зусиль у соціальній сфері.

Зародження перетворювальних інвестицій у рамках соціального підприємництва в сучасному розумінні відбулося на початку 70—80-х рр. XX століття як ініціатива окремих фінансових інститутів, які мали за мету надання допомоги нужденним верствам населення. Водночас експерти зазначають, що не слід плутати інвестиції соціального впливу і благодійність. Хоча ці поняття іноді перетинаються. Зокрема, імпакт-інвестор свідомо може очікувати на негативний фінансовий результат за умов досягнення більш істотного соціального або екологічного впливу і як інструмент використовувати гранти. Однак якщо метою благодійності є тільки соціальний або екологічний ефект, а також вплив на імідж компанії, то імпакт-інвестор орієнтується на досягнення і соціального, і екологічного, і фінансового результатів [11].

Висновки. Перед тим, як вкладати кошти, будь-якому інвесторові важливо розуміти обсяг обґрунтованого соціального або екологічного ефекту, його цільову аудиторію, чи підлягає підприємство тиражуванню, зокрема за допомогою франшизи. У цьому зв'язку зрозумілими і затребуваними для імпакт-інвесторів є бізнес-моделі, пов'язані із працевлаштуванням. Оскільки в такому разі можна відстежити соціальний ефект, наприклад, скільки створено робочих місць для інвалідів.

Список використаної літератури

1. Павленко Д. Инвестиции в человеческий капитал Украине необходимы как системный фактор [Электронный ресурс] / Д. Павленко // Центр оценки социальных и экологических рисков. — Режим доступа : https://coser.com.ua/articles/61-investitsii-v-chelovecheskij-kapital-ukraine-neobkhodimy-kak-sistemnyj-faktor-2.
2. Заблодська І. В. Стратегічний аспект соціального інвестування в контексті регіонального розвитку / І. В. Заблодська, І. В. Тяжкороб, К. І. Сєребряк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2019. — Т. 4. — № 31. — С. 487—496.
3. Іваницька О. Соціальна відповідальність корпорацій і нефінансова звітність: врахування стандартів GRI в Україні / О. М. Іваницька, К. Ю. Цицик // Світовий досвід теорії та практики публічного управління : [зб. наук. пр. Інституту глобальних стратегій управління / за заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького]. — Острог : ІГСУ, Острозька академія, 2015. — 232 с. — (Серія : «Громадянське суспільство». — Вип. 9). — С. 73—86.
4. Штибель У. Місце і роль банківської системи у забезпеченні сталого розвитку економіки і суспільства [Електронний ресурс] / У. Штибель // Теоретико-методологічні і науково-практичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки : мат. Міжн. наук.-практ. інтернет-конф., 2011. — Режим доступу : http://sophus.at.ua/publ.
5. Ткачук В. Соціальна відповідальність банківського бізнесу / В. Ткачук // Теорія і практика банківської справи у глобальному фінансовому середовищі : зб. тез доп. Всеукр. наук. інтернет-конф. — Тернопіль : Вектор, 2014. — С. 110—113.
6. Ласукова А. С. Дослідження стану впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності в банках України [Електронний ресурс] / А. С. Ласукова. — Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8537/1/Lasukova1.pdf.
7. Примостка О. О. Корпоративна соціальна відповідальність банків [Електронний ресурс] / О. О. Примостка, А. О. Захарчук // Ефективна економіка. — 2016. — № 7. — Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5063.

8. Похилько С. В. Інвестиційні механізми «зеленої» економіки / С. В. Похилько // Механізм регулювання економіки. — 2014. — № 1. — С. 131—139.
9. Фролов А. Світовий досвід організації ринку зелених облігацій: практичні поради для України [Електронний ресурс] / А. Фролов, К. Гура. — Режим доступу : http://ecolog-ua.com/articles/svitovyy-dosvid-organizaciyi-rynku-zelenyh-obligaciy-praktychni-porady-dlya-ukrayiny.
10. Імпакт-інвестування [Електронний ресурс] // Бізнес. — 2018. — 1 серпня. — Режим доступу : https://business.ua/spetsproekty/item/4009-impaktinvestuvannia.
11. Инвестиции в устойчивое развитие [Электронный ресурс] // Новый бизнес. — 2019. — 27 июня. — Режим доступа : http://nb-forum.ru/useful/social_investing/investitsii-v-ustoichivoe-razvitie.
12. Социальные инвестиции: актуальная повестка [Электронный ресурс] // Новый бизнес. — 2018. — 12 октября. — Режим доступа : http://nb-forum.ru/useful/social_investing/soc-invest-epikuleva.
13. Кабир Л. С. Социально ответственное инвестирование: тренд или временное явление? / Л. С. Кабир // Экономика. Налоги. Право. — 2017. — № 4. — С. 35—41.

References

1. Pavlenko, D. (n. d.). Investicii v chelovecheskij kapital Ukraine neobhodimy kak sistemnyj faktor [Investment in human capital Ukraine is needed as a system factor]. *Centr ocenki social'nyh i ekologicheskih riskov — Center for assessing social and environmental risks*. Retrieved from https://coser.com.ua/articles/61-investitsii-v-chelovecheskij-kapital-ukraine-neobkhodimy-kak-sistemnyj-faktor-2 [in Russian].
2. Zablodska, I. V., Tiazhkorob, I. V., & Sieriebriak, K. I. (2019). Stratehichnyi aspekt sotsialnoho investuvannia v konteksti rehionalnoho rozvytku [The strategic aspect of social investment in the context of regional development]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky — Financial-credit activity: problems of theory and practice, 31 (4)*, 487—496 [in Ukrainian].
3. Ivanytska, O., & Tsytsyk, K. Yu. (2015). Sotsialna vidpovidalnist korporatsii i nefinansova zvitnist: vrakhuvannia standartiv GRI v Ukraini [Corporate Social Responsibility and Non-Financial Reporting: Considering GRI Standards in Ukraine]. *Svitovyi dosvid teorii ta praktyky publichnoho upravlinnia. Hromadianske suspilstvo — Coll. of sciences. Institute of Global Governance Strategies. Civil Society, 9*. (pp. 73-86). O. M. Rudenko, S. V. Shturkhetskoho (Eds). Ostroh: IHSU, Ostrozka akademiia [in Ukrainian].
4. Shtybel, U. (2011). Mistse i rol bankivskoi systemy u zabezpechenni staloho rozvytku ekonomiky i suspilstva [The place and role of the banking system in ensuring sustainable development of economy and society]. *Teoretyko-metodolohichni i naukovo-praktychni zasady investytsiinoho, finansovoho ta oblikovoho zabezpechennia rozvytku ekonomiky: mat. Mizhn. nauk.-prakt. internet-konf — Theoretical and scientific and practical principles of investment, financial and accounting support of economic development: Proceedinds of the International Research Practice Internet Conf.* Retrieved from http://sophus.at.ua/publ [in Ukrainian].
5. Tkachuk, V. (2014). Sotsialna vidpovidalnist bankivskoho biznesu [Social responsibility of banking business]. *Teoriia i praktyka bankivskoi spravy u hlobalnomu finansovomu seredovyshchi: zb. tez dop. Vseukr. nauk. internet-konf. — The theory and practice of banking in the global financial environment: Proceedinds of the Ukrainian of Sciences. Internet conf.* (pp. 110—113). Ternopil: Vektor [in Ukrainian].
6. Lasukova, A. S. (n. d.). Doslidzhennia stanu vprovadzhennia kontseptsii korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v bankakh Ukrainy [Research of the state of implementation of the concept of corporate social responsibility in banks of Ukraine]. *dspace.uabs.edu.ua*. Retrieved from http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8537/1/Lasukova1.pdf [in Ukrainian].
7. Prymostka, O. O., & Zakharchuk, A. O. (2016). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist bankiv [Corporate Social Responsibility of Banks]. *Efektyvna ekonomika — Effective Economics, 7*. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5063 [in Ukrainian].
8. Pokhylko, S. V. (2014). Investytsiini mekhanizmy «zelenoi» ekonomiky [Investment mechanisms of green economy]. *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky — Mechanism of regulation of economy, 1,* 131—139 [in Ukrainian].
9. Frolov, A., & Hura, K. (n. d.). Svitovyi dosvid orhanizatsii rynku zelenykh oblihatsii: praktychni porady dlia Ukrainy [World experience in organizing the green bond market: practical tips for Ukraine]. *ecolog-ua.com*. Retrieved from http://ecolog-ua.com/articles/svitovyy-dosvid-organizaciyi-rynku-zelenyh-obligaciy-praktychni-porady-dlya-ukrayiny [in Ukrainian].
10. Impakt-investuvannia [Impact investing]. (2018, August 1). *Biznes — Business.* Retrieved from https://business.ua/spetsproekty/item/4009-impaktinvestuvannia [in Ukrainian].
11. Investicii v ustojchivoe razvitie [Investments in sustainable development]. (2019, June 27). *Novyj biznes — New Business.* Retrieved from http://nb-forum.ru/useful/social_investing/investitsii-v-ustoichivoe-razvitie [in Russian].
12. Social'nye investicii: aktual'naya povestka [Social investments: current agenda]. (2018, October 12). *Novyj biznes — New Business.* Retrieved from http://nb-forum.ru/useful/social_investing/soc-invest-epikuleva [in Russian].
13. Kabir, L. S. (2017). Social'no otvetstvennoe investirovanie: trend ili vremennoe yavlenie? [Socially responsible investment: a trend or a temporary phenomenon?]. *Ekonomika. Nalogi. Pravo — Economics. Taxes. Right, 4*, 35—41 [in Russian].

УДК:336.22

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Скупейко Василь Васильович,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування
Львівського університету бізнесу і права
ORCID ID: 0000-0003-0098-8357

Вознюк Олена Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Львівського університету бізнесу і права
ORCID ID: 0000-0002-3726-6051

Лихолат Світлана Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-0517-6852

Анотація. Наголошено, що недосконалість і невизначеність податкового законодавства відбиваються перш за все на змісті прав і свобод громадян країни. Відповідно, ефективне управління економікою, податкове регулювання можуть бути реалізовані тільки при об'єднанні і взаємодії інтересів особистості й держави, дотриманні принципу взаємної відповідальності.

Розглянуто правові основи оподаткування доходів фізичних осіб. Визначено, що Податковий кодекс України не забезпечує оптимального вирішення питань щодо оподаткування доходів і зборів із доходів фізичних осіб, оскільки основне податкове навантаження щодо податку на доходи фізичних осіб лягає на громадян, котрі не мають високих доходів. Основним недоліком Податкового кодексу є найбільша у світі кількість податків із доходів фізичних осіб, що ускладнює прозорість податків та їх нарахування як платниками податків, так і спеціалістами податкової служби.

За результатами досліджень наукових фінансових і правових джерел сучасного періоду та аналізу податкового законодавства України зроблено висновки і пропозиції щодо удосконалення податку з доходів фізичних осіб, зокрема в частині перегляду основних положень Податкового кодексу щодо кількості податків і системи оподаткування, що відповідає міжнародним стандартам.

Ключові слова: податок, дохід, фізична особа, суб'єкт податку, носій податку, подвійне оподаткування, резидент, нерезидент.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 13.

LEGAL BASIS OF THE INCOME TAX OF INDIVIDUALS

Skupeiko Vasil,
Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Accounting and Taxation
Lviv University of Business and Law
ORCID ID: 0000-0003-0098-8357

Vozniuk Olena,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Lviv University of Business and Law
ORCID ID: 0000-0002-3726-6051

Lykholat Svitlana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Marketing and Logistics
Lviv Polytechnic National University
ORCID ID: 0000-0002-0517-6852

Abstract. The article emphasizes that the imperfection and uncertainty of taxlegislation are reflected primarily in the content of the rights and freedoms of citizens of the country. Accordingly, effective management of the economy, taxregulation can be implemented only in the unification and interaction of interests of the individual and the state, respecting the principle of mutual responsibility.

The article deals with the legal bases of taxation of personal income. It is determined that the Tax Code of Ukraine does not provide an optimal solution to the issues of taxation of income and levies on the income of individuals, since the main taxburden on the personal income taxlieson citizens who do not have high income. The main drawback of theTax Code is the largest number of personal income taxes in the world, which complicates the transparency of taxes and their accrual to both taxpayers and taxspecialists.

It is determined that the personal income tax applies not only to specialists but also to ordinary citizens. Therefore, it is very important to observe the principles of accessibility and simplicity of taxation. In order to simplify the administration of taxes on personal income, it is proposed to group the components of the taxpayer's total income according to the relevant criteria.

Due to the inability to repay the resident due to the lack of local tax fundsatthebeginningof the year, it would be advisable to take into account the tax rebate before the taxpayer's taxliability, reducing it by the amount of taxrebate provided on the basis of the documents submitted.

According to the results of researches of scientific financial and legal sources of the modern period and analysis of the tax legislation of Ukraine, conclusions and proposals on improvement of the personal income tax have been made, in particular in the part of revision of the main provisions of the Tax Code on the number of taxes and taxsystem that meets international standards

Keywords: tax, income, individual, taxsubject, taxholder, doubletaxation, resident, non-resident.

Formulas: 0; fig. 1; tabl. 0; bibl.: 13.

JEL Classification H24

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ НАЛОГА С ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Скупейко Василий Васильевич,
доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры учета и налогообложения
Львовского университета бизнеса и права
ORCID ID: 0000-0003-0098-8357

Вознюк Елена Борисовна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Львовского университета бизнеса и права
ORCID ID: 0000-0002-3726-6051

Лихолат Светлана Михайловна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры маркетинга и логистики
Национального университета «Львовская политехника»
ORCID ID: 0000-0002-0517-6852

Аннотация. Отмечается, что несовершенство и неопределенность налогового законодательства отражаются прежде всего на содержании прав и свобод граждан страны. Таким образом, эффективное управление экономикой, налоговое регулирование могут быть реализованы только при объединении и взаимодействии интересов личности и государства, соблюдении принципа взаимной ответственности.

Рассмотрены правовые основы налогообложения доходов физических лиц. Определено, что Налоговый кодекс Украины не обеспечивает оптимального решения вопросов налогообложения доходов и сборов с доходов физических лиц, так как основная налоговая нагрузка по налогу на доходы физических лиц ложится на граждан, которые не имеют высоких доходов. Основным недостатком Налогового кодекса есть наибольшее в мире количество налогов с доходов физических лиц, что затрудняет прозрачность налогов и их начисления как налогоплательщиками, так и специалистами налоговой службы.

По результатам исследований научных финансовых и правовых источников современного периода и анализа налогового законодательства Украины сделаны выводы и предложения по совершенствованию налога на доходы физических лиц, в том числе в части пересмотра основных положений Налогового кодекса по количеству налогов и системы налогообложения, что соответствует международным стандартам.

Ключевые слова: налог, доход, физическое лицо, субъект налога, носитель налога, двойное налогообложение, резидент, нерезидент.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библ.: 13.

Вступ. Ефективне управління економікою, податкове регулювання можуть бути реалізовані тільки при об'єднанні і взаємодії інтересів особистості й держави, дотриманні принципу взаємної відповідальності. Практично всі громадяни України, іноземці й особи без громадянства, які перебувають на її території, виступають платниками податків, що справляються в Україні. Тому недосконаліть і невизначеність податкового законодавства відбиваються перш за все на змісті їхніх прав і свобод.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Аналіз наукових фінансових і правових джерел сучасного періоду дає можливість підкреслити їхню певну особливість. Річ у тому, що література, у якій досліджуються проблеми податкового права, подана переважно підручниками, науково-методичними чи довідковими посібниками. Теоретичні дослідження податку з доходів фізичних осіб, на жаль, є винятком [12]. Розглядаючи ці питання, проведено комплексний аналіз матеріалів, що характеризують систему податків із доходів фізичних осіб в Україні.

Завданням дослідження є аналіз і розроблення заходів щодо правового регулювання статусу фізичних осіб — платників податків, функціонування правового механізму податків з останніх.

Результати дослідження. Оподаткування доходів фізичних осіб дістало найбільшого поширення після Першої світової війни. У різних країнах правовий механізм податку з доходів фізичних осіб істотно відрізняється і має свої особливості, зумовлені історичними, політичними, економічними та іншими чинниками. В Україні законодавче поняття платника податку з доходів фізичних осіб започатковано Законом України «Про систему оподаткування» [3] з 1991 року. Так, стаття 4 названого Закону визначає платників податків і зборів як юридичних і фізичних осіб, на яких покладено обов'язок щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів).

Вітчизняна податкова система, як показують численні дослідження, має недостатньо ефективний вплив на економічне середовище країни. Порушення принципів економічної ефективності та соціальної справедливості, низький рівень податкової дисципліни, постійне, часто необґрунтоване коригування податкового законодавства ускладнює регулювання суперечностей у сфері оподаткування. Особливо значна частина суперечностей спостерігалася щодо оподаткування громадян. У різні періоди податок на доходи фізичних осіб щодо економічної ефективності сприймався як другорядний. Його другорядність на початку Української держави була зумовлена недосконалістю конструкції фіскального механізму, низьким рівнем доходів більшості громадян, неготовність платників податку платити податки. Згідно з ухваленим 2003 року Верховною Радою України Законом «Про податок з доходів фізичних осіб» [2] запроваджено нові схеми оподаткування доходів громадян.

Податковий Кодекс ухвалено Верховною Радою України 2 грудня 2010 року, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зберіг загальні принципи оподаткування доходів громадян, проте в Податковому кодексі багато змін щодо справляння та адміністрування податку на доходи фізичних осіб [4].

Перший розділ Податкового кодексу визначає вичерпний перелік податків і зборів та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їхні права і обов'язки.

Поняття платника податку з доходів фізичних осіб регламентовано у статті 162.1 Податкового кодексу України, відповідно до якої такими платниками вважаються резиденти, що одержують доходи як на території України, так і за її межами, нерезиденти, які одержують доходи з джерелом походження на території України. До платників податку на доходи фізичних осіб також включені податкові агенти — особи, на яких Податковим кодексом покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платникові, та перерахування податків до відповідного *бюджету* від імені та за рахунок коштів платника податків. Податкові агенти прирівнюються до *фізичних* осіб і мають права та виконують обов'язки, встановлені Податковим кодексом для платників податків [5]. Такий підхід до класифікації платників є традиційним і використовується в багатьох країнах.

У світовій практиці законодавець іноді платником прибуткового податку називає родину. При цьому чоловік і жінка отримують право вибору — сплачувати податок або окремо, або за сукупним доходом родини [8, с. 42—48]. В українському законодавстві сімейне оподаткування не передбачено. Багато вчених дотримуються думки про загальнообов'язковість оподаткування, аргументуючи її фактом використання державних благ усіма особами, які перебувають на території певної держави, незалежно від того, є вони його громадянами чи ні. [6]. При визначенні засад податкового законодавства України законодавець виходив із принципів загальності оподаткування [3]: кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені податки і збори, платником яких вона є; перед законом усі платники рівні, не допускається будь-які прояви податкової дискримінації, тобто забезпечується однаковий підхід до всіх платників податків незалежно

від соціальної, расової, національної, релігійної належності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу; за порушення податкового законодавства настає, визначена законом, відповідальність; якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав і обов'язків платників податків або органів контролю, унаслідок чого є можливість ухвалити рішення на користь як платника податків, так і органу контролю, то перевага на боці рішень платника податку; установлення податків і зборів має здійснюватись відповідно до платоспроможності платників податків; податки і збори не повинні впливати на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків; зміни до будь-яких елементів податків і зборів не можуть вноситися пізніш як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки, податки і збори, їхні ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року; строки сплати податків і зборів повинні поєднувати забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів та зручності їх сплати платниками.

Під суб'єктом податку слід розуміти фізичну особу, яка формально зобов'язана сплачувати податок, а носієм податку ту особу, що фактично його сплачує [4]. Ця позиція найбільш актуальна при розгляді непрямих податків, тому що дозволяє глибше зрозуміти сутність процесів, що відбуваються при перекладанні податкового тягаря. Приміром, при сплаті податку на додану вартість виробник перераховує податок у бюджет, заклавши при цьому його розмір у ціну товару. Фактично ж податок сплачується особою, що придбає цю продукцію, тобто можна говорити про розбіжність платника юридичного і фактичного. У разі прямого оподаткування такого розриву не відбувається.

Часто кінцевим споживачем товару виступає фізична особа, котра зобов'язана сплачувати податок на доходи фізичних осіб. Водночас вона виступає носієм непрямого податку, сума якого не підлягає заліку при сплаті податку на доходи фізичних осіб. Деякі вчені вважають це проявом подвійного оподаткування [13], що не зовсім логічно, тому що в цьому разі йдеться про два різні податки, які мають окремі правові механізми.

Перехід від принципу поділу платників на громадян та іноземців до принципу виділення податкових резидентів і нерезидентів, на нашу думку, є досить слушним, оскільки він більшою мірою відповідає сучасним реаліям розвитку України.

Обов'язок зі сплаті податків закріплено на конституційному рівні. Стаття 67 Конституції України зобов'язує кожного сплачувати податки і збори в порядку й розмірах, установлених законом. У цьому світлі вбачається позитивним зміна назви закону, що регулює підвалини оподаткування доходів фізичних осіб з «...податку із громадян» на «...фізичних осіб». Така заміна точніше відбиває сутність цього податку, не звужуючи при цьому коло платників. Разом з тим невирішеним залишається питання щодо чіткого визначення резиденства фізичної особи. Не зрозумілий зміст «Більш тісних особистих чи економічних зв'язків» особи, які за Податковим кодексом є критерієм належності до резидента особи, що проживає також в іноземній державі. Відповідно до чинного Податкового кодексу [4] під податковим резидентом варто розуміти фізичну особу, яка має постійне місце проживання в Україні. Якщо особа має місце проживання також в іншій країні, питання стосовно належності її до резидентів вирішується, ґрунтуючись на ознаці більш тісних особистих чи економічних зв'язків (центр життєвих інтересів) в Україні.

Податок на доходи фізичних осіб стосується не лише спеціалістів, а й пересічних громадян. Тому дуже актуальними є дотримання принципів доступності і простоти оподаткування. Недотримання цих принципів Податковим кодексом спостерігається в порядку визначення об'єкта оподаткування фізичних осіб, оскільки формування бази оподаткування, яка є фізичним, вартісним чи іншим характерним його виразом, є незавершеним (стаття 164) і конкретизується за окремими видами доходів (стаття 170). Тому для спрощення адміністрування податків на доходи фізичних осіб пропонуємо згрупувати складові сукупного доходу платника податку за відповідними критеріями (див. *рис.*).

Позитивним аспектом оподаткування доходів громадян є впровадження поняття «податкова знижка» (2004 року «податковий кредит»), під якою розуміють документальну підтверджену суму витрат резидента. Відповідно до п. 14.1.170 Податкового кодексу України, податкова знижка — документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку — резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів — фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподатковуваного доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у формі заробітної плати. Тобто сума оподатковуваного доходу фізичної особи може бути зменшена на суму податкової знижки, що призведе до зниження суми податку на доходи фізичних осіб. Перелік витрат фізичних осіб, на які може надаватися податкова знижка, доповнено витратами на переобладнання власного транспортного засобу паливною системою, що альтернативна системі, яка функціонує на бензиновому пальному. Однак нерозв'язаною є проблема отримання податкової знижки, яка надається через механізм подання за підсумками звітного року декларації до податкового органу, що призводить до перезавантаження як фізичних осіб, так і працівників податкових органів. Друга проблема — неможливість повернення резидентові

належної йому через недостатність коштів суми податку в місцевих бюджетів на початку року. Тому доцільно було б врахувати податкову знижку до податкового зобов'язання платника податку, зменшивши його на суму наданої податкової знижки на підставі поданих документів.

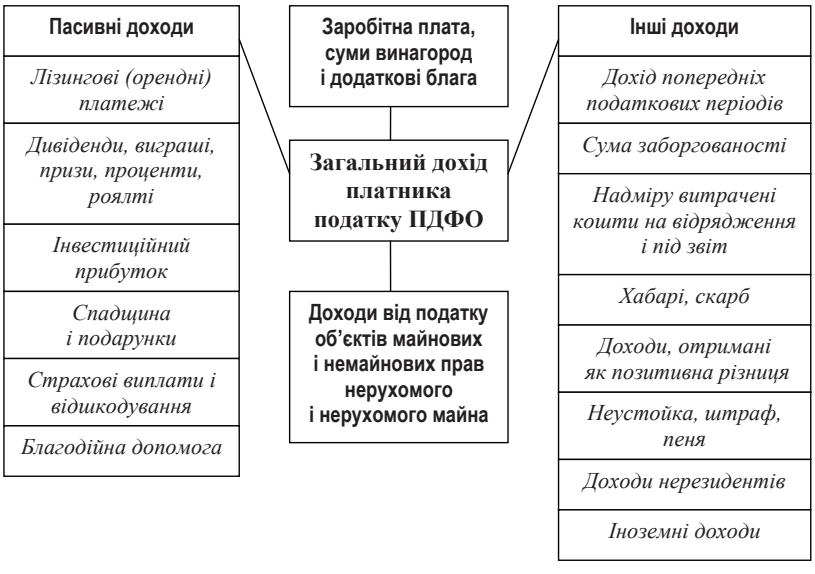

Рис. Структура загального оподатковуваного доходу платника податку на доходи фізичних осіб

У Податковому кодексі України отримала незначні зміни започаткована 2004 року принципово нова система надання соціальних пільг. Змінено лише основу встановлення розміру пільг — розмір мінімальної заробітної плати на розмір прожиткового мінімуму та незначні зміни в категорії пільговиків, а застосування до свого доходу податкової соціальної пільги має право кожен платник ПДФО, якщо розмір його місячної заробітної плати не перевищує суми, що дорівнює місячному прожитковому мінімуму чинного для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 і закругленого до найближчих 10 гривень. Ця сума називається граничним розміром доходу.

Розрахуємо розмір граничного доходу для застосування податкової соціальної пільги на 2019 рік (на всі інші роки ця сума розраховується так само). Розмір прожиткового мінімуму на 1 січня 2019 року для працездатних осіб становить 1 921,00 грн (його розмір установлено Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23.11.2018 № 2629-VIII) [1]. Розмір граничного доходу становить 1 921,00 · 1,4 = = 2 689,4 гривні. Заокругляємо і отримуємо 2 690,00 грн. Отже, на застосування податкової соціальної пільги має право кожен працівник, який отримує заробітну плату не більше ніж 2 690,00 грн. Розмір податкової соціальної пільги становить 50 % від суми прожиткового мінімуму, встановленого на 01 січня звітного податкового року. Згідно з Прикінцевими положеннями до Податкового кодексу до 31 грудня 2019 року, розмір податкової соціальної пільги буде становити 50 % від суми прожиткового мінімуму. Шляхом простих арифметичних дій отримуємо розмір податкової соціальної пільги на 2019 рік: 1 921,00 · 50% = = 960,5 гривні. Однак коли станом на 01.01.2019 розмір мінімальної заробітної плати встановлений на рівні 4 173 гривні, то навряд чи працівник буде мати право на податкову соціальну податкову пільгу.

У Податковому кодексі проведено реформування щодо застосування ставок податку на доходи фізичних осіб. Замість п'яти ставок, введених 2004 року, запроваджена єдина податкова ставка, яка направлена на виконання податкових зобов'язань суб'єктами тіньової економіки, тобто на розширення бази оподаткування. Однак такі зміни не привели до сподіваних обсягів легалізації доходів і не стимулювали їх зростання [11]. За даними експертних оцінювань і досліджень, обсяги тіньової економіки України перевищують половину внутрішнього валового продукту.

Поняття «незалежна професійна діяльність» уперше було закріплено на законодавчому рівні 2003 року. Під цією категорією мається на увазі діяльність фізичних осіб, що полягає в їхній участі в науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності; сюди ж належить також діяльність лікарів (у тому числі стоматологів, зубних техніків та ін.), адвокатів, приватних нотаріусів, аудиторів, бухгалтерів, оцінювачів, інженерів, архітекторів, помічників зазначених осіб або осіб, зайнятих релігійною (місіонерською) діяльністю чи іншою подібною діяльністю. Варто звернути увагу, що до 2005 року законодавець відмежовував осіб, які займаються незалежною професійною діяльністю, від найманих працівників суб'єктів підприємницької діяльності, прирівнюючи останніх до найманих осіб. Так, абзац 2 п. 1.8 статті 1 Закону відносив фізичних осіб, які зареєструвались як

суб'єкти підприємницької діяльності й надавали послуги іншим особам за цивільно-правовими договорами, до найманих осіб, якщо умови такого договору припускали надання послуг на постійній і регулярній основі протягом понад одного місячного податкового періоду. При цьому отримані доходи слід було вважати заробітною платою з відповідним оподаткуванням [9].

Подібне становище, як вбачається, неминуче призводило до подвійного оподаткування. Припустимо, що фізична особа — підприємець, яка здійснює діяльність із використанням спрощеної системи оподаткування (наприклад, сплачує єдиний податок), надає будь-які послуги іншій особі за цивільно-правовим договором. Така фізична особа — підприємець сплачує єдиний податок, що звільняє її від необхідності сплачувати ще й податок з доходів фізичних осіб [7, с. 16—21]. Згідно з Податковим кодексом доходи громадян, які проводить незалежну професійну діяльність, стоять на обліку в органах контролю за місцем свого постійного проживання як самозайняті особи, що підтверджується довідкою про взяття на облік, оподатковуються за ставками фізичних осіб з оподатковуваного доходу. Оподатковуваним доходом вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між доходом і документально підтвердженими витратами, потрібними для провадження певного виду незалежної професійної діяльності.

За дослідженням [10, с. 5—8], основна частка надходжень податку з доходів фізичних осіб із заробітної плати залишається практично незмінною. Тому нововведення Податкового кодексу щодо встановлення підвищеної ставки податків із доходів фізичних осіб не зможе суттєво вплинути на зростання обсягу податкових надходжень.

Недостатньо ефективними є також внутрішні механізми податку на доходи фізичних осіб, оскільки не дають державі здійснити перерозподіл надвисоких доходів [10, с. 48—52]. У розвинутих країнах світу громадяни з невисокими зарплатами звільняються від податку на доходи фізичних осіб, а натомість основний тягар наповнення бюджету лягає на заможні верстви населення. Для них установлена прогресивна шкала оподаткування, а в Україні основне податкове навантаження щодо податку на доходи фізичних осіб лягає на громадян, котрі не мають високих доходів.

Висновки. Податковий кодекс України є основним законодавчим документом, що регламентує встановлення податку з доходів фізичних осіб та зборів із платників податку.

З ухваленням Податкового кодексу усунуто колізії, що виникали внаслідок застосування неузгодженого між собою податкового законодавства.

Проте Податковий кодекс України не забезпечує оптимального вирішення питань щодо оподаткування доходів і зборів із доходів фізичних осіб, оскільки основне податкове навантаження щодо податку на доходи фізичних осіб лягає на громадян, котрі не мають високих доходів.

Основним недоліком Податкового кодексу є найбільша у світі кількість податків із доходів фізичних осіб, що ускладнює прозорість податків та їх нарахування як платниками податків, так і спеціалістами податкової служби.

Тому виникає необхідність переглянути положення Податкового кодексу щодо кількості податків та системи оподаткування і запропонувати варіант Кодексу, що відповідає міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» (від 23.11.2018 № 2629-VIII) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http:zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» (від 22.05.2003 № 889-IV) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http:zakon.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про систему оподаткування» (від 25.06.1991 № 1251-XII)[Електронний ресурс]. — Режим доступу : http:zakon.rada.gov.ua.
4. Податковий кодекс України (від 02.12.2010 № 2755-VI) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http:zakon.rada.gov.ua.
5. Бондаренко В. Л. Узагальнена класифікація податків [Електронний ресурс] / В. Л. Бондаренко // Вісник ДонДУЕТ. — 2006. — № 21. — Режим доступу : http://www.donduet.edu.ua/docs/vestnik/2006/Vest_TIR_(21)_2006/FID/bondarenko.doc.
6. Шмир І. П. Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : зб.тез. Міжнар. наук.-практ. конф. (17—18 березня 2011 р.) : [у 2 ч.]. / Держ. подат. адмін. України ; Нац. унів. ДПС України. — Ірпінь, 2011. — С. 129.
7. Гридчина М. В. Налоговая система Украины : учеб. пособ. / М. В. Гридчина, М. І. Вдовиченко, А. В. Калина. — [Изд. 2-е, стереотип.]. — Киев : МАУП, 2001. — 128 с.
8. Дернберг Р. Л. Международное налогообложение : пер. с англ. / Р. Л. Дернберг. — Москва : ЮНИТИ, 1997. — 375 с.
9. Коблянська О. І. Утримання ПДФО із заробітної плати за новими правилами / О. І. Коблянська, Т. Д. Даценко // Облік і фінанси АПК. — 2011. — № 2.
10. Ковальчук Ю. Я. Особливості дослідження фіскально-економічних систем: досвід цивілізаційної еволюції / Ю.Я. Ковальчук // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008. — Вип. 18.5. — С. 159—169.

11. Лайко П. А. Фіскальна роль оподаткування доходів фізичних осіб і напрями її зміцнення / П. А Лайко, І. В. Шевчук // Економіка, менеджмент, агробізнес. — 2010. — Т. 2. — № 1—2.
12. Налоговое право Украины : учебное пособие / под ред. проф. Н. П. Кучерявенко. — Харьков : Легас, 2004. — 488 с.
13. Перерва М. Г. Податок на доходи фізичних осіб / М. Г. Перерва // Економічні науки. Облік і фінанси. — 2011. — № 8 (29). — Ч. 4.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2019 rik» vid 23.11.2018 № 2629-VIII [The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2019» from November 23, 2018, № 2629-VIII]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua.* Retrieved from http: zakon.rada.gov.ua [in Ukrainian].
2. ZakonUkrainy «Pro podatok z dokhodiv fizychnykh osib» vid 22.05.2003 № 889-IV [Law of Ukraine "On Personal Income Tax» from 22.05.2003 № 889-IV]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua.* Retrieved from http: zakon.rada.gov.ua [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro systemu opodatkuvannia» vid 25.06.1991 № 1251-XII [Law of Ukraine «On the taxation system» from 25.06.1991 № 1251-XII]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http: zakon.rada.gov.ua [in Ukrainian].
4. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine from 02.12.2010 № 2755-VI]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http: zakon.rada.gov.ua [in Ukrainian].
5. Bondarenko, V. L. (2006). Uzahalnena klasyfikatsiia podatkiv [Generalized tax classification]. *Visnyk DonDUET — Bulletin of DonDUET, 21*. Retrieved from http://www.donduet.edu.ua/docs/vestnik/2006/Vest_TIR_(21)_2006/FID/bondarenko.doc [in Ukrainian].
6. Shmyr, I. P. (2011). Harmonizatsiia opodatkuvannia v umovakh hlobalizatsiinykh ta intehratsiinykh protsesiv [Harmonization of taxation in the conditions of globalization and integration processes]. *Zb. tez. mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii — Collection of theses. Research Practice Conference (pp. 129)*. Irpin: The State. Tax Administration of Ukraine; National Union of DPS of Ukraine [in Ukrainian].
7. Gridchina, M. V., Vdovychenko, M. I., & Kalina, A. V. (2001). *Nalogovaya sistema Ukrainy [Tax system of Ukraine]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
8. Dernberg, R. L. (1997). *Mezhdunarodnoe nalogooblozhenie [International taxation]*. Moscow: UNITI [in Russian].
9. Koblyanskaya, O. I., & Datsenko, T. D. (2011). Utrymannia PDFO iz zarobitnoi platy za novymy pravylamy [The PIT Deduction of Wages under the New Rules]. *Oblik i finansy APK — Accounting and Financeof AIC, 2* [in Ukrainian].
10. Kovalchuk, Yu. Ya. (2008). Osoblyvosti doslidzhennia fiskalno-ekonomichnykh system: dosvid tsyvilizatsiinoi evoliutsii [Features of the study of fiscal and economic systems: experience of civilizational evolution]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy — Scientific Bulletin of NLTU Ukraine, 18.5,* 159—169 [in Ukrainian].
11. Lajko, P. A., & Shevchuk, I. V. (2010). Fiskalna rol opodatkuvannia dokhodiv fizychnykh osib i napriamy yii zmitsnennia [Fiscal role of taxation of personal income and directions of its strengthening]. *Ekonomika, menedzhment, ahrobiznes — Economics, management, agribusiness, 1—2 (2)* [in Ukrainian].
12. Kucheryavenko, N. P. (Ed.) (2004). *Nalogovoe pravo Ukrainy [Tax Law of Ukraine]*. Xar'kov: Legas [in Russian].
13. Break, M. G. (2011). Podatok na dokhody fizychnykh osib [Tax on the income of individuals]. *Ekonomichni nauky. Oblik i finansy — Economic Sciences. Accounting and Finance, 8 (4)* [in Ukrainian].

УДК 658.14.17

МЕТОДИ І МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Гриценко Лариса Леонідівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів і підприємництва
Сумського державного університету
e-mail: gricenko-l@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3903-6716

Боярко Ірина Миколаївна,
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
ORCID ID: 0000-0003-0690-2251

Шамкало Катерина Юріївна,
студентка
Сумського державного університету

Анотація. Систематизовано та узагальнено визначення понять «фінансовий стан» і «фінансовий аналіз», запропоновано їхнє авторське трактування, згідно з яким фінансовий аналіз — це комплексна поточна оцінка фінансового стану, яка здійснюється на основі фінансової звітності та надає прогноз на найближчу і більш віддалену перспективу, тобто очікувані параметри діяльності підприємства. Здійснено контент-аналіз визначення поняття «фінансовий аналіз». Проведено детальний аналіз основних методів і методик аналізу фінансового стану, наведено їхні характеристики, виділено переваги і недоліки. Обґрунтовано доцільність і досліджено особливості використання певних методів і методик для аналізу фінансового стану малих підприємств. Установлено, що більшість методів і прийомів аналізу фінансового стану базуються на коефіцієнтному аналізі. Зроблено висновок про потребу розроблення диференційованого підходу до встановлення нормативних значень фінансових показників для підприємств різних видів економічної діяльності.

Ключові слова: фінансовий стан, фінансовий аналіз, аналіз фінансового стану, комплексна оцінка фінансового стану, метод коефіцієнтного аналізу, фінансовий результат.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 3; бібл.: 14.

METHODS AND TECHNIQUES OF FINANCIAL CONDITION' ANALYSIS: FEATURES USE FOR SMALL ENTERPRISES

Hrytsenko Larysa,
Doctor in Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance and Entrepreneurship
of Sumy State University
e-mail: gricenko-l@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3903-6716

Boiarko Iryna,
Doctor in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University»
ORCID ID: 0000-0003-0690-2251

Shamkalo Kateryna,
student
of Sumy State University

Abstract. In modern economic conditions, each enterprise must provide itself with the appropriate amount of financial resources necessary for the conduct of economic activity. The degree of financial resources availability depends to a large extent on the financial condition of the enterprise, which is the most important characteristic

of the production and financial activity of the enterprise. To analyze the financial condition of the company, there are many methods and techniques developed by a number of scientists. Methods of calculating the indicators, which are fixed in the normative documents of different ministries and departments, as well as presented in various scientific developments, vary significantly, which results in the absence of a single approach to assessing the financial condition.

The aim of the article is to investigate the basic methods and techniques for the analysis of small enterprises' financial condition and justify the feasibility of using them.

The results of the research.The definitions of concepts «financial condition» and «financial analysis» are systematized and generalized, and their author's interpretation is proposed. The content analysis of the definition of the term «financial analysis» is done. A detailed analysis of the main methods and techniquesfinancial condition' analysisis suggested, their characteristics are given, advantages and disadvantages are presented. The feasibility and the peculiarities of the use of certain methods and techniques for the analysis of small enterprises' financial condition are investigated.

Most methods and techniques financial condition' analysis are based on coefficient analysis. There is a need to develop a differentiated approach to establishing the normative values of financial indicators for enterprises of different types of economic activity.

Further research is important to focus on the development of methodical approaches to the analysis of enterprises' financial conditionon the basis of deviations' factor analysis of the main result indicators of the enterprise activity and recommendations on the formation of strategic development guidelines.

Keywords: financial condition, financial analysis, analysis of financial condition, complex estimation of financial condition, method of coefficient analysis, financial result.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.:3; bibl.: 14.

JEL Classification G32, M21, O12

МЕТОДЫ И МЕТОДИКИ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ: ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДЛЯ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Гриценко Лариса Леонидовна,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов и предпринимательства
Сумского государственного университета
e-mail: gricenko-l@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3903-6716

Боярко Ирина Николаевна,
доктор экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Института банковский технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела»
ORCID ID: 0000-0003-0690-2251

Шамкало Екатерина Юрьевна,
студентка
Сумского государственного университета

Аннотация. Систематизированы и обобщены определения понятий «финансовое состояние» и «финансовый анализ», предложена их авторская трактовка. Осуществлен контент-анализ определения понятия «финансовый анализ». Проведен детальный анализ основных методов и методик анализа финансового состояния, приведены их характеристики, выделены преимущества и недостатки. Обоснована целесообразность и исследованы особенности использования определенных методов и методик для анализа финансового состояния малых предприятий.

Ключевые слова: финансовое состояние, финансовый анализ, анализ финансового состояния, комплексная оценка финансового состояния, метод коэффициентного анализа, финансовый результат.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 3, библ.: 14.

Вступ. Аналіз фінансового стану є необхідною складовою процесу управління діяльністю підприємства, який можна розглядати як умову забезпечення його збалансованого розвитку, як механізм забезпечення економічної безпеки, як дієвий важіль регулювання або впливу на економічну ефективність, як основу для аналізу попередньої діяльності і початком перспективної оцінки можливостей забезпечення збалансованого розвитку суб'єкта господарювання.

Фінансовий стан показує міру забезпеченості підприємства потрібними ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності. Неефективне

використання фінансових ресурсів є одним із вагомих індикаторів низької платоспроможності, зниження рентабельності, фактором виникнення економічних санкцій, перебоїв у постачанні та реалізації продукції, невиконання виробничих планів тощо.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню різних методів та методик оцінки фінансового стану підприємствприділили увагу такі науковці, як А. О. Азарова, М. Д. Білик, І. О. Бланк, Н. Ю. Захарова, В. В. Ковальов, А. М. Поддєрьогін, О. В. Рузакова, Г. В. Савицька, О. О. Терещенко, А. Д. Шеремет та інші.

При цьому важливо зазначити, що методики розрахунку показників, які закріплені в нормативних документах різних міністерств і відомств, а також представлені в різноманітних наукових доробках, істотно різняться, що підтверджує відсутність єдиного підходу до оцінки фінансового стану. При виборі методики варто враховувати, що отримані результати аналізу можуть бути суперечливими. Тому розроблені на сьогодні методики аналізу фінансового стану підприємств потребують удосконалення та уніфікації в певних аспектах.

Метою статті є дослідження основних методів і методик аналізу фінансового стану малих підприємств та обґрунтування доцільності їх використання.

Результати дослідження. Перш ніж розглядати методики аналізу фінансового стану підприємства, доцільно систематизувати науково-методичні підходи до трактування понять «фінансовий стан» і «фінансовий аналіз».

На основі дослідження різних поглядів до визначення терміна «фінансовий стан», наведених у *табл. 1*, можна зазначити про відсутність єдиного підходу.

Таблиця 1

Систематизація науково-методичних підходів до сутності поняття «фінансовий стан»

Автор, джерело	Визначення
Фінансовий стан як комплексне поняття	
Білик М. Д. [1]	Фінансовий стан підприємства — це найважливіша характеристика економічної діяльності підприємства, оскільки визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловому співробітництві, оцінює ступінь гарантованості економічних інтересів самого підприємства та його партнерів із фінансових і інших відносин.
Сарапіна О. А. [2]	Фінансовий стан підприємства — це ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності, а також своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.
Азарова О. А. [3]	Фінансовий стан підприємства — придатність підприємства щодо фінансування своєї діяльності, характеризує забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільність їх розміщення й ефективність використання, фінансові відносини з іншими юридичними і фізичними особами, платоспроможність та фінансову стійкість.
Титаренко О. С. [4]	Фінансовий стан підприємства — це міра забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.
Гриценко Л. Л. [5]	Фінансовий стан підприємства — комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.
Фінансовий стан як система показників	
Шамота Г. М. [6]	Фінансовий стан підприємства — це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості підприємницької діяльності.
Майстро Р. Г. [7]	Фінансовий стан підприємства — це дуже важливий критерій його успішності, який показує вміння підприємства вдало керувати фінансовими операціями, зокрема вчасно проводити грошові розрахунки, та характеризується сукупністю показників, які відображають кінцеві результати його діяльності, в яких, у свою чергу, зацікавлені усі люди, пов'язані з діяльністю підприємства.
Громова А. Є. [8]	Фінансовий стан підприємства — це один із критеріїв його успішності, що показує вміння підприємства розумно та вдало керувати фінансовими ресурсами, характеризується сукупністю показників (коефіцієнтів ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, фінансових результатів), які відображають кінцеві результати його діяльності.
Танцюра М. Ю. [9]	Фінансовий стан — це система показників, яка відображає здатність підприємства ефективно функціонувати та задовольняти попит.

Примітка. Складено авторами.

Отже, перша група науковців (М. Д. Білик [1], О. А. Сарапіна [2] та ін.) вважають, що фінансовий стан характеризується забезпеченістю підприємства фінансовими ресурсами та вмінням їх ефективно використовувати. При цьому інша група науковців (А. Є. Громова [8], Г. М. Шамота [6] та ін.) на перший план висувають таку характеристику, як сукупність показників (коефіцієнтів), що відображають кінцеві результати діяльності підприємства та ефективність використання фінансових ресурсів.

Проведений контент-аналіз поданих у *табл. 1* визначень (*табл. 2*) дозволяє виділити основні сутнісні елементи поняття «фінансовий стан», якими є характеристика якості (ефективності) діяльності підприємства; критерій успішності підприємства, система показників. Це дозволяє стверджувати, що фінансовий

стан підприємства слід розглядати як подану через систему показників характеристику якості діяльності підприємства, яка застосовується як критерій його успішності та ефективності.

Таблиця 2

Контент-аналіз поняття «фінансовий стан»

Автор, джерело		Характеристика якості (ефективності) діяльності підприємства	Забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами	Результат взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства	Критерій успішності підприємства	Система показників
Білик М. Д. [1]		+				
Сарапіна О. А [2]		+	+		+	
Азарова О. А. [3]			+		+	
Титаренко О. С. [4]		+	+		+	
Гриценко Л. Л. [5]				+		+
Шамота Г. М. [6]		+				+
Майстро Р. Г. [7]					+	+
Громова А. Є. [8]					+	+
Танцюра М. Ю. [9]		+				+
Частота використання	одн.	5	3	1	5	5
	%	55,6	33,3	11,1	55,6	55,6

Фінансовий аналіз є методом оцінки і прогнозування оздоровлення фінансового стану підприємства на підставі даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності за певний період та на певну дату.

Досліджуючи поняття «фінансовий аналіз», можна виділити кілька підходів до його визначення. Перша група науковців (О. Г. Куля [10], В. А. Мазур [11]) під фінансовим аналізом розуміють прогноз перспективної діяльності підприємства. Друга група вчених (А. Є. Громова [8], М. Д. Білик [1]) розглядають фінансовий аналіз як комплексне вивчення поточного фінансового стану.

На наш погляд, А. Є. Громова дає найбільш повне визначення цього поняття: фінансовий аналіз — це комплексне вивчення фінансового стану підприємства з метою оцінки досягнутих фінансових результатів, що проводиться за допомогою методів фінансового аналізу, за даними бухгалтерської (фінансової) звітності підприємства.

Проаналізувавши наявні підходи до трактування терміна «фінансовий аналіз», ми запропонували таке визначення: фінансовий аналіз — це комплексна поточна оцінка фінансового стану, яка здійснюється на основі фінансової звітності та надає прогноз на найближчу і більш віддалену перспективу, тобто очікувані параметри діяльності підприємства.

Отже, можна зробити висновок, що поняття фінансового аналізу є більш комплексне і ширше в порівнянні з поняттям фінансового стану. Фінансовий аналіз передбачає не тільки аналіз розрахованих показників, а й даних фінансової звітності для оцінки поточної та перспективної ефективності діяльності підприємства і використання фінансових ресурсів.

Для аналізу фінансового стану підприємства існує безліч методів і методик, розроблених науковцями: коефіцієнтний, комплексний, інтегральний, рівноважний, беззбитковий методи, золоте правило економіки, метод раціональної оцінки, дискримінанті моделі, методики Н. Ю. Захарової [12], В. В. Ковальова [13], А. Д. Шеремета [14] та ін.

Їхні переваги і недоліки для застосування малими підприємствами подано у *табл. 3*.

Таблиця 3

Методи і методики аналізу фінансового стану малих підприємств

Назва методу	Переваги	Недоліки
Коефіцієнтний метод	Можливість отримання характеристики якості різних сторін господарювання підприємства у формі системи коефіцієнтів, що висвітлюють і враховують вплив як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ на його фінансовий стан	Складний процес формування результатів оцінки; відсутність нормативних значень більшості коефіцієнтів; складність урахування галузевої специфіки діяльності підприємства
Комплексний метод	Аналіз показників підприємницької діяльності у динаміці; всебічна характеристика дохідності і рентабельності; виявлення проблемних напрямів діяльності та причин, що зумовили їх виникнення	Висока трудомісткість; відсутність нормативних значень більшості коефіцієнтів
Інтегральний метод	Загальна характеристика фінансового стану підприємства з урахуванням впливу на її формування показників, згрупованих за окремими напрямами його оцінювання; можливість модифікації інтегрального показника шляхом зміни кількості аналітичних напрямів та коефіцієнтів залежно від завдань аналізу	Висока трудомісткість; необхідність застосування процедури стандартизації (нормалізації) для нівелювання різної якості впливу на фінансовий стан зростання / зниження окремих показників; складність обґрунтування нормативних значень для інтегрального показника; неузгодженість складу показників за окремими напрямами оцінювання фінансового стану
Рівноважний метод	Низька трудомісткість; установлення відповідності одному з варіантів типових ситуацій фінансового стану підприємства; наявність рекомендацій загального характеру для досягнення фінансово-господарської рівноваги в разі відхилення підприємства від лінії рівноваги чи зони безпеки	Неможливість урахування стану підприємства в конкретному, діловому, кредитному і ринковому середовищі

Закінчення табл. 3

Назва методу	Переваги	Недоліки
Беззбитковий метод	Можливість оптимізації параметрів діяльності підприємства, які визначають операційну рентабельність (доходу від реалізації, ціни, витрат, обсягів виробництва і реалізації)	Не узгоджується з такими аспектами оцінки, як конкурентоспроможність, кредитоспроможність, ринкова і ділова активність; потребує поділу витрат на постійні і змінні, прямі і непрямі
Золоте правило економіки	Динамічна оцінка ефективної діяльності підприємства в цілому	Необхідна позитивна динаміка абсолютних обсягів реалізації та валового прибутку за порівнюваними періодами; використання як показника динаміки традиційного відносного показника «темп росту» може призвести до помилкових висновків
Методика Н. Ю. Захарової	Поєднання рейтингової, бальної, матричної, інтегральної оцінок фінансового стану підприємства; об'єктивне визначення статичної і потенційної можливості розвитку фінансово-господарської діяльності підприємств та їх забезпечення фінансовими ресурсами; відсутність потреби в нормативних значеннях фінансових показників	Висока трудомісткість
Метод раціональної оцінки	Не потребує додаткового залучення експертів; простий та зрозумілий до використання	Високі вимоги до якості вихідної інформації, на підставі якої оцінюється платоспроможність, фінансова стабільність, прибутковість і ділова активність підприємства
Методика В. В. Ковальова, А. Д. Шеремета	Для оцінки фінансового стану достатньо тільки поточної бухгалтерської звітності	Складність у знаходженні фінансових та економічних показників впливу, за допомогою яких можна коригувати розрахункові коефіцієнти; неврахування галузевої специфіки; необхідність уточнення підходів до оцінювання кредитної заборгованості і її впливу на фінансову стійкість
Дискримінантні моделі	Не вимагають складних обчислень, спеціальних знань, що актуально для малих підприємств, де, зазвичай, немає спеціалістів із фінансового аналізу	Спрямовані на прогнозування банкрутства великих і середніх підприємств, тому точність прогнозу щодо підприємств малого бізнесу є, щонайменше, під сумнівом

Примітка. Складено авторами.

Коефіцієнтний метод базується на розрахунку системи коефіцієнтів. На їх основі аналізують діяльність підприємства або певний аспект діяльності, розширюючи при цьому склад коефіцієнтів. Метод передбачає розрахунок системи коефіцієнтів, що висвітлюють різні аспекти діяльності підприємства і враховують вплив як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ на його фінансовий стан. Основними недоліками є досить складний процес формування результатів оцінки і відсутність нормативних значень більшості коефіцієнтів, що використовуються у процесі аналізу.

Комплексний метод передбачає оцінку загальних показників підприємницької діяльності, які аналізуються в динаміці і групуються за двома напрямами (дохідності і рентабельності). Він дає змогу виявити напрями, в яких виникають проблеми, і дослідити причини, що їх зумовили. Основними недоліками є його трудомісткість і відсутність нормативного значення більшості коефіцієнтів.

Інтегральний метод передбачає розрахунок інтегрального показника на базі узагальнювальних показників за рівнем платоспроможності, фінансової незалежності та якості активів підприємства. Цей інтегральний показник можна в певний момент доповнити будь-якою кількістю аналітичних напрямів і коефіцієнтів, що дозволяє своєчасно враховувати вплив важливих факторів та досліджувати тенденції їхньої зміни, виявляти проблеми тощо. Недоліком методу є певна неузгодженість понять «платоспроможність» і «ліквідність».

Рівноважний метод базується на понятті ліквідності і передбачає оцінку фінансового стану підприємства з позицій досягнення рівноваги між ліквідними потоками у сфері господарсько-інвестиційної та фінансової діяльності. Реалізація цього методу дає змогу встановити дев'ять типових ситуацій фінансового стану підприємства і розробити відповідні рекомендації загального характеру для досягнення фінансово-господарської рівноваги в разі відхилення підприємства від стану рівноваги чи зони безпеки. Основний недолік полягає у неможливості дослідження позиції підприємства в конкурентному, діловому, кредитному і ринковому середовищі.

Критерієм аналізу фінансового стану підприємства при використанні беззбиткового методу виступає запас фінансової міцності, тобто дохід від реалізації, що підприємство отримає після досягнення порога рентабельності. Метод ґрунтується на проведенні аналізу беззбитковості (базовий аспект діяльності підприємства) і витрат, тому і є сучасним та практичним. Недолік полягає в тому, що він не узгоджується з такими аспектами оцінки, як конкурентоспроможність, кредитоспроможність, ринкова і ділова активність. Апробація цього методу потребує вдосконалення.

Золоте правило економіки характеризує темпи зміни ділової активності як співвідношення темпів

зростання чистого прибутку, доходу підприємства і його майна. Динамічна оцінка ефективної діяльності підприємства, здійснена на основі золотого правила, є інтегральною оцінкою внутрішньої ефективності підприємства і вважається пріоритетною в порівнянні зі статичною оцінкою на основі аналізу фінансових коефіцієнтів. Недоліками правила є такі: 1) потрібна позитивна динаміка зміни абсолютних обсягів реалізації та валового прибутку за періодами, що порівнюються; 2) використання як показника динаміки відносного показника «темп росту» може призвести до помилкових висновків.

Метод раціональної оцінки передбачає оцінку фінансового стану підприємства, за якої досліджуються показники платоспроможності, фінансової стабільності, прибутковості і ділової активності підприємства. Метод не потребує додаткового залучення експертів і простий та зрозумілий у використанні. Єдиним недоліком є те, що інформація може бути недостовірною і викривленою.

Методика Н. Ю. Захарової [12] для характеристики фінансового стану підприємства використовує рейтингову, бальну, матричну, інтегральну оцінки та передбачає об'єктивне визначення статичної і потенційної можливості розвитку фінансово-господарської діяльності підприємств, їх забезпечення фінансовими ресурсами і підвищення якості ухвалення управлінських рішень, що призведе до збільшення фінансових результатів і досягнення тактичних та стратегічних цілей функціонування підприємств різних галузей економіки. Проте варо зазначити, що ця методика не вимагає встановлення нормативних значень показників і дослідження особливостей проведення факторного аналізу відхилень.

Методики В. В. Ковальова [13] і А. Д. Шеремета [14] передбачають оцінку фінансового стану на основі фінансової звітності. Недолік методик полягає у складності визначення фінансових та економічних показників впливу, за допомогою яких можна коригувати розрахункові коефіцієнти.

Дискримінанті моделі передбачають розроблення і використання інтегральної моделі аналізу фінансового стану підприємства (наприклад, коефіцієнти Бівера і Вейбеля, моделі Альтмана, Ліса, Таффлера, Спрінгейта, Г. В. Савицької та О. О. Терещенка), що дозволить визначити вірогідність настання банкрутства. Ці моделі не вимагають складних обчислень, спеціальних знань, що актуально для підприємств, де, здебільшого, немає спеціалістів із фінансового аналізу. Основним недоліком є те, що ці моделі спрямовані на прогнозування банкрутства великих і середніх підприємств.

Висновки. Більшість методів і методик аналізу фінансового стану засновані на коефіцієнтному аналізі. Відповідно, на нашу думку, фінансовий стан малого підприємства являє собою систему коефіцієнтів, що характеризує його фінансовий результат за певний період. Проте основним недоліком для більшості методів і методик аналізу фінансового стану є не тільки відсутність нормативних значень фінансових показників, низький рівень інформативності фінансової звітності, а й система коефіцієнтних показників, яка не може розглядатись як універсальна для всіх видів підприємства, тому що для них не існує єдиних нормативних критеріїв. Обґрунтування нормативних показників є недостатньо опрацьованим питанням, а тому їхній аналіз є поверхневим і має враховувати вплив великої кількості факторів. Тому виникає потреба розроблення диференційованого підходу до встановлення нормативних значень показників фінансового стану для підприємств різних видів економічної діяльності.

Подальші дослідження важливо спрямувати на розроблення методичних підходів до проведення аналізу фінансового стану підприємств на основі факторного аналізу відхилень основних результуючих показників діяльності підприємства і рекомендацій щодо формування стратегічних орієнтирів розвитку.

Список використаної літератури

1. Білик М. Д. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. — Вид. 2-ге, без змін. — Київ : КНЕУ, 2009. — 592 с.
2. Сарапіна О. А. Комплексний аналіз фінансового стану як елемент антикризового управління підприємством [Електронний ресурс] / О. А. Сарапіна, Т. А. Пінчук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. — 2013. — Вип. 4. — С. 145—150. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2013_4_26.
3. Азарова А. О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / А. О. Азарова, О. В. Рузакова. — Вінниця : ВНТУ, 2010. — Режим доступу : http://publish.vntu.edu.ua/txt/Azarova_MatemModTaMetOcinuvFinStanuPidpr363.pdf.
4. Титаренко О. С. Сутнісна характеристика фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / О. С. Титаренко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Економічні науки. — 2012. — № 3. — С. 177—181. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2012_3_37.
5. Гриценко Л. Л. Фінанси підприємств : практикум : навч. посіб. / Л. Л. Гриценко, О. В. Дейнека, І. М. Боярко. — Суми, 2015. — 285 с.
6. Шамота Г. М. Дослідження підходів до комплексної оцінки фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / Г. М. Шамота, Д. О. Малиш // Бізнес інформ. — 2013. — № 3. — Режим доступу : http://business-inform.net/pdf/2013/3_0/271_278.pdf.

7. Майстро Р. Г. Важливість систематичного проведення аналізу фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / Р. Г. Майстро, А. А. Позднякова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Технічний прогрес та ефективність виробництва. — 2013. — № 20. — С. 163—168. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpitp_2013_20_27.
8. Громова А. Є. Аналіз фінансового стану підприємства з огляду ефективного використання фінансових ресурсів [Електронний ресурс] / А. Є. Громова, К. В. Крамаренко, Т. О. Рудик // Молодий вчений. — 2016. — № 5. — Режим доступу : http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/12.pdf.
9. Танцюра М. Ю. Роль фінансового стану в системі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс] / М. Ю. Танцюра, Л. Р. Джапарова, С. С. Чебикін // Культура народов Причерноморья. — 2012. — № 227. — С. 78—80. — Режим доступу : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45772/22-Tantcyura.pdf?sequence=1.
10. Куля О. Г. Проблеми фінансового аналізу підприємства [Електронний ресурс] / О. Г. Куля // Управління розвитком. — 2014. — № 13. — С. 49—50. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_13_22.
11. Мазур В. А. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів [Електронний ресурс] / В. А. Мазур, О. Ф. Томчук, Ю. Ю. Браніцький // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2017. — № 3. — С. 7—20. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_3_3.
12. Захарова Н. Ю. Методичні підходи щодо оцінки фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / Н. Ю. Захарова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 2 (3). — С. 128—133. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_2%283%29__17.
13. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управления капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Финансы и статистика, 2006. — 512 с.
14. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций /А. Д. Шеремет, Е. В. Негашев. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Экономика, 2008. — 208 с.

References

1. Bilyk, M. D., Pavlovska, O. V., Prytuliak, N. M., & Nevmerzhytska, N. Yu. (2009). *Finansovyi analiz [Financial analysis]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Sarapina, O. A., & Pinchuk, T. A. (2013). Kompleksnyi analiz finansovoho stanu yak element antykryzovoho upravlinnia pidpryiemstvom [Comprehensive analysis of financial condition as an element of crisis management of the enterprise]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky — Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic Sciences, 4*, 145—150. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2013_4_26 [in Ukrainian].
3. Azarova, A. O. & Ruzakova, O. V. (2010). *Matematychni modeli ta metody otsiniuvannia finansovoho stanu pidpryiemstva [Mathematical models and methods for evaluating the enterprise financial condition].* Vinnytsia: VNTU. Retrieved from http://publish.vntu.edu.ua/txt/Azarova_MatemModTaMetOcinuvFinStanuPidpr363.pdf [in Ukrainian].
4. Tytarenko, O. S. (2012). Sutnisna kharakterystyka finansovoho stanu pidpryiemstva [Essential characteristics of the enterprise' financial condition]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ekonomichni nauky — Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Economic Sciences, 3,* 177—181. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2012_3_37 [in Ukrainian].
5. Hrytsenko, L. L., Deyneka, O. V., & Boyarko, I. M. (2015). *Finansy pidpryyemstv: Praktykum [Companies' finance: Workshop]*. Sumy [in Ukrainian].
6. Shamota, H. M., & Malysh, D. O. (2013). Doslidzhennia pidkhodiv do kompleksnoi otsinky finansovoho stanu pidpryiemstva [Research of approaches to the complex estimation of the enterprise' financial condition]. *Biznes inform — Business inform, 3,* 271—278. Retrieved from http://business-inform.net/pdf/2013/3_0/271_278.pdf [in Ukrainian].
7. Maistro, R. H., & Pozdniakova, A. A. (2013). Vazhlyvist systematychnoho provedennia analizu finansovoho stanu pidpryiemstva [The importance of systematic analysis of the enterprise' financial condition]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichno houniversytetu «HPI». Tekhnichnyi prohres ta efektyvnist vyrobnytstva — Bulletin of the National Technical University «HPI». Technical progress and production efficiency, 20,* 163—168. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpitp_2013_20_27 [in Ukrainian].
8. Hromova, A. Ye., Kramarenko, K. V., & Rudyk, T. O. (2016). Analiz finansovoho stanu pidpryiemstva z ohliadu efektyvnoho vykorystannia finansovykh resursiv [Analysis of enterprise financial condition in the context of effective use of financial resources]. *Molodyi vchenyy — Young scientist, 5*, 44—47. Retrieved from http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/12.pdf [in Ukrainian].
9. Tantsyura, M. Yu., Dzhaparova, L R., & Chebykin, S. S. (2012). Rol finansovoho stanu v systemi analizu finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpryiemstva [The role of financial condition in the system of analysis of enterprise' financial and economic activity]. *Kultura narodov Prychernomorya — Culture of the peoples of*

the Black Sea, 227, 78—80. Retrieved from http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45772/22-Tantcyura.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].

10. Kulya, O. H. (2014). Problemy finansovoho analizu pidpryiemstva [Problems of enterprise' financial analysis]. *Upravlinnya rozvytkom — Management development, 13,* 49—50. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_13_22 [in Ukrainian].
11. Mazur, V. A., Tomchuk, O. F., & Branitskyi, Yu. Yu. (2017). Metodyka analizu finansovoho stanu pidpryiemstva vidpovidno do vymoh vnutrishnikh i zovnishnikh korystuvachiv [Methods of analysis of the enterprise' financial condition in accordance with the requirements of internal and external users]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannya nauky i praktyky — Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice, 3*, 7—20. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_3_3 [in Ukrainian].
12. Zakharova, N. Yu. (2013). Metodychni pidkhody shchodo otsinky finansovoho stanu pidpryiemstva [Methodical approaches to the evaluation of the enterprise' financial condition]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriyskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky) — Scientific papers of Tavria state agrotechnological university (economic sciences), 2 (3),* 128—133. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_2%283%29__17 [in Ukrainian].
13. Kovalev, V. V. (2006). *Finansovyj analiz: Upravleniya kapitalom. Vybor investicij. Analiz otchetnosti [Financial analysis: Management of capital. The choice of investments. Reporting Analysis]*. Moscow: Finansy y statystyka [in Russian].
14. Sheremet, A. D., & Nehashev, E. V. (2008). *Metodika finansovogo analiza deyatel'nosti kommercheskih organizacij [Methods of financial analysis of commercial organizations' activity]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].

УДК 657.6

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ДОДАТКОВОГО ЗВІТУ ДО АУДИТОРСЬКОГО КОМІТЕТУ

Карпачова Ольга Володимирівна,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: olga.owlblack@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7163-2177

Анотація. Складання і представлення аудитором додаткового звіту до аудиторського комітету є відносно новим поняттям та завданням для українських суб'єктів аудиторської діяльності. Однією з основних проблем оформлення додаткового звіту є те, що суб'єкти аудиторської діяльності в Україні були не готові до такого звіту. Тому не дивно, що в перший рік, коли Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» почав вимагати від аудиторів такий звіт, то більшість аудиторів складали його неправильно. Методологія оформлення звітів відповідно до Міжнародних стандартів аудиту та українського законодавства завжди є актуальним питанням для суб'єктів аудиторської діяльності.

Розглянуто історію створення аудиторського комітету. Визначено актуальність складання додаткового звіту до аудиторського комітету. Проаналізовано вимоги до оформлення додаткового звіту відповідно до чинного законодавства України і Міжнародних стандартів аудиту. Проаналізовано помилки суб'єкта аудиторської діяльності при складанні додаткового звіту. Сформовано і запропоновано рекомендації щодо уникнення помилок при складанні додаткового звіту до аудиторського комітету.

Ключові слова: аудит, звіт аудитора, додатковий звіт, аудиторський комітет, робочі документи, великі підприємства, підприємства, що становлять суспільний інтерес.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 5.

SUBMISSION OF THE ADDITIONAL REPORT TO THE AUDIT COMMITTEE

Karpachova Olga,
Ph. D. student
SHEI «Banking University»
e-mail: olga.owlblack@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7163-2177

Abstract. The preparation and submission by the auditor of an additional report to the audit committee is a relatively new concept and task for Ukrainian subjects of audit activity. One of the main problems in drawing up an additional report is that the subjects of audit activity in Ukraine were not ready for such a report. Therefore, it is not surprising that in the first year, when the Law of Ukraine of December 21, 2017 № 2258-VIII «On the Audit of Financial Statements and Auditing Activities» demanded such a report from auditors, most of the auditors did not compile it correctly. The methodology for reporting in accordance with International auditing standards and Ukrainian legislation will always be an urgent issue for audit entities.

The Audit Committee is one of the most important supervisory bodies in the enterprise. It is a so-called entity's financial management tool.

In accordance with the law, an additional report for the audit committee is prepared in the manner specified for the preparation of the audit report. However, it is important that the supplementary report is submitted no later than the date of submission of the audit report. In accordance with the law, an additional report for the audit committee is prepared in the manner specified for the preparation of the audit report.

First of all, it should be noted that this report forms part of a continuous communication process in accordance with the requirements of International Audit Standard 260 «Communication with Those Charged with Governance». This report is important evidence of compliance with ISA 260.

This article discusses the history of the creation of the audit committee. The relevance of compiling an additional report for the audit committee is determined. The requirements for the preparation of an additional report in accordance with the current legislation of Ukraine and international audit standards are analyzed. The errors of the subject of audit activity in the preparation of an additional report are analyzed. Recommendations on the prevention of errors in the preparation of an additional report for the audit committee were formed and proposed.

Keywords: audit, auditor's report, an additional report, audit committee. working documents, large enterprises, enterprises of public interest.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 5.
JEL Classification B26

ОСОБЕННОСТИ ОФОРМЛЕНИЯ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОТЧЁТА ДЛЯ АУДИТОРСКОГО КОМИТЕТА

Карпачёва Ольга Владимировна,
аспирант
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: olga.owlblack@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7163-2177

Аннотация. Составление и представление аудитором дополнительного отчета для аудиторского комитета является относительно новым понятием и задачей для украинских субъектов аудиторской деятельности. Одной из основных проблем оформления дополнительного отчета является то, что субъекты аудиторской деятельности в Украине были не готовы к такому отчету. Поэтому неудивительно, что в первый год, когда Закон Украины от 21.12.2017 № 2258-VIII «Об аудите финансовой отчетности и аудиторской деятельности» потребовал от аудиторов такой отчет, то большинство аудиторов составляли его неправильно. Методология оформления отчетов в соответствии с Международными стандартами аудита и украинского законодательства всегда будут являться актуальным вопросом для субъектов аудиторской деятельности.

Рассмотрена история создания аудиторского комитета. Определена актуальность составления дополнительного отчета для аудиторского комитета. Проанализированы требования к оформлению дополнительного отчета в соответствии с действующим законодательством Украины и Международных стандартов аудита. Проанализированы ошибки субъекта аудиторской деятельности при составлении дополнительного отчета. Сформированы и предложены рекомендации по предотвращению ошибок при составлении дополнительного отчета для аудиторского комитета.

Ключевые слова: аудит, аудиторский отчёт, дополнительный отчёт, аудиторский комитет, рабочие документы, большие предприятия, предприятия общественного интереса.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библ.: 5.

Вступ. Актуальним питанням для всіх аудиторських компаній є правильне оформлення робочих документів і надання клієнтам аудиторських звітів відповідно до вимог чинного законодавства України та Міжнародних стандартів аудиту.

Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» запровадив нові вимоги до аудиторських звітів. Відтепер суб'єкти аудиторської діяльності повинні надавити не тільки звіт незалежного аудитора клієнтові, а ще й додатковий звіт до аудиторського комітету. Додатковий звіт стосується підприємств, що становлять суспільний інтерес. Оскільки закон є відносно новим, то 2018 року суб'єкти аудиторської діяльності зіштовхнулися з проблемою правильного оформлення додаткового звіту. Установленого шаблону такого звіту немає, але Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» установлює вимоги до інформації, яка обов'язково повинна буди зазначена в такому звіті, тому кожний суб'єкт аудиторської діяльності сам для себе визначає форму такого звіту, враховуючи вимоги законодавства.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Головною метою дослідження є аналіз вимог до оформлення додаткового звіту до аудиторського комітету.

Результати дослідження. Перш за все розглянемо, що являє собою аудиторський комітет. Аудиторський комітет є одним з найважливіших органів нагляду на підприємстві. Це так званий інструмент управління фінансами суб'єкта господарювання. Уперше ідея запровадження аудиторських комітетів виникла 1939 року, коли Нью-Йоркська фондова біржа схвалила концепцію комітету з аудиту. Стосувалася вона виключно публічних компаній. Комісія з цінних паперів та бірж США 1972 року ввела як рекомендації правило про те, що до складу аудиторських комітетів публічних компаній мають входити виключно незалежні або зовнішні директори. Але вже 1977-го ця рекомендація набула статусу обов'язкової вимоги Нью-Йоркської фондової біржи. Інші вимоги Нью-Йоркської фондової біржі стосовно діяльності аудиторських комітетів зводилися до такого:

1) кожен аудиторський комітет повинен мати власний статут;

2) не частіше ніж один раз на рік аудиторський комітет має розглядати звіт зовнішнього аудитора.

3) аудиторський комітет повинен обговорювати:

— із зовнішнім аудитором і керівництвом компанії річну та проміжну фінансову звітність;

— із зовнішнім і внутрішнім аудитором та керівництвом компанії фінансовий стан компанії;

— із зовнішнім і внутрішнім аудитором політику компанії щодо основних фінансових ризиків та заходи щодо їх уникнення;

4) аудиторському комітету на постійній основі потрібно проводити моніторинг проведення як зовнішніх, так і внутрішніх аудитів, а також розглядати усі питання, які виникають під час їх проведення, навіть ті, які, на думку керівництва компанії, є «несуттєві».

А 2002 року був ухвалений закон Сарбейнса — Оксли, також відомий як Закон про реформу відкритих акціонерних товариств і захист інвесторів та

Закон про корпоративну і аудиторську звітність і відповідальність, що зробив свій внесок у діяльність аудиторських комітетів. Зокрема, Закон визначив такі ключові аспекти діяльності аудиторського комітету.

1. Зовнішній і внутрішній аудитор зобов'язані доповідати аудиторському комітету:

— про основні положення бухгалтерського обліку, які будуть використані під час аудиту;

— варіанти оцінки фінансової інформації, які обговорювали з керівництвом компанії;

— розбіжності в поглядах, що виникли між аудитором і керівництвом компанії стосовно фінансової звітності;

— інші важливі моменти, які виникають у ході аудиту.

2. Провідного партнера з аудиту потрібно змінювати кожні п'ять років.

3. Аудиторська фірма не може здійснювати аудит фінансової звітності публічної компанії, якщо один із її керівників працював раніше в такій фірмі протягом останнього року [1].

Україна не залишилася осторонь у питаннях визначення ролі та функцій аудиторського комітету. Відповідно до національного законодавства створення аудиторського комітету стосується великих підприємств і підприємств, що становлять суспільний інтерес.

Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств і показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

— балансова вартість активів — понад 20 мільйонів євро;

— чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — понад 40 мільйонів євро;

— середня кількість працівників — понад 250, осіб.

Підприємства, що становлять суспільний інтерес, — це підприємства — емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію; банки; страховики; недержавні пенсійні фонди; інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств і малих підприємств) і підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств [2].

Отже, великі підприємства зобов'язані створити аудиторський комітет або покласти відповідні функції на ревізійну комісію чи наглядову раду.

Інші підприємства, які належать до підприємств, що становлять суспільний інтерес, можуть покласти функції аудиторського комітету на окремий підрозділ органу управління або на наглядовий орган.

Треба зауважити, що більшість членів аудиторського комітету підприємств, що становлять суспільний інтерес, не повинні бути пов'язані з такими підприємствами. З числа незалежних членів призначають голову аудиторського комітету. До складу аудиторського комітету не можуть входити посадові особи органів управління таких підприємств.

Відповідно до законодавства додатковий звіт для аудиторського комітету оформляють у порядку, визначеному для складання аудиторського звіту. Але важливим є те, що додатковий звіт подають не пізніше від дати подання аудиторського звіту.

Перш за все треба зазначити, що такий звіт становить частину безперервного процесу комунікацій відповідно до вимог Міжнародного стандарту аудиту 260 «Повідомлення інформації тим, кого наділено найвищими повноваженнями».

Суб'єкти аудиторської діяльності не мають офіційно затвердженої форми звіту до аудиторського комітету, але Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» дає аудиторам перелік інформації, яка повинна міститись у додатковому звіті:

1) твердження про незалежність;

2) прізвище, ім'я та по батькові ключового партнера (партнерів) з аудиту та аудиторів, які залучалися до виконання завдання (для аудиторської фірми);

3) розкриття інформації про залучення зовнішніх експертів, інших суб'єктів аудиторської діяльності та підтвердження їхньої незалежності від юридичної особи, фінансову звітність якої перевіряють;

4) дані про співробітництво та обмін інформацією з аудиторським комітетом або органом (підрозділом), на який покладено відповідні функції, з посадовими особами органу управління і наглядового органу юридичної особи, зокрема із зазначенням дат і переліку питань, які обговорювали;

5) інформацію про обсяг і строки виконання завдання з обов'язкового аудиту, залучені ресурси;

6) розподіл завдань між суб'єктами аудиторської діяльності при призначенні більш ніж одного суб'єкта аудиторської діяльності, якщо обов'язковий аудит проводиться спільно;

7) розкриття інформації про застосовану методику перевірки фінансової звітності, зокрема пояснюються усі суттєві відхилення порівняно з попереднім роком, навіть якщо попереднього року завдання з обов'язкового аудиту виконував інший суб'єкт аудиторської діяльності;

8) рівень суттєвості, що застосовувався під час виконання завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності в цілому та у відповідних випадках рівень або рівні суттєвості щодо певних класів операцій, статей фінансової звітності, іншого розкриття інформації, а також повинні наводитися якісні фактори, що враховуються при визначенні рівня суттєвості;

9) судження про виявлені події або обставини, у зв'язку з якими можуть виникнути значні сумніви

у здатності юридичної особи продовжувати діяльність на безперервній основі, і те, чи є вони суттєвою невизначеністю, а також коротко викладені вжиті та очікувані заходи підтримки, які враховано при судженні щодо здатності замовника продовжувати діяльність на безперервній основі, і те, чи є вони суттєвою невизначеністю;

10) інформацію про виявлені суттєві недоліки системи внутрішнього контролю та/або системи бухгалтерського обліку, при цьому зазначається «усунуто» або «не усунуто» ці недоліки;

11) інформацію про виявлені факти або обґрунтовані підозри порушення законодавства чи положень установчих документів;

12) опис застосованих методів оцінки щодо різних груп активів і зобов'язань, у тому числі розкриваються відповідні зміни;

13) пояснення щодо обсягу консолідації та критерії невключення дочірніх підприємств до консолідації;

14) опис роботи, виконаної залученим іноземним суб'єктом аудиторської діяльності, який не є членом аудиторської мережі;

15) інформацію щодо забезпечення посадовими особами юридичних осіб надання всіх необхідних запитів, пояснень і документів;

16) повідомлення:

— про будь-які значні труднощі, що виникли в ході виконання завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності;

— суттєві питання, що були предметом обговорення з посадовими особами юридичної особи, фінансову звітність якої перевіряють;

— інші питання, що можуть вплинути на якість фінансової звітності [3].

Отже, додатковий звіт повинен повністю розкривати результати виконання завдання з обов'язкового аудиту. Зазначений список не є вичерпним. Суб'єкт аудиторської діяльності може розкривати додаткову інформацію, якщо вважає це актуальним і потрібним.

На вимогу суб'єкта аудиторської діяльності, аудиторського комітету, органу управління юридичної особи або наглядового органу суб'єкт аудиторської діяльності обговорює основні питання, що виникають у зв'язку з виконанням завдання з обов'язкового аудиту, зазначені в додатковому звіті для аудиторського комітету, з аудиторським комітетом або органом (підрозділом), на який покладено відповідні функції, органом управління або, у відповідних випадках, — з наглядовим органом юридичної особи.

Також у додатковому звіті надається інформація про розбіжності, що виникли при виконанні завдання з обов'язкового аудиту між декількома суб'єктами аудиторської діяльності [4].

На вимогу органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю та органів державної влади, до яких подають фінансову звітність разом з аудиторським висновком, суб'єкт аудиторської діяльності або аудиторський комітет, або орган (підрозділ), на який покладено відповідні функції, зобов'язаний надати додатковий звіт [3].

Але за відсутності чіткої методології та інструкції зі складання додаткового звіту до аудиторського комітету суб'єкти аудиторської діяльності будуть робити помилки при складанні такого звіту. Про це свідчить аналіз типових помилок, які були виявлені під час зовнішніх перевірок системи контролю якості, проведених відповідно до вимог Положення про зовнішні перевірки системи контролю якості аудиторських послуг, затвердженого рішенням Аудиторської палати України від 30.10.2014 № 302/9 (зі змінами) до набрання чинності Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [5]. Проаналізувавши його, можна зробити висновок, що основними помилками до додаткового звіту до аудиторського комітету є:

1) несвоєчасність складання додаткового звіту;

2) несвоєчасність складання аудиторської документації (робочих документів). Але саме на основі робочих документів, які були оформлені під час виконання завдання з аудиту, має складатися звіт аудитора;

3) відсутні робочі документи, що доказують обговорення значущих питань з управлінським персоналом і документування інформації, що суперечить остаточному висновку аудитора;

4) не зазначено визначення рівня суттєвості та суттєвості для виконання аудиторських процедур при плануванні аудиту, а також перегляд суттєвості під час проведення аудиту.

Проаналізувавши типові помилки суб'єктів аудиторської діяльності, зроблено висновок, що Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» є методологічним базисом для правильного складання додаткового звіту до аудиторського комітету.

Висновки. У ході дослідження вимог до оформлення додаткового звіту до аудиторського комітету і типових помилок при складанні такого звіту можна зробити висновок, що це питання є досить актуальним і потребує додаткового методологічного оформлення.

При оформлення додаткового звіту суб'єктам аудиторської діяльності треба керуватися не тільки вимогами українського законодавства, а й Міжнародними стандартами аудиту. Головною вимогою МСА 260 «Повідомлення інформації тим, кого наділено найвищими повноваженнями» є те, що цілі аудитора — своєчасно надати тим, кого наділено найвищими повноваженнями, спостереження, зроблені під час аудиту, які є значущими та безпосередньо пов'язані з їхньою відповідальністю за нагляд за процесом звітування, тобто сприяти ефективному двосторонньому повідомленню інформації між аудитором і тими, кого наділено найвищими повноваженнями.

Головним висновком нашого дослідження є те, що правильно оформлений додатковий звіт до аудиторського комітету буде лише тоді, коли будуть правильно оформлені робочі документи. Розробити універсальну форму додаткового звіту є неможливим, тому що кожне підприємство унікальне. А розробити пакет робочих документів до додаткового звіту цілком можливо і актуально. Заповнюючи робочі документи, які пов'язані з цим звітом, аудитор не забуде зазначити всі питання в такому звіті та складе його відповідно до вимог чинного законодавства. Наприклад, опитувальники, контрольні листи.

Не треба забувати, що кожне підприємство має свою специфіку, особливо коли йдеться про підприємство суспільного значення, тому, складаючи додатковий звіт до аудиторського комітету, суб'єкт аудиторської діяльності повинен користуватись професійним судженням.

Список використаної літератури

1. Авторський блог Рубітель О. Ю. // Інтернет портал: Ліга. Блоги. — 2019. — Режим доступу : https://blog.liga.net/user/orubitel/article/32854.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996–XIV від 16.07.1996 // Законодавство України. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
3. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» № 2258-VIII від 21.12.2017 // Законодавство України. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19.
4. IAS 260 «International Standard on Auditing (ISA) 260 (Revised), Communication with Those Charged with Governance» [Electronic resource] // IAASB. — 2015. — Available at : https://www.iaasb.org/publications-resources/international-standard-auditing-isa-260-revised-communication-those.
5. Аналіз типових помилок, які були виявлені під час зовнішніх перевірок системи контролю якості // Аудиторська палата України. — 2019. — 1 березня. — Режим доступу : https://www.apu.com.ua/2019/03/01.

References

1. Avtorskyi bloh Rubitel O. Yu. [Author's blog Rubitel O. Yu]. (2019). *Internet portal: Liha. Blohy — Website: League. Blogs.* Retrieved from https://blog.liga.net/user/orubitel/article/32854 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» № 996–XIV vid 16.07.1996 [Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» from 16.07.1996, № 996-XIV]. (1996). *Zakonodavstvo Ukrainy — Legislation of Uktaine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro audyt finansovoi zvitnosti ta audytorsku diialnist» vid 21.12.2017 r. № 2258-VIII [Law of Ukraine «On Auditing of Financial Reporting and Auditing Activities» from December 21, 2017, № 2258-VIII]. (2017). *Zakonodavstvo Ukrainy — Legislation of Uktaine.* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19 [in Ukrainian].
4. IAS 260 «International Standard on Auditing (ISA) 260 (Revised), Communication with Those Charged with Governance». (2015). *IAASB*. Retrieved from https://www.iaasb.org/publications-resources/international-standard-auditing-isa-260 -revised-communication-those [in English].
5. Analiz typovykh pomylok, yaki buly vyiavleni pid chas zovnishnikh perevirok systemy kontroliu yakosti [Analysis of typical errors detected during external audits of the quality control system]. (2019, March 1). *Audytorska palata Ukrainy — The Audit Chamber of Ukraine*. Retrieved from https://www.apu.com.ua/2019/03/01 [in Ukrainian].

УДК 338.48:65.012.32

ПРОЄКТНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ КВЕСТІВ

Ноздріна Лариса Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: larisa@pancha.lviv.ua; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Анотація. Описано значення туристичної сфери як важливої складовою економіки нашої держави, що функціонує в умовах гострої світової конкуренції. Зазначено, що адаптація туристичної сфери до вимог сталого розвитку вимагає сучасних проєктних підходів до впровадження на макрорівні інноваційних туристичних послуг. Досліджено засади розвитку туристичної галузі економіки як зовнішнього середовища реалізації проєктів, проаналізовано ринок туристичних послуг в Україні та м. Львові зокрема. Зазначено, що Львів — один із провідних культурних центрів Східної Європи, місто з високим рівнем інфраструктури, сервісу та безпеки і місто з подіями світового рівня. Визначено місце проєктів квестів у загальній системі класифікації туристичних проєктів на засадах сталого туризму. Запропоновано підходи до створення інноваційних туристичних проєктів, продуктом яких є квести. Класифіковано проєкт туристичного вебквесту за: 1) технологією (проєкт Інтернет-технологій); 2) видом продукту (вебресурс), класом продукту (Інтернет-портал); 3) діяльністю (розроблення). Зазначено, що проєкт розроблення вебквесту є комбінованим: і туристичним, й ІТ одночасно. На прикладі запропонованого квесту «Знайди лева» описано концепцію проєкту.

Ключові слова: сталий туризм, туриститчна послуга, квест, проєктний підхід, інноваційні туристичні проєкти, вебсайт.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; бібл.: 13.

PROJECT APPROACHES TO CREATING TOURIST QUESTS

Nozdrina Larysa,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Economics and Information Technologies
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: larisa@pancha.lviv.ua; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Abstract. The article describes that the tourism sector is an important component of the economy of our country, which nowadays is in conditions of rigid world competition. It is noted that adaptation of the tourism sector to the requirements of sustainable development requires modern design approaches to the introduction of innovative tourism services at the macro level. The principles of development of the tourist industry of the economy as an external environment for the implementation of projects are analyzed, in particular, the place of the tourist services in Ukraine and the city of Lviv is determined. It is noted that Lviv is one of the leading cultural centers of Eastern Europe, a city with a high level of infrastructure, service and security, and a city with world-class events. The place of quest projects in the general classification system of tourist projects on the basis of sustainable tourism is determined. The approaches to creation of innovative tourism projects, the products of which are quests, are offered. The tourism web-quest project had been classified according of: 1) technology (Internet technology project); 2) product type (Web-resource), product class (Internet portal); 3) activity (development). It is noted that the design of the Web-quest is integrating: both tourist, and IT at the same time. The tourist quest, which is described in the article is also cultural-oriented (immersion in culture, familiarity with history and architecture) and activity-oriented (gaming), and nature-oriented (adventure and outdoor activities). In addition, tourist quest projects are also divided of the form (Web quests), the mode (real), and the form of work (group). As a example describes of the Quest «Find Lion»: the concept of a project, the purpose, objectives, target audience and budget of the project, as well. indicators of the success of the project, the mechanisms of its sustainability and the tools for project implementation. The expected results of the project will be: a large number of participants in the quest, an increase in the number of tourists in the city, the enrichment of the city budget, the dissemination of interesting information about the cultural monuments of Lviv.

Keywords: sustainable tourism, travel service, quest, project approach, innovative tourism projects, website.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 2; bibl.: 13.

JEL Classification G14, H43

ПРОЕКТНЫЕ ПОДХОДЫ К СОЗДАНИЮ ТУРИСТИЧЕСКИХ КВЕСТОВ

Ноздрина Лариса Васильевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: larisa@pancha.lviv.ua; ORCID ID: 0000-0002-9542-920X

Аннотация. Описано значение туристическая сферы как важной составляющей экономики страны, функционирующей в условиях жесткой мировой конкуренции. Отмечено, что адаптация туристической сферы к требованиям устойчивого развития требует современных проектных подходов к внедрению на макроуровне инновационных туристических услуг. Исследованы основы развития туристической отрасли экономики как внешней среды реализации проектов, проанализирован рынок туристических услуг в Украине и г. Львове в частности, определено место проектов квестов в общей системе классификации туристических проектов на принципах устойчивого туризма, предложены подходы к созданию инновационных туристических проектов, продуктом которых являются квесты. На примере квеста «Найди льва» описано концепцию проекта.

Ключевые слова: устойчивый туризм, туристическая услуга, квест, проектный подход, инновационные туристические проекты, вебсайт.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; библ.: 13.

Вступ. У сучасному суспільстві постіндустріального періоду, що базується на знаннях та інформації, туризм повинен стати галуззю, що докорінно змінює чинні туристичні технології, саму сутність туристичної діяльності, посилюючи її вплив на інтелектуалізацію суспільства. Аспекти розвитку туризму є актуальними, адже ця сфера відіграє важливу роль у розв'язанні багатьох соціальних та економічних проблем держави.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Внесок туризму в соціально-економічний розвиток, його значення для світової економіки, у тому числі з урахуванням сучасних світових тенденцій, відзначають у своїх дослідженнях багато вітчизняних учених, серед яких М. Бондаренко, О. Вуйцик, Н. Гостєва, М. Рега, В. Смаль, І. Смаль, В. Суходуб та інші. Основні проблеми, умови та чинники розвитку туризму розглядаються у працях багатьох вітчизняних науковців, таких як А. Мельник, І. Темник, С. Цьохла та інші.

Актуальність дослідження полягає в тому, що реалізація інноваційних проєктів дозволить здійснити комплексний підхід до забезпечення ефективного використання переваг і можливостей вітчизняної туристичної галузі. Проблематикою управління проєктами займалися такі відомі зарубіжні вчені, як Г. Дитхелм, В. Д. Шапіро, А. С. Товб, Г. Л. Ципес, М. Л. Разу та інші. До відомих вітчизняних науковців, які займаються проблемою управління проєктами, належать С. Д. Бушуєв, Н. В. Бушуєва, К. В. Кошкін, В. А. Рач, О. В. Россошанська, В. В. Малий, В. Д. Гогунський, П. А. Тесленко, Л. А. Пономаренко, Л. В. Ноздріна та інші. Однак варто зазначити, що загалом у працях вищенаведених авторів недостатньо висвітлені питання створення інноваційних проєктів туристичних квестів як окремим видом проєктів. Тому *метою статті* є обґрунтування підходів до створення інноваційних проєктів туристичних квестів.

Результати дослідження.

Розвиток туризму в Україні. Сьогодні туризм виступає однією з високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах глобалізації безперервно і динамічно розвивається, сприяючи розв'язанню цілого комплексу життєво важливих соціально-економічних та екологічних проблем згідно із парадигмою сталого розвитку туризму.

За даними Світової ради з туризму та подорожей, внесок туризму у світовий ВВП становить майже 11 %, забезпечуючи зайнятість понад 10 % усієї робочої сили й інвестицій і майже стільки ж податкових надходжень [1; 2]. Згідно з прогнозами експертів Всесвітньої туристичної організації (ВТО), обсяги міжнародного туризму зростатимуть щороку в середньому на 4 відсотки.

Сфера туризму охоплює багато галузей економіки (майже 50 суміжних галузей). Так, 2017 року Україну відвідало більш ніж 13,3 млн іноземних громадян, з них службові, ділові та дипломатичні поїздки здійснили 33,3 тис. чол., туристичні — 172,8 тис. чол., у приватних справах приїхало 13,0 млн чол., з навчальною метою — 2,1 тис. чол., у зв'язку з працевлаштуванням — 26 осіб, іммігрували — 3,1 тис. чол., культурний і спортивний обмін здійснили 168 тис. чол. [1].

Окрім того, важливою складовою туристичного потенціалу в Україні є історико-культурна спадщина, вона нараховує майже 78 тис. пам'яток археології, 15 тис. пам'яток історії, 373 тис. пам'яток архітектури і 80 тис. пам'ятників монументального мистецтва, монастирські ансамблі, садово-паркові архітектурні ансамблі. Усе це варто враховувати при заохоченні іноземних туристів [1].

Сьогодні в рамках розвитку галузі туризму в Україні також було ухвалено Закон «Про туризм» [3] і Стратегію розвитку туризму і курортів на період до 2026 року [4], де зазначається, що єдиним шляхом розв'язання системних проблем у сфері туризму та курортів є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави за допомогою впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України.

Стан надання туристичних послуг у Львові. Економічна значущість туризму, його фінансові результати впливають на місцеві бюджети і бюджет країни (регіону), що спричиняє розвиток в'їзного і внутрішнього туризму за допомогою збільшення привабливості місць із значним туристичним потенціалом.

Зокрема, таким туристичним центром України є Львів — один із провідних культурних центрів Східної Європи; місто з високим рівнем інфраструктури, сервісу та безпеки і місто з подіями світового рівня. Британське видання «The Telegraph» віднесло Львів на п'яту позицію в рейтингу 12 місць світу, які обов'язково варто відвідати 2018 року. Британська газета «The Independent» назвала Львів ідеальним місцем для проведення зимового відпочинку [5]. Також в іншому рейтингу Львів опинився на другому місці серед 26-ти європейських міст, де можна комфортно прожити місяць за менше ніж 600 фунтів стерлінгів (у Львові — 405,51 фунта стерлінгів / 458,56 євро). За версією американського видання «Business Insider», Львів 2017 року посів перше місце серед найдешевших туристичних міст світу (під час дослідження порівнювали вартість проживання в готелі, проїзд на таксі, а також харчування на двох) [5].

Львів — єдине місто України, яке потрапило в щорічний рейтинг «100 туристичних дестинацій світу 2018 року» — незалежної міжнародної компанії, що спеціалізується у сфері міжнародних стратегічних досліджень споживчих ринків Euromonitor International. Слідом за Львовом — Франкфурт-на-Майні, Порто, Стокгольм і ще багато великих міст. Також Львів посів 80-ту позицію в рейтингу найпопулярніших міст світу за оцінкою чисельності припливу міжнародних туристів, які перебувають в іншій країні принаймні впродовж 24 годин, але не більш як 12 місяців. У першій п'ятірці рейтингу — Гонконг, Бангкок, Лондон, Сінгапур і Макао.

Зокрема, 2018 року у Львові побували близько 2 млн 900 тис. туристів. У середньому турист перебуває у Львові два з половиною дні, у середньому за день люди витрачають орієнтовно 85 доларів. Тобто приблизно 17 млрд грн інвестуються в економіку міста [6].

Маркетинг міста проводиться як на основних ринках (І пріоритет: Україна, Польща, Німеччина, Австрія, США, Канада; ІІ пріоритет: Білорусь, Великобританія, Прибалтика, Ізраїль), так і на нових ринках Китаю і Франції [7]. Статистику туризму в м. Львові за 2017—2018 рр. з дев'яти країн світу відображено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Динаміка чисельності туристів у м. Львів у 2017—2018 роках

Країна	Динаміка приросту туристів, у %, 2017 р.	Частка ринку, %		Середній час перебування, дні	Середні витрати туриста за день, євро
		2017 р.	2018 р.		
Україна	-13	41	43	3,9	35
Польща	+47	22	16,6	3,6	75
Німеччина	+15	3,6	4,0	5,5	83
США	+3	2	3	9	131
Великобританія	+25	1,5	1,5	4,2	112
Китай	+57	0,5	-	3,2	117
Франція	+4	1	-	4,4	56
Білорусь	+120	7,9	7,1	2,9	30
Туреччина	+76	7,3	5,8	5,2	111
Литва	+277	1,6	1,0	4	75

Примітка. Розроблено за [6; 7].

У Львові вперше підрахували лояльність туристів до міста і рівень емоційного навантаження, з яким повертаються додому. Цей показник NPS (Net Promoter Score) 2018 року становив +73,6% (можливий діапазон від -100 до +100 %), що свідчить про подальші рекомендації своїм рідним і знайомим відвідати наше місто і бажання знову повернутись. Індекс туристичної привабливості міста становить 4,8, а індекс задоволеності туристичними послугами — 4,4 (із п'яти можливих). Ці показники є традиційно високими і демонструють позитивну динаміку.

А ще 2018 року зріс туристичний збір на 30 % (6 536 тис. грн) і загалом на 18 % (151 млн грн) збільшилися надходження в місцевий бюджет від галузі туризму [8].

Сутність і класифікація туристичних квестів і проєктів з їх створення. Перехід на кожний наступний етап розвитку світового туризму здійснюється під впливом розвитку Інтернету та інноваційних і мобільних технологій, що зумовило появу широкого спектра інноваційних туристичних послуг. Зокрема, у Львові 2017 року було запропоновано «Розумний»

маршрут по місту, який включав 15 локацій — самостійна екскурсія містом протяжністю 3,5 км за допомогою смартфона [9]. До інноваційних туристичних послуг також можна віднести квести. Автори концепції вебквестів Т. Марч і Б. Додж визначають квести як «орієнтовну діяльність, де практично вся інформація береться з мережі "Інтернет"» [10].

Існує класифікація квестів за різноманітними системними та інструментально значущими ознаками [11].

1. *За формою проведення:* 1) комп'ютерні ігри-квести — інтерактивні історії з головним героєм; при цьому ключову роль в ігровому процесі відіграють рішення головоломок і завдань; 2) вебквести — спрямовані на пошук і аналіз вебресурсів, створення вебпродукту (сайт, блог тощо); 3) QR-квести з використанням QR-кодів; 4) медіаквести — спрямовані на пошук і аналіз медіаресурсів, наприклад, фото-, відеоквести; 5) квести на природі (на вулиці, у парках тощо); 6) комбіновані.

2. *За режимом проведення*: реальні, віртуальні і комбіновані.

3. *За терміном реалізації* квести можуть бути: короткострокові, на 1—3 заняття (їхня мета — поглиблення знань та їхня інтеграція); довгострокові (їхня мета — поглиблення і перетворення знань, розраховані на тривалий термін).

4. *За формою роботи*: групові та індивідуальні.

На нашу думку, в туризмі можна використовувати веб-, QR- і медіавести, а також квести на природі у формі інноваційних туристичних послуг у віртуальному або комбінованому режимі, які б дозволили популяризувати певну місцевість у цікавій ігровій формі з використанням сучасних гаджетів, що є особливо привабливим для молоді. Термін реалізації повинен бути короткостроковим, бо візити туристів і є, зазвичай, недовгими, а форма роботи може бути як індивідуальна, так і групова.

Емпіричні факти показують, що суб'єкти господарювання в ринкових умовах досягають значно кращих результатів через проєктний підхід (управління змінами за допомогою проєктів із застосуванням моделей, методів, засобів і механізмів удосконалення структури і процесів управління), ніж через інші підходи, що стає їхньою конкурентною перевагою [12].

Особливості туристичних проєктів доцільно розглядати за допомогою їхньої класифікації згідно зі «сталим туризмом» (концепції сталого розвитку цього сектору економіки), що зумовлює місце нації в сучасному глобальному світі [21].

Класифікацію подано на *рис. 1*, де проєкти квестів, на нашу думку, повинні бути виділені в окрему групу, оскільки можуть об'єднувати різні види проєктів із зазначених категорій. Наприклад, квест, який ми розроблятимемо, буде і культурно- (занурення в культуру, ознайомлення з історією та архітектурою), і діяльнісно- (геймінг), і природоорієнтованим (пригоди і діяльність на відкритому повітрі). Окрім того, проєкти туристичних квестів також поділяють за формою, режимом проведення, а також формою роботи. Для реалізації нашого проєкту як його продукту було обрано індивідуальний реальний вебквест, тобто йдеться про вебсайт, на якому буде розміщено квест. Відтак такий проєкт є і ІТ-проєктом [12].

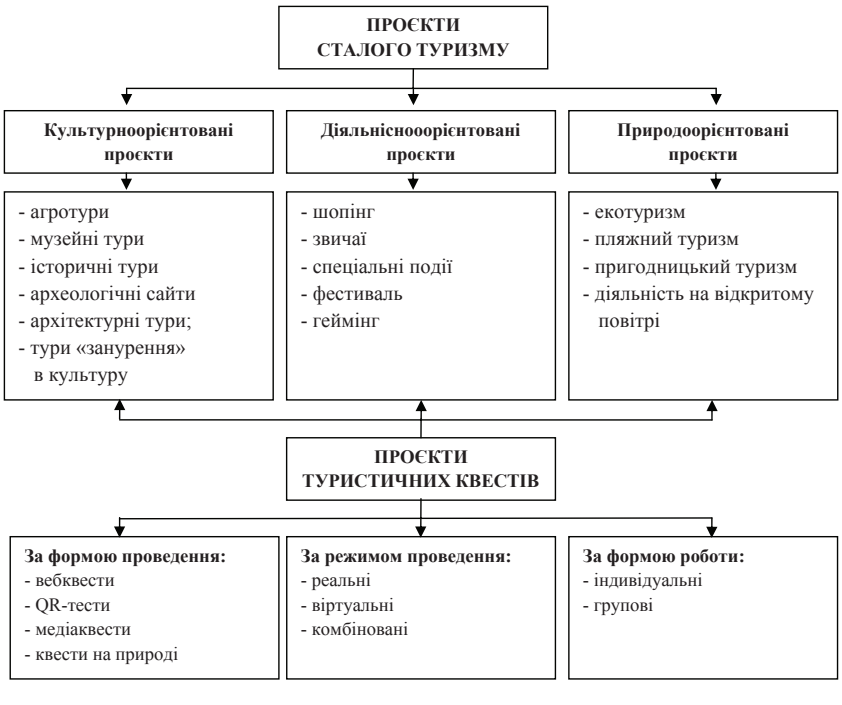

Рис. 1. Класифікація проєктів туристичних квестів на засадах сталого туризму

Примітка. Авторська розробка.

Доцільно класифікувати ІТ-проєкти загалом не тільки за типовими ознаками, такими як величина, складність, тривалість, а й за специфічними ознаками [12]. Як видно з *рис. 1*, запропонований нами проєкт туристичного вебквесту буде таким: 1) за технологією — проєктом Інтернет-технологій; 2) видом продукту — вебресурс, класом продукту — Інтернет-портал; 3) діяльністю — розроблення. З усього вищезазначеного випливає, що проєкт розробки вебквесту є комбінованим: і туристичним, й ІТ одночасно.

Проєктні підходи до створення квесту «Знайди лева». У стратегічному плані розвитку Львова туризм є пріоритетною сферою. Тому потрібно реалізовувати нові ідеї, які були б цікаві гостям нашого міста, оскільки це дозволить поповнювати місцевий бюджет. Однією з таких ідей є запропонований нами квест «Знайди лева».

Як відомо, Львів названо на честь сина короля Данила — Лева, велика кількість пам'яток містить скульптурне зображення левів і барельєфів на будинках і порталах міста. У місті налічується чотири з половиною тисячі левів. Тому ідея проєкту квесту «Знайди лева» є актуальною, а також цікавою і корисною як для гостей, так і для мешканців Львова.

Мета проєкту — забезпечити львів'ян і гостей міста інноваційною туристичною послугою, яка дозволить ознайомитись із культурною спадщиною Львова. Основні завдання проєкту та індикатори їхньої успішності наведено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Індикатори успішності завдань проєкту

Завдання проєкту	Продукти проєкту	Індикатори успішності завдань проєкту	
		кількісні	якісні
Запропонувати і розробити нову туристичну послугу для гостей і мешканців Львова (квест «Знайти лева»)	Квест	Кількість відгуків про зміст квесту	Перевірка на розуміння та адекватність
Розробити вебсайт квесту	вебсайт	Кількість блоків на сторінці. Кількість мов, які підтримуються сайтом	Здатність сайта до адаптивності
Провести рекламні заходи	Флаєри Постери Онлайн-реклама	Кількість рекламних заходів за видами	Анкетування ефективності реклами
Підвищити інформованість гостей і мешканців Львова про культурну спадщину міста	Квест і вебсайт	Кількість учасників квесту	Анкетування інформативності квесту
Збільшити потік відвідувачів мережі ресторанів як спонсорів проєкту	Бофони за проходження квесту	Кількість бофонів	Аналіз відвідуваності закладів після проведення квесту

Примітка. Авторська розробка.

Цільовою аудиторією є гості і мешканці Львова різної вікової категорії (діти від семи років). Локація квесту — в центральній частині міста (площа Ринок і прилеглі вулиці). Для іноземців буде запропонована версія квесту польською та англійською мовами. Бюджет проєкту становить 16 200 грн і передбачає витрати на оплату послуг залученого фахівця (фріланс-сера) — 13 000 грн; витрати на поліграфію — 2 130 грн; оплата послуг зв'язку — 420 грн; оплата хостингу сайта — 650 грн. Джерела фінансування: спонсори (20,8 %), вклад учасників проєкту (49 %), вклад з боку організацій-партнерів (30,2 %) [13].

Очікуваними результатами проєкту будуть: висока кількість учасників квесту, збільшення кількості туристів у м. Львові, збагачення міського бюджету, поширення цікавої інформації про культурні пам'ятки Львова. Результати проєкту в подальшому будуть використовуватись за допомогою механізмів сталості (підтримки життєдіяльності) об'єктів проєкту, зокрема: 1) фінансової сталості: після завершення проєкту буде забезпечуватися самостійно за рахунок плати за підказки до запитань квесту і добровільних внесків учасників; 2) інституційної сталості: створена команда проєкту дозволить продовжувати діяльність після завершення проєкту, а в перспективі може масштабуватися за допомогою розроблення нових квестів про історичну і культурну спадщину Львова.

Після розроблення концепції проєкту і контенту квесту було визначено та спроєктовано дизайну сайта і реалізацію проєкту.

Перед реалізацією проєкту було проаналізовано макет сайта, зроблений у графічному редакторі Adobe Photoshop, і заздалегідь завантажені картинки, шрифти, підібрані кольори макета і створена графічна сітка для фреймворку Bootstrap (*рис. 2*) [13].

Для створення сайта було використано безплатний український хостинг ZZZ: створили, зайшли у свій акаунт і додали хостинг. Після введення назви домену потрібно розмістити всі файли, пов'язані з нашим сайтом на хостинг [13]. Відтак кожний зацікавлений зможе зайти на сайт для отримання інформації про квест у формі підказок, а також надіслати свій відгук про зміст квесту та інтерфейс, функціонал сайта і про проєкт у цілому.

Рис. 2. Блок 2-й сайта квесту

Джерело. [13].

Висновки. Посилення конкуренції у сфері туристичного бізнесу, вимагає наявності розвинутої матеріально-технічної бази підприємств туристичної індустрії, від чого залежить якість туристичного продукту і рівень сервісу для вітчизняних та іноземних туристів. На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що туристична галузь міста Львова має значний потенціал, а вирішення питань сучасного проєктноорієнтованого підходу до впровадження інноваційних послуг зможе поліпшити і прискорити перспективи її розвитку найближчим часом.

Застосування проєктного підходу на макрорівні спрямоване на створення можливостей для пошуку й визначення інвестиційно привабливих проєктів у регіонах, з одного боку, і реалізації їх шляхом використання соціальних ініціатив, конкурсів, створення кластерів, проведення маркетингових досліджень — з другого. Такий підхід дозволить створити інтегровану сукупність інноваційних проєктів для комплексного розвитку туристичної галузі кожного регіону на основі використання місцевого креативного інтелекту, здатного впровадити розроблені й економічно обґрунтовані проєкти. Що стосується цього проєкту, то після проведеного дослідження можна зробити висновок, що наш проєкт, не вимагаючи багато затрат, може принести чимало користі для міста, його гостей і жителів. За подальшої реалізації всіх поставлених завдань і співпраці з партнерами і спонсорами можна очікувати збільшення кількості туристів у нашому місті та збагачення міського бюджету, і, що не менш важливо, — поширення цікавої інформації про культурні пам'ятки Львова.

Список використаної літератури

1. Аксьоненко К. А. Статистичний аналіз розвитку туризму в Україні / К. А. Аксьоненко, К. І. Тарасова // Статистика — інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. — Одеса, ОНЕУ, 2017. — Вип. 3. — Ч. І. — С. 145—149.
2. Марценюк Л. В. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні / Л. В. Марценюк // Економічний вісник Національного гірничого університету. — 2015. — № 3. — С. 76—82.
3. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 31. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80.
4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс] // Законодавство України. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/168-2017-%D1%80.
5. Демчина М. Львів туристичний: як змінилося місто у 2017 році. Основні показники [Електронний ресурс] / Сайт Львівської міської ради. — 2017. — 27 грудня. — Режим доступу : https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/244922-lviv-turystychnyi-iak-zminylosia-misto-u-2017-rotsi-osnovni-pokaznyky.
6. Шпуляр У. Львів увійшов у ТОП 100 туристичних дестинацій світу 2018 року за щорічним рейтингом Euromonitor International [Електронний ресурс] / Сайт Львівської міської ради. — 2018. — 10 грудня. — Режим доступу : https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/258931-lviv-uviishov-u-top-100-turystychnykh-destynatsii-svitu-2018-roku-za-shchorichnym-reitynhom-euromonitor-international.
7. Підсумки 2017. Львівський туристичний офіс [Електронний ресурс] / Сайт Львівської міської ради. — 2017. — 26 грудня. — Режим доступу : https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/Zvit_LTO_2017_loading.pdf.
8. У Львові підрахували, звідки приїжджали та скільки витрачали туристи у 2018 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://lviv.travel/ua/news/u-lvovi-pidrakhuvali-zvidki-priyizhdzhali-ta-skilki-vitrachali-turisti-u-2018-rotsi.
9. У Львові почали монтувати розумний екскурсійний маршрут [Електронний ресурс] // Твоє місто. — 2017. — 22 вересня. — Режим доступу : http://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_pochaly_montuvaty_rozumnyy_ekskursiynyy_marshrut_88720.html.
10. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests [Electronic resource] / B. Dodge. — Available at : http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html.
11. Сокол І. М. Класифікація квестів / І. М. Сокол // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2014. — Вип. 36 (89). — С. 369—374.

12. Ноздріна Л. В. Управління проектами : підручник / Л. В. Ноздріна, В. І. Ящук, О. І. Полотай. — Київ : ЦУЛ, 2010. — 430 с.
13. Король В. А. Проектні підходи до розробки квесту «Знайди лева» / В. А. Король, О. Ю. Гапонов // Project, Program, Portfolio Management. P3M : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції : [у 3 т.]. / відпов. за вип. П. О. Тесленко. — Одеса : Балан В. О., 2018. — Т. 1. — С. 27—29.

References

1. Aksonenko, K. A., & Tarasova, K. I. (2017). Statystychnyi analiz rozvytku turyzmu v Ukraini [Statistical analysis of tourism development in Ukraine]. *Statystyka — instrument sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen — Statistics — a tool for socio-economic research.* (Vol. 3), (Part 1), (pp. 145—149). Odesa: ONEU [in Ukrainian].
2. Martseniuk, L. V. (2015). Problemy ta perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukraini [Problems and prospects of tourism development in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu — Economic Bulletin of the National Mining University, 3*, 76—82 [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (1995). Zakon Ukrainy «Pro turyzm» [The Law of Ukraine «About tourism»]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 31*. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80 [in Ukrainian].
4. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [About the approval of the Tourism Development and Resorts Development Strategy for the period up to 2026]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua.* Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/168-2017-%D1%80 [in Ukrainian].
5. Demchyna, M. (2017, December 27). *Lviv turystychnyi: yak zminylosia misto u 2017 rotsi. Osnovni pokaznyky [Lviv touristical: how the city changed in 2017. Key Indicators].* Retrieved from https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/244922-lviv-turystychnyi-iak-zminylosia-misto-u-2017-rotsi-osnovni-pokaznyky [in Ukrainian].
6. Shpuliar, U. (2018, December 10). *Lviv uviishov u TOP 100 turystychnykh destynatsii svitu 2018 roku za shchorichnym reitynhom Euromonitor International [Lviv entered the TOP 100 tourist destination of the world in 2018 with the annual rating of Euromonitor International].* Retrieved from https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/258931-lviv-uviishov-u-top-100-turystychnykh-destynatsii-svitu-2018-roku-za-shchorichnym-reitynhom-euromonitor-internationa [in Ukrainian].
7. Pidsumky 2017. Lvivskyi turystychnyi ofis. [Results 2017. Lviv Tourist Office]. (2017). *city-adm.lviv.ua.* Retrieved from https://city-adm.lviv.ua/lmrdownloads/Zvit_LTO_2017_loading.pdf [in Ukrainian].
8. U Lvovi pidrakhuvaly zvidky pryizhdzhaly ta skilky vytrachaly turysty u 2018 rotsi [In Lviv, they figured out where the tourists arrived and how many tourists spent in 2018]. (n. d.). *lviv.travel.* Retrieved from https://lviv.travel/ua/news/u-lvovi-pidrakhuvali-zvidki-priyizhdzhali-ta-skilki-vitrachali-turisti-u-2018-rotsi [in Ukrainian].
9. U Lvovi pochaly montuvaty rozumnyi ekskursiinyi marshrut. [They began to mount a smart excursion route in Lviv]. (2017). *Tvoemisto — Tvoemisto*. Retrieved from http://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_pochaly_montuvaty_rozumnyy_ekskursiynyy_marshrut_88720.html [in Ukrainian].
10. Bernie, D. (n. d.). Some Thoughts About WebQuests. *webquest.sdsu.edu*. Retrieved from http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html [in English].
11. Sokol, I. M. (2014). Klasyfikatsiia kvestiv [Classification of quests]. P*edahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh — Pedagogics of formation of creative personality in higher and secondary schools, 36,* 369—374 [in Ukrainian].
12. Nozdrina, L. V., Yashchuk, V. I., & Polotai, O. I. (2010). *Upravlinnia proektamy [Project management]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
13. Korol, V. A., & Haponov, O. Yu. (2018). Proektni pidkhody do rozrobky kvestu «Znaidy leva» [Project approaches to development quests «Find the Lion»]: Proceedings of the P3M' 18: *III Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Project, Program, Portfolio Management» — III International Scientific and Practical Conference «Project, Program, Portfolio Management». (Vol. 1).* (pp. 27—29). Odesa: Balan V. O. [in Ukrainian].

УДК 311.312

ОЦІНЮВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Гірна Олександра Йосипівна,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: hirnaoleksandra@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1645-589X

Карпяк Ілона Тарасівна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ilona.k2310@gmail.com

Анотація. Тіньова економіка притаманна всім без винятку економічним системам світу. Проте збільшення частки тіньової економіки створює значні перешкоди для зростання в економічній і соціальний сферах, конкурентоспроможності та інтеграції країни в міжнародний економічний простір. Дослідження масштабів тінізації є складним завданням, яке потребує великої кількості різних методів. Це пов'язано з тим, що тіньова економіка має прихований характер і проявляється по-різному залежно від сфери функціонування, що породжує складності оцінювання її частки в національній економіці. Проведено ідентифікацію переваг і недоліків методів оцінювання рівня тіньової економіки та кількісний аналіз чутливості соціально-економічного розвитку національних економік до впливу тіньової економіки. Статистично підтверджено висновок про те, що в розвинутих країнах фіксуються найнижчі рівні тіньової економіки, натомість найбідніші країни мають переважно екстремальні частки тіньового сектору економіки. Кореляційно-регресійний аналіз виявив, що серед показників соціально-економічного розвитку країн одним із найбільш чутливих до негативного впливу рівня тіньової економіки попереднього періоду є сумарний внутрішній кредит у приватний сектор.

Ключові слова: тіньова економіка; розвинуті країни; країни, що розвиваються; статистичний розподіл; кореляційно-регресійний аналіз.
Формул: 0; рис.: 6; табл.: 3; бібл.: 6.

EVALUATION OF THE SHADOW ECONOMY AND ITS IMPACT ON SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Hirna Oleksandra,
Ph. D. in Physics and Mathematics,
Associate Professor of Department of Economics and Information Technology
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: hirnaoleksandra@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1645-589X

Karpiak Ilona,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ilona.k2310@gmail.com

Abstract. The shadow economy includes all market-based legal production of goods and services that are deliberately concealed from public authorities. The shadow economy is presented in all, without exception, the economic systems of the world. However, an increase in the share of the shadow economy creates significant obstacles to growth in the economic and social spheres, competitiveness and integration of the country into the international economic space. The study of the scale of shadowing is a complex task that requires a large number of different methods. This is due to the fact that the shadow economy is hidden and manifests itself differently depending on the sphere of functioning, which makes it difficult to estimate its share in the national economy. The paper focuses on the identification of the advantages and disadvantages of methods for assessing the level

of the shadow economy and quantitative analysis of the sensitivity of the social and economic development of national economies to the effects of the shadow economy. The work has statistically confirmed the conclusion that low levels of the shadow economy are fixed in developed countries, while poor countries have predominantly extremely large shares of the shadow sector of the economy. Correlation-regression analysis showed that among the indicators of social and economic development of countries, one of the most sensitive to the negative impact of the level of the shadow economy of the previous period is the total domestic credit to the private sector. It is shown that on average if the shadow economy of one country is 10% higher than the other, then government spending on education of the first country will be lower by 0,3% of GDP; loans to the private sector less - 21% of GDP; per capita electricity consumption is less than 2000 kW; overall life expectancy is less than 3 years compared to the other country; inflation is expected to be 0,6% higher, instead.

Keywords: shadow economy; developed countries; developing countries; statistical distribution; correlation-regression analysis.

Formulas: 0; fig.: 6; tabl.: 3; bibl.: 6.

JEL Classification E26, O17

ОЦЕНКА ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Гирна Александра Иосифовна,
кандидат физико-математических наук,
доцент кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: hirnaoleksandra@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1645-589X

Карпяк Илона Тарасовна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ilona.k2310@gmail.com

Аннотация. Теневая экономика присуща всем без исключения экономическим системам мира. Однако увеличение доли теневой экономики создает значительные препятствия для роста в экономической и социальной сферах, конкурентоспособности и интеграции страны в международное экономическое пространство. Исследование масштабов тенизации является сложной задачей, которая требует большого количества различных методов. Это связано с тем, что теневая экономика носит скрытый характер и проявляется по-разному в зависимости от сферы функционирования, порождает сложности оценки ее доли в национальной экономике. Целью работы является идентификация преимуществ и недостатков методов оценки уровня теневой экономики и количественный анализ чувствительности социально-экономического развития национальных экономик к воздействию теневой экономики. Статистически подтвержден вывод о том, что в развитых странах фиксируются низкие уровни теневой экономики, зато бедные страны имеют преимущественно экстремально большие доли теневого сектора экономики. Корреляционно-регрессионный анализ показал, что среди показателей социально-экономического развития стран одним из самых чувствительных к негативному влиянию уровня теневой экономики предыдущего периода является суммарный внутренний кредит в частный сектор.

Ключевые слова: теневая экономика, развитые страны, развивающиеся страны, статистическое распределение, корреляционно-регрессионный анализ.

Формул: 0; рис.: 6; табл.: 3; библ.: 6.

Вступ. Наявність тіньового сектору є глобальною проблемою сучасності. Тіньова економіка — фактично неконтрольоване суспільством явище виробництва, споживання, розподілу та обміну матеріальних цінностей.

Тіньова економіка охоплює соціально-економічні відносини між окремими суб'єктами, які приховуються від органів державного управління і використовуються в корисливих цілях.

Тема тінізації економіки дуже актуальна, оскільки вона наявна в усіх країнах і має тенденцію до зростання. Розвиток тіньової економіки призводить до чималих втрат у бюджеті, адже податкові надходження зменшуються, а держава, через брак коштів, не може ефективно виконувати свої функції. Також ця проблема призводить до значного зменшення розміру ВВП. Тому тіньова економіка перешкоджає розвиткові держави в цілому.

Дослідження масштабів тінізації є складним завданням, яке потребує великої кількості різних методів. Це пов'язано з тим, що тіньова економіка має прихований характер і проявляється по-різному залежно від сфери функціонування, що породжує складності оцінювання її в цілому як частки національної економіки.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Аналіз публікацій свідчить, що питаннями тіньової економіки, теоретичним основам і шляхам її подолання присвячені дослідження низки науковців, серед яких закордонні науковці Е. Вейнер, Д. Кассель, К. Зіннес, М. Олсон, Б. Фрей, Ф. Шнайдер, та вітчизняні дослідники З. С. Варналій, І. Мазур, В. О. Мандибура, С. В. Мочерний та інші. Та, попри достатню кількість публікацій, джерел і видань, питання щодо впливу тіньового сектору все ж залишається відкритим.

Загалом, в економічній практиці світу вважається, що контреекономіка в розмірі 5—10 % від ВВП впливає на соціально-економічні процеси в суспільстві несуттєво, а її частка — 30—50 % — є критичною. Такий її рівень свідчить про відтворення «тіньових» економічних відносин в економічній системі. Як показує світовий досвід, під час кризи масштаби «чорної» економіки збільшуються, що несе загрозу фінансовій безпеці країни. Науковці виділяють такі основні безпосередні наслідки поширення тіньової економіки: зменшення податкових надходжень, спотворення конкурентного ринкового середовища, зростання злочинності, корупції, тероризму, згортання демократії тощо.

Теоретичні та емпіричні дослідження остаточно не пояснюють, як збільшення тіньової економіки чи неформального сектору впливає на економічне зростання. Одні дослідники стверджують, що скорочення тіньової економіки стимулює зростання державних витрат, а це підтримає розширення виробництва і призведе до економічного зростання. Протилежний погляд полягає в тому, що неформальний сектор є більш конкурентоспроможним та ефективним, аніж формальний сектор, і, отже, збільшення «темної» економіки може стимулювати загальне економічне зростання.

Мета роботи — ідентифікація переваг і недоліків методів оцінювання рівня тіньової економіки та кількісний аналіз чутливості соціально-економічного розвитку країн національних економік до впливу тіньової економіки.

Результати дослідження. Дослідження масштабів тінізації національної економіки є дуже складним завданням, яке потребує великої кількості різних методів. Це пов'язано з тим, що тіньова економіка має прихований характер і проявляється по-різному залежно від сфери функціонування.

Методи розрахунку рівня тіньової економіки умовно поділяють на дві групи: макро- і мікрометоди, або непрямі і прямі методи, за визначенням визнаного у світі фахівця з оцінки рівня тіньової економіки Ф. Шнайдера [1].

Макрометоди, які ще називають індикаторними підходами, використовують різні економічні показники, які опосередковано містять інформацію про розвиток тіньової економіки. Вони забезпечують реєстрацію тіньових економічних явищ за умови об'єктивного виявлення і вивчення масових статистичних закономірностей.

До недоліків макрометодів відносять зведення показників, що дає завищені результати, а також вплив на показники різних факторів, які не мають ніякого стосунку до тіньової економіки [2, с. 182].

Мікрометоди, якими є опитування або податковий аудит, в основному використовують для виявлення розбіжностей між доходами і витратами платників податків. Основна їхня перевага полягає в детальній інформації, яку можна отримати про структуру тіньової економіки, а основним недоліком, як зазначає С. Новик [2, с. 27], є те, що їх використання зазвичай призводить до заниження оцінок розмірів тіньової економіки через приховування інформації респондентами і невизначену надійність анкетувань.

Уряд кожної країни самостійно визначає методи, на основі яких проводять розрахунок обсягів тіньового сектору економіки. Переважно використовують такі п'ять індикаторних методів, які фіксують сліди тіньової економіки: витрати населення — роздрібний товарооборот; монетарний метод; фінансовий метод; електричний метод; метод збитковості підприємств. Крім того, розраховують інтегральний показник як суму середньозважених оцінок рівня тіньової економіки за вищезазначеними методами [4]. На жаль, жоден із методів розрахунку рівня тіньової економіки не охоплює всі інституційні сектори національної економіки, тож оцінка масштабів тіньових процесів має умовний характер.

Тому, крім індикаторних методів, для оцінки рівня тіньової економіки в сучасних дослідженнях використовують економіко-статистичні методи, зокрема економетричні. Структурна економетрична модель MIMIC (multiple indicators, multiple causes estimation) є одним із методів, що дозволяє оцінити прихований характер ефектів тіньової економіки. Цей метод базований на статистичній теорії неспостережуваних величин. На відміну від стандартних економетричних методів, оцінює не близькість модельної та вибіркової коваріаційних матриць, а мінімізує відстань між спостережуваною коваріаційною матрицею і матрицею, яку визначає дослідник, виходячи з емпіричних припущень. Змінні моделі поділяють на індикаторні (indicators), які відображають розвиток тіньової економіки, але є неспостережувані, і причинні (causes), які можна виміряти і розглядати як детермінанти прихованої економічної діяльності [1].

Перевагою моделі MIMIC є можливість одночасно розглядати кілька причинно-наслідкових змінних. Більше того, такий підхід є досить гнучким, що

дозволяє змінювати вибір індикаторів відповідно до особливостей тіньової економічної діяльності та наявність даних. До недоліків відносять те, що модель має підтверджувальний, а не дослідницький характер, оскільки перевіряють дійсність певної моделі.

Проведемо статистичний аналіз середнього рівня тіньової економіки у країнах, використовуючи останні опубліковані 2017 року оцінки для 143-х країн за період 1996—2014 років, що отримані на основі моделі MIMIC [1].

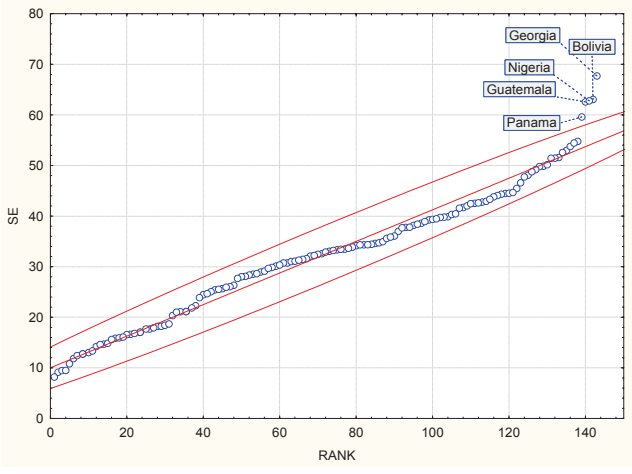

Рис. 1. Графік ранжованого показника тіньової економіки

Примітка. Розраховано за [1].

Графік ранжованого показника тіньової економіки наведено на *рис. 1*. Поза еліпсом нормального розподілу виявились п'ять країн з екстремально великим нетиповим значенням показника (*рис. 2*).

Тобто викидами виявились Панама, Гватемала, Нігерія, Болівія і Грузія. Коефіцієнт лінійного тренду показує, що в середньому кожна наступна країна рейтингу має на 0,3 % вищий показник тіньової економіки від попередньої. Мінімальне значення середнього рівня тіньової економіки в аналізований період — 8,19 % від ВВП і притаманне США. Максимальне значення середнього рівня тіньової економіки зафіксоване у Грузії та становить 67,71 % від ВВП.

Основні статистичні характеристики розподілу країн за рівнем тіньової економіки наведено в *табл. 1*.

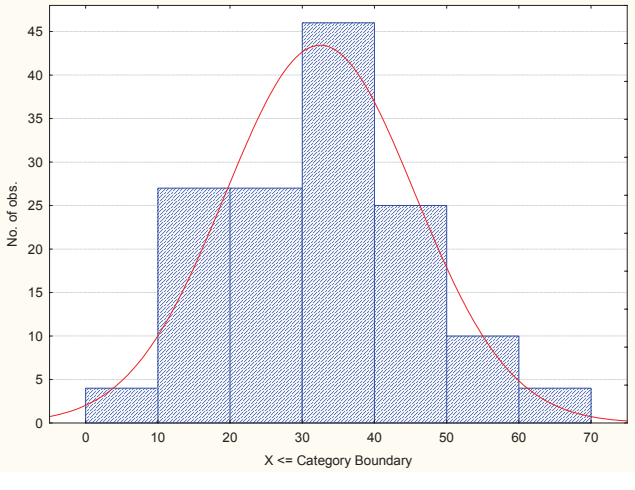

Рис. 2. Емпіричний розподіл вибірки країн за рівнем тіньової економік

Примітка. Розраховано за [1].

Таблиця 1

Статистичні характеристики розподілу країн за рівнем тіньової економіки у 1996—2014 роках

Кількість спостережень	Середнє зн.	Мінімум	Максимум	Нижній квартиль	Верхній квартиль	Розкид	Квартальний розкид	Стандартне відхилення	Коефіцієнт варації	Кривизна	Асиметрія
143	32,4	8,19	67,71	21,15	41,7	59,5	20,5	13,13	40,4	0,23	-0,42

Примітка. Розраховано за [1].

Розподіл можна вважати близьким до нормального з незначним збільшенням ексцесу (0,22) і негативною лівосторонньою асиметрією (-0,43). Це означає, що в центрі розподілу зосереджено більше країн, а також, що країн із нетипово великим значенням показника є менше, ніж це характерно для нормального розподілу. Проаналізувавши цей розподіл, можна стверджувати також, що він є дещо неоднорідним, адже коефіцієнт варіації перевищує 33 % і становить 40 %.

Зауважимо, що практично всі найбідніші країни світу — у другій половині розподілу зі значенням тіньової економіки вище від середнього арифметичного 32,5 % та медіани 32,9 %. Натомість усі розвинені країни мали рівень тіньової економіки нижчий за 30 %, найбільше значення було в Естонії — 29,7 %. Треба зазначити, що до групи країн із середнім рівнем тіньової економіки у 10—20 % від ВВП належать також Іран, який є однією з бідних країн із недемократичною формою правління, що може пояснювати значення цього показника, як і щодо постсоціалістичних країн — Китаю та В'єтнаму.

Для виявлення найбільш чутливих до зростання тіньової економіки показників стану економічного та соціального розвитку країн ми використали отримані Ф. Шнайдером [1] оцінки рівня тіньової економіки і статистичну інформацію Світового банку [5].

Для оцінювання ми відібрано такі показники соціально-економічного розвитку: сумарний внутрішній кредит у приватний сектор, у % від ВВП (CP); споживання електроенергії, у кВт на душу населення (EC); коефіцієнт зайнятості населення, % (EP); величина зовнішнього боргу, у % від ВНД (DS); приріст ВВП за рік на душу населення, у % (GDP G); рівень інфляції за рік, у % (I); загальна тривалість життя, у роках (LE); загальна ставка податку, у % від прибутку (TC); державні видатки на освіту, у % від ВВП (EE). У ході дослідження було створено вибірку із 100 країн світу. Щоб установити тісноту зв'язку між зазначеними вище соціально-економічними показниками країн і часткою тіньової економіки, було проведено кореляційний аналіз (*табл. 2*).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між середнім рівнем тіньової економіки в період 1996—2014 років та показниками соціально-економічного розвитку 100 країн світу

EE	CP	EC	EP	DS	GDP G	I	LE	TC
-0,29	-0,63	-0,46	0,02	0,13	-0,05	0,33	-0,57	0,13

Примітка. Розраховано за [1; 5].

Виявилось, що коефіцієнти кореляції є вищими в разі, коли тіньова економіка вимірюється своїм середнім значенням у порівнянні з медіанним значенням.

Можемо зробити висновок, що п'ять із дев'яти обраних показників мають помітний статистично значимий лінійний кореляційний зв'язок із середнім рівнем тіньової економіки у країнах вибірки. За винятком інфляції, тіньова економіка має обернений зв'язок із усіма розглянутими показниками.

Тож надалі було детальніше оцінено структурні зв'язки між рівнем тіньової економіки і цими показниками за допомогою лінійних регресійних моделей (*табл. 3*).

Таблиця 3

Лінійні регресійні моделі

Рівняння регресії та *t*-статистики коефіцієнтів	Коефіцієнт детермінації	*F*-статистика
EE = 5,704 – 0,032 SE + *e* (15,694) (-2,153)	0,08	8,7
CP = 131,84 – 2,14 SE + *e* (14,42) (-7,90)	0,39	62,35
EC = 11211,72 – 214,61 SE + *e* (7,78) (-5,03)	0,21	25,31
I = 1,36 + 0,058 SE + *e* (2,21) (3,2)	0,10	10,3
LE = 83,32 – 0,29 SE + *e* (56,68) (-6,66)	0,31	44,4

Примітка. Розраховано за [1; 5].

З отриманих рівнянь можемо зробити висновок, що хоч ступінь апроксимації даних є невисокий, про що свідчать коефіцієнти детермінації, але інші статистичні показники якості моделей є достатніми для економічного трактування параметрів. Отже, у середньому якщо рівень тіньової економіки однієї країни на 10 % більше ніж другої, то державні видатки на освіту першої країни будуть менші на 0,3 % ВВП; сума кредитів у приватний сектор менша на 21 % ВВП; споживання електроенергії на душу населення менше на 2 000 кВт; загальна тривалість життя менша на три роки, ніж ці показники у другій

країні; натомість рівень інфляції очікується на 0,6 % більший.

Ми порівняли динаміку зв'язку тіньової економіки з показниками соціально-економічного розвитку в розвинених країнах і таких, що розвиваються, на прикладі США, Великобританії, Італії та України за період 2003—2018 років, використавши дані сайта KNOEMA [6].

У результаті дослідження отримано графіки, відображені на *рис. 3*—6.

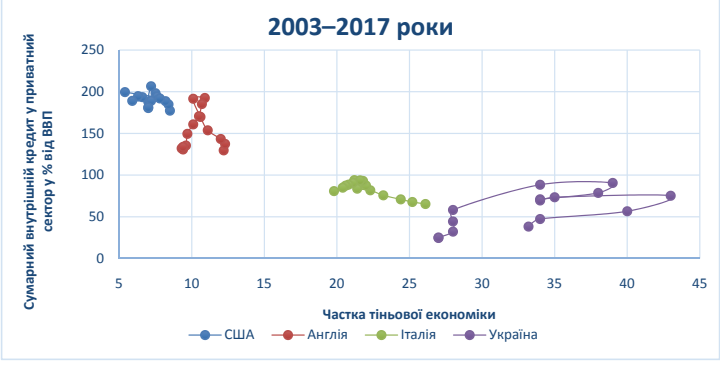

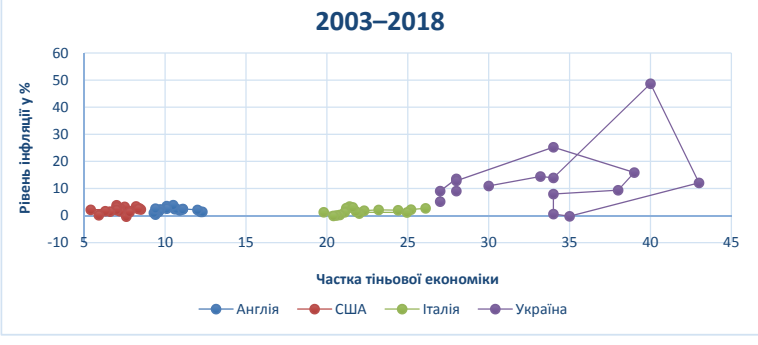

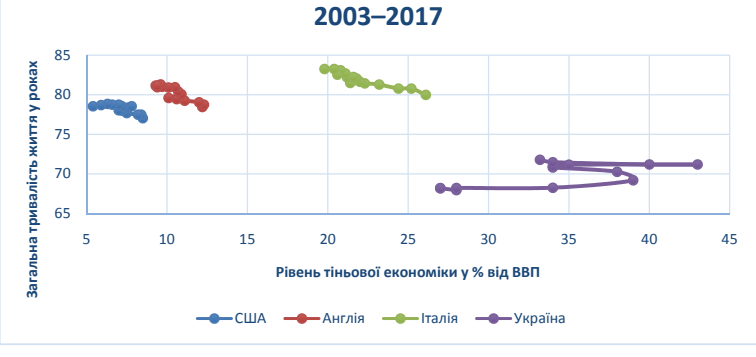

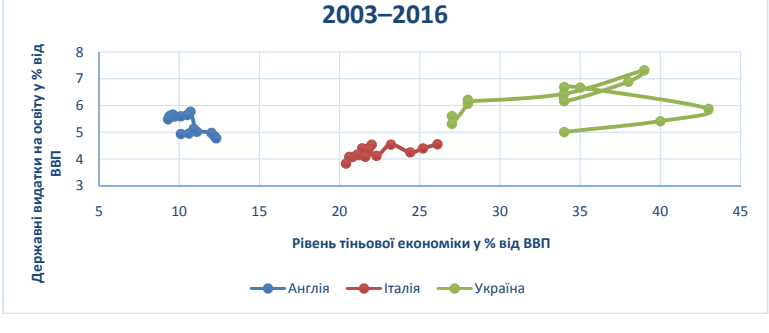

Рис. 3—6. Зв'язок тіньової економіки з показниками соціально-економічного розвитку країн

Примітка. Розраховано за [1; 6].

Графічні залежності показують, що рівень тіньової економіки є нижчий, а показники соціально-економічного розвитку вищі в розвинених країнах у порівнянні з країнами, що розвиваються. Із зростанням розміру тіньової економіки зростає також траєкторія зміни соціально-економічних показників країни, збільшуються їхня дисперсія розсіювання і коливання величини.

Висновки. Таким чином, рівень тіньової економіки найчастіше розраховують частковими індикаторними методами та інтегральним показником. Оскільки жоден з індикаторних методів не може оцінити весь масштаб тіньових процесів, то дослідники дедалі частіше використовують статистичні моделі, зокрема структурну економетричну модель MIMIC, основною перевагою якої є можливість одночасного розгляду всієї сукупності причинно-наслідкових змінних, що фіксують наявність тіньової діяльності.

У статті емпірично підтверджено негативний ефект впливу тіньової економіки на економічне зростання. Усі розвинені країни мали рівень тіньової економіки вищий від середнього значення вибірки, яка містила 100 країн. Натомість усі найбідніші країни світу — у другій половині розподілу рівня тіньової економіки за період 1996—2014 років. Кореляційно-регресійний аналіз виявив, що серед показників соціально-економічного розвитку країн одним із найбільш чутливих до негативного впливу рівня тіньової економіки попереднього періоду є сумарний внутрішній кредит у приватний сектор, а це свідчить про те, що тіньова економіка, перш за все, сповільнює економічне зростання країни. У середньому, якщо рівень тіньової економіки однієї країни на 10 % більше, ніж у другої, то сума кредитів у приватний сектор менша на 21 % ВВП.

Із зростанням розміру тіньової економіки зростає також траєкторія зміни соціально-економічних показників країни, збільшується їхня дисперсія розсіювання, а отже, посилюється нестабільність та поглиблюється некерованість економічними процесами.

Проведене дослідження показує, що в умовах України, де критично високий (до 40—50 %) ВВП і продовжує стрімко зростати тіньовий сектор, варто звернути особливу увагу на нейтралізацію ризиків тіньової економіки.

Список використаної літератури

1. Schneider F. Estimating a Shadow Economy: Results, Methods, Problems, and Open Questions / F. Schneider // Open Economics. — 2017. — № 1. — P. 1–29.
2. Новик С. Методы оценки теневой экономики / С. Новик // Банковский вестник. — 2004. — № 10. — С. 27.
3. Леонова О. О. Сутність та місце тіньової діяльності підприємств в структурі економіки / О. О. Леонова // Актуальні проблеми економіки. — 2016. — № 2 (176). — С. 18—24.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки : Наказ № 123 від 18.02.2009 [Електронний ресурс] / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. — Режим доступу : http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail.
5. The World Bank : website [Electronic resource]. — Available at : https://www.worldbank.org.
6. The Shadow Economy in Europe and OESD Countries in 2003—2015 [Electronic resource] // KNOEMA. — Available at : https://knoema.com/jfgjvlg/the-shadow-economy-in-europe-and-oecd-countries-in-2003-2015.

References

1. Schneider, F. (2017). Estimating a Shadow Economy: Results, Methods, Problems, and Open Questions. *Open Economics, 1,* 1—29.
2. Novik, S. (2004). Metody ocenki tenevoj ekonomiki [Methods for evaluating the shadow economy]. *Bankovskij vestnik — Bank Herald, 10* [in Russian].
3. Leonova, O. O. (2016). Sutnist ta mistse tinovoї diialnosti pidpryiemstv v strukturi ekonomiky [The essence and place of shadow activity of enterprises in the structure of the economy]. *Aktualni problemy ekonomiky — Current problems of the economy, 2 (176),* 18—24 [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii rozrakhunku rivnia tinovoi ekonomiky: Nakaz № 123 vid 18.02.2009 [Order On Approval of Methodological Recommendations for the Calculation of the Shadow Economy Level № 123, 18.02.2009]. (2009). Retrieved from http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail [in Ukrainian].
5. The World Bank: website. (n. d.). *www.worldbank.org*. Retrieved from https://www.worldbank.org.
6. The Shadow Economy in Europe and OESD Countries in 2003—2015. (n. d.). *KNOEMA*. Retrieved from https://knoema.com/jfgjvlg/the-shadow-economy-in-europe-and-oecd-countries-in-2003-2015.

UDC 331.108.2

IMPROVEMENT OF THE FINANCIAL SECTOR PROFESSIONAL TRAINING AND DEVELOPMENT SYSTEM

Voznyuk Mykola,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ma.voznyuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7393-9850

Bohiv Roman,
Ph. D. student of SHEI «Banking University»
e-mail: rbogiv@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6981-9215

Abstract. The article deals with the peculiarities of the evolution of the financial sector, the change in the methods of providing its services and the relationship with its customers. Taking into account the increasing requirements for personnel in the country's financial system, new tasks for the system of training and development of personnel in the financial sector of the economy are outlined. Prospects and threats of technology usage in financial sector institutions are outlined. A SWOT analysis format was used to identify and identify strengths, weaknesses, opportunities and threats in the financial sector's professional training. The basic competencies that should be inherent in the system of personnel support of the financial sector of the economy are formulated. A roadmap for the development of competences and vocational training for the financial sector of the economy is presented, which includes the stages of development, characterization of skills and competences, as well as the necessary measures for acquiring these competences. It is concluded that under the influence of rapid changes in the modern world, the formation of competencies of financial sector personnel requires the use of non-traditional methods. It is concluded that institutions of higher education must be positioned and actually function as sources of acquisition and accumulation of new, unique knowledge, and should meet the growing demands of «knowledge consumers».

Keywords: financial sector, financial technologies, personnel, competences, professional training, higher education institutions.
Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 8.

JEL Classification G2, I23

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ І РОЗВИТКУ КАДРІВ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

Вознюк Микола Андрійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ma.voznyuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7393-9850

Богів Роман Євгенович,
аспірант ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: rbogiv@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6981-9215

Анотація. Розглянуто особливості еволюції фінансового сектору, зміну методів надання його послуг і взаємовідносин зі своїми споживачами. Беручи до уваги підвищення вимог до кадрів у фінансовій системі країни, окреслено нові завдання перед системою професійної підготовки і розвитку кадрів фінансового сектору економіки. Окреслено перспективи і загрози використання технологій в інституціях фінансового сектору. Використано формат SWOT-аналізу для конкретизації та виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз у сфері професійної підготовки кадрів фінансового сектору. Сформульовано основні компетенції, що повинні бути притаманні працівникам системи кадрового забезпечення фінансового сектору економіки. Запропоновано дорожню карту розвитку компетенцій і професійної підготовки кадрів фінансового сектору економіки, що включає етапи розвитку, характеристику навичок і вмінь, а також необхідні заходи для набуття зазначених компетенцій. Як етапи

розвитку виділено: студент-новачок, студент-професіонал, етап професійної адаптації, професіонал і досвідчений професіонал. Студентський період формування компетенцій розділено на два етапи, що пояснюється відмінністю між навичками студентів молодших і старших курсів. Разом з тим важливе місце в потрібних заходах для набуття зазначених компетенцій займають інноваційні методи навчання, оскільки для сучасного спеціаліста не достатньо одного лиш запам'ятовування, потрібні методи, що спонукатимуть студентів до пошуку нових знань самостійно та усвідомлено. Зроблено висновки, що під впливом швидких змін у сучасному світі формування компетенцій кадрів фінансового сектору вимагає використання нетрадиційних методів. Саме заклади вищої освіти повинні позиціонуватися і реально функціонувати як джерела здобуття та накопичення нових, унікальних знань, мають відповідати всезростаючим вимогам «споживачів знань».

Ключові слова: фінансовий сектор, фінансові технології, кадри, компетенції, професійна підготовка, заклади вищої освіти.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 8.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И РАЗВИТИЯ КАДРОВ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

Вознюк Николай Андреевич,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ma.voznyuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7393-9850

Богив Роман Евгеньевич,
аспирант ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: rbogiv@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6981-9215

Аннотация. Рассмотрены особенности эволюции финансового сектора, изменение методов предоставления его услуг и взаимоотношений со своими потребителями. Принимая во внимание повышение требований к кадрам в финансовой системе страны, определены новые задачи перед системой профессиональной подготовки и развития кадров финансового сектора экономики. Определены перспективы и угрозы использования технологий в учреждениях финансового сектора. Использованы формат SWOT-анализа для конкретизации и выявления сильных и слабых сторон, возможностей и угроз в сфере профессиональной подготовки кадров финансового сектора. Сформулированы основные компетенции, которые должны быть присущи системе кадрового обеспечения финансового сектора экономики. Предложено дорожную карту развития компетенций и профессиональной подготовки кадров финансового сектора экономики, включая этапы развития, характеристику навыков и умений, а также необходимые меры для получения указанных компетенций. Сделаны выводы, что под влиянием быстрых изменений в современном мире формирование компетенций кадров финансового сектора требует использования нетрадиционных методов. Именно высшие учебные заведения должны позиционироваться и реально функционировать как источник получения и накопления новых, уникальных знаний, должны отвечать возрастающим требованиям «потребителей знаний».

Ключевые слова: финансовый сектор, финансовые технологии, кадры, компетенции, профессиональная подготовка, высшие учебные заведения.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библ.: 8.

Introduction. The financial sector of any country is an indicator of its economic development. Also, despite the global and national financial crises, the demand on the financial sector's labor market is high enough. Therefore, the question arises about global professional skills that will be in demand in the near future and will directly relate to the financial sector.

Research analysis and problem statement. Various aspects of scientific research on the functioning of the financial sector of the economy, the problem of determining its staffing potential are confined to the work of a number of scientists. The studies of the financial system are devoted to the works of T. Smovzhenko, M. Krupka, K. Vaskivska, O. Vatamanyuk and others. Important influence on the development of the term «staff potential» was made by such scientists, as M. Dolishniy, L. Semiv, L. Shevchuk, O. Hrishnova. At the same time, issues related to trends in the formation and usage of the personnel potential of the financial sector in the region's economy remain underresearched.

The purpose of the work is the development of recommendations for the improvement of the system of professional training and development of personnel of the financial sector.

Research results. Technological progress is affecting all spheres of life, changing the ways of cooperation between consumers and financial institutions. Confirmation of this is the emergence of the term FinTech. The abbreviated form of financial technology is not a new concept, however, in the past it has only concerned a few startups that offer limited online lending or retail payment services.

Today, FinTech companies are booming, and some are even attracting giants such as Apple, Google and Samsung. Each of them provides or plans to provide targeted financial services programs that are more effective and at the same time less expensive than traditional financial institutions [1].

As we can see, the financial sector is getting closer to the customer. Today, it is not always necessary to contact the banking department for transactions. The UK financial institution Nationwide was the first to offer Internet banking access directly from Android-based smartwatches. An application developed in collaboration with IBM is already available for download on Google Play.

Another way to use technology as a competitive advantage of financial institutions is to increase security. So, in addition to the usual fingerprint recognition technology for transaction verification, Halifax is testing a program that will check the heartbeat pattern for transaction authorization [2].

However, the process of changing any business model is quite complicated. Transforming into a FinTech-oriented organization conceals potential dangers. In the case of misconduct, rebranding can lead to brand destruction. The rapid integration of many different technologies and new products, forcing employees and account holders to learn something new without fail, can easily frustrate customers. That is why it is necessary to interact with the consumers of the services in order to have a clear vision of customer expectations.

Thus, it can be argued that, despite the difficulties inherent in the financial sector, its developmental tendency is to be closer to the client. Banks will no longer be old-type institutions. Financial transactions will move into the virtual electronic sphere. And it will be a massive process [3].

At the same time, some clients who remain supporters of «classic» banking operations will increase their requirements for financial staff. And this fact is also logical and predictable. He has already represented himself at the World Economic Forum in Davos (Switzerland), highlighting the main professional skills that will be needed in the near future: comprehensive problem solving; critical thinking; creativity; managing people; cooperation with others; emotional intelligence; judgment and decision making; service orientation; ability to negotiate [4].

To identify the strengths and opportunities, as well as identify ways to overcome the weaknesses and threats in the field of human resources development and to develop the personnel potential of the financial sector of Lviv region, we have used the SWOT-format (*tabl.*).

Table

SWOT analysis of financial sector personnel development in the region's economy

Strengths	• financial sector institutions offer a variety of internship programs and first work experience; • motivation to work in the financial sector through high wages; • willingness of bankers-practitioners (through the Association of Banks of Lviv Region) to conduct training sessions, participate in the development of curricula and educational programs.
Weaknesses	• tough conditions of competition in the labor market; • stressful character of work in the financial sector; • the need to master new competences in the shortest time; • detachment of academic science from practice; • insufficient financing of educational institutions, and as a result - low level of material and technical base of educational institutions; • a large amount of documentary circulation, which compels teachers to pay more attention to reporting than to the quality of the lessons; • lack or low number of innovative teaching methods that does not contribute to the quality assimilation of the material.
Opportunities	• development of new forms of employment (freelancers, remote form of work, mobile agents), which allows to combine work and training / advanced training; • accessibility of e-learning courses from almost any required direction; • the availability of a variety of internship programs conducted at virtually every institution; • participation in grant programs, continuing education support programs, etc.
Threats	• unpredictable political situation in the country: anti-terrorist operation, threat of war, which has a devastating effect on workers; • unpredictable economic situation, the position of the national currency, decline in confidence in banks due to the negative experience of financial crises; • the aging of the professions and the threat of their decline in connection with the development of FinTech, the reduction of branches of financial institutions, the increase in the number of cashless payments, etc.; • increasing requirements for employees, the need for continuing education, constant updating of competences.

Note. Based on [5].

The analysis shows that the current conditions of social development require significant changes in many spheres of the state's activity. First of all, it concerns the improvement and reformation of education, which is the

key to self-realization and creative activity of a person, a means of developing the intellectual potential of the individual.

The development of the educational system should be based on new progressive concepts, increasing the level of information support of the educational industry, introduction of the latest pedagogical practices, scientific and methodological developments in the educational process. The qualitative result of this process is achieved through the use of modern methods, means and techniques of mastering an array of scientific knowledge [6].

Thus, based on the results of the study on the requirements for young professionals in hiring in financial institutions in 2018 [7—8] and matching them with the necessary professional skills identified at the World Economic Forum, we can formulate the main competencies of the bearer of the personnel potential of the financial sector economy:

— complex problem solving, conflict resolution, judgment and decision making;

— critical thinking, learning ability, quick perception of information, creativity;

— people management, cooperation with others, communication skills, ability to work in a team;

— emotional intelligence, stress resistance, discipline, punctuality, tact, responsibility, honesty, presentable appearance;

— service orientation, customer orientation, desire to achieve results, desire to develop;

— ability to negotiate, good diction, competent language, initiative, vigor.

Having formulated the main competences, investigating the external and internal environment of their formation, it was developed a roadmap for the development of competencies of carriers of the brown potential of the financial sector of the region's economy (*fig.*).

Stages of development	**Novice student**	**Professional student**	**Professional adaptation**	**Professional**	**Experienced professional**
Characteristics of skills and competences	critical thinking, learning ability, presentable appearance, creativity, discipline, responsibility	emotional intelligence, stress resistance, punctuality, tact, honesty, rapid perception of information	people management, cooperation with others, communication skills, ability to work in a team	service orientation, customer orientation, desire to achieve results, desire to develop, complex problem solving, conflict resolution, judgment and decision making	ability to negotiate, good diction, competent language, initiative, vigor
Necessary steps to acquire these competences	participation in various student events, round tables, which will create responsibility and discipline. Use of innovative methods of education by educational institution for formation of competitive specialists.	participation in scientific conferences, writing research papers, simultaneous submission of several qualification papers (coursework, bachelor's, master's thesis), internships in financial institutions, participation in various grant projects both in Ukraine and abroad, attending lectures , workshops, communication with "practitioners".	career advancement, a variety of job responsibilities, skills in various positions or professions.	passing available e-qualification courses, distance learning courses of the same institution for self-development or professional development. Personal participation in the process of preparation of personnel reserve through cooperation with institutions of higher education, lectures, conducting workshops, sharing the experience.	passing various trainings, accessible Business School courses, obtaining a second higher education, education abroad, MBA education.

Fig. Roadmap for the development of competencies of the personnel potential of the financial sector of the economy

Note. Based on [4].

The roadmap includes the stages of development, the characterization of skills and competences, as well as the necessary steps to acquire these competences. As stages of development are distinguished: novice student, professional student, stage of professional adaptation, professional and experienced professional.

The student period of competency formation is divided into two stages, which is explained by the difference between the skills of junior and senior students (stages of *novice* and *professional students*).

At the same time, innovative teaching methods play an important role at this stage, as for the modern specialist it is not enough only memorization alone, the methods are required to encourage students to seek new knowledge independently and consciously.

The transition from a *professional student* to a *professional development* stage may in some cases be formal. As students go through internships in financial institutions in their last courses of study, it often becomes their first workplace and a place of professional adaptation. Usually, this period lasts for about a year, and the responsibilities vary from various assignments of senior «status» colleagues to a well-defined range of job tasks and delineated boundaries of responsibility.

The *professional* stage is reached even when the employee has the experience of several positions, can synthesize it and use it for better analysis of situations and decision making.

At the same stage, the employee's desire for improvement, self-development, and his own initiative plays a variety of courses, both free and paid, for the improvement of existing skills.

The level of *experienced professional* is highlighted because the specialist does not have to stop their work and achieve a constant level of competence. At this stage, the activities to be undertaken are already presented in

the form of cost courses, second education, education or internships abroad.

Conclusions. Therefore, under the influence of rapid changes in the modern world, the formation of competencies of the carrier of personnel potential requires the use of non-traditional methods. It is institutions of higher education that must be positioned and actually function as sources of acquisition and accumulation of new, unique knowledge, and should meet the growing demands of «knowledge consumers».

Список використаної літератури

1. Шевчук Л. Т. Нові тенденції у формуванні кадрового потенціалу фінансової сфери / Л. Т. Шевчук, І. Б. Шевчук // Scientific notes of Lviv University of Business and Law. — 2019. — № 1. — С. 113—118.
2. Вознюк М. А. Виклики фінтеху: невідворотні зміни / М. А. Вознюк, Р. Є. Богів // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : зб. наук. пр. / відп. секретар З. Е. Скринник. — Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. — С. 72—77.
3. Вознюк-Богів І. М. Методи формування системи кадрового забезпечення банківських установ / І. М. Вознюк-Богів // Тези доповідей ІІ науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми управління людськими ресурсами та економіка праці» (15—16 травня 2013 року). — Львів : ЛІБС УБС НБУ, 2013. — С. 70—72.
4. Voznyuk-Bohiv I. Global view on the trends of the financial sector development / I. Voznyuk-Bohiv // Международные научные исследования : материалы IV Международной научно-практической конференции «Проблемы и перспективы современной науки» (г. Москва, 25 февраля 2016 г.). — Москва : «ISI-journal», 2016. — Ч. 2. — С. 112—115.
5. Вознюк-Богів І. М. Формування кадрового потенціалу фінансового сектору економіки регіону : дис. … канд. екон. наук : 08.00.07 / Вознюк-Богів Ірина Миколаївна. — Львів : ПВНЗ «УБП», 2019. — 257 с.
6. Voznyuk M. The innovative teaching methods of financial specialists in terms of European integration of the educational / M. Voznyuk, U. Huzar, M. Lutsyk, I. Voznyuk-Bohiv // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2018. — № 3 (26). — С. 484—493.
7. Луцик М. В. Дослідження тенденцій кадрового забезпечення фінансового сектору крізь призму глобальних змін / М. В. Луцик, І. М. Вознюк-Богів // Технологічний аудит та резерви виробництва. — 2016. — № 2/5 (28). — С. 24—29.
8. Машіко К. С. Кадровий потенціал банківської системи: специфічні риси і детермінанти / К. С. Машіко // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 9. — С. 158—164.

References

1. Shevchuk, L.T., & Shevchuk, I. B. (2019). Novi tendentsii u formuvanni kadrovoho potentsialu finansovoi sfery [New tendencies in formation of personnel potential of financial sphere]. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law, 1*, 113—118 [in Ukrainian].
2. Voznyuk, M. A., & Bohiv, R. Ye. (2019). Vyklyky fintekhu: nevidvorotni zminy [Fintech challenges: inevitable changes]. *Filosofiia finansovoi tsyvilizatsii: liudyna u sviti hroshei — The philosophy of financial civilization: the person in the world of money.* Z. E. Skrynnyk (Eds.). (pp. 72—77). Kyiv: SHEI «Banking University» [in Ukrainian].
3. Metody formuvannia systemy kadrovoho zabezpechennia bankivskykh ustanov [Methods of formation of personnel system of banking institutions]. Proceedings from APULREP ’13: *II naukovo-praktychna konferentsiia studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh «Aktualni problemy upravlinnia liudskymy resursamy ta ekonomika pratsi» — Second Scientific and Practical Conference of Students, Graduate Students and Young Scientists «Actual Problems of Human Resource Management and Labor Economics».* (pp. 70—72). Lviv: LIBS UBS NBU [in Ukrainian].
4. Voznyuk-Bohiv, I. (2016). *Global view on the trends of the financial sector development. Mezhdunarodnye nauchnye issledovaniya — International scientific research: Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference «Problems and Perspectives of modern science».* (Vol. 2), (pp. 112—115). Moscow: «ISI-journal» [in English].
5. Formuvannia kadrovoho potentsialu finansovoho sektoru ekonomiky rehionu [Formation of personnel potential of the financial sector of the region’s economy]. *Candidate’s thesis.* Lviv: PHEI «UBL» [in Ukrainian].
6. Voznyuk, M., & Huzar, U., Lutsyk, M., & Voznyuk-Bohiv, I. (2018). The innovative teaching methods of financial specialists in terms of European integration of the educational. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky — Financial and credit activities: problems of theory and practice, 3 (26),* 484—493 [in English].
7. Lutsyk, M. V., & Voznyuk-Bohiv, I. M. (2016). Doslidzhennia tendentsii kadrovoho zabezpechennia finansovoho sektoru kriz pryzmu hlobalnykh zmin [Investigation of financial sector staffing trends through the lens of global change]. *Tekhnolohichnyi audyt ta rezervy vyrobnytstva — Technological audit and production reserves, 2/5 (28),* 24—29 [in Ukrainian].
8. Mashiko, K. S. (2012). Kadrovyi potentsial bankivskoi systemy: spetsyfichni rysy i determinanty [Personnel potential of the banking system: specific features and determinants]. *Aktualni problemy ekonomiky — Current problems of the economy, 9*, 158—164 [in Ukrainian].

УДК 331.101.26:331.108.26

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

Жеребило Ірина Владиславівна,
кандидат філософських наук, доцент,
директор Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: zherebilo@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

Лаврів Христина Василівна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: k.lavriv11@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8161-2126

Анотація. Присвячено дослідженню проблеми розвитку персоналу. Розкрито сутність системи, наведено її види і напрями. Визначено, що розвиток персоналу вивчався щодо двох підходів до визначення його сутності — індивідуальної й організаційної, з позицій яких аналізується цей складний соціально-економічний феномен. З'ясовано, що розв'язання практичних проблем, пов'язаних із системою розвитку персоналу, вимагає, перш за все, проведення ґрунтовних теоретичних досліджень. Розкрито складові процесу розвитку персоналу організації, визначено суб'єкт і об'єкт. Виявлено переваги від наявності системи розвитку персоналу в організації. Також у дослідженні наведено структуру цілей і завдань розвитку персоналу. З'ясовано, що метою розвитку персоналу є підвищення його інтелектуального потенціалу за допомогою інвестицій у людський капітал. Проаналізовано взаємозв'язок системи розвитку між персоналом і стратегією управління компанією. Таким чином, виявлено, що кожному варіантові стратегії управління організації відповідає певний варіант стратегії розвитку персоналу.
Ключові слова: розвиток персоналу, система розвитку персоналу, стратегія управління, людський капітал.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 9.

THEORETICAL BASIS OF FORMATION OF PERSONNEL DEVELOPMENT SYSTEM

Zherebylo Iryna,
Ph. D. of Philosophy, Associate Professor,
Director of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: zherebilo@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

Lavriv Kristina,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: k.lavriv11@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8161-2126

Abstract. The article is devoted to the research of the problem of human resource management system. It is discovered the essence of the system, its types and directions . The relationships between the Human Resource system and the company management strategy are explained. It has been determined that the personal development was studied from the two points of view — individual and organizational, which positions analyze the complex socio-economic phenomenon. It has been found that solving fo practical issues related to personnal development requires theoretical study in the field. Personal development is ensured by activities related to staff evaluation with the purpose of manufacturing adaptation and staff appraisal, employee career planning, and staff development incentives. The constituent processes of development of the personnel organization are revealed. The subject and object of the personnel development system are identified. The advantages of personnal development system in the organization were identified. Integral management of personnel development represents the development and implementation of measures that are aimed to improve the qualitative characteristics of employees (skills, knowledge, motivation, competencies, etc.). The study also outlines the structure of personnel development goals and objectives. It has been found out that the purpose of staff development is to increase its intellectual potential through investment in human capital. And the levels of definition of human capital are revealed. The relationship between the personal development system and the company management strategy is analyzed. Thus, it was found that each variant of the organization's management strategy defines specific variant of the staff development strategy.

Keywords: personnel development, personnel development system, management strategy, human capital.
Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 1; bibl.: 9.
JEL Classification M12, M14, O15

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ РАЗВИТИЯ ПЕРСОНАЛА

Жеребило Ирина Владиславовна,
кандидат философских наук, доцент,
директор Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»,
e-mail: zherebilo@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

Лаврив Кристина Васильевна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: k.lavriv11@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8161-2126

Аннотация. Посвящено исследованию проблеме развития персонала. Раскрыта сущность системы, приведены ее виды и направления. Определено, что развитие персонала изучалось с точки зрения двух подходов к определению его сущности — индивидуальной и организационной, из позиций которых анализируется этот сложный социально-экономический феномен. Выяснено, что решение практических проблем, связанных с системой развития персонала требует, прежде всего, проведение обстоятельных теоретических исследований. Раскрыты составляющие процесса развития персонала организации, определены субъект и объект. Обнаружены преимущества и отличия системы развития персонала в организации. Также в исследовании приведена структура целей и заданий развитию персонала. Выяснено, что целью развития персонала является повышение его интеллектуального потенциала с помощью инвестиций в человеческий капитал. Проанализированы взаимосвязь системы развития между персоналом и стратегией управления компанией. Таким образом, обнаружено, что каждому варианту стратегии управления организации отвечает определенный вариант стратегии развития персонала.
Ключевые слова: развитие персонала, система развития персонала, стратегия управления, человеческий капитал.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; библ.: 9.

Вступ. У сучасних умовах ведення бізнесу все більше керівників погоджуються з тим, що серед факторів, які впливають на довгостроковий успіх компанії, перше місце посідає людський фактор. Саме висококваліфікований, правильно організований і мотивований персонал визначає долю підприємства, тому управління кар'єрою персоналу має велике значення в досягненні головної мети будь-якого підприємства.

Ефективне функціонування будь-якої організації, насамперед, визначається ступенем розвитку її персоналу. В умовах сучасного швидкого старіння теоретичних знань, умінь і практичних навичок спроможність організації постійно здійснювати розвиток своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності її на ринку, оновлення і зростання обсягів виробництва товарів чи надання послуг.

Аналіз досліджень і постановка завдання. У сучасній літературі питанням управління персоналом і його розвитком приділяється значна увага, зокрема, це відображено в роботах таких вчених, як: Л. В. Балабанова, О. А. Грішнова, А. Я. Кібанов, О. В. Крушельницька, В. М. Гриньова, В. Я. Брич та інших. Проте, попри значну кількість досліджень питань розвитку персоналу, існує багато проблем, що потребують розв'язання. Також багато теоретичних питань з цієї проблеми ще не з'ясовані, перебувають на етапі становлення і вимагають подальшого розв'язання та дослідження.

Метою статті є аналіз теоретичних засад системи розвитку персоналу, зокрема з'ясування видів і напрямів, а також дослідження взаємозв'язку системи розвитку між персоналом і стратегією управління компанією.

Результати дослідження. Розв'язання практичних проблем, пов'язаних із системою розвитку персоналу, вимагає, перш за все, проведення ґрунтовних теоретичних досліджень у цій галузі.

На думку О. А. Грішнової, якість робочої сили — це сукупність людських характеристик, що проявляються у процесі праці та охоплюють кваліфікацію, особисті й ділові риси працівника. Під конкурентоспроможністю робочої сили розуміємо сукупність якісних і вартісних характеристик специфічного товару «робоча сила», що забезпечує задоволення конкретних потреб роботодавців [4, с. 53].

Більш широко розглядають це поняття російські вчені, зокрема А. Я. Кібанов. На його думку, розвиток персоналу — це сукупність організаційно-економічних заходів служби управління персоналом у сфері навчання персоналу організації, його перепідготовки і підвищення кваліфікації [5, с. 187].

Розвиток персоналу вивчався щодо двох підходів до визначення його сутності — індивідуальної й організаційної, з позицій яких аналізується цей складний соціально-економічний феномен.

Розвиток персоналу — це системно організований процес безперервного професійного навчання працівників для підготовки їх до виконання нових виробничих функцій, професійно-кваліфікаційного просування, формування резерву керівників і вдосконалення соціальної структури персоналу [6, с. 259].

Система розвитку персоналу — це сукупність організаційних структур, методик, процесів і ресурсів, що потрібні для ефективного виконання завдань у сфері розвитку персоналу.

Складові процесу розвитку персоналу організації: професійне навчання персоналу, виробнича адаптація, планування трудової кар'єри персоналу, оцінка й атестація персоналу [1, с. 111].

Суб'єкт системи розвитку персоналу — працівники, об'єкт — професійно-кваліфікаційні, особистісні. Якщо на підприємстві наявна ефективна система розвитку персоналу, то це надає йому низку переваг (*рис. 1*).

Рис. 1. Переваги від наявності системи розвитку персоналу в організації

Джерело: [2, с. 119].

Стосовно управління розвитком персоналу, то воно являє собою розробку та реалізацію заходів, які спрямовані на удосконалення якісних характеристик працівників (навичок, знань, мотивації, компетенцій тощо), що є необхідними відповідно до загальної стратегії розвитку підприємства.

Розвиток персоналу повинен здійснюватись у трьох основних напрямах (*рис. 2*).

Рис. 2. Напрями розвитку персоналу підприємства

Джерело: [3, с. 14].

Розвиток персоналу орієнтується на розвиток кадрового потенціалу організації, в якому провідна роль належить індивідуальному розвиткові співробітників, яке включає такі аспекти.

1. Кар'єра і переміщення.

2. Мета розвитку (очікуваний результат).

3. Ключові галузі розвитку: розвиток на робочому місці; спеціальні завдання, проєкти; навчання на досвіді інших; отримання зворотного зв'язку; самонавчання; тренінги і семінари.

4. Оцінка результатів розвитку.

Структуру цілей і завдань розвитку персоналу представлено в *табл.*

Метою розвитку персоналу є підвищення його інтелектуального потенціалу. Світовою практикою доведено, що інвестиції в людський капітал — найефективніші. Є три рівні визначення людського капіталу:

— на особистому рівні під людським капіталом розуміють знання і навички, які людина здобула шляхом освіти, використовуючи природні здібності;

— на мікроекономічному рівні людський капітал — це сукупна кваліфікація і професійні знання всіх працівників організації;

— на макроекономічному рівні людський капітал охоплює накопичені вкладення у фонд освіти, професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації тощо [9, с. 195].

Виходячи з цього, дуже важливо правильно сформувати стратегію розвитку персоналу на тому чи іншому підприємстві.

Стратегія розвитку персоналу тісно взаємопов'язана зі стратегією управління організації. Кожному варіантові стратегії управління організації відповідає певний варіант стратегії розвитку персоналу.

Таблиця

Структура цілей і завдань розвитку персоналу

Область розвитку	Завдання	Особистість	Організація
Стратегічні цілі	Поліпшення адаптаційних здібностей і розвиток інноваційних якостей	Поглиблення і розширення власної безпеки і персональної стабільності. Розвиток потенціалу особистості	Розвиток кадрового потенціалу, розвиток команди як аспекту групового управління
Оперативні і тактичні цілі	Удосконалення професійних знань і здібностей. Традиційна робота з персоналом, його навчання	Орієнтація працівників на професійну кар'єру всередині організації. Розвиток творчого потенціалу особистості	Розвиток персоналу відповідно до змін організації — організаційний розвиток співробітників

Джерело: [8, с. 71].

Стратегія динамічного росту передбачає зміну цілей і структури організації. Завдання в цьому разі полягає у знаходженні балансу між потрібними змінами і стабільністю.

Завданням стратегії розвитку персоналу за вказаним варіантом стратегії управління організації є забезпечення безперервного підвищення кваліфікації працівників, здійснення їхньої професійної перепідготовки відповідно до змін цілей і структури підприємства.

Стратегію прибутку проводять організації, що перебувають на стадії зрілості та розраховують одержувати сталий прибуток за рахунок реалізації товарів. Основним завданням організації за такою стратегією управління є збільшення випуску продукції за мінімізації витрат, а система управління складається з чітких правил, котрі спрямовані на регулярний і суворий контроль, максимально можливе усунення невизначеності у виробничому процесі [7, с. 142].

Стратегію ліквідації організація обирає в тому разі, коли всі або основні напрями діяльності збиткові, товари чи послуги не мають попиту на ринку. За таких обставин стратегія розвитку персоналу орієнтується, насамперед, на соціальний захист працівників, підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Стратегію зміни курсу застосовують організації, що зорієнтовані на швидке зростання обсягів прибутку, освоєння нових або розширення вже наявних ринків збуту своїх товарів чи послуг. Ця стратегія вимагає від фірми зміни всієї системи управління і відносин на підприємстві. За таких умов посилюється роль кожного працівника організації в пошуку нових нестандартних рішень для реалізації стратегії.

Досвід застосування різними компаніями стратегій управління організації та стратегій розвитку персоналу показує, що вони рідко зупиняють свій вибір на якомусь одному варіанті. Частіше загальна стратегія управління є комбінацією перерахованих стратегій.

Система розвитку персоналу кожного підприємства є його прерогативою для підвищення рівня рентабельності та досягнення високих ринкових позицій. За умов зростаючої ролі людського чинника в сучасному виробничому процесі одним із найважливіших завдань сучасних систем управління є розвиток різноманітних здібностей працівників з метою забезпечення високого рівня конкурентоздатності та прибутковості вітчизняних суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим виникає потреба в розробленні нових підходів до ухвалення управлінських рішень, а також новітніх ефективних технологій, засобів і методів професійного розвитку персоналу підприємства.

Висновки. Отже, система розвитком персоналу повинна розкривати приховані знання персоналу, розширювати межі цих знань, змінювати відносини між людьми і тим самим збільшувати людський капітал, який сьогодні є найціннішим ресурсом організацій, визначати рівень його конкурентоспроможності і забезпечувати зростання показників продуктивності праці. Також застосування раціонально розробленої стратегії управління розвитком персоналу організації створить можливість для підвищення ефективності процесу кадрового планування; удосконалення процесу добору персоналу та ефективного використання кадрового резерву; підвищення загального рівня професіоналізму персоналу тощо.

Список використаної літератури

1. Базаров Т. Ю. Управление персоналом. Практикум : учебное пособие / Т. Ю. Базаров — Москва : ЮНИТИ, 2009. — 239 с.
2. Балабанова Л. В. Стратегічне управління персоналом підприємства : навч. посіб. / Л. В. Балабанова, О. В. Стельмашенко. — Київ : Знання, 2012. — 229 с.
3. Брич В. Я. Теоретичні аспекти розвитку персоналу / В. Я. Брич, О. Я. Гугул // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 5. — Т. 2. — С. 13—16.
4. Гребеньок І. В. Кадрова політика підприємства в сучасних умовах та методологічні засади її формування / І. В. Гребеньок // Економіка. Управління трудовими ресурсами. — Київ : КНТЕУ, 2009. — С. 49—64.
5. Кибанов А. Я. Основы управления персоналом : учебник / А. Я. Кибанов. — Москва : ИНФРА-М, 2012. — 304 с.

6. Кіясова І. О. Методи оцінювання ефективності системи управління персоналом організації [Електронний ресурс] / І. О. Кіясова, О. А. Лук'янихіна, В. О. Лук'янихін. — Режим доступу : http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2017/1(111)/4.
7. Красношапка В. В. Навчання та розвиток персоналу в контексті конкурентоспроможності підприємства / В. В. Красношапка, А. О. Коваленко // Молодий вчений. — 2017. — № 12 (15). — С. 141—145.
8. Лучшие HR-решения / [А. Крымов, В. Ярных, С. Иванова, В. Кобзева и др.] ; под ред. А. Крымова. — Москва : Вершина, 2009. — 192 с.
9. Партика І. В. Теоретичні аспекти розвитку персоналу та його роль у забезпеченні конкурентоспроможності працівників та підприємства / І. В. Партика // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2017. — Вип. 4. — С. 193—198.

References

1. Bazarov, T. Yu. (2009). *Upravlenie personalom. Praktikum [Personnel Management]*. Moscow: YuNITI [in Russian].
2. Balabanova, L. V., & Stelmashenko, O. V. (2012). *Stratehichne upravlinnia personalom pidpryiemstva [Strategic management of the personnel of the enterprise]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Brych, V. Ya., & Huhul, O. Ya. (2011). Teoretychni aspekty rozvytku personalu [Theoretical aspects of staff development]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu — Bulletin of Khmelnitsky National University, 5 (2),* 13–16 [in Ukrainian].
4. Hrebenok, I. V. (2009). Kadrova polityka pidpryiemstva v suchasnykh umovakh ta metodolohichni zasady ii formuvannia [Personnel policy of the enterprise in modern conditions and methodological principles of its formation]. *Ekonomika. Upravlinnia trudovymy resursamy — Economics. Management of labor resources.* Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
5. Kibanov, A. Ya. (2012). *Osnovy upravlenija personalom [Basics of Personnel Management]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
6. Kiiasova, I. O., Lukianykhina, O. A., & Lukianykhin, V. O. Metody otsiniuvannia efektyvnosti systemy upravlinnia personalom orhanizatsii [Methods for evaluating the effectiveness of the HR organization]. (n. d.). *visnyk.sumdu.edu.ua.* Retrieved from http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2017/1(111)/4 [in Ukrainian].
7. Krasnoshapka, V. V., Kovalenko, A. O. (2017). Navchannia ta rozvytok personalu v konteksti konkurentospromozhnosti pidpryiemstva [Staff training and development in the context of enterprise competitiveness]. *Molodyj vchenyj — Young scientist, 12,* 141—145 [in Ukrainian].
8. Krymov, A., Jarnyh, V., Ivanova, S., Kobzeva V. (et al.) (2009). *Luchshie HR-reshenija [Best HR-Solutions]*. A. Krymov (Ed.) Moscow: Vershina [in Russian].
9. Partyka, I. V. (2017). Teoretychni aspekty rozvytku personalu ta joho rol u zabezpechenni konkurentospromozhnosti pratsivnykiv ta pidpryiemstva [Theoretical aspects of staff development and its role in ensuring the competitiveness of employees and the enterprise]. *Naukovyj visnyk Khersons'oho derzhavnoho universytetu — Scientific Bulletin of the Kherson State University, 4,* 193—198 [in Ukrainian].

УДК 331.101.3:331.108

ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ

Козьмук Наталія Ігорівна,
кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університету банківської справи»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7438-8691

Власенко Карина Костянтинівна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університету банківської справи»
e-mail: karinaa.vlasenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2082-2995

Анотація. Розглянуто функції та завдання управління в цілому і персоналу зокрема, визначено його цілі. Виявлено, що для того, щоб розвиватись, одержувати прибуток і зберегти конкурентоспроможність організації, керівництво повинно оптимізувати віддачу від вкладень будь-яких ресурсів: матеріальних, фінансових і головне — людських. Доведено, що коли організація дійсно турбується про людей, її загальна філософія, клімат і настрій обов'язково відбиваються на результатах. З'ясовано, що в Україні склалася ситуація, де управлінню персоналом не приділяється достатньо уваги, технологія розроблення і ухвалення кадрових рішень є недосконалою і науково необґрунтованою, у більшості випадків відсутня орієнтація на досягнення соціальної ефективності в управлінні персоналом. Висвітлено особливості управління персоналом як системи. Виявлено, що система управління персоналом передбачає формування цілей, функцій, організаційної структури управління персоналом, ухвалення й реалізації управлінських рішень. Значне місце у статті посідає соціальне управління, куди входить управління трудовим колективом і соціальна структура персоналу. Обґрунтовано створення соціально-психологічного клімату в колективі.

Ключові слова: управління персоналом, кадри, соціальна система, колектив, трудова діяльність.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 12.

VALUE OF PERSONNEL MANAGEMENT IN THE ORGANIZATIONAL MANAGEMENT SYSTEM

Kozmuk Natalia,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Deputy Director
of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7438-8691

Vlasenko Karyna,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: karinaa.vlasenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2082-2995

Abstract. The article deals with the functions and tasks of management in general, and personnel in particular, and defines its objectives. It is revealed, that in order to develop, receive profit and keep competitiveness of the organization, the management should optimize return from investments of any resources: material, financial and the main thing — human. It is proved that when an organization really cares about people, its general philosophy, climate and mood necessarily affects the results. It is established that in Ukraine there was a situation where the personnel management is not given enough attention, technology of development and acceptance of personnel decisions is imperfect and scientifically unreasonable, in most cases there is no orientation on achievement of social efficiency in personnel management. Features of management of the personnel of system are lighted. It is revealed that the personnel management system assumes formation of the purposes, functions, organizational structure of management of the personnel, acceptance and realization of administrative decisions. A significant

place in the article is occupied by social management, which includes management of labor collective and social structure of the personnel. Creation of social-psychological climate in the team is grounded. At the same time, there is a need to study and establish the importance of personnel management in the organization system. The importance of a favorable psychological climate can be judged, for example, by the fact that a bad mood reduces the efficiency of the team by about one and a half times. Since the circumstances can be influenced purposefully, the psychological climate can be formed and adjusted to some extent. It is also more likely that the psychological state of the team is characterized by the degree of satisfaction of participants with their position.

At present, the emphasis on HR management is shifting towards strategic use of employees and measured impact of programs for employees on business.

Keywords: personnel management, personnel, social system, collective, labor activity.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 12.

JEL Classification M12; M14

ЗНАЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В СИСТЕМЕ ОРГАНИЗАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Козьмук Наталья Игоревна,
кандидат экономических наук, доцент,
заместитель директора
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-7438-8691

Власенко Карина Константиновна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: karinaa.vlasenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2082-2995

Аннотация. Рассмотрены функции и задачи управления в целом и персонала в частности, определены его цели. Выявлено, что для того, чтобы развиваться, получать прибыль и сохранить конкурентоспособность организации, руководство должно оптимизировать отдачу от вложений любых ресурсов: материальных, финансовых и главное — человеческих. Доказано, что когда организация действительно заботится о людях, ее общая философия, климат и настроение обязательно отражаются на результатах. Установлено, что в Украине сложилась ситуация, где управлению персоналом не уделяется достаточно внимания, технология разработки и принятия кадровых решений несовершенна и научно необоснована, в большинстве случаев отсутствует ориентация на достижение социальной эффективности в управлении персоналом. Освещены особенности управления персоналом системы. Выявлено, что система управления персоналом предполагает формирование целей, функций, организационной структуры управления персоналом, принятия и реализации управленческих решений. Значительное место в статье занимает социальное управление, куда входит управление трудовым коллективом и социальная структура персонала. Обосновано создание социально-психологического климата в коллективе.

Ключевые слова: управление персоналом, кадры, социальная система, коллектив, трудовая деятельность.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библ.: 12.

Вступ. Будь-які зміни, що відбуваються в політичному й економічному житті суспільства, неодмінно наповнюють новим змістом теорію і практику управління персоналом, а отже, й основні його принципи, що являють собою науково обґрунтовані положення та уявлення про управлінську діяльність.

Загалом, формування принципів управління персоналом відбувається під впливом системи пріоритетів і цінностей, що панують у тій чи іншій організації. Саме за допомогою таких принципів керівна система встановлює правила дій і поведінки, обов'язкові для всіх підпорядкованих їй суб'єктів, узгоджує, об'єднує, координує і регулює їхню діяльність, впливає на процес ухвалення та реалізації управлінських рішень, забезпечує вибір адекватних ситуації методів управління [4].

Сьогодні успішні компанії повинні бути гнучкими, орієнтованими на клієнта і швидко змінювати напрям. У таких умовах ефективність управління персоналом має вирішальне значення для успіху бізнесу. Фахівці в галузі управління персоналом створюють системи підвищення кваліфікації, планування підвищення кадрів і розвитку співробітників. Це дозволяє людям зберігати мотивацію, позитив, особисту зацікавленість і сприяє успіхові компанії. Крім того, фахівець із персоналу допомагає розвивати організаційну куль-

туру і клімат, у якому співробітники виявляють компетентність, турботу і готовність добре обслуговувати клієнтів [6].

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питання розвитку персоналу було і є на сьогодні недостатньо вивченим. Його розглядають не лише як економічну категорію, а й у межах інших наук. У сучасних теоретичних і практичних підходах до управління змінюється ставлення до людського чинника на підприємствах. Персонал підприємства стає основним фактором забезпечення сталого економічного розвитку. Проведені дослідження показали, що до проблеми управління персоналом звертаються провідні вчені України і вчені світової економіки.

Вагомий внесок у визначення сутності, принципів, методів та функцій управління персоналом було зроблено П. Дж. Друкером, Н. Вудконом, С. Робінсом, Р. Гріффіном, А. Томпсоном, Г. Емерсоном та ін. Проблеми управління персоналом розглядають Л. М. Михайлова, Г. Ф. Сліньков, М. І. Мурашко, В. Р. Веснін, В. В. Яцура, О. Г. Мельник, А. В. Шегда та інші.

Результати дослідження. Менеджери управління персоналом (або HRM) контролюють найважливішу складову успішного бізнесу — продуктивну та процвітаючу робочу силу. Роль управління персоналом на підприємствах — організовувати людей так, щоб вони могли ефективно виконувати роботу. Це вимагає перегляд персоналу як вклад у людський капітал для бізнесу, а не як витрати. Перегляд людей як цінних активів є частиною сучасного управління персоналом.

У сучасній економічній літературі існує безліч тлумачень самого поняття «управління персоналом», при цьому автори акцентують свою увагу на визначенні цього поняття з позицій різних аспектів: функціонального, практичного, аналітичного та інших значень управління персоналом. На нашу думку, важливим є визначення поняття «управління персоналом» з аспекту управління як цілісної системи.

У вітчизняній літературі управління персоналом — це діяльність (процес) щодо забезпечення організації необхідною кількістю співробітників потрібної компетенції, їхню мотивацію й ефективного використання як в економічному, так і соціальному плані [1, с. 3].

У зарубіжній літературі HRM — це сукупність вільно пов'язаних ідей, концепцій та методів, що складаються спільною основною передумови того, що в будь-якій організації максимізація використання людських ресурсів має вирішальне значення для підтримки та підвищення конкурентоспроможності у світі. Відповідно до цієї думки, якщо організації не можуть повною мірою використовувати потенціал своїх працівників, вони не тільки працюють погано, а й саме їхнє існування буде під загрозою в сучасному висококонкурентному світі [2, с. 10].

В Україні, відповідно до типової посадової інструкції менеджера з персоналу відділу кадрів, «у своїй діяльності менеджер з персоналу керується Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, статутом підприємства, Положенням про відділ кадрів, Правилами внутрішнього трудового розпорядку та іншими нормативними актами, а також цією Інструкцією» [5].

Сьогодні основною роллю менеджерів відділу HR є розвиток кадрового потенціалу, сприяння різносторонньому, професійному внескові персоналу в досягнення спільних цілей організації. Раніше інтереси персоналу переважали над інтересами споживачів і постачальників, які були змушені миритися з цим. Стосунки менеджерів із своїми підлеглими базувалися скоріше на почутті страху перед ними, ніж на почутті поваги до професійних знань чи ноу-хау.

У наші дні ситуація змінилася. Акценти змістилися на потреби споживачів. Полем битви виступає зовнішній ринок — конкурентний ринок, а не внутрішні взаємовідносини персоналу. Ця зміна пріоритетів призводить і до зміни ролі HR-менеджерів: відтепер і надалі вони повинні зосереджуватися на постійному бажанні забезпечувати, розвивати, навчати і мотивувати персонал у його діях на благо організації [3].

З теорії менеджменту відомо, що функції і завдання управління в цілому, і персоналу зокрема, визначаються його цілями. У сучасній теорії управління персоналом виділяють дві групи цілей: організаційні й особисті. Для характеристики цілей управління персоналом часто використовуються поняття «економічна ефективність» і «соціальна (персональна) ефективність». При цьому економічна ефективність управління персоналом розуміється як досягнення, з мінімальними витратами на персонал, цілей організації — економічних результатів, стабільності, високої гнучкості й адаптивності до безупинно мінливого середовища; соціальна ефективність — як задоволення інтересів і потреб співробітників (оплата праці, її зміст, можливість особистісної самореалізації, задоволеність спілкуванням із товаришами тощо) [4, с. 29].

Практична значимість управління персоналом полягає в такому [6]: ідеальне конструювання практики кадрового управління, розроблення теорії, стратегії, техніки, способів і засобів управління персоналом; раціоналізація, глибоке критичне осмислення практичного управління людьми і його орієнтація на вимоги економічної (ділової) та соціальної ефективності; спонукання керівників до зміни моделей, техніки, стилю, способів і засобів керівництва робітниками на основі альтернатив, пропонованих наукою.

Система управління персоналом на сучасному підприємстві, незалежно від форми власності, є наймогутнішим інструментом забезпечення конкурентоздатності й розвитку. Тому виникає необхідність у підвищенні ефективності системи управління

персоналом з урахуванням вимог ринкової економіки. Останнім часом ведеться інтенсивний пошук шляхів формування оптимальної системи управління персоналом, котра б відповідала трьом основним вимогам: висока ефективність, регулярне оновлення та гнучкість [7].

Система управління персоналом — сукупність методів, процедур і програм впливу організації на своїх працівників з метою максимального використання їхнього трудового потенціалу [8]. Для підвищення ефективності системи управління персоналом необхідно аналізувати і враховувати специфічні умови розвитку ринкової економіки в Україні. Величезну значимість для кожного підприємства, незалежно від організаційно-правової форми, має розробка методики оцінки, що дозволяє визначити дійсну ситуацію на підприємстві щодо управління персоналом, виявити слабкі місця і надати рекомендації щодо підвищення ефективності.

Система управління персоналом включає підсистеми за напрямами кадрової роботи (*рис.*).

Рис. Система управління персоналом

Джерело: [8].

Сучасний підхід до організації управління персоналом являє собою збалансоване поєднання людських цінностей, організаційних перетворень і постійної адаптації до змін зовнішнього середовища.

Сучасна система управління персоналом, яка склалась на провідних вітчизняних підприємствах під впливом запровадження прогресивних зарубіжних технологій управління персоналом і використанні власного досвіду, включає такі підсистеми: аналіз і планування персоналу; підбір і наймання персоналу; оцінювання персоналу; організація навчання і підвищення кваліфікації персоналу; атестація і ротація кадрів; управління оплатою праці; мотивація персоналу; облік співробітників підприємства; організація трудових відносин на підприємстві; створення умов праці; соціальний розвиток; кадрова безпека [7].

Представимо (*табл.*) порівняння вітчизняної управлінської системи, яка існувала до запровадження зарубіжних методів (традиційна), і вже сформована нинішня управлінська система (сучасна). Ми можемо спостерігати революційні аспекти, які змінили погляд на всю систему управління персоналом в Україні.

Таблиця

Традиційна система управління персоналом	Сучасна система управління персоналом
1. Орієнтація на оперативні питання	1. Орієнтація на стратегію
2. Орієнтація на стабільність	2. Орієнтація на своєчасну адаптацію системи управління персоналом до змін у зовнішньому середовищі
3. Організаційний імператив	3. Людський фактор
4. Найважливіший ресурс — організаційна структура	4. Найважливіший ресурс, який можна постійно розвивати, це — працівники
5. Максимальний розподіл робіт, прості та вузькі спеціальності	5. Оптимальне групування робіт, багатоаспектні спеціальності
6. Зовнішній контроль	6. Самоконтроль і самодисципліна
7. Пірамідальна і суворо-організаційна структура, розвиток вертикальних зв'язків	7. Плоска і гнучка організаційна структура, розвиток горизонтальних зв'язків, які забезпечують ефективну взаємодію підрозділів і працівників
8. Автократичний стиль керівництва	8. Стиль керівництва побудований на зацікавленості всіх працівників у спільному успіху підприємства в цілому
9. Конкуренція і «політична гра»	9. Співробітництво
10. Низька зацікавленість працівника підприємства в його успіхах	10. Висока зацікавленість працівників у спільному результаті
11. Діяльність тільки в інтересах підприємства і його підрозділів	11. Діяльність в інтересах суспільства
12. Низька схильність до ризику	12. Орієнтація на інновації та пов'язана з цим схильність до ризику

Джерело: [9].

Хвиля технічного прогресу сьогодні революціонізувала кожне життя і HR теж не залишився недоторканим. Закордонний світ створив нові автоматизовані методи побудови системи управління персоналом підприємства. Зокрема, у США існує спеціальна програма HRMS (Human Resources Management System). Це інформаційна система, призначена для управління людськими ресурсами (HR), зокрема процесами організації. Це суміш апаратних і програмних компонентів, на яких розміщується і забезпечується бізнес-стратегія відділу кадрових питань. HRMS є на сервері додатків, який забезпечує внутрішній та/або віддалений доступ до всіх уповноважених співробітників.

У рамках системи планування HRMS залежить від програмного забезпечення управління персоналом, який інтегрований із HR конкретного бізнес-процесу і функцій, які дають HR співробітникам можливість виконувати рутинні операції, такі як особова

книга співробітника, нарахування заробітної плати, управління відвідуваністю та оцінки ефективності. Кожна функція може бути доступна як частина первинного HRMS або додана як програмні модулі і компоненти. У більшості середовищ HRMS інтегрована і пов'язана з іншими допоміжними системами, такими як відстеження часу роботи працівника, відвідуваність, фінанси, рахунки та адміністрування [9].

У ринкових умовах за інтелектуалізації усіх видів праці значною мірою зростає роль соціально-психологічних факторів управління. Раціональна організація забезпечує високу продуктивність праці лише в тому разі, якщо ефективно використовуються індивідуальні й психологічні особливості кожного працівника [12].

Суть трудового колективу полягає в тому, що, об'єднуючи людей загальним соціальним і виробничим інтересом, він ставить за мету створення умов для розкриття індивідуальності особистості, реалізації її повноцінного розвитку. І як результат, розвивається сам колектив: що яскравіша і змістовніша індивідуальність, що більше в колективі творчих особистостей, людей із розвинутою свідомістю, то більш дієздатним є колектив у цілому. Тому управління персоналом перебудовує також характер людських взаємовідносин усередині трудового колективу [10].

Соціальна структура персоналу може бути представлена такими групами працівників: розумової і фізичної праці, функціональними, професійно-кваліфікаційними, штатними, рольовими та іншими. Вивчення й аналіз соціальної структури трудового колективу дає можливість виявити фактори, які впливають на трудову діяльність, зумовлюють появу різних соціальних явищ і процесів. Вони пов'язані зі змінами змісту праці, освітньо-кваліфікаційного рівня персоналу, його ставленням до праці, соціальної активності [10].

Особливе значення для успішного менеджменту персоналу має комунікативний процес в організації, на який керівники витрачають від 50 до 90 % часу. Це пов'язано з тим, що керівникові потрібно реалізувати свою роль у міжособистісних відносинах, брати участь в ухваленні рішень і виконувати управлінські функції планування, організації, мотивації, координації, регулювання і контролю. Усі види управлінської діяльності засновані на обміні інформацією. Тому комунікації і називають сполучними процесами. Комунікації поділяються на дві великі групи: між організацією і її середовищем, між рівнями управління і підрозділами. Здійснення комунікацій відбувається усно, письмово (у тому числі з використанням електронної пошти) і невербально (поведінка людини: інтонація, поза, погляд, гримаси обличчя, тембр голосу).

Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі є одним з основних завдань менеджерів, оскільки його вирішення створює важливі передумови для ефективної праці. Про важливість сприятливого психологічного клімату можна судити, наприклад, за тією обставиною, що поганий настрій знижує ефективність роботи колективу приблизно в півтора раза. Оскільки обставини піддаються цілеспрямованому впливові, психологічний клімат можна деякою мірою формувати і коригувати.

Психологічний стан колективу характеризується ступенем задоволеності його учасників своїм становищем. На нього впливають характер і зміст роботи, ставлення до нього людей, престижність, розміри винагороди, перспективи росту, наявність додаткових можливостей (розв'язати якісь власні проблеми, побачити світ, познайомитися з цікавими або корисними людьми, прославитися), місце здійснення, психологічний клімат. Багато в чому психологічний стан колективу залежить і від уміння його членів свідомо жити за його законами, підкорятися установленим вимогам і порядкам [4].

Висновки. Отже, система управління персоналом забезпечує ефективне функціонування підприємства, яке в теперішніх умовах цілком залежить від якості його основного ресурсу — кадрів. Особливо зараз, коли модель людини являє собою комплексну модель — «людину економічну», «людину психологічну», «людину соціальну», брак знань і навичок її застосування керівником підприємства може стати значною перешкодою на шляху до створення якісного потенціалу кадрів і забезпечення надійності діяльності підприємства.

Головною метою системи управління персоналом є кадрове забезпечення підприємства, ефективне використання кадрів, а також їхній професійний і соціальний розвиток. При цьому система управління персоналом є реалізатором функцій управління персоналом та являє собою сукупність ув'язаних, погоджених методів й засобів управління персоналом підприємства, які покликані упорядкувати, організувати й направити діяльність персоналу на досягнення мети [11].

Розроблення й впровадження системи управління персоналом на підприємстві передбачає існування сформульованої місії підприємства, на підставі якої зафіксовані його цілі й цінності. Також необхідний єдиний корпоративний стандарт робочої поведінки персоналу (кодекс корпоративної поведінки), завдяки якому будуть досягатися поставлені цілі з одночасним прямуванням цінностям, або, іншими словами, потрібна філософія управління кадрами, яка інтегрована у філософію підприємства [11].

Список використаної літератури

1. Волянська-Савчук Л. В. Сучасне поняття системи управління персоналом : дис. ... канд. соц. наук / Л. В. Волянська-Савчук. — Хмельницький, 2017. — 10 с.
2. Keenan T. Human Resource Management / T. Keenan. — Edinburgh : Edinburgh Business School, 2015. — 38 с.

3. Дудченко О. В. Функції HR-менеджера на підприємстві / О. В. Дудченко, І. М. Сочинська-Сибірцева // НАУКА — ВИРОБНИЦТВУ. — 2016. — С. 110—111.
4. Никифоренко В. Г. Управління персоналом : навч. посібник / В. Г. Никифоренко. — (2-ге вид., випр. і доповн.). — Одеса : Атлант, 2013. — 275 с.
5. Посадова інструкція менеджера з персоналу відділу кадрів [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу : https://jobs.ua/ukr/job_description/view/75.
6. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підручник / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. — Київ : Центр учбової літератури. 2011. — С. 391—417
7. Лелі Ю. Г. Сучасні системи управління персоналом та їх вплив на ефективність роботи підприємства / Ю. Г. Лелі. — Київ, 2013.
8. Юрчук Н. П. Мотивація персоналу в системі управління банку / Н. П. Юрчук, Д. В. Захарчук // Агросвіт. — 2018. — № 9. — С. 64—70.
9. Human resource management system [Electronic resource]. — 2017. — Available at : https://introductiontohumanresourcemanagementsystem.wordpress.com.
10. Виноградський М. Д. Управління персоналом : навч. посіб. — [2-ге вид.] / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканова. — Київ : Центр учбової літератури, 2009. — 502 с.
11. Бакуліна Н. М. Формування комплексної програми мотивації з метою підвищення рівня управління персоналом / Н. М. Бакуліна // Маркетингові технології ПБС. — 2017. — С. 7—30.
12. Харченко Г. А. Особливості соціально-психологічних методів в управлінні підприємством / Г. А. Харченко, Ю. М. Боровий // Вісник НТУ «ХПІ». — 2013.

References

1. Volyanska-Savchuk, L. V. (2017). Suchasne ponyattya systemy upravlinnya personalom [Modern concept of personnel management system]. *Candidate's thesis.* Khmelnitsky [in Ukrainian].
2. Keenan, T. (2015). Human Resource Management. Edinburgh: Edinburgh Business School [in English].
3. Dudchenko, O. V., & Sochynska-Sybirtseva, I. M. (2016). F*unktsiyi HR-menedzhera na pidpryiemstvi [Functions HR-manager at the company]*. Kirovohrad: Nauka – Vyrobnytstvu [in Ukrainian].
4. Nikiforenko, V. H. (2013). *Upravlinnya personalom: Navchalnyy posibnyk [Personnel management]*. Odessa: Atlanta [in Ukrainian].
5. *Posadova instruktsiya menedzhera z personalu viddilu kadriv [Job description of the HR manager]*. (2017). Retrieved from https://jobs.ua/en/job_description/view/75 [in Ukrainian].
6. Balabanova, L.V., & Sardak, O.V. (2011). *Upravlinnya personalom [Human Resources]*. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
7. Lely, U. H. (2013). *Suchasni systemy upravlinnya personalom ta yikh vplyv na efektyvnist roboty pidpryyemstva [Modern personnel management systems and their impact on the efficiency of the enterprise]*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Yurchuk, N. P. & Zakharchuk, D. V. (2018). Motyvatsiya personalu v systemi upravlinnya banku [Motivation of staff in the bank's management system]. *Agrosvit — Agroworld* [in Ukrainian].
9. Human Resources Management System. (2017). Retrieved from: https://introductiontohumanresourcemanagementsystem.wordpress.com [in English].
10. Vynohradskyi, M. D., Vynohradska, A. M. & Shkanova, O. M. (2009). *Upravlinnya personalom: navchalnyy posibnyk [Personnel management: a training manual]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
11. Bakulina, N. M. (2017). Formuvannya kompleksnoyi prohramy motyvatsiyi z metoyu pidvyshchennya rivnya upravlinnya personalom [Formation of a complex program of motivation to improve the level of personnel management]. M*arketynhovi tekhnolohii PBS — Marketing technologies BBS* [in Ukrainian].
12. Kharchenko, G. A., & Borovyy, Yu. M. (2013). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnykh metodiv v upravlinni pidpryyemstvom [Features of socio-psychological methods in enterprise management]. *Visnyk NTU «KhPI» — Bulletin of NTU «KHPI»* [in Ukrainian].

ШАНОВНІ НАУКОВЦІ!
ЗАПРОШУЄМО ВАС І ВАШИХ КОЛЕГ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

ДВНЗ «Університет банківської справи» видає збірник наукових праць «Вісник Університету банківської справи» (сайт збірника: visnuk.ubsnbu.edu.ua). Вісник входить до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.03.2017 № 374 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 28 лютого 2017 року» (Додаток 8)].

У Віснику висвітлюються тенденції та напрями розвитку фінансово-економічної науки, фінансових систем, результати аналізу особливостей функціонування банківської системи України і зарубіжних країн.

Мови публікації: українська, англійська або російська. Періодичність видання – три номери на рік.

Тематичні рубрики збірника:

- *Теоретичні засади та макроекономічні аспекти розвитку фінансових систем*;
- *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах*;
- *Проблеми обліку, аналізу і аудиту*;
- *Економіко-математичне моделювання та інформаційні технології*;
- *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку фінансово-економічних систем.*

Вісник розрахований на науковців, працівників НБУ, комерційних банків, підприємств та фінансових установ, студентів.

«Вісник Університету банківської справи» представлено у міжнародних інформаційних та наукометричних базах даних: Index Copernicus (Польща), Ulrich's Periodicals Directory (США), ResearchBib (Японія), Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, міжнародній пошуковій системі Google Scholar та в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова».

До публікації приймаємо статті, які відповідають таким вимогам

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.
2. Стаття має бути написана українською, англійською або російською мовами, ретельно вичитана автором, відповідати тематичному спрямуванню збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності) відповідно до п. 3 Постанови ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1, а саме:
   - на першій сторінці зліва — індекс Універсальної десяткової класифікації (УДК), що розміщується на початку статті;
   - посередині — назва статті;
   - метадані (інформація про автора (ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно українською, англійською і російською мовами та включають:
     - відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи або навчання, e-mail);
     - ORCID ID автора (авторів) та тематичну спрямованість статті відповідно до класифікатора економічної літератури (Journal of Economic Literature, JEL);
     - анотація; кожна публікація не англійською мовою (українською або російською) супроводжується анотацією англійською мовою (Abstract) обсягом не менше ніж 1 800 знаків (включно з ключовими словами); кожна публікація не українською мовою (англійською або російською) супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менше ніж 1 800 знаків, включаючи ключові слова; анотація оригіналу статті має бути обсягом не менше ніж 150 слів (1 000 знаків);
     - ключові слова (5—8 слів);
     - кількість формул, таблиць, рисунків і літературних джерел зазначаємо так: для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библ.: 12);
   - текст статті, який повинен вміщати взаємопов'язані розділи, які починаються вказаним заголовком, виділеним напівжирним шрифтом:
     - **Вступ** (постановка проблеми в загальному варіанті і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також із важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність);
     - **Аналіз досліджень і постановка завдання** (формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається);
     - **Результати дослідження** (виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів);
     - **Висновки** (наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок упровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі);

- **Список використаної літератури,** складений відповідно до українського стандарту бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»). Список використаних джерел має містити **не менше ніж 8 найменувань.** На всі першоджерела повинні бути зроблені посилання. У тексті порядковий номер першоджерела проставляють у квадратних дужках. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. До **списку літератури** додається її переклад англійською мовою (**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних українських і російських видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках — англійською мовою. Назва статей допускається транслітерацією, згідно з правилами транслітерації (Постанова від 27 січня 2010 року № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»). **Назви джерел у списку літератури розміщуються в порядку цитування в тексті (а не за абеткою).**

3. Обсяг статті має становити не менше ніж 10 сторінок формату А4, набраних шрифтом «Times New Roman», 14 кеглем (розмір шрифту), через 1,5 інтервалу, верхнє і нижнє поля — 1,5 см, ліве — 3 см, праве — 1 см, абзацний відступ — 1 см.
4. Файл статті слід готувати за допомогою текстового редактора Word. У файлі не використовувати стилі тексту, сторінки нумерувати. Слова друкувати без переносів.
5. Усі нетекстові об'єкти створювати вбудованими засобами Word, формули за допомогою редактора Equation, діаграми, графіки — Graph або Excel. Весь графічний матеріал повинен бути чорно-білого кольору, заповнення виконувати штрихуванням. При створенні діаграм, графіків потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 12 кегль (розмір шрифту). Математичні формули мають бути чіткими, із загальноприйнятим використанням символів, написані за допомогою текстового редактора Microsoft Word із застосуванням шрифту Symbol при написанні математичних символів і грецьких букв. При наборі складних формул слід застосовувати Редактор формул. Усі символи повинні пояснюватися.
6. Виклад статті мусить бути чітким, стислим, кількість таблиць, формул та ілюстрацій (схеми, рисунки, графіки, діаграми) — мінімальною і застосовувати їх потрібно лише в тому разі, коли це значно поліпшує зміст статті, дає змогу зрозуміти його повніше і глибше порівняно з текстовою формою викладу.
7. Таблиці повинні бути компактними, логічно побудованими, мати порядковий номер і короткий виразний заголовок, що точно охоплює тему і зміст таблиці. Цифровий матеріал по можливості зводиться в таблиці і не дублюється в тексті.
8. Усі дані в таблиці слід набирати шрифтом «Times New Roman», 12 кеглем. Таблиці не повинні виходити за межі полів сторінки.
9. За наявності ілюстрацій їх доцільно додатково подавати окремими файлами того формату, в якому вони були виготовлені. Якщо ілюстрації виконані у програмі «Corel Draw», то потрібно надати файли у форматі *.cdr. Якщо ілюстрації відсканковані — то у форматі *.tif і т. п.
10. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею і рисунком має бути зазначено джерело. Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 10 кегль (розмір шрифту).
11. У кінці статті автор має вказати, що надсилає її лише для публікації у збірнику «Вісник Університету банківської справи», поставити підпис і дату.
12. Статтю автор має подати в електронному форматі.
13. До статті додають зовнішню рецензію доктора наук, якщо автор або один із співавторів не має вченого ступеня доктора наук, і довідку про автора (авторів).
14. Наукова редколегія здійснює внутрішнє і зовнішнє рецензування статті. У разі негативної рецензії статтю може бути повернуто авторові на доопрацювання або відхилено. Статті, що оформлені з відхиленнями від вказаних вимог, редакція не розглядатиме. Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти статті.

Статтю, довідку про автора (ів) і скановану рецензію надсилати на електронну адресу редакції: visnuk_ubs@ukr.net.

Публікації Вісника захищені міжнародним законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

У **Довідці про автора** треба вказати:

1) прізвище, ім'я та по батькові автора (співавторів);
2) науковий ступінь, учене звання, посаду, установу;
3) назву статті та її обсяг (вказати кількість сторінок);
4) точну поштову адресу (з поштовим індексом);
5) контактні телефони;
6) електронну скриньку (вона має містити прізвище автора), яка буде зазначена у збірнику.

З повагою і надією на плідну співпрацю
редакція збірника наукових праць «Вісник Університету банківської справи».

DEAR AUTHORS!
WE INVITE YOU AND YOUR COLLEAGUES TO COOPERATION

University of banking publishes the Banking University Bulletin (site of the Bulletin: visnuk.ubsnbu.edu.ua). The Bulletin is devoted to the questions of Economics, Accounting, Finance and Banking.

Languages of publication: Ukrainian, Russian and English. The periodicity of Bulletin is three per year.

The topical subjects of Bulletin are following:

- *Theoretical principles and macroeconomic aspects of the financial systems development;*
- *Banks and other financial institutions development problems and prospects in modern terms;*
- *Accounting, analysis and audit problems;*
- *Ekonomik mathematical modelling and informational technologies;*
- *Social aspects* of the financial-ekonomik systems' development.

The Bulletin is intended for specialists of banking and financial systems, enterprise managers of all types of ownership, academics and students.

By the regulations of presidium of High Attestation Commission of Ukraine from M, the 13th, 2017 № 374 the Banking University Bulletin is included to the list of the specialized editions of Ukraine.

The Bulletin is presented in such international information and scientometric databases: Index Copernicus (Poland), National library of Ukrainenamed after V. I. Vernadsky, Ulrich's Periodicals Directory (USA), Research Bib (Japan), Google Scholar International Search Engine, The national abstract database "Ukraine Science".

For publication we accept the articles meet with the following requirements:

1. The paper should be written on the current issues, contain the results of deep research and explanation of received scientific conclusions.
2. The paper must be written in Ukrainian, Russian or English; the author should thoroughly proof the paper, it should correspond to the thematic orientation of Review and include all structural elements (in specified order) in accordance with paragraph 3 of Regulation of High Attestation Commission of Ukraine from 15.01.2003 № 7-05/1, namely:
   - index of Universal decimal Classification (UDC), that is placed at the beginning of article;
   - metadata (information about author (s) of the article and its abstract part) that is placed sequentially in Ukrainian, Russian and English and include:
     - information about author (full name, academic title and academic degree, place of work or study, position, place, E-mail);
     - The ORCID ID of the author (s) and topic of the article according to the Journal of Economic Literature (JEL);
     - title of the article;
     - keywords (5—8 words);
     - number of formulas, tables, figures and literature should be as follows (Formulas: 2; fig. 3, table 1; bibl.: 8);
     - Papers in English should have an abstract in Ukrainian with no less than 1800 characters, including keywords, where is clearly formulated the main idea of the article and proved its actuality; abstract in English with no less than 150 words (1000 characters).
   - The text of the article should contain interrelated parts, which start with specified title in bold
     - **Introduction** (statement of problem in general view and its connection with the actual researches and publications and also with important scientific and practical problems, with the obligatory references in the text to the used literature. The author should separate from the general problem the part, which is explored by him, and show its actuality.)
     - **Literature review and the problem statement** (statement of purpose and methods of theme research that is considered).
     - **Research results** (description of main material with explanation of scientific results).
     - **Conclusions** (scientific novelty, theoretical and practical importance of research, socio-economic effects arising from the implementation of scientific results. Prospects for further research in this area).
     - **Literature**.
     - **For domestic authors.** The list of used literature should be made in accordance with Ukrainian standard bibliographic description (GOST 7.1:2006 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of drawing up"). For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. References to the unpublished works are not permitted. **The reference list** is added with translation in English (**References**) due to the international standard bibliographic APA-2010. Names

periodic Ukrainian and Russian editions (magazines, collections and other) are served transliteration, and in brackets in English. The name of articles Pets transliteration, according to the rules of transliteration (Decision of 27 January 2010 N 55 On regulation transliteration of Ukrainian Latin alphabet). The titles of Ukrainian and Russian periodicals (magazines, books etc.) are presented with transliteration, and in brackets — in English. **Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically).** To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.

- **For foreign authors.** The list of used literature should be made in accordance with international standard bibliographic APA-2010. For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically). To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.

3. The volume of the article is no less than 10 pages of A4 (Times New Roman 14 point, 1,5 line spacing, margins: top and bottom — 1,5 cm, left — 3,0 cm, right — 1,0 cm; paragraph indent — 1,0 cm).
4. The document should be in MS Word. Don't use the text styles and don't number the pages. Print words without hyphen.
5. Create all nontextual objects with the text redactor of Word, formula — with Equation editor, diagrams, and graphs — with Graph or Excel. All graphic material should be in black and white, fillings are made by shading. By making of diagrams, graphs and formulas it is necessary to use Times New Roman, 12 point.
6. The presentation of the article should be clear, concise, number of tables, formulas and illustrations (schemes, figures, graphs, diagrams) — minimum and they should apply only if it significantly improves the content of the article, and in case of better and deeper understanding of the article meaning.
7. The tables should be compact, logically built, and have ordinal number and a short expressive title that covers the topic and content of the table.
8. All data in tables should be presented with font Times New Roman, 12 point. The tables should not go beyond the page margins.
9. If there are illustrations they should additionally submit as separate files in the format they were made. If illustrations are made with program Corel Draw, it is necessary to give files in format of *.cdr. If illustrations are scanned — in format of *.tif, etc.
10. Citing, tables, illustrations, all data are submitted with reference to the source. Under each table and figure should be indicated the source (Source: ….). For notations should be used the font: Times New Roman, 10 point.
11. At the end of article the author should indicate that it is submitted for publication only in the Banking University Bulletin, then sign and date.
12. The author should submit the article to the Editorial board of Bulletin in electronic form.
13. Add to the article the information about author.
14. Scientific editorial board provides an internal and external review of article. In case of negative review the article can be returned to the author for improvement or can be rejected. Articles issued with deviations from these requirements, will be not considered. Editorial board has the right to reduce and correct the articles.

Article, information about author (s) should be sent to the following e-mail address of editorial board: visnuk_ubs@ukr.net.

The publications of Bulletin are protected by an international legislation and cannot be reprinted in any form without writing permission of the publisher.

Every author has the right to get one copy of Bulletin of scientific papers, in which his article is published.

Information about author

Here should be indicated the following information:

1) The full name of the author (co-authors),
2) Degree, academic title, position, institution (in two languages — Ukrainian and English);
3) Title of the article and its volume (indicate number of pages);
4) The exact postal address (with postal code) for sending the author copy;
5) Contact phones;
6) E-mail.

With kind regards and hope for fruitful cooperation,
Editorial Board of the Bulletin.

Зміст

Теоретичні засади та макроекономічні аспекти розвитку фінансових систем

Ткачук Ірина Ярославівна
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОХОДІВ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 3

Колодій Сергій Юрійович
Гаряга Леся Олегівна
Кочума Інна Юріївна
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ 12

Швець Наталія Романівна
Полагнин Дмитро Дмитрович
ТЕОРІЇ КУРСОУТВОРЕННЯ ЯК ОСНОВА ПОЛІТИКИ ОБМІННОГО КУРСУ..... 22

Бортніков Геннадій Петрович
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКАХ РОЗВИТКУ 28

Козьмук Наталія Ігорівна
Решетник Мар'яна Романівна
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ 36

Мельник Оксана Володимирівна
РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СТРАТЕГІЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА 41

Паньків Олег Романович
ЗАСТОСУВАННЯ ВЕНЧУРНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ БЕТТИНГОВИХ СТАРТАПІВ В ІНВЕСТУВАННІ ГАЛУЗЕЙ ІННОВАЦІЙНОГО ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ 47

Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах

Ковальчук Вероніка Геннадіївна
Орліков Дмитро Юрійович
Орлікова Вікторія Володимирівна
УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ БАНКУ 55

Швець Наталія Романівна
Омельчук Ярослав Анатолійович
ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ У БАНКАХ УКРАЇНИ 61

Грудзевич Уляна Ярославівна
УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 67

Путінцева Тетяна Володимирівна
СУТНІСТЬ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ... 73

Сідельник Олена Петрівна
Кошельник Іванна Сергіївна
РОЗВИТОК РИТЕЙЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 81

Ткаченко Наталія Володимирівна
Селіверстова Людмила Сергіївна
ОПЕРАТИВНИЙ І СТРАТЕГІЧНИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ 88

Тяжкороб Ірина Володимирівна
Марканич Тетяна Романівна
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ 95

Проблеми обліку, аналізу і аудиту

Скупейко Василь Васильович
Вознюк Олена Борисівна
Лихолат Світлана Михайлівна
ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ 101

Гриценко Лариса Леонідівна
Боярко Ірина Миколаївна
Шамкало Катерина Юріївна
МЕТОДИ і МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ 108

Економіко-математичне моделювання та інформаційні технології

Ноздріна Лариса Василівна
ПРОЄКТНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ КВЕСТІВ 121

Гірна Олександра Йосипівна
Карпяк Ілона Тарасівна
ОЦІНЮВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК 128

Соціально-гуманітарні аспекти розвитку фінансово-економічних систем

Вознюк Микола Андрійови
Богів Роман Євгенович
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ І РОЗВИТКУ КАДРІВ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ (*англ.*) **135**

Жеребило Ірина Владиславівна
Лаврів Христина Василівна
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ **140**

Козьмук Наталія Ігорівна
Власенко Карина Костянтинівна
ЗНАЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ **145**

До уваги авторів! **151**

Information for Authors **153**

Підписано до друку 26.12.2019. Формат 60 × $84^{1}/_{8}$.
Обл.-вид. арк. 20,26. Умовн. друк. арк. 18,14. Тираж 100. Зам. № 1424.

ДВНЗ «Університет банківської справи».
04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5033 від 29.12.2015.